

Károli Gáspár Református Egyetem

Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola

Vezetője: Prof. Dr. Hermann Róbert (DSc)

DOKTORI (PHD) DISSZERTÁCIÓ
HABÁCSNÉ DOBOS DÓRA
A KÁLLAY-KORMÁNY TÁRGYALÁSAI TÖRÖKORSZÁGBAN
Különös tekintettel Pálóczi-Horváth György tevékenységére

Témavezető: Prof. Dr. habil. Kun Miklós egyetemi tanár, CSs

Budapest, 2023

Tartalom

Bevezetés.....	3
Historiográfiai visszatekintés	7
Pálóczi-Horváth György	17
A Special Operations Executive – Különleges Hadműveletek Bizottsága	17
Pálóczi-Horváth György 1908-1939	24
Basil Davidson Magyarországon – a kezdeti lépések	27
Pálóczi-Horváth György működése 1939-1941 között	31
Pálóczi-Horváth György emigrálása 1941-ben	35
Feketerádiózás mint propagandaeszköz	39
Political Warfare Executive – Politikai Hadviselés Igazgatósága	44
Feketerádiózás a Közel-Keleten	47
Basil Davidson sikertelen kísérletei – 1941-1942	52
Német megszállás után	61
Londoni munka 1945-1947 között	64
Visszatérés Magyarországra (1947-1951)	67
Felülvizsgálat	74
A Kállay-kormány és a nemzetközi helyzet	79
Magyarország 1942-1943 között	79
Magyarország külpolitikai helyzete a béketapogatózások kezdetén	86
A feltétel nélküli megadás elve	91
Kezdeti kapcsolatfelvételi kísérletek Európa más semleges területein	96
Stockholm	96
Svájc	100
Lisszabon	105
Tárgyalások Törökországban	107
Szent-Györgyi Albert Isztambulban	107
Frey András Törökországban	113
Dr. Váli Ferenc Isztambulban	116
Veress László első kiküldetése	120
Schrecker Károly Isztambulban	123
Előzetes fegyverszüneti egyezmény	126
Veress László második kiküldetése Isztambulba	126
Magyarországi dilemmák	130
Előzetes fegyverszüneti egyezmény	134

Az előzetes fegyverszüneti egyezmény értékelése.....	148
A fegyverszüneti magyarországi fogadása és megerősítése	148
Rádiókapcsolat létrejötte	150
A fegyverszüneti egyezmény értékelése	154
Ullein-Reviczky Antal fellépése Stockholmban	160
Hátszegi Ottó	163
Teheráni konferencia	166
Veress László harmadik útja	169
Német hírszerzés és német-magyar kapcsolatok	172
Összegzés	175
Bibliográfia.....	178
Levéltári anyagok	178
Forráskiadványok.....	179
Emlékiratok, naplók.....	181
Felhasznált irodalom	183
Tanulmányok	187
Mellékletek.....	193
1. sz. Melléklet	193
2. sz. Melléklet	196
3. sz. Melléklet	199
4. sz. Melléklet	200
5. sz. Melléklet	201
6. sz. Melléklet	202
7. sz. Melléklet	203
8. sz. Melléklet	204
9. sz. Melléklet	207
10. sz. Melléklet	208
11. sz. Melléklet	210

Bevezetés

Disszertációmban a Kállay-csoport törökországi tárgyalásait vizsgáltam meg új levéltári források tükrében, ezen belül pedig Pálóczi-Horváth György tevékenységére fókuszáltam, aki a Special Operations Executive (Különleges Hadműveletek Bizottsága - SOE) megbízásából a magyar kiküldöttekkel felvette a kapcsolatot. Ezenkívül részt vett, mint megfigyelő az előzetes fegyverszüneti egyezmény 1943. szeptember 9-i megkötése alkalmával, majd később nagy szerepe volt a Budapest-Isztambul (vagyis SOE) között létrejött rövidhullámú kapcsolat fenntartásában, mivel ő töltötte be ismét a közvetítő szerepet, melyet a magyar kapcsolatfelvételi kísérletek során rábízott az SOE brit titkosszolgálati szerv.

Pálóczi-Horváth György életútjának feltárásánál lényeges a brit titkosszolgálati szerv, az SOE bemutatása; a két téma szorosan összefügg egymással, hiszen Pálóczi-Horváth György az SOE utasításai alapján tárgyalt a kiküldött magyarokkal. Az SOE utasításainak megértéséhez elengedhetetlen a szervezet létrehozásának, szervezeti felépítésének, működésének, céljainak és feladatainak feltárása, ami a magyar történetírásban hiánytalanul eddig nem történt meg. Az SOE tanulmányozása kizárólag az értekezésszámára releváns oldalról történt meg, olyan problémáknak a boncolgatására, mint az SOE-Foreign Office közötti konfliktus, abból a szemszögből, ami nem hatott ki a magyar béketapogatózásokra, vagy az SOE-n belül keletkezett rivalizálás különböző tisztek között szándékosan annyira tértem ki, amennyire a téma megkívánta. Az SOE-hoz szorosan kapcsolódik a brit diplomácia hangja is, vagyis Magyarországtól tetteket vártak, nem pedig szavakat; ez a jelszó, amit a magyar kiküldötteknek előszeretettel hangsúlyoztak kitérve olyan apróságokra, mint németellenes összeesküvés lebonyolítása, vagy éppen valamelyik létfontosságú hadiipari gyár felrobbantása. Az üzenet, amit a brit diplomácia közvetített az SOE-n keresztül, szorosan összefüggött az SOE alapvető feladatával, vagyis hogy az ellenséges célszörzörökben minél hatékonyabb szabotázs-akciókat bonyolítsanak le.

Pálóczi-Horváth György tevékenységének vizsgálatát fiatalkorával kezdtem meg, amihez fő forrást az általa 1949-ben legépelt önéletrajza nyújtott. Ezt az "önéletrajzot" az ÁVH nyomására, egész napos kihallgatás után, éjszakába nyúlóan kellett gépelnie. Azonban valószínűleg az ÁVH nyomása a későbbi, elítéléséhez szükséges vallomások beismertetése érdekében vethetett be kényszerítő körülményeket, és mely ellentmondások feloldását az értekezés "Felülvizsgálat" című fejezetében feloldottam, így feltételezhetően a fiatalkori, 1939 előtti önéletrajz megírásakor kényszerítő körülmény nem állt fenn. Az értekezésben emellett

Basil Davidson 1939-1941 magyarországi működésére fókuszáltam, aki ebben az időben a SIS (Secret Intelligence Service – Titkos Hírszerző Szolgálat) „D” szekció magyar kirendeltségének a vezetője lett, és hamar megismerkedett Pálóczi-Horváth Györggyel. Közös munkájuk eredményeként létrejött a Britanova brit hírugynökség magyarországi kirendeltsége, illetve Pálóczi-Horváth György illegális röpirat tevékenységet végzett Davidson számára. Pálóczi-Horváth életének következő szakasza az 1941. áprilisi Jugoszlávia elleni német támadáshoz való magyar csatlakozással kezdődött, ekkor emigrált a Közel-Keletre, és dr. Sztankovich Viktorral 1941. júniusában feketerádió állomást üzemeltet be Haifában Szabad Magyar Rádió néven. Ez a rádió később belső széthúzás miatt kettévált, Pálóczi-Horváth György vitte tovább a Magyar Nép Adóját. Ezután Basil Davidsonnal kezdett újra közös munkába 1942-ben, aminek eredményei magyarországi bírósági tárgyalások lettek, mivel a futárok az általuk kézbesített levelekkel kivétel nélkül különböző okok miatt lebuktak. A kalandos életút feltárásához főként az Állambiztonsági Történetek Levéltárának anyagai állnak a kutató rendelkezésére; olyan anyagok, amelyeket Pálóczi-Horváth György maga jegyzett le vagy az ő vallomása alapján jegyezték le. Az esettel kapcsolatban céлом volt megvizsgálni, hogy a címzettek hogyan élték meg, milyen következmények lettek rájuk nézve. Ezért a fent említett Pálóczi-Horváth György dossziék mellett tanulmányoztam Miske-Gerstenberger Jenőné futár és Szakasits Árpád címzett dossziéját is.

Mivel életrajza jól beleilleszkedik a törökországi tárgyalások kérdéskörébe, az értekezés nagy részében tevékenységére fókuszáltam. Azonban mivel tevékenysége egy egységet képez a nagyobb témakör, a Kállay-kormány, nemzetközi helyzet, kapcsolatfelvételi kísérletek és az előzetes fegyverszüneti egyezmény kérdésében, a disszertációban nem szedtem két részre életrajzát, hanem az értekezés első részében olvasható úgy, hogy a Kállay-csoport törökországi tárgyalásai Pálóczi-Horváth Györgyöt érintő időszaka az értekezés más szegmensében jelenik meg. Így Basil Davidson sikertelen levélkézbesítési kísérletét közvetlenül a német megszállás utáni időszak követi. Pálóczi-Horváth György életének vizsgálatakor igyekeztem feloldani az ÁVH vallatások során keletkezett ellentmondásokat, és céлом volt egy újabb szeletet adni a már meglévő kiterjedt és eredményes kutatásokhoz, vagyis milyen ellentmondásokat hordozhat a vallatások során keletkezett primer forrás, milyen céljai és módszerei vannak a vallatásoknak, és azok mit eredményeznek. Ezeket a kérdéseket a Pálóczi-Horváth tevékenysége során ahol szükséges volt, kiemeltem, de részletesen foglalkoztam a kérdéssel a “Felülvizsgálat” című fejezetben, ahol pontról pontra feloldottam azokat a vádpontokat, melyeket 1949-es vallatások során beismert. Beismerte többek között, hogy Basil Davidson beszervezte az SOE-ba, 1947-

ben brit utasításra érkezett haza Magyarországra. Emellett azt is bevallotta, hogy Edward Howe brit újságírónak, később SOE tisztnek és John Ennalst, az UNA főtitkárának belpolitikai és gazdasági adatokat szolgáltatott ki. Beismerte továbbá, hogy Heltai Györggyel is kémkapcsolatot tartott fenn, aki Pálóczi-Horváthot bizalmas adatokkal látta el, amiket ő továbbított brit megbízóinak.

Mivel az értekezés címe: A Kállay-kormány tárgyalásai Törökországban, így célom volt a törökországi tárgyalások vizsgálata, melyhez elengedhetetlen az olyan témakör áttekintése, mint a Kállay-kormány 1942-1943 közötti tevékenysége, külpolitikai vonalvezetése, illetve Magyarország nemzetközi megítélése. Kállay Miklós külpolitikáját az jellemezte, hogy szavakban megmaradt ugyan németbarátnak, azonban a valóságban igyekezett olyan politikát követni, mely az angolszászok felé közelített, és amely megpróbálta bizonyítani Magyarország függetlenségét és kilépési szándékát a II. világháborúból. Folyamatosan csökkentette például a Németország részére nyújtott gazdasági segítséget, továbbá állandó konfliktus volt Németország és Magyarország között a magyar hadsereg kérdése, mivel a magyar kormány mindent megtett, hogy a keleti fronton harcoló alakulatokat hazahozza. Noha a miniszterelnök megnyilvánulásaiban zsidóellenes propagandát folytatott, a valóságban csak olyan látszatintézkedéseket tett, amik nem sodorták a Magyarországon tartózkodó zsidóságot életveszélybe, így a német megszállásig a zsidóság relatív biztonságban lehetett.

Magyarország pillanatnyi helyzete a nemzetközi életben és nemzetközi megítélésével kapcsolatban lényeges az olyan alapelveknek felismerése és megértése, amik az angolszászokat vezették a magyar megbízottakkal folytatott tárgyalásoknál a semleges országokban, ahol a két ellenséges fél többnyire figyelő szemek nélkül tudott információt cserélni és kapcsolatba kerülni. Ezek az alapelvek többnyire konferenciákon dőltek el, és szinte minden alkalommal a Szovjetunió serkentésére. Ilyen volt például a casablancai konferencián elfogadott feltétel nélküli megadás elve, aminek célja ugyan az volt, hogy Németország részére kizárja a kompromisszumos békekötést, mégis megalapozta az ekkor már kiutat kereső csatlós országok kiútkeresésének lehetőségeit is. A feltétel nélküli megadás volt az, ami az alapot jelentette a törökországi tárgyalások során, és ami meghatározta a Magyarországgal kapcsolatos konfliktusokat a Szövetségesek között. Hasonló nemzetközi döntés született a teheráni konferencián, ahol végül elfogadták a normandiai partraszállást, elvetve ezzel a balkáni partraszállást, amire a magyar kormány az angolszászokkal folytatott tárgyalások során apellált; Magyarország Németország földrajzi közelségére hivatkozva akkor ugrik ki a világháborúból,

ha az angolszász csapatok elérik a magyar határt, vagyis az átálláshoz szükséges katonai segítség kézzelfogható közelségbe kerül, és a felsorakozó német hadsereg ellen fel tud lépni.

Az általános áttekintő célja, hogy az e fejezetek követő kapcsolatfelvételi kísérletek térben és időben elhelyezésre kerüljenek. Ezt követően magukra a kapcsolatfelvételi kísérletekre fókuszáltam, melyeknek áttekintése nem kronologikus sorrendben, hanem országonként, illetve a kiküldöttek személye szerint lebontva történtek meg. Ezeknek a kapcsolatfelvételi kísérleteknek eredménye lett végül az előzetes fegyverszüneti egyezmény, melynek értékelése, a feltételek megvalósítása körül felmerülő kérdések, a német hírszerzés értesülései szintén az értekezés részét képezik, melyet a német megszállás zár, mely megfelelő végpontját adja a magyar béketapogatózási kísérletek folyamatának.

Historiográfiai visszatekintés

Számos monográfia¹ és tanulmány² foglalkozott Magyarország részvételével a II. világháborúban, illetve a kérdéses időszakban a magyar külpolitikával, amelyeket olyan mértékben igyekeztem beemelni a disszertációba, hogy az értekezéshez szükséges általános megközelítést és háttértudást biztosítani tudjam. Ehhez az általános áttekintéshez adott hozzá lényeges szeleteket a már kifejezetten Kállay Miklós miniszterelnökségével is foglalkozó munkák, mint például Juhász Gyula³, vagy Ránki György munkássága,⁴ illetve Joó András,⁵ Czettler Antal⁶ és Borhi László⁷ munkái.

A disszertáció szempontjából különösen fontosnak éreztem az angolszász (és szovjet) nagyhatalmak II. világháborús szerepének vizsgálatát, természetesen a hangsúlyt Magyarországra fektetve. Emiatt az értekezés megírásakor nagy hangsúlyt fektettem az angol nyelvű munkákra,⁸ amelyeket megfelelő mértékben igyekeztem kiegészíteni magyar nyelvű

¹ Teljesség igénye nélkül: Ránki György: *A második világháború története*, Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1976., szerk. Orbán Sándor: *Magyarország 1944-ben*, Tudományos tanácskozás, Budapest, 1984. június 14., Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1984., Dombrády Lóránd: *Hadsereg és politika Magyarországon, 1938-1944*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986., Varga József: *Bűnös nemzet vagy kényszerű csatlós? Adalékok Magyarország és a Duna-medence kortörténetéhez*, II. rész, 1939-1949, Budapest, 1992., Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*, Harmadik, javított és bővített kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2005.

² Többek között: Juhász Gyula: *A német-magyar viszony néhány kérdése a második világháború alatt*, in. *Történelmi Szemle*, XXVII. évf. (1-2.), pp. 269-278, 1984., Juhász Gyula: *Külpolitikai koncepciók Magyarországon 1943-ban*, in.: szerk.: L. Nagy Zsuzsa, Burucs Kornélia: *Kiűtkeresés, 1943*, Kossuth Könyvkiadó, 1989., Juhász Gyula: *Magyarország nemzetközi helyzete és a magyar nemzeti élet, 1938-1944*, in. *Magyar Tudomány*, 31 évf. (2.), pp. 89-104, 1986., Romsics Ignác: *A brit külpolitika és a „magyar kérdés”, 1914-1946*, in. *Századok*, 130. évf. (2.), pp. 273-339, 1996., Romsics Ignác: *Magyarország helye a német Dél-Kelet-Európa-politikában*, in. *Valóság*, 35. évf. (10.), pp. 12-38, 1992., Joó András: *Helyzetmérlegelés és taktika a magyar háborús diplomáciában, 1943-1944*, in. *Közép-Európai Közlemények*, IX. évf. (4.), pp. 19-34, 2016. (letöltve: <http://vikek.eu/wp-content/uploads/2017/03/KEKNo352016.4.sz%C3%A1m.pdf>)

³ Többek között Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája, 1919-1945*, III. Kiadás, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988., Juhász Gyula: *A német-magyar viszony néhány kérdése a második világháború alatt*, in. *Történelmi Szemle*, XXVII. évf. (1-2.), pp. 269-278, 1984., Juhász Gyula: *A háború és Magyarország, 1938-1945*, Akadémia Kiadó, Budapest, 1986., Juhász Gyula: *Külpolitikai koncepciók Magyarországon 1943-ban*, in.: szerk.: L. Nagy Zsuzsa, Burucs Kornélia: *Kiűtkeresés, 1943*, Kossuth Könyvkiadó, 1989., Juhász Gyula: *Magyarország nemzetközi helyzete és a magyar nemzeti élet, 1938-1944*, in. *Magyar Tudomány*, 31 évf. (2.), pp. 89-104, 1986.

⁴ Többek között Ránki György: *Emlékiratok és valóság Magyarország második világháborús szerepéről, Horthyista politika a második világháborúban*, a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1964., Ránki György: *A második világháború története*, Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1976., Ránki György: *Mozgásterek, kényszerpályák*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1983.,

⁵ Joó András: *Kállay Miklós külpolitikája, Magyarország és a háborús diplomácia, 1942-1944*, Napvilág Kiadó, Budapest, 2008.,

⁶ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink, A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000.

⁷ Borhi László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában, Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig*, közreadja az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Osiris Kiadó, Budapest, 2015.

⁸ Barker, Elisabeth: *British policy in South-East Europe in the Second World War*, Barnes and Noble, New York, 1976, Gilbert, Martin: *Winston S. Churchill: Road to Victory, 1941-1945*, Heinemann, Minerva, 1989., Macartney, C. A.: *October fifteenth, A History of modern Hungary*, at the University Press, Edinburgh, 1957., Maclean, Fitzroy: *Eastern approaches*, Penguin Books, London, 2009., Sainsbury, Keith: *Churchill and Roosevelt at War*:

szakirodalommal.⁹ Így a disszertációban helyet kapott a magyar kiugrási kísérlet szempontjából lényeges konferenciák bemutatása, illetve az előzetes fegyverszüneti egyezmény és a magyar kapcsolatteremtési kísérletek kapcsán megfogalmazódó álláspontok és nézeteltérések a Szövetségesek részéről. Mivel a magyar kiküldöttek 1942-1943 során az angolszászokkal létesítettek kapcsolatot, cseréltek információkat, illetve tárgyaltak, a fent említett kérdéskört az angolszászok szemszögéből tanulmányoztam főleg, megfelelő teret engedve a szovjet félnek is.

A törökországi magyar kapcsolatfelvételi kísérletek és eredmények vizsgálatához nélkülözhetetlen szeletet ad a Special Operations Executive (Különleges Hadműveletek Bizottsága, továbbiakban SOE) története, működése, felépítése, feladatai és céljai, mivel ez a szerv volt az, ami nagymértékben meghatározta a Magyarországgal való kapcsolatfelvételi szintet és hangnemet. A SOE feladatainak feleltek meg kezdetben a magyar kiküldötteknek átadott válaszüzenetek, melyek a megkeresésre midőssze annyit feleltek, hogy „tetteket akarunk látni, nem pedig szavakat“, - vagyis Magyarország ugyan készítse elő kiugrását a háborúból, de előtte fejtsen ki megfelelő németellenes tevékenységet, amivel megrövidítheti a világháborút. A magyar kormány úgy ítélte meg, hogy ezeket nem tudja elvégezni, hiszen az országnak rendelkezésére állt egy úgynevezett „cselekvési zónája“, amiben úgy lehetett manőverezni, hogy az ne váltsa ki az ország német megszállását; amibe szabotázs-akciók elvégzése és a németellenes mozgalmak olyan szintű támogatása, melyet az SOE követelt, nem fértek bele. Az SOE történetének tanulmányozása során angol nyelvű munkákra,¹⁰ illetve levéltári anyagokra szorítkoztam. Az SOE-val kapcsolatban a hírszerzéssel, annak

The War They Fought and the Peace They Hoped To Make, New York University Press, New York, 1994., Weinberg, Gerhard L.: *A World at Arms, A global history of World War II*, Cambridge University Press, 1994.

⁹ Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések, 1918-1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb külpolitikai szerződései*, Második, Átdolgozott kiadás, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1983., Andor László-Surányi Róbert: *Roosevelt-Churchill*, Pannonic Kiadó, Budapest, 1999., Egedy Gergely: *Nagy-Britannia története, 1918-1990*, Kossuth Kiadó, Budapest, 2011., Czettler Antal: *Winston Churchill történelmi szerepe a második világháború alatt, Churchill háborús politikája az Egyesült Államok hadba lépésétől a háború befejezéséig*, in. Valóság, 47. évf. (10.), pp. 57-91, 2004.

¹⁰ Bailey, Roderick: *Forgotten Voices of the Secret War: An inside History of Special Operations in the Second World War*, Ebury Press, 2008., Boyce, Frederic – Everett, Douglas – Foot, M. R. D. (Foreword): *SOE, the scientific secrets*, The History Press, 2010., Crowdy, Terry: *SOE Agent, Churchill's Secret Warriors*, Illustrated by Steve Noon, Osprey Publishing, 2008., Cruickshank, Charles: *SOE in the Far East*, Oxford University Press, Oxford, New York, 1983., Foot, M. R. D.: *SOE: An outline history of the Special Operations Executive, 1940-1946*, British Broadcasting Corporation, London, 1984., Kelly, Saul: *A succession of crises? SOE in the Middle East, 1940-1945*, in. edited by Wylie, Neville: *The Politics and Strategy of Clandestine War*, 2006., Mackenzie, William: *The Secret History of SOE: Special Operations Executive, 1940-1945*, Published by Little, Brown Book Group, 2000., Seaman, Mark: *A glass half full, Some thoughts on the evolution of the study of the Special Operations Executive*, in. edited by Wylie, Neville: *The Politics and Strategy of Clandestine War, Special Operations Executive, 1940-1946*, Routledge, Taylor & Francis Group, London and New York, 2006., Stafford, David: *Britain and European Resistance, 1940-1945*, Routledge, Taylor&Francis Group, London and New York, 2006.,

dinamikájának és magának a hírszerzés fogalmának tisztázásához az értekezés szempontjából kissé szakmaiatlan, de a kérdéskört vizsgálva kielégítő monográfiák¹¹ nyújtanak érdekes kitekintőt.

Az SOE és a magyarországi tárgyalások kapcsán felmerül Pálóczi-Horváth György neve, akinek életútjára nagy hangsúlyt fektettem az értekezés megírása során. 1939-ben Basil Davidson, az SOE magyarországi képviselője kapcsolatba lépett vele, és 1939-1941 között együtt dolgoztak Magyarországon. 1941-ben Jugoszlávia felbomlása után, amikor a magyar csapatok csatlakoznak a német támadáshoz, Pálóczi-Horváth elhagyta Magyarországot, és kalandos úton került Kairóba. 1941-1942 között lényeges egyiptomi, törökországi és palesztinai működése; ekkor fekete rádiózással foglalkozott Sztankovich Viktorral és Tábori Györggyel, illetve Davidsonnak dolgozott. Az ő tevékenységére hangsúlyt helyező fejezetekben főleg levéltári munkákra támaszkodtam, a tanulmányokra, amiket a börtönben megírt, illetve az ÁVH-nak tett önvallomása, illetve tanúvallomásaira.¹² Esetében előfordult (például a „Feketerádiózás a Közel-Keleten” című fejezetben), hogy az ő elmondásain kívül más forrás nem állt rendelkezésre, ezt igyekeztem megfelelően ellensúlyozni, a fenti fejezetben például a Magyar Távirati Iroda online elérhető hírarchívumában folytatott kutatással, illetve Ignótus Pál¹³ Pálóczi-Horváthéhoz hasonló tanulmányával. Kissé ellensúlyozza Pálóczi-Horváth György önvallomását és tanúvallomását az ÁVH által indított 1954-es felülvizsgálat¹⁴, mely megállapította, hogy Pálóczi-Horváth György 1954-ben újra leírt tanúvallomása az 1939-1943-as tevékenységéről megegyezik a börtönben tett tanúvallomásaival.¹⁵ A Pálóczi-Horváth György személyével foglalkozó fejezetek egyelőre hiányosak, és további kutatómunkát igényelnek.

1943-tól Pálóczi-Horváth György volt, akivel az összes Törökországba kiküldött magyar tárgyaló: Frey András, Szent-Györgyi Albert, Mészáros Gyula, dr. Váli Ferenc, Schrecker

¹¹ Jensen, Carl J. – McElreath, David H. – Graves, Melissa: *Bevezetés a Hírszerzésbe, Tudásközpont Tankönyvműhely*, Budapest, 2017., Lowenthal, Mark M.: *Hírszerzés, A titkoltól a politikai döntésekig*, Tudásközpont Tankönyvműhely, Budapest, 2017.

¹² ÁBTL, 3. 2. 4. K-1629-1., ÁBTL, 3. 2. 4. K-1629-2., Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143., *Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról*, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028., Ignótus Pál – Pálóczi-Horváth György: *Az angol rádió módszerei, szervezete és kapcsolata a kormányhoz, kormányzópartokhoz, nagytőkéhez és a titkosszolgálatához*, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028.,

¹³ Ignótus Pál: *Az angol titkos hírszerző szolgálatról*, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028.

¹⁴ ÁBTL. 2. 1. I. 51. V-142728.

¹⁵ Az 1949-1951 közötti vallomások és az 1954-ben újra megtett vallomás között két lényeges eltérés található. Egyrészt 1954-ben azt vallja, hogy beszerzése az SOE-ba nem történt meg. Illetve a vádak alapján 1947-es hazatérése után tovább tevékenykedett az angol titkosszolgálatnak, és kapcsolatban állt John Emals (UN főtitkára) és Edward Howe (újságíró) személyekkel, akik néhány napos látogatáson kívül nem is tartózkodtak Magyarországon a kérdéses időszakban. ÁBTL. 2. 1. I. 51. V-142728. 57, 69.

Károly és Veress László. A visszaemlékezések¹⁶, forrásgyűjtemények¹⁷, monográfiák és tanulmányok¹⁸ mellett levéltári anyagok rekonstruálják a tárgyalások menetét, eredményeit, illetve, hogy a fegyverszüneti egyezmény megkötését hogyan fogadta a magyar kormány, a rendelkezésére álló cselekvési zónában mit tett és mit nem tett meg, hogy a feltételeket megfelelően lebonyolítsa. Külön kiemelném a Szent-Györgyi Albert kiutazásával foglalkozó Marton János és Pap Kornélia 2017-ben megjelent monográfiáját¹⁹, amelyben az isztambuli működésén felül a C vitaminhoz kapcsolódó tudományos munkásság is olvasható, illetve Szent-Györgyi Albert életrajzával foglalkozó Ralph W. Moss munkáját²⁰. Továbbá a tárgyalások szempontjából meghatározó a dr. Váli Ferenc megbízatásával foglalkozó Joó András tanulmánya²¹, amely egészen új forrásokkal dolgozva új megközelítésbe helyezi Váli kiküldését, akinek isztambuli munkásságáról ezen kívül máshol ilyen kimerítően nem lehet olvasni.

A *Három levél Bethlen Istvánról*²² című forrásközlemény három levelet tartalmaz Bethlen Istvánról, amivel a Bethlenről alkotott képet igyekeztek alakítani. Az értekezés szempontjából lényeges levél az első, melyet Kállay Miklós írt, és amiben az angolszászokkal való (Magyarország számára végül is sikertelen) tárgyalások után felvetődik a szovjetekkel való kapcsolatfelvétel lehetősége, és ebben Bethlen István véleményét ismerteti, aki a korban

¹⁶ Itt külön kiemelném a Pálóczi-Horváth György szempontjából fontos személy, Basil Davidson visszaemlékezését, illetve a tárgyalások két magyar résztvevőjének, Veress Lászlónak és Váli Ferencnek angol nyelvű visszaemlékezéseit: Davidson, Basil: *Special Operations Executive, Scenes from the Anti-Nazi War*, Victor Gollancz Ltd, London, 1980., Veress, Laura-Louise: *Clear the line, Hungary's Struggle to Leave the Axis During the Second World War*, Prospero Publications, Cleveland, Ohio, 1995., Váli, Ferenc A.: *A Scholar's Odyssey*, Edited by Karl W. Ryavec, Iowa State University Press, Ames, Iowa, 1990.

Többek között: Böhm Vilmos válogatott politikai levelei, 1914-1949, Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta Szabó Éva és Szűcs László, Napvilág Kiadó, Budapest, 1997., Horthy Miklós titkos iratai, 1965. 404.

¹⁷ Fenyő Miksa: *Hitler, Horthy and Hungary: German-Hungarian Relations, 1941-1944*, New Haven, Yale Univ. Press, London, 1972.

¹⁸ Bay Zoltán: *Emlékeim Szent-Györgyi Albertéről*, in. Valóság, (11.), pp. 32-39, 1983., Joó András: *A magyar sajtófőnök „tudásával és segítségével”: Háborús portrévázlat kérdőjelekkel – Ullein-Reviczky Antal (1942-1944)*, in. Közép-Európai Közlemények, X. évf. (4.), pp. 65-82, 2017., Juhász Gyula: *Két tárgyalás 1943 tavaszán (Feljegyzések Kállay Miklós 1943. április 1-i római és Horthy Miklós 1943. április 16-17-i klessheimi tárgyalásairól)*, in. Történelmi Szemle, XVI. évf. (3-4.), pp. 488-530, 1973., Joó András: *Titkos diplomácia és nemzeti sorskérdések: Ullein-Reviczky Antal*, in. Veritas évkönyv, 2019. VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, Magyar Napló, Budapest, 2020.

¹⁹ Marton János – Pap Kornélia: *Szent-Györgyi Albert Magyarországon, Kihívások, küzdelmek, kalandok a tudományban és a társadalomban*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2017.

²⁰ Moss, Ralph W.: *Szent-Györgyi Albert*, Studs Terkel előszavával, fordította: Bakács Tibor, Typotex, Budapest, 2003.

²¹ Joó András: *Világháborús intrikák. A magyar béketárgyalások és az isztambuli színtér fontos mozzanatai, 1942-1944*, in. Századok, 142. évf. (6.), pp. 1421-1464, 2008.

²² *Három Levél Bethlen Istvánról*, in. Új Látóhatár, V. évf. (6.), pp. 582-587, 1962. (letöltve: http://ujlatohatar.com/?page_id=326)

jelentős politikai befolyással rendelkezett. Zeidler Miklós *A Magyar Revíziós Liga*²³ című, Századokban megjelent tanulmánya A Revíziós Liga történetének teljes körű áttekintése mellett feszegeti azt a kérdést, miért a Revíziós Liga küldöttei mentek ki információcserére és kapcsolatfelvételre a semleges országokba. Zeidler munkájával azt az alapot nyújtja, a többi európai semleges országokban való magyar kapcsolatfelvételi kísérletek bemutatásához, aminek bemutatása szükséges a törökországi színtér mellett. Az európai semleges országokban való kapcsolatfelvételi kísérletekhez járul hozzá G. Vass István munkája²⁴, amelyben Bakách-Bessenyei György tárgyalásai vannak bemutatva a felsorakoztatott 28 diplomáciai okmányon keresztül. A tanulmányban Bakách-Bessenyei György életútjának áttekintése mellett sor kerül az isztambuli színtér bemutatására is.

Annak vizsgálata elengedhetetlen, hogy a német-magyar viszony hogyan romlott meg fokozatosan 1942-1944 között, Németország hogyan viszonyult Magyarországhoz, illetve a német hírszerzés miről értesült a magyar kapcsolatfelvételi kísérletek kapcsán. A témához megfelelő képet nyújt *Hitler hatvannyolc tárgyalása, 1939-1944*²⁵ című kétkötetes forrásgyűjtemény, melynek második kötete mutatja be Horthy Miklós kormányzó és Adolf Hitler tárgyalásait. Utóbbi témához elengedhetetlen Horthy Miklós saját emlékirata²⁶, ami kimerítően foglalkozik a Hitlernél tett látogatásainak témájával. A német hírszerzés pontosságára világít rá a *Wilhelmstrasse és Magyarország: Német diplomáciai iratok Magyarországról, 1933-1944*²⁷ című forrásgyűjtemény mellett az Magyar Távirati Iroda hírarchívuma, amely online elérhető.

A korszak sajátosságai miatt szükséges külön szót ejteni egy olyan sajátos primer forrásra, mint az emlékirat. A visszaemlékezések, amikből a korszakban bőségesen áll a kutató rendelkezésére, teljesen szubjektív forrásnak tekinthetők, melyekben egy-egy esemény leírása saját nézőpontból történik meg, és minden esetben olvasható a visszaemlékező egyéni véleménye is, ami miatt egy-egy esemény megítélésének fontossága kétséges lehet. A

²³ Zeidler Miklós: *A Magyar Revíziós Liga. Trianontól Rothermere-ig*, in. Századok, 131. évf. (2.), pp. 303-352, 1997.

²⁴ G. Vass István: *Bakach-Bessenyei György tárgyalásai az Egyesült Államok megbízottaival Bernben, 1943. augusztus 28. és 1944. március 19. között, A Kállay-kormány béketapogatózásainak újabb dokumentumai*, in. Levéltári Közlemények, (65.), pp. 153-205, 1994. (letöltve: [https://library.hungaricana.hu/en/view/LeveletariKozlemenyek_65/?query=SZO%3D\(kadar\)&pg=155&layout=s](https://library.hungaricana.hu/en/view/LeveletariKozlemenyek_65/?query=SZO%3D(kadar)&pg=155&layout=s))

²⁵ szerk. Ránki György: *Hitler hatvannyolc tárgyalása, 1939-1944, Hitler Adolf tárgyalásai kelet-európai államfőakkal*, I-II. Kötet, Tények és Tanúk, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1983.

²⁶ Horthy Miklós: *Emlékirataim*, Európa História, Budapest, 1990.

²⁷ *A Wilhelmstrasse és Magyarország: Német diplomáciai iratok Magyarországról, 1933-1944*, összeállította, sajtó alá rendezte és a bevezetőt írta: Ránki György, ford. Kallós Pál, Simonffy-Tóth Ernő, kiad. a Magyar Tudományos Akadémia, Történettudományi Intézet, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1968.

memoárok többsége utólag íródott, az 1950-70-es években; a sok esetben több évtizedes távolság azt eredményezi, hogy a visszaemlékezés írója máshogy emlékszik az adott eseményre (hiába használ feljegyzéseket), mint amikor megélte azt. És mivel látja egy esemény végkimenetelét, ezért más a konklúziója, hiszen utólag okosabb az ember. Az emlékiratok többségének megírását jól látható cél vezérli; egy adott eseményt másmilyen nézőpontból ismertessen meg az olvasóval. Ezt teheti azért, hogy egy esemény minél szélesebb perspektívában legyen ismeretes, de lehet célja ködösítés, valakinek – sok esetben saját magának – kimentése a felelősség alól, illetve az olvasó meggyőzése saját igazáról. Nyelvezete ezért elbeszélő, magyarázó, sok esetben meggyőző.

Az 1942-43-as korszakhoz kiindulópontot Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam*²⁸ című kétkötetes emlékirat jelenti, amelyek közül a második foglalkozik részletesebben a semleges országokban lefolyt kapcsolatfelvétellel. Természetesen kissé elfogult és önmentegítő műről van szó, hiszen íróját éri a legtöbb kritika a sikertelen németellenes fordulat kimeneteléért, azonban remekül használható; bepillantást enged a Kállay Miklós és szűk bizalmi körének elgondolásaiba, elképzeléseibe, tevékenységébe a miniszterelnök szemszögéből. Emlékiratait Kállay 1946-ban kezdi meg, és angol nyelven 1954-ben jelent meg New Yorkban; magyar nyelven első megjelenéséhez képest későn, 1991-ben.

Ullein-Reviczky Antal, 1938-1943 között a Külügyminisztérium Sajtó- és Propaganda Osztály vezetője, 1943-tól Stockholmi követ a német megszállásig, majd disszidált. Emlékiratai elsőként Svájcban, francia, majd 1993-ban magyar nyelven jelentek meg *Német háború-orosz béke*²⁹ címmel. Kállay Miklós bizalmi embere, ennek megfelelően annak a csoportnak tagja, amely igyekezett felvenni a kapcsolatot az angolszászokkal; Ullein-Reviczky ennek a folyamatnak egyik központi eleme volt, a kiküldöttek egy része az ő utasítására került ki a semleges országokba. Visszaemlékezésében részletesen áttekinti azokat a tárgyalásokat, amelyekre rálátása volt, többek között Frey András és Veress László munkásságát, részletesen beszélt stockholmi követségi munkájáról is. Különböző hivatalos levelekkel és iratokkal igyekszik alátámasztani saját téziseit.

Szegedy-Maszák Aladár 1943-1944 között a Külügyminisztérium politikai osztály helyettes vezetője, majd vezetője, és jelentős szerepet játszott a Kállay-kormánycsoport különbékére

²⁸ Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942-1944, Egy nemzet küzdelme a második világháborúban*, C. A. Macartney professzor előszavával, I-II. Kötet, Európa História, Budapest, 1991.

²⁹ Ullein-Reviczky Antal: *Német háború – orosz béke, Magyarország drámája*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1993.

irányuló titkos tárgyalásaiban, szintén Kállay Miklós bizalmi embere; ennek megfelelően a tapogatózásokkal kapcsolatban rengeteg mindenre rálátott – bár saját bevallása szerint nem mindenre. Mégis kétkötetes emlékirata, *Az ember ősszel visszanéz*³⁰ visszaadja a kor szellemét, a kormánycsoport elgondolásait, reményeit; saját munkásságát rengeteg kritikával illeti. A második kötet konkrétan a tárgyalásokkal és kapcsolatfelvétellel foglalkozik.

Újpétery Elemér 1938-tól Imrédy Béla miniszterelnök külügyi személyi titkára, majd Csáky István külügyminiszter személyi titkára, 1939-től pedig Teleki Pál és a Külügyminisztérium között összekötő titkár. Részt vett az első és a második bécsi döntés előkészítésében, majd részt vett a magyar külképviseletben Olaszországban és Németországban is. 1942-ben a lisszaboni magyar királyi követségre helyezték, ahol a követség vezetője, Wodianer Andor keze alá dolgozott. *Végállomás Lisszabon*³¹ című munkája főleg Ullein-Reviczky munkásságához ad plusz információt (hiszen a lisszaboni kinevezését neki köszönhette), de a semleges országban, Portugáliában való munkásságról a kapcsolatfelvételek idejében is remek képet ad. Barcza György: *Diplomataemlékeim, 1911-1945*³² című munkája két kötetben tekinti át követi munkásságát, amiből két állomást emelnék ki; a vatikáni és a londoni követségét. 1943-tól Svájcban lépett kapcsolatba a britekkel, személyesen Frederick Van den Heuvel brit diplomatával. Munkásságával a semleges országokban folyó tárgyalások pontos menetét lehet megismerni. A stockholmi magyar kapcsolatteremtést beszéli el részletesen Kállay politikáját rengeteg kritikával illetve Gellért Andor kétrészes tanulmányában³³, ami 1974-ben jelent meg az Új Látóhatár című folyóiratban.

A kor szellemét, elképzeléseit, reményeit adja vissza Nagybaczoni Nagy Vilmos, *Végzetes esztendő*³⁴ című visszaemlékezése, ami az ő szemszögéből, mint a politikai elit tagja és honvédelmi miniszter, mutatja be az 1942-1943 közötti időszakot, beosztásából eredően nagyobb hangsúlyt fektetve a katonapolitikai intézkedésekre és hadászati történésekre, mint a kor diplomáciájára, amit mindössze futólag érint. Hasonlóan fontos Hennyey Gusztáv

³⁰ Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanéz...: egy volt magyar diplomata emlékirataiból*, I-II. Kötet, Európa Könyvkiadó, História Szerkesztősége, Budapest, 1996.

³¹ Újpétery Elemér: *Végállomás Lisszabon, Hét év a magyar királyi külügy szolgálatában*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987.

³² Barcza György: *Diplomataemlékeim, 1911-1945*, I-II. Kötet, Európa-História, Budapest, 1994.

³³ Gellért Andor: *A stockholmi színtér*, 1942-1944, in. Új Látóhatár, 25. évf. (5.), pp. 365-378, 1974., Gellért Andor: *A stockholmi színtér*, 1942-1944 (II.), in. Új Látóhatár, 25. évf. (6.), pp. 441-458, 1974.

³⁴ Nagybaczoni Nagy Vilmos: *Végzetes esztendő, 1938-1945*, Átdolgozott, második kiadás, Az előszót írta Ránki György, Lektorálta Tilkovszky Lóránt, Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.

visszaemlékezése³⁵, aki a vizsgált időszakban a Honvédelmi Minisztérium csoportfőnöke, majd a Lakatos-kormányban 1944. augusztus 29-től külügyminiszter. A Honvédelmi Minisztérium csapatfőnökeként jelentős mértékű belátása volt a főleg a Honvédelmi Minisztériumra közvetlen hatás gyakorló német-magyar viszony alakulására. Kovács Imre Kállay Miklós emlékiratainak megjelenése után, azokat kézbe véve és felhasználva írta meg visszaemlékezéseit. *Magyarország megszállása*³⁶ című munkája az 1942-1947 közötti időszakot tekinti át. Kovács Imre a Nemzeti Parasztpárt megalakításában vett részt 1939-ben, a második világháború alatt pedig az ellenállási mozgalomban. Emlékiratai szintén a kor szelleméhez adnak adatokat, viszont Kállay visszaemlékezéseit használva, azokat kiegészítve, rengeteg alkalommal bírálva, magához az angolszászokkal való kapcsolatfelvételhez, a tárgyalások menetéhez is jelentős mértékben hozzájárul.

Kállay Miklós visszaemlékezéséhez képest hasonló fontossággal bír Veress Lászlóé, aki ebben az időszakban sajtóelőadó segédtitkári minőségben egyszer Lisszabonban, kétszer pedig Isztambulban tárgyalt a britekkel. Visszaemlékezése fontos, mert az Isztambulban lefolytatott tárgyalásokról és az előzetes fegyverszüneti egyezményről az ő visszaemlékezése, illetve Pálóczi-Horváth György tanulmánya áll a kutató rendelkezésére, mivel a német megszállás előtt minden, a tárgyalásokkal és kapcsolatfelvételi kísérletekkel rendelkező iratot megsemmisítettek Magyarországon. A tárgyalásokon kívül az előzetes fegyverszüneti egyezmények után létrejövő rövidhullámú rádiókapcsolat vizsgálatához nyújt érdekes anyagokat. Visszaemlékezését *Clear the line*³⁷ címen jelentette meg lánya, Laura-Louise 1995-ben, aki édesapja jegyzeteiből állított össze egy összefüggő és értékes munkát.

Hasonlóan fontos dr. Váli Ferenc visszaemlékezése, mely Veress Lászlóéhoz hasonlóan egyelőre csak angol nyelven jelent meg *A Scholar's Odyssey*³⁸ címen. Váli nemzetközi jogász, aki szintén kiment Törökországba tárgyalni, és akinek kapcsolatai Basil Davidsonnal annak 1939-1941-es magyarországi tartózkodásáig nyúlnak vissza. Amikor Davidson elhagyta Magyarországot, Pálóczi-Horváth György mellett többek között Válit is felkereste, és felajánlotta, hogy hagyja el vele az országot.

³⁵ Henyey Gusztáv: *Magyarország sorsa Kelet és Nyugat között, Egy volt magyar királyi külügyminiszter visszaemlékezései*, fordította Félix Pál, a jegyzeteket írta Vargyai Gyula, Extra Hungariam, Az Európa Könyvkiadó és a História közös sorozata, Budapest, 1992.

³⁶ Kovács Imre: *Magyarország megszállása*, A szöveget gond. Simkó Mária, Katalizátor Innovációs Iroda, Budapest, 1990.

³⁷ Veress, Laura-Louise: *Clear the line, Hungary's Struggle to Leave the Axis During the Second World War*, Prospero Publications, Cleveland, Ohio, 1995.

³⁸ Váli, Ferenc A.: *A Scholar's Odyssey*, Edited by Karl W. Ryavec, Iowa State University Press, Ames, Iowa, 1990.

A disszertáció által vizsgált korszakban a kapcsolatfelvételeket érintő, esetleg áttekintő elsődleges források hiányosak. A legtöbb, témát érintő anyag megsemmisült, számos anyagot a német megszállás előtt megsemmisítettek. Az egyik jelentős forráscsoport, ami foglalkozik a témával, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában fellelhető dossziék, amihez természetesen erős forráskritika kell. A források egyoldalúságának élét véve igyekeztem több, időnként egymásnak ellentmondó dossziékat összevetni. Mivel az értekezés a törökországi tárgyalásokat vizsgálja, ezen belül is Pálóczi-Horváth György életére és szerepére a kapcsolatfelvételi kísérletekben, így természetesen az egyik jelentős forrásbázis az ő „tanulmányai”, illetve dossziék, vallomások adták. Vele szemben sorakoztattam fel olyan vizsgálati dossziékat, mint Szakasits Árpád, Miske-Gerstenberger Jenő és felesége, dr. Tóth Miklós, Sándorfi Gyula, Hátszegi Ottó.³⁹

Az értekezés fókuszába helyezett Pálóczi-Horváth György anyagait érdemes két részre csoportosítani. Az első csoportba tartoznak az 1954-es felülvizsgálat előtt rögzített vallomások, vizsgálatok és „tanulmányok”,⁴⁰ míg a második csoportba tartoznak a felülvizsgálat során rögzített vallomások, vádiratok és kérelmek.⁴¹ Előbbi forráscsoportnak egyértelmű célja volt, a vádlott elítélése, amihez szinte bármilyen eszközt bevetettek: többek között egész napos kihallgatások után éjszakába nyúlóan kellett gépelnie önéletrajzát (ami az ÁBTL, 3. 2. 4. K-1629-1. személyi dossziében található meg), hónapokig magánzárkában volt elhelyezve a nedves pincében, ahol nem kapott takarót, nem hagyták éjszaka aludni, órákig guggoló pozícióba kényszerítették, és természetesen bár nem esik róla szó, nem lehet kizárni, hogy fizikai erőszakot alkalmaztak vele szemben. Ilyen körülmények mellett erősen megkérdőjelezhető vallomások születtek, és ahogy közeledett a tárgyalás napja, a semmiből felbukkanó, egymásnak ellentmondó és a földtől egyre inkább elrugaszkodó vallomások jelentek meg, amiket végül az 1950-es tárgyaláson Pálóczi-Horváth György beismert: kémtevékenység az 1945 utáni időszakra vonatkozóan is, John Ennals és Edward Howe-val és

³⁹ Teljesség igénye nélkül: ÁBTL, 2. 1. III/1 (V-143387) (Szakasits Árpád és tsai), ÁBTL, 3. 1. 9. V-145172 (Miske Jenőné), ÁBTL, 3. 1. 9. V-47033 (dr. Tóth Miklós és tsai), ÁBTL, 3. 1. 9. V-47033-1 (dr. Tóth Miklós és tsai), ÁBTL, 3. 1. 9. V-47033-a (dr. Tóth Miklós és tsai), ÁBTL, 3. 1. 9. V-85139/5 (Sándorfi Gyula és tsai), ÁBTL, 3. 2. 1. BT-262/2 („Balatoni”), ÁBTL, 3. 2. 1. BT-262/3 („Balatoni”), ÁBTL, 3. 2. 4. K-139 /1. (Miske Gerstenberger Jenő)

⁴⁰ ÁBTL, 3. 2. 4. K-1629-1. (Pálóczi-Horváth György személyi dossziéja), ÁBTL, 3. 2. 4. K-1629-2. (Pálóczi-Horváth György személyi dossziéja), ÁBTL, 3. 2. 5. O-8-028 (Az angol rádió [módszerei, szervezete és kapcsolata a kormányhoz, kormányzópartokhoz, nagytőkéhez és a titkosszolgálatokhoz]), Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, Állambiztonsági Történetek Levéltára, 4. 1. A – 3143., Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, Állambiztonsági Történetek Levéltára, 3. 2. 5. O-8-028.

⁴¹ ÁBTL, 2. 1. I/51 (V-142728) (Pálóczi-Horváth György [Rajk László és társai]), ÁBTL, 2. 1. I/51-a (V-142728) (Pálóczi-Horváth György [Rajk László és társai]), ÁBTL, 2. 1. I/55 (V-143414) (Pálóczi-Horváth György és társai), ÁBTL, 2. 1. I/55-a (V-143414/1) (Pálóczi-Horváth György és társai)

Heltai Györggyel való kémkapcsolat beismerése – utóbbi egyébként szintén vádlott volt a tárgyaláson, és hasonló jellegű beismerő vallomást tett. Igyekeztem kiszűrni a valótlan információkat, többek között segítségemre volt Pálóczi-Horváth György maga is, akinek eléggé felismerhető stílusa van, és ez a stílus a valótlan információknál és vallomásoknál hiányzott. Illetve összevetettem több dossziét, többek között az első, 1954-es felülvizsgálat előtti dossziékat a felülvizsgálat utáni dossziékkal. Az 1954-es felülvizsgálat célja fényt deríteni az 1950. évben lezajlott tárgyalások előtti kihallgatásokra és vallomásokra, így bizonyítékokat keresett, újabb tanúvallomásokat hozott. Ez a felülvizsgálat 1954-től az 1955. április 27-i tárgyalásig tartott, amikor a Legfelsőbb Bíróság felmentette Pálóczi-Horváth Györgyöt, és büntetlen előéletűnek nyilvánította. A felülvizsgálat során a fent már említett ellentmondásokat a disszertáció során pontról pontra oldottam fel a „Felülvizsgálat” című fejezetben.

Pálóczi-Horváth György

A Special Operations Executive – Különleges Hadműveletek Bizottsága

Az SOE titkosszolgálati szerv bemutatása előtt szükséges tisztázni az intelligence, vagyis a hírszerzés jelentését. Az intelligence szó többek között jelenti a felderítést, értesülést, információt. Az intelligence tulajdonképpen egy folyamat, amely különböző lépésekből tevődik össze, például az információszerzés és a megszerzett információ elemzése.⁴² Az intelligence emellett jelenti azt az információt, amit az elemzések után jelentések formájában eljuttatnak a politikai döntéshozókhoz. Ezen információk megszerzéséhez vagy az aktuális kérdésekre, vagy a hosszú távú problémákra kell fókuszálni, amik ugyan jelenleg nem, de a jövőben fontossá válhatnak.⁴³ Az intelligence feladata a kémelhárítás is, vagyis a saját információk védelmének kivitelezése, de jelenti azt a közösséget is, amely a fent leírt munkakört szervezeten elvégzi.⁴⁴

Az SOE brit titkosszolgálati szervet 1940 júliusában hozták létre Churchill brit miniszterelnök jóváhagyásával.⁴⁵ Létrehozásakor három szekciót vontak össze; a „D”, az „MI R” és az „EH” szekciókat. A „D” szekciót 1938-ban hozták létre korlátozott időre azzal a céllal, hogy a Németország és Olaszország ellen végzett brit támadó hadműveletek lehetőségeit tanulmányozza és bemutassa.⁴⁶ Az osztály feladata volt emellett szabotázsakciók lebonyolítása, propaganda-tevékenység elvégzése és különböző illegális munkák elvégzése. A „D” szekcióval szoros kapcsolatban állt az „MI R”, amely a „D” szekció illegális munkásságát kiegészítve végzett minden fajta tevékenységet, amelyhez „egyenruha kellett”, tehát a legális megbízatások lebonyolítását.⁴⁷ A harmadik szekciót, az „Electra House”-t (röviden „EH”, kezdetben Enemy Publicity Section, vagyis Ellenség Nyilvántartó Osztály) 1939 januárjában hozták létre azzal a céllal, hogy az brit híreket pontosan, gyorsan és eredményesen továbbítsa a „potenciálisan ellenséges nemzeteknek”.⁴⁸ Tehát az „EH” felelt minden propagandatevékenység elvégzéséért, amibe beletartoztak a legális és illegális munkák is. A három szekció munkássága egymástól függött és egymással szoros kapcsolatban állt.⁴⁹

⁴² Jensen, Carl J. – McElreath, David H. – Graves, Melissa: *Bevezetés a Hírszerzésbe*, 2017. 23.

⁴³ Lowenthal, Mark M.: *Hírszerzés*, 2017. 110.

⁴⁴ Jensen, Carl J. – McElreath, David H. – Graves, Melissa: *Bevezetés a Hírszerzésbe*, 2017. 23-24.

⁴⁵ Weinberg, Gerhard L.: *A World at Arms, A global history of World War II*, Cambridge University Press, 1994. 150.

⁴⁶ Mackenzie, William: *The Secret History of SOE*, Brown Book Group, 2000. 4.

⁴⁷ Foot, M. R. D.: *SOE: An outline history of the Special Operations Executive*, 1984. 12-15.

⁴⁸ Mackenzie, William: *The Secret History of SOE*, 2000. 6.

⁴⁹ Foot, M. R. D.: *SOE: An outline history of the Special Operations Executive*, 1984. 12-15.

Hugh Dalton, a *Minister of Economic Warfare* (Gazdasági Hadviselés Minisztere) alapította az SOE-t, melynek létrehozására és vezetésére 1940. július 16-án kérte fel Churchill. Dalton az SOE alapokmányát július 22-én kapta meg Churchill azon mondatával, miszerint „*set Europe ablaze*”.⁵⁰ Azzal a céllal hozta létre, hogy az ellenséges országok, Németország, illetve az általa megszállt vagy csatlós országokkal kapcsolatos hírszerzést és propagandát biztosítsa.⁵¹ Az SOE tevékenységnek több célja volt; a háború alatt szabotázs révén katonailag, politikailag és gazdaságilag ártson az ellenségnek, ellenállási- és partizánmozgalmakat szervezzen (vagy ha már van ilyen, azokkal a kapcsolatot kiépítse, és azok támogatását biztosítsa), az átállást és kiugrást megfelelően előkészítse és lebonyolítsa, illetve az egyes országokban a háború után olyan politikai csoportosulásokat hozzon létre, amelyek angolbarátok, de szovjetellenes rezsimek létrehozására is képesek.⁵² A potenciális szovjetellenes él léte nyilvánvaló; Nagy-Britanniának a Szovjetunió fenyegetést jelentett, amely felboríthatja az európai egyensúlyt, ha megjelenik a térségben.

A titkosszolgálat célját és feladatkörét reprezentálja az 1943 januárjában kiadott útmutató kiskönyv, mely az SOE kötelékébe belépő ügynököket volt hivatott felkészíteni és tanítani. A kiskönyv szerint az SOE alapvető célja az ellenséges országokban a rend felforgatása és szabotázs-akciók lebonyolítása. Eszerint:

„... a legnagyobb mértékben kárt kell tenni az ellenség erőforrásaiban, [...] tönkre kell tenni az ellenség munkaerő-forrását⁵³, [...] alá kell ásni az ellenség morálját⁵⁴, [...] és fokozni kell a népesség németellenes hangulatát a megszállt országokban azért, hogy a megfelelő pillanatban a létfontosságú támogatást nyújthassák nekünk.”⁵⁵

Az SOE által elkövetett szabotázs-akciók, melyek az ellenséges országok ellen irányultak, önmagukban nem nyomtak különösebben súlyt a világháború kimenetelében, de nem is ez volt a céljuk. Céljuk pszichológiai volt; aláásni az ellenség önbizalmát és javítani a megszállt országok lakosságának morálját. Azonban azoknak, akik a szabotázs-akciókat vezették, meg kellett találniuk az óvatos középutat az ellenség bomlasztása és a brutális megtorló intézkedések

⁵⁰ „Borítsd lángba Európát”, Crowdy, Terry: *SOE Agent, Churchill's Secret Warriors*, 2008. 9.

⁵¹ Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája*, 1988. 309.

⁵² Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 167.

⁵³ A britek megítélése szerint a németek törekvése ekkor az volt, hogy saját munkásaikat a mezőgazdaságba áttegyék, az általuk keletkezett munkaerőhiányt pedig külföldi munkaerővel pótolják. Az SOE ügynököknek ezt kell a propagandával és szabotázzsal megakadályoznia.

⁵⁴ Itt a német és csatlós országok hadseregének hangulatáról van szó; a brit megítélés szerint az éhezés, fáradtság és az otthonról érkező levelek képesek megtörni a fronton harcoló hadsereg morálját.

⁵⁵ *Special Operations Executive Manual: How to be an Agent in Occupied Europe*, William Collins, The National Archives, London, 2014. 2-4.

beindítása között.⁵⁶ Emellett a szervezet hatáskörébe tartozott minden olyan diplomáciai és politikai munka, amelyet a hivatalos diplomácia (tehát a brit kormány) nem vállalhatott magára; többek között azért, mert az a terület, ahol a titkosszolgálat tevékenykedett, ellenséges területté vált, vagy pedig ellenséges országgal történő kapcsolatfelvételtől és tárgyalásról volt szó.⁵⁷ Azonban konfliktust okozott az SOE szervezetén belül az oximoron, mely a két alapvető feladatot illette, s mely tevékenységek egymást kizárták, és akadályozták az eredményes munkavégzést; a szabotázs-akciók felhívták a külföldi hatóságok figyelmét, míg a hírszerzés hatékonyan akkor tudott dolgozni, ha működésének észrevétlensége biztosítva volt. A két feladatkör munkavégzésének kölcsönös gátlását az SOE fennállása alatt nem sikerült megoldani.⁵⁸

Nagy-Britanniában ismeretség alapján lehetett a titkosszolgálatba felvételt nyerni, mint munkatárs, mivel főleg a háború idején nem nagyon lehetett hirdetni a sajtóban az ilyen jellegű munkahelyeket. A szervezet vezetőjét a miniszterelnök választotta személyes ismeretei, illetve a miniszterek és kabinet „államtitkárok” ajánlásai alapján. A további munkatársakat a szervezet vezetője vette fel, aki azonban csak azokat alkalmazta, akiket ismert, vagy akiket olyan emberek ajánlottak, akikben megbízott.⁵⁹ Az SOE szervezetnek ügynöki állománya nagyobb volt, mint a többi szervezeté (például *Secret Intelligence Service*, vagy *Secret Service* [MI 5] – Titkos Hírszerző Szolgálat), kevesebb mint 10 000 férfi és körülbelül 3 200 nő dolgozott a szervezetnek, és több tízezer ellenálló dolgozott parancsnokságuk alatt a célországok területein.⁶⁰

A toborzást maga Mr. Dalton felügyelte, akinek sok összeköttetése volt a nagyipari vezetőkkel; az úgynevezett „Dalton boy”-ok az SOE-nél többségükben a tőkés vállalatok fiatal rámenős ügynökei közül kerültek ki. Voltak természetesen olyanok, akik felvételüket és reputációjukat annak köszönhették, hogy mit tettek az ellenség moráljának csökkentése érdekében – ellenállási mozgalmak irányítói, résztvevői, szabotázs-akciók elvégzői stb., akik lehettek akár kommunista érzelműek, mivel a vezetőség szempontjából csak a németellenesség volt fontos.⁶¹ Az SOE gárdája tehát politikailag meglehetősen színes volt; Hugh Dalton maga

⁵⁶ Boyce, Frederic – Everett, Douglas – Foot, M. R. D. (Foreword): *SOE, the scientific secrets*, 2010. 46.

⁵⁷ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 158

⁵⁸ Stafford, David: *Britain and European Resistance*, 2006. 19.

⁵⁹ Cruickshank, Charles: *SOE in the Far East*, 1983. 11.

⁶⁰ Seaman, Mark: *A glass half full, Some thoughts on the evolution of the study of the Special Operations Executive*, in. edited by Wylie, Neville: *The Politics and Strategy of Clandestine War, Special Operations Executive, 1940-1946*, Routledge, Taylor & Francis Group, London and New York, 2006. 28.

⁶¹ Ignotus Pál: *Az angol titkos hírszerző szolgálatról*, Állambiztonsági Történetek Levéltára, 3.2.5. O-8-028. 32.

úgy vélte, hogy a baloldali érzelmű szervezetek, kommunisták alkalmazása a szervezetben kifejezetten hasznos, hisz – állította – rendelkeznek az elengedhetetlen tapasztalattal a különböző agitációk és propaganda végzéséhez.⁶²

Az ellenséges országokkal végzett szorosabb kapcsolatban álló munkákat olyan alkalmazottak látták el, akik a megszállt, vagy a Németországgal szövetséges országokból menekült szakértők voltak.⁶³ Ez azért volt fontos, mert a célország felé végzett propagandát annak nyelvén kellett folytatni. Természetesen az „idegen” beosztottak munkásságait brit ügynökök felügyelték. Amellett, hogy az brit személyek is megtanulhatták a célország nyelvét, a szükséges munkaerőt a célországban élő vagy onnan menekült személyekkel lehetett a legegyszerűbb módon pótolni, mint adott esetben a brit ügynököt kiutaztatni és annak elhelyezéséről gondoskodni. Lényeges, hogy a célországból menekült személyek alkalmazásával lehetett a legegyszerűbb módon megteremteni azt a bizalmi légkört, ami szükséges volt az eredményes megbízatás elvégzéséhez, mint egy brit szakértővel. Illetve a propagandatevékenységet, szabotázs-akciókat, ellenállási mozgalommal kapcsolatos munkát a célországból származó alkalmazott sokkal eredményesebben végezhetette a sikeres munkához szükséges ismeretei miatt; például helyismeret, politikai ismeret, közhangulat ismerete stb.

A titkosszolgálat szerve egy kiürített szállodában helyezkedett el a Whitehall, a Trafalgar Square és a Northumberland Avenue sarkán.⁶⁴ Ide futott be az SOE postája; a futárral küldött leveleket, csomagokat is ide kérték az SOE tisztek.⁶⁵ A szervezet titkos londoni székháza egy Baker-Street 64. szám alatt található palota, fedőneve pedig az *Inter-Service Research Bureau* (Összfegyvernemi Kutatási Hivatal) volt.⁶⁶ Illetve volt titkos vidéki állomáshelye, mégpedig nem is egy: a legfontosabb, a Trumbridge Wells „ipari kertváros” mellett, London és a déli tengerpart között volt megtalálható, egy erdőben elrejtve. Ha egy erdőben sétáló az állomáshely közelébe tévedt, egy őrral találkozott, aki udvariasan megkérte, hogy az ellenkező irányba sétáljon. Volt az SOE-nak vidéken titkos gyakorló- és repülőtere is, ahol a kiszemelt személyzetet ejtőernyős szolgálatra, „kommandó” támadásokra képezték ki. Továbbá volt ipari kísérleti állomása, több laboratóriuma, gyára, ahol különleges fegyvereknek és egyéb, a hadviselés szempontjából fontos műszereknek előállításával foglalkoztak. A brit titkosszolgálat

⁶² Crowdy, Terry: *SOE Agent, Churchill's Secret Warriors*, 2008. 9.

⁶³ Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban, 1978. 31.

⁶⁴ Az utcáknak ma is ez a nevük.

⁶⁵ Ignóus Pál: *Az angol titkos hírszerző szolgálatról*, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 32-33.

⁶⁶ Crowdy, Terry: *SOE Agent, Churchill's Secret Warriors*, 2008. 9-10.

postai cenzúrájának léte nem volt titok. A háború kitörésekor hivatalosan bejelentették a cenzúra életbe léptetését, így külföldről a levelek cenzúra bélyegzővel ellátva futottak be.⁶⁷

1940-ben két kirendelt központja volt az SOE-nak; Svájcban és Svédországban, ahonnan Németország, Lengyelország, Csehszlovákia, majd a többi ellenségesé vált, vagy német megszállás alá került országok felé végeztek titkos, illegális eszközökkel szabotázs tevékenységet, illetve propagandát. Ugyanebben az évben a háborús és politikai események folytán az SOE tevékenysége kibővült, Németországon kívül Franciaország és Olaszország lettek a titkosszolgálat fő célpontjai azzal a céllal, hogy az ottani németellenes mozgalmakkal felvegyék a kapcsolatot.⁶⁸ Az SOE-nak dolgoztak ügynökei ezen kívül Dániában, Norvégiában, Görögországban, Jugoszláviában, Csehszlovákiában, Romániában, Magyarországon, Bulgáriában, Albániában, Észak-Afrikában és a Távol-Keleten. Minden egyes ország kapott egy szekciót azzal a feladattal, hogy rekrutáljanak ügynököket, akiket alkalmazhatnak a felelős körzetükben. A szekciókat olyan tiszték vezették, akik kiválóan ismerték az alájuk tartozó országot, annak népét és nyelvét; illetékesek voltak továbbá az ügynökök megtalálásában, rekrutálásában, eligazításában és irányításában, valamint a hírszerzésben és műveletek tervezésében.⁶⁹ Egy-egy parancsnokságon főcsoportok intézték több ország ügyét; például a londoni főparancsnokságon a lengyel-cseh-magyar főcsoport vitte a magyar ügyeket. Ahogy egy-egy ország ellenségesé vált, és a „bent-dolgozás” (vagyis a célország területén végzett munka) helyett az SOE kiszorult az országból, és a célország „be-dolgozóvá” vált, és a titkosszolgálati tevékenység a legközelebbi semleges ország fővárosában vagy határszéli városában lévő SOE kirendeltség megfelelő ország-szekciója alá helyeződött át.⁷⁰

A háború alakulása miatt 1941-ben a romániai, bulgáriai, magyarországi, jugoszláviai és görögországi SOE kirendeltségek kénytelenek voltak elhagyni működési területüket. Ekkor szervezték meg a kairói főparancsnokságot, mely alá létesítették az isztambuli kirendeltséget is.⁷¹ A közel-keleti SOE-t két részre osztották; SO1 és SO2 szekciókra. A SO1 vitte a félig titkos propagandát, a SO2 pedig a szabotázst. A két szekció egymással versengett, hiszen mindkettő az SOE alá tartozott, de küzdöttek a szervezeten belüli vezérszerepért. A közel-keleti szervezeten belüli válságot az a londoni mozzanat oldotta meg, hogy 1941-ben megalakult a PWE (Political Warfare Executive – Politikai Hadviselés Igazgatósága), amely hivatalosan

⁶⁷ Ignotus Pál: *Az angol titkos hírszerző szolgálatról*, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 32-33.

⁶⁸ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 167-172.

⁶⁹ Crowdy, Terry: *SOE Agent, Churchill's Secret Warriors*, 2008. 10-11.

⁷⁰ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 55.

⁷¹ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 172.

átvette az SOE-től a propagandát. Így az SO1, mely a propagandát vitte, megszűnt, és a SO2 vitte tovább hivatalosan Kairóban az SOE nevet.⁷²

Az isztambuli kirendeltség munkája két részre oszlott; egy „bedolgozó”, illetve egy „bent-dolgozó” részre. A „bedolgozó” végezte a délkelet-európai országokkal kapcsolatos titkosszolgálati munkákat, a „bent-dolgozó” – a kisebb rész – pedig a törökországi munkát.⁷³ Az isztambuli kirendeltség a nagykövetségen volt elhelyezve (a főépület 3. és 4. emeletén), személyzete diplomáciai papírokkal rendelkezett. A kirendeltség a nagykövetségen és a török hatóságokkal szemben, mint „Shipping Department” (Hajózási Osztály) szerepelt, ez volt a kirendeltség fedőszerve. A kirendeltség azonban maga volt a fedőszerv is, és ellátta annak teljes munkakörét, így a kirendeltség intézte a Törökországgal kapcsolatos brit kereskedelmi hajózási ügyeket is.⁷⁴

A kirendeltség parancsnoka 1943 márciusáig Gardyn de Chastelain alezredes, leváltása után az isztambuli központ felszámolásáig, vagyis 1944 végéig William Burland alezredes volt. Az isztambuli kirendeltség alá tartozott a görög, jugoszláv, bolgár, román, magyar, osztrák szekciók, rövidhullámú rádiós és rejtjeles technikai alosztály (vezetője a később fontos Leslie Harrop, az isztambuli kirendeltség helyettes parancsnoka), adminisztrációs osztály. A kirendeltségek vezetői általában ezredesi vagy alezredesi, a szekciók főnökei pedig őrnagyi vagy századosi rangot viseltek.⁷⁵ A kirendeltség vezetője látott elsőnek minden beérkező táviratot és jelentést, illetve minden távirat csak az ő aláírásával kerülhetett a rejtjelező alosztályra rejtjelezés és továbbítás végett. A szekció- és alosztály-vezetők naponta tettek jelentést a parancsnoknak. Maga a kirendeltség a londoni központi főparancsnokság, az alatt pedig a kairói főparancsnokság alá tartozott.⁷⁶ A kirendeltség a központtal hetente kétszer forduló külön diplomáciai futár szolgálattal, részben pedig rövidhullámú rádión keresztül állt kapcsolatban.⁷⁷

Érdekes adalékot nyújt Ignótus Pál véleménye, amely kifejti, hogy az SOE hozzáállása a magyar kérdéshez milyen volt. Ignótus szerint ez a hozzáállás kettős volt; a brit nagyiparosok nem rettegetek a magyar konkurenciától, ellenben a szovjet piac nagy fenyegetést jelentett a briteknek. A brit politika nem félt emellett a magyar „világuralmi törekvésektől” sem,

⁷² Kelly, Saul: *A succession of crises? SOE in the Middle East, 1940-1945*, in. edited by Wylie, Neville: *The Politics and Strategy of Clandestine War*, 2006. 132, 136.

⁷³ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 55.

⁷⁴ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 179.

⁷⁵ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 79. 56.

⁷⁶ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 180.

⁷⁷ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 80.

ellentétben azzal a félelemmel, amit Hitler Németországa jelentett. Ezért a Magyarország iránti engedékenységre mindaddig hajlandók voltak, ameddig cserébe remélhették, hogy Magyarország szabotázsakcióval, ellenállási mozgalommal és németellenes propagandával siettetni Németország vereségét, ami által megrövidítheti a háborút, és majd a háború után ugyanilyen módon segít visszaszorítani a Szovjetuniót.⁷⁸

A szervezet általános kapcsolatteremtési eredményeiről elmondható, hogy a briteket segítő németellenes érzelmű csoportokkal sikerült felvenni a kapcsolatot. De ez természetesen nem jelentette azt, hogy mindegyik csoportot ugyanúgy támogatta volna – a támogatás mértékét nagyban meghatározta az SOE azon megítélése, hogy az ellenállási mozgalom milyen eredményeket tud felmutatni. Elnyúltak kapcsolataik a német generálisokhoz és munkásokhoz is, németellenes érzelmű lengyelekhez, csehekhez, franciákhoz is. De ugyanúgy igyekeztek kapcsolatot létesíteni a különböző szovjetellenes elemekkel, illetve az Amerika-szimpatizáns és ellenző csoportokkal is. Az SOE részéről nyújtott támogatás főleg különböző fegyverek és személyek, hasznosnak ítélt szakemberek csempészésében, illetve pénzbeli támogatásban nyilvánult meg. Állandó volt a kapcsolat és a támogatás Norvégiával, Hollandiával, Bulgáriával, Görögországgal, Jugoszláviával. Az SOE szervezetnek megvoltak a maga kirendeltségei a semleges országokban is, Törökországban például különböző jogcímen magánosok, üzletemberek, tudományos kutatók és asszisztenseik, ügynökeik, brit útlevéllel és álnévvel szereplő idegenek tartózkodtak.⁷⁹

⁷⁸ Ignóus Pál: *Az angol titkos hírszerző szolgálatról*, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 41-42.

⁷⁹ Uo. 33-34.

Pálóczi-Horváth György 1908-1939

Pálóczi-Horváth György 1908. március 20-án született, apja dr. Pálóczi-Horváth Zoltán ügyvéd, anyja Kovácsi Emma. Szülei válása után édesanyja Cserna Oszkár banktisztviselőhöz ment feleségül, és a bírósági ítélet szerint előző házasságából született 3 gyermeke 14 éves korukig maradhattak édesanyjuknál, utána édesapjukhoz kellett kerülniük. Kovácsi Emmának és Cserna Oszkárnak még egy közös gyermeke született. Pálóczi-Horváth György a Fasori Evangélikus Gimnáziumba járt iskolába. A gimnáziumi évek alatt két irányból érte két különböző világnézet: a vasárnapokat édesapjánál kellett töltenie, a hét többi napját pedig édesanyjánál, és a két család merőben más életfelfogást képviselt. Ő maga így fogalmaz: „Nevelőapám közben haladt előre, cégvezető lett, így „otthon” a „liberális” bankos levegő volt, vasárnaponként pedig apámnál ellenforradalmi dzsentrí levegő. [... Apámnak – H. D. D.] pénze sem volt elég, így az eddigi dorbézoló életmód helyett „hitbuzgalmi életet élt, ájtatos-vallásosan beszélt, s korán megutáltatta velem saját, külön bejáratú istenét.”⁸⁰

Mivel édesanyjánál és édesapjánál is egyre fezsültebbé vált a légkör, Pálóczi-Horváth György egyre inkább befelé forduló gyermekké vált. 11-14 éves kora között állandó jelleggel felnőtt regényeket, lapokat, folyóiratokat olvasott, és ekkor határozta el, hogy író lesz. Ideológiai állásfoglalása egyszerű volt: mindenben az ellenkezőjét, mint az apja. A sárospataki gimnáziumba került, és 16-17 éves korára már rendszeresen írt novellákat a sárospataki Közlönybe.⁸¹

1926. évben sikeresen letett érettségije után Pestre utazott, majd a Bécsi Egyetemen tanult kereskedelmet édesanyja sugalmazására. 1 év után otthagyta az iskolát, és az Amerikai Egyesült Államokba ment a család rokonához, Cserna Endréhez 1927 májusában. Először, mint házaló ügynök, majd mint nyári iskolai tanító helyezkedett el, végül beiratkozott a pennsylvaniai Franklin and Marshall College-ba, ahol a filozófiai szakot kezdte el. Az egyetem mellett vállalt másodállásokat, volt pincér, és adott órákat is. Bár sikeresen elvégezte a harmadik tanévet is, de iskolai tanulmányait megszakítva végül visszament Clevelandbe, és a Szabadság című lapnál helyezkedett el, mint fordító.⁸²

1929-ben tért haza Magyarországra, a Pesti Naplónál dolgozott annak 1939-es megszűnéséig. 1930-ban a New York Sun nevű délutáni lap sordíjas tudósítója lett: ennek a külföldi lapnak

⁸⁰ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 127.

⁸¹ Uo. 128-129.

⁸² ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 64.

telefonon és légipostán lehetett tudósításokat leadni, legközelebbi kirendeltsége Bécsben volt. Erről a korszakról így ír 1954-es önvallomásában: „Délután 5-től éjjel fél kettőig a Pesti Naplónál dolgoztam, napközben fordítottam, írtam, a New York Sun tudósítója voltam. Arra gondoltam, hogy kialakíthatok magamnak olyan egzisztenciát, amely mellett kedvemre írhatok, főleg regényt és tanulmányokat.”⁸³ A lap 1931-ben szűnt meg, néhány hónappal Pálóczi-Horváth György esküvője után, ami 1935-ben válással végződött. A Pesti Naplónál végzett sokszínű munkássága (többek között riporter, kiküldött tudósító, színházi kritikus volt) mellett írásai jelentek meg a Gondolatnál, a Kommunisták Magyarországi Pártjának legális folyóiratánál is.⁸⁴ Bár nem volt tagja a kommunista pártnak, saját bevallása szerint határozottan ellenzéki és kommunista szimpatizáns íróként dolgozott, és a Gondolatban megjelent írásaiban már nyíltan marxistának vallotta magát.⁸⁵ A baloldali ideológiához való viszonyáról így nyilatkozik: „A Gondolat révén, legalább írói-újságírói vonalon közelebb kerültem a munkásmozgalomhoz, olyan emberekkel ismerkedtem meg, akiktől több ösztönzést kaptam, mint eddigi ismerőseimtől. A Pesti Naplónál is javult a helyzetem, cikkíró lettem, bármilyen témáról írhattam, de heti négy cikket kellett írnom, ezen felül persze éjszakai segédszerkesztői munkát is kellett végezmem.”⁸⁶

1936-1939 között több külföldi tudósítói úton részt vett, többek között az 1938-as Anschluss idején Ausztriában, a müncheni konferencia idején, 1938 őszén pedig Prágában tartózkodott, és 1939- március 15-én Pozsonyban érte a hír, hogy Hitler bevonult Prágába.⁸⁷ Több könyve is megjelent 1939-ig, „Chamberlain a felelős”, „1939 – Így Láttuk Mi”, „Amerika Válaszúton” és a „Balkán a viharban”. „Chamberlain a felelős” című könyve szerzői magánkiadásban, míg az utóbbi három a Cserépfali Könyvkiadó égisze alatt jelent meg. 1939-től a Magyarország és a Független Magyarország című hetilapoknál dolgozott 1941 áprilisáig.

Pálóczi-Horváth György ebben az időben, hozzávetőlegesen 1937-1939 között úgynevezett hírlapi harcot vívott a „Láthatatlan Front” nevű szélsőjobboldali szervezettel. Önvallomásában így fogalmaz: „Ez utóbbi [a Láthatatlan Front – H. D. D.] névtelen levelekben szólított fel, hogy ne írjak zsidó lapban, és ne folytassak „zsidóbarát” politikát, s ezekre én minden alkalommal a Pesti Napló vezércikkben válaszoltam. [...] Legközelebb névtelen levélben megírták, hogy meg fognak verni, mire közöltem a lapban napirendemet, s hogy mely útvonalakat szoktam

⁸³ Uo. 65.

⁸⁴ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 139.

⁸⁵ ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), Pálóczi-Horváth György (*Rajk László és társai*), 17.

⁸⁶ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 139.

⁸⁷ Borbándi Gyula: *Magyar politikai pályaképek, 1938-1948*, Európa Könyvkiadó, 1997. 344.

használni. Amikor ennek ellenére elmaradt a verés, erről is beszámoltam a lapban.”⁸⁸ A Pesti Napló 1937. augusztus 8-i, 8. száma tartalmazza Pálóczi-Horváth György egyik válaszát a Láthatatlan Frontnak, melyben kijelenti, hogy politikai állásfoglalásában hű Petőfi Sándorhoz, és kiemeli, hogy véleményét a Pesti Naplónál soha nem másították meg, akkor sem, amikor érezte, hogy a laptulajdonos vagy a szerkesztő véleménye nem egyezett az övével. Cikkét pedig a Láthatatlan Frontnak címzett provokatív kérdésekkel zárja, többek között azzal, hogy megkérdezi, mégis mi az elgondolásuk azon kívül, hogy a zsidókérdést meg akarják oldani? És ha van arra programjuk, hogy megoldják a zsidókérdést, az mennyiben fog segíteni a magyar embernek? Cikkét az alábbi mondattal zárja: „Van-e arra az uraknak programjuk? Mert ha nincs, akkor ne levelezzenek, ne alakítsanak frontot, hanem tanuljanak, gondolkozzanak, tájékozódjanak. És ha ez megtörtént, jelentkezzenek újra, álljunk ki vitára, melyik a nemzetbomlasztó tevékenység, az övék-e, vagy a mienk?”⁸⁹ Az erre a cikkre érkezett névtelen válaszlevél a Láthatatlan Fronttól teljes mértékben mellőz bárminemű közeledést a zsidókérdésben:

„Nagys. Pálóczi Horváth György úrnak Budapest

Testvérünkkel! Úgy látszik, egyelőre nem lehet okosan beszélni. Megvárjuk, amíg Erdélyi József költő társának sorsára jut. Megvárjuk, amíg a most készségesen illetve készpénzért kiszolgált lapja megvonja Testvérünkről az írói jelleget, és leszedi Testvérünkről még a szentelt vizet is. Akkor majd újból megkérdezzük véleményét a zsidó kérdésről.

Budapest, 1937. aug. 13.

Hazafias üdvözlettel,
A láthatatlan front”⁹⁰

⁸⁸ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 144.

⁸⁹ Lásd melléklet.

⁹⁰ ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), Pálóczi-Horváth György (*Rajk László és társai*), 117.

Basil Davidson Magyarországon – a kezdeti lépések

Basil Davidson 1939 novemberében érkezett Magyarországra, mint az Economist című gazdaságpolitikai hetilap belső munkatársa. Davidson azzal a meggyőződéssel csatlakozott a „D” szekcióhoz (az SOE elődjéhez), hogy megbízatást fog kapni a Balkánon, például Jugoszláviában, ahol azt megelőzően élt is. A „D” szekció azonban Magyarországra küldte, amit ő értetlenül fogadott: „Mondtam, soha nem jártam még Magyarországon, egy teljesen más nyelv, amit nem is ismerek, és az országról sem tudok semmit. Természetesen meglehetősen merev választ kaptam, miszerint ’háború zajlik, és tegyem azt, amit mondanak nekem’.”⁹¹

Kiérkezése után nem sokkal az SIS (*Secret Intelligence Service* – Titkos Hírszerző Szolgálat) „D” szekció magyar kirendeltségének munkatársa lett.⁹² Mint Közép- és Kelet-Európát jól ismerő ember, jól beszélt franciául és németül, és bár Magyarországra való érkezésekor magyarul még nem tudott, idővel azt is megtanulta. Nagy-Britanniában rövid titkosszolgálati tanfolyamot végzett a frissen felállított SOE iskolában, majd rögtön megkapta a tartalékos századosi rangot.⁹³ Davidson feladata hármas volt:

1. Elsődleges feladata az volt, hogy egy törvényesen működő hírügynökséget hozzon létre, és azt irányítsa a brit érdekeknek megfelelően. Ha pedig Magyarországon van ilyen hírügynökség, akkor annak irányítását átvegye, vagy befolyásolását érje el. A legálisan működő hírügynökségnek célja az volt, hogy eljuttassa a brit híreket a magyar sajtónak és rádiónak, amelyek értelemszerűen megfelelő mértékben németellenesek. Magyarországon 1939-1940 fordulójá az az időszak volt, amikor már megkezdődött az egyre erőteljesebb német nyomás, de a magyar kormány reménykedett a semlegesség fenntartásában; bár kénytelen volt Németország felé bizonyos engedményeket tenni, igyekezett Nagy-Britannia felé is hasonló vagy jelképes gesztusokat tenni, amelyekkel igyekezett semlegességét és barátságát bizonyítani. Ebben a politikai vonalvezetésben létrejöhetett viszonylag könnyű feltételekkel a brit hírügynökség.
2. Davidson másik feladata illegális volt; mindent meg kellett tennie az ellenállás előmozdításának érdekében, amihez szükséges volt egy németellenes hálózat kiépítése. Az általános brit vélekedés az volt, hogy „Magyarország átkerülése a német táborba talán elkerülhetetlen, de mindenképpen késleltethető.”⁹⁴

⁹¹ Bailey, Roderick: *Forgotten Voices of the Secret War*, 2008. 10.

⁹² Joó András: *Kállay Miklós külpolitikája*, 2008. 59.

⁹³ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 192.

⁹⁴ Davidson, Basil: *Special Operations Executive*, 1980. 54-55.

3. Harmadik feladata pedig egy szabotázs-szervezet kiépítése volt, melynek célja a Németországnak dolgozó hadianyaggyárok szabotálása, felrobbantása.⁹⁵

Magyarországra megérkezése után megismerkedett többek között Eckhardt Tiborral, Rassay Károllyal, Apponyi Györggyel, Khuen-Héderváry Károllyal.⁹⁶ Összetoborzott egy politikailag színes hírszerző és hírterjesztő magyar kört, amibe beletartozott például Kovács Imre, Frey András, Pálóczi-Horváth György és Sztankovich Viktor.⁹⁷ Összeismerkedett többek között a később Törökországba kiutazó dr. Váli Ferencsel és Balogh Józseffel is, aki a Hungarian Quarterly és a Nouvelle Revue de Hongrie lapok felelős szerkesztője volt. Valószínűleg Davidson az utóbbihoz volt hivatalos egy partira, ami Teleki Pál 1941-es öngyilkossága miatt elmaradt. Bár Davidson és Balogh rendszeres kapcsolatban álltak, valószínűleg nem találkoztak már azelőtt, hogy Davidson elhagyta volna Magyarországot.⁹⁸

Ismeretségét a baloldali beállítottságú Edward Howe-nak köszönhette, aki a háború előtt a Reuter bécsi, majd a Times budapesti tudósítója volt, és régebben tartózkodott Magyarországon, vagyis már megvolt a kiépített kapcsolati hálója, amelyen Davidson elindulhatott.⁹⁹ Davidson Edward Howe személyét az SOE munkatársa, Sidney Morell, a Daily Mirror és a Daily Express című londoni újságok munkatársának javaslatára szerződtette azzal az indoklással, hogy Howe jól ismeri a magyar belpolitikai helyzetet, munkájának köszönhetően meglehetősen jó viszonyban volt a magyar politika fontosabb személyiségeivel, a társadalmi és gazdasági élet fontosabb egyéneivel, illetve természetesen írókkal és újságírókkal.¹⁰⁰ Howe alkalmazásának az is jó indokot szolgált, hogy mint polgári foglalkozást végző brit személyiség, aki megfelelő hely- és nyelvismerettel rendelkezett, a politikai helyzet megváltozása után (például egy háború kitörése) helyben maradhatott munkája miatt.¹⁰¹

Pálóczi-Horváth Györggyel annak bevallása szerint 1939 novemberében – vagyis amikor Davidson Magyarországra érkezett – ismerkedett meg. Megismerkedésüktől kezdve egyre nagyobb gyakorisággal találkoztak a Hangli kioszkban (vendéglátóhely a Duna partján),

⁹⁵ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 70.

⁹⁶ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 194.

⁹⁷ Ignotus Pál: *Az angol titkos hírszerző szolgálatról*, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 22.

⁹⁸ Joó András: *Árnyak a Teleki-köszben. A tragikus sorsú miniszterelnök politikai öröksége és a háborús kiűzkeresés későbbi mozzanatai*, in. Veritas évkönyv, 2016. VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, Magyar Napló, Budapest, 2016. (letöltve: <https://epa.oszk.hu/02300/02308/00003/pdf/>)

⁹⁹ Dr. Tóth Miklós és tsai, ÁBTL 3. 1. 9. V-47033/1. 56.

¹⁰⁰ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 66.

¹⁰¹ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 192-194.

különböző vendéglőkben, majd Pálóczi-Horváth lakásán is. Összebarátkoztak.¹⁰² Pálóczi-Horváth György így vall Basil Davidsonnal való kezdeti kapcsolatáról:

„Egy alkalommal 1940. elején célozgatni kezdett arra, hogy a náci veszély ellen Magyarországon illegálisan dolgozni kellene. Ebből sejtettem, hogy más vonalon is dolgozik, azt hittem, hogy esetleg a brit titkosszolgálat megbízottja. Pénzt ígért nekem. Nem fogadtam el. Azt feleltem neki, hogy szívesen dolgozom a nácik ellen. Azt mondotta, hogy írjak röpcédulákat és röpiratokat, amelyeket ő fog terjeszteni. [...] Davidson ebben az időben kémanyagot sohasem kért tőlem, pedig a fasiszták ellen ezt megtettem volna.”¹⁰³

Davidson módszere a fokozatos beférkőzés volt; a politikusokkal mint befolyásos brit újságíró ismerkedett meg. Valószínűsíthető, hogy a vele kapcsolatba lépett személyek rövid időn belül sejteni kezdték, hogy külön diplomáciai megbízatása van, és félhivatalos minőségben tartózkodik Magyarországon. Főleg németellenes érzelmű egyénekkkel igyekezett felvenni a kapcsolatot; az SOE szervezetnek irreleváns volt ezen belül, hogy az illető milyen politikai nézetet vallott, úgyhogy ebből a szempontból a Davidson által kiépített hálózat igencsak színes képet mutat. A személyek,¹⁰⁴ akikkel Davidson érintkezésbe lépett, mind közéleti személyiségek, de ezen belül igencsak változatos a foglalkozások skálája; előfordul példának okáért újságíró, ügyvéd, színész, színigazgató, országgyűlési képviselő. A közéleti szerep fontos volt, hiszen már egy minimális befolyással rendelkező ember a körülötte lévőket szűkebb körben, de akár tágabb körben a sajtón keresztül egy nagyobb tömeget befolyásolhatott az angolbarát, németellenes felfogás felé.

Davidson módszeréhez tartozott, hogy az illető egyén politikai irányvonalához tartozónak vallotta magát, így biztosította a kapcsolatok létrejöttét és mélységét, hiszen az emberek sokkal könnyebben nyílnak meg egy hozzájuk hasonló embernek. A kapcsolatok mélyítése baráti együttlétek alkalmával történt, amiknek köszönhetően a befolyásos személyiségek, politikusok egyre nyíltabban beszéltek Davidson előtt, és egyfajta bizalmas politikai barátság alakult ki. Mivel bejáratos volt a brit követségre, illetve minden fogadáson és vacsorán jelen volt, a célszemélyek láthatták, hogy valóban befolyásos ember. Emellett a brit sajtó fontos részének

¹⁰² ÁBTL, 2. 1. I/55-a (V-143414), *Pálóczi-Horváth György és társai*, 68.

¹⁰³ ÁBTL, 2. 1. I/55 (V-143414), *Pálóczi-Horváth György és társai*, 12.

¹⁰⁴ Többek között: Eckhardt Tibor, Gratz Gusztáv, Rassay Károly, Gr. Sigray Antal, Apponyi György, Khuen-Héderváry Károly, Kornfeld Móric, Dr. Auer Pál, Békeffy László, Stark János, Odeschalchi Káya (Andrássy Klára), Ostenburg Gyula, Kertész Róbert, Pálóczi-Horváth György, Bálint György, Kovács Imre, Parragi György, Csécsy Imre, Mónus Illés, Dr. Váli Ferenc, Katona Jenő, Barankovics István, Ivor Dénes, Mécs Alajos.

támogatását nyújtotta, hiszen Edward Howe munkatársával együtt a Reuter Irodánál, a Timesnál és az Economistnál is leadhatott híreket és cikkeket.¹⁰⁵

Rövid időn belül sikerült hálózatot kiépítenie „kapcsolatokból” és „beszervezett” ügynökökből – a két kapcsolati szint természetesen mást jelent. A „kapcsolat” olyan külföldit jelent az SOE nyelvén, aki anglofil érzelmű, összebarátkozik valamelyik ügynökkel, vele bizonyos mértékig együtt dolgozik anélkül, hogy beszervezték vagy közölték volna vele, hogy titkosszolgálatnál áll kapcsolatban. Ilyen kapcsolat volt például dr. Auer Pál ügyvéd, Békeffy László színész, majd színigazgató, Kovács Imre politikus. Akikkel az SOE ügynök kapcsolatot épített ki, azok nem írtak alá semmilyen okmányt, tehát formálisan nem történt meg a beszerzés. A „beszervezett” ügynök sem mindig írt alá szerződést, viszont az alapvető különbséget a két kapcsolati szint között annak mélysége jelentette; a beszervezett egyén tisztában volt azzal, hogy brit titkosszolgálati ügynökkel dolgozik együtt. A legtöbb esetben a „beszervezett” egyén kezdetben „kapcsolati” szinten dolgozott együtt Davidsonnal, aki a kapcsolat mélyülése során felfedte magát az illető előtt, és megtörtént annak beszerzése.¹⁰⁶

1940-1941 fordulóján megkezdődött London német bombázása, Magyarországon a SIS „D” szekciója pedig válságba került. A szekció munkatársai a legalitás és az illegalitás mezsgyéjén egyensúlyoztak – sokan úgy gondolták, egészen máshogy kéne lennie; a „D” szekciónál sok fiatal dolgozott, és nem tartották helyesnek, hogy amíg otthonuk lángokban ég, ők Pesten élnek és dolgoznak biztonságban és nyugalomban. Így sokan hamar közönyössé váltak Magyarország felé, majd benyújtották áthelyezési kérelmüket. A szekció munkája így természetesen ellehetetlenült.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Ráadásul „Howe, akit régebben ismertek Budapesten, maga is mindent elkövetett, hogy ezekben a bennfentes körökben Davidson hitelét növelje.” Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 195.

¹⁰⁶ Uo. 195-196.

¹⁰⁷ Davidson, Basil: *Special Operations Executive*, 1980. 57-58.

Pálóczi-Horváth György működése 1939-1941 között

Dr. Sztankovich Viktor és Pálóczi-Horváth György első közös összefogása a Britanova magyarországi kirendeltségének megalapítása körüli munka volt. A Britanova nevű hírügynökséget¹⁰⁸ az SOE elődje, a „D” szekció 1939-ben alapította azzal a céllal, hogy a hatáskörébe tartozó országokban legális és féllegális propagandát kifejtsen. Látszólag magánvállalkozás volt, hiszen így célravezetőbb propagandát tudott kifejteni anélkül, hogy kompromittálta volna a brit kormányt.¹⁰⁹ Basil Davidson feladata volt a Britanova megalapításához szükséges működési és letelepedési engedély megszerzése, illetve egy brit propagandát kiszolgáló magyar könyomatos¹¹⁰ megalapítása, működtetése, illetve működésének felügyelete. A Britanova alapítását támogatta többek között Eckhardt Tibor, Szegedy-Maszák Aladár, Ullein-Reviczky Antal.¹¹¹ Az engedély megszerzéséhez beszerezett embere, Pálóczi-Horváth György dr. Sztankovich Viktort ajánlotta, aki ekkor vette el feleségül Teleki Pál miniszterelnök unokahúgát. Sztankovich az engedélyt 1940-ben sikeresen megszerezte, ennek fejében pedig ő lett a Britanova magyarországi kirendeltségének, a Külföldi Hírek könyomatos felelős szerkesztője.

A Külföldi Hírek jól dolgozott megszűnéséig, hiszen olyan híreket tudott adni brit összeköttetései révén (ennek megfelelően németellenes éllal), amelyeket a magyar lapok máshonnan nem nagyon tudtak megszerezni. A német hírügynökségek egyre erősödő agressziójával szemben az olvasóközönség szinte tüntetőleg vette a Külföldi Hírek lapjait, és számos magyar lap (például a Magyar Nemzet) előfizetett rá információi miatt, így a könyomatos rövidesen képes volt önmagát fenntartani.¹¹² Nyílt brit propagandaügynökség volt; politikusoknak, országgyűlési képviselőknek, újságíróknak, üzletembereknek, magánembereknek egyszerű, zárt borítékban bizalmas tájékoztatókat küldött rendszeresen, amik az SOE vonalat propagálták. A lap munkáját Basil Davidson irányította, kiadóhivatali

¹⁰⁸ A hírügynökség 1942-es munkáját jól prezentálja az ankarai magyar jelentés, mely a román-magyar viszonyról foglalkozó török lapok munkásságával foglalkozik. Vörnle János ankarai követ megállapítja, hogy a török lapok a magyar és román forrásokból származó hírek mellett főleg a Britanova brit hírügynökség közléseit is átveszik, melyeket „zavarkeltőnek” és „mérgező jellegűnek” titulál; a jelek szerint a brit hírügynökség a magyar-román vitában egyértelműen Románia mellett foglal állást (Vörnle azt is kifejti, valószínűnek tartja, hogy a brit hírügynökség román forrásokat használ). Ankara, 1942. augusztus 14. 90/pol.-1942. sz. jelentés, MOL K 63, Politikai Osztály, 377 d. 32/1/A, Törökország, Ankara – Másolatok.

¹⁰⁹ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 168.

¹¹⁰ A napisajtó egy segédanyaga, amely nem a széles nyilvánosságnak, hanem megrendelőinek készült. A könyomatos kifejezés nemcsak az előállítás módját jelöli, hanem hogy célja a hírek minél gyorsabb begyűjtése, majd továbbítása volt. Lásd bővebben: Lakatos Éva: *Sajtószolgák – A könyomatosok*, in. Magyar Könyvszemle, 2000. (116. évf.) 4. sz. (<http://epa.oszk.hu/00000/00021/00027/0005-1fa.html>)

¹¹¹ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 68.

¹¹² Uo. 140-141.

igazgatója Thury Levente volt debreceni újságíró, munkatársai Mécs Alajos, Ivor Dénes, Tolnay György, Lajta Erika voltak, Pálóczi-Horváth György pedig időnként írt a lap számára.¹¹³

1941 elején – önvallomásában 1941 februárját nevezi meg – Pálóczi-Horváth György elvállalta a Külföldi Hírek reggeli turnusának szerkesztését Basil Davidson nyomására. Az egyik oka a reggeli turnus elvállalásának elég nyilvánvaló volt, mindkettőjüket figyelték, amiről tudtak, így biztosítani tudták a találkozósaik rendszerességét anélkül, hogy az feltűnő lett volna. Illetve Pálóczi-Horváthnak és Davidsonnak is „sok elfoglaltsága” volt, így viszont volt a napnak egy olyan szakasza, amikor Davidson őt megtalálhatta egy állandó helyen. A Külföldi Hírek reggeli turnusát Pálóczi-Horváth egészen emigrálásáig, 1941 áprilisáig vitte.¹¹⁴

Az SOE fő vonalának megfelelően Basil Davidson a Külföldi Hírek munkája mellett röpirat-tevékenységet is kifejtett; minden irányzatot, réteget és eszközt megpróbált felhasználni, így sokféle irányú és hangú röpirat került ki a kezei alól. Célja a röpirat-tevékenység kifejtésével annak a látszatnak az elhitése volt, hogy Magyarországon egy prominens németellenes szervezet megtalálható, ami a németellenesség a társadalom minden rétegére kiterjed.¹¹⁵ A röpiratokat különböző ügynökeivel, kapcsolataival íratta meg, majd magyarországi nyomdákban, illetve külföldön nyomtatta ki. A külföldön nyomtatott rölapokat diplomáciai csomagban hozatta be az országba.¹¹⁶ Munkásságának köszönhetően 1940 szeptembere és 1941 februárja között több mint 1 200 000 rölapot sikerült Magyarországon nyomtatni és terjeszteni; 1940 májusa és 1941 februárja között az új magyar ügynökök bizalmas feljegyzései szerint körülbelül 17 000 cikket hoztak le 16 budapesti, 7 vidéki napilapnál és több mint 100 vidéki hetilapnál.¹¹⁷

A különböző irányzatú röpiratokat más személyek írták és terjesztették; egy-egy személy csak egy bizonyos hangú röpirattal foglalkozott.¹¹⁸ Pálóczi-Horváth György is írt ilyen rölapokat Davidson számára. Az ötleteket a röpirathoz hol Pálóczi-Horváth, hol Davidson adta. Volt, hogy a feladat könnyűnek bizonyult, és Pálóczi-Horváth helyben és azonnal írta meg hozzá a szöveget, de a legtöbbször a feladat megoldása körülményes volt, és több időre volt szükség

¹¹³ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 198-199.

¹¹⁴ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 145, 225.

¹¹⁵ Davidson, Basil: *Special Operations Executive*, 1980. 56.

¹¹⁶ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 199-200.

¹¹⁷ Davidson, Basil: *Special Operations Executive*, 1980. 59-60.

¹¹⁸ A felosztás az alábbi volt: Stark /Erős/ János és Katona Jenő – középosztály és katolikus. Bálint György – baloldal. Ostenburg Gyula – legitimista. Lásd bővebben: Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 200.

egy röpirat kidolgozásához.¹¹⁹ Pálóczi-Horváth György maga 1954-ben így vall röpirat tevékenységéről:

„Arról, hogy kin keresztül, [Davidson – H. D. D.] nem tett említést nekem. Tudom, hogy az általam fogalmazott röpcédulákat terjesztették, mert azok miatt számos házkutatást tartottak a horthysta rendőrség emberei, de véletlenül nálam nem. A kormány hivatalos sajtóközleményekben bélyegezte meg őket. A rölapok a magyar társadalom különböző osztályaihoz és rétegeihez szóltak, figyelmeztette egy Hitler-centrikus háború veszélyére és uszítottak a fasiszták ellen. A cél az is volt, hogy a kormány azt higgye: „Sok különféle antináci szervezet dolgozik” ezért a röpcédulákat különböző papírokon, betűfajtákkal és stílusban készítették. 1941 áprilisáig több tucat röpcédula szöveget írtam.”¹²⁰

Az SOE általános röpirat-tevékenységét jól mutatja be Pálóczi-Horváth György esete. Davidson felszólította Pálóczi-Horváthot, hogy írjon egy olyan röpiratot, melynek célja volt, hogy feszült helyzetet idézzon elő Magyarország és Németország között. Davidson kiadta, hogy ezeket a röpiratokat Sopronban és környékén fogják terjeszteni, és azt a látszatot kell keltenie, hogy a röpiratot Németországból csempészték be.¹²¹ A röpiratnak tehát olyan stílusúnak kellett lennie, ami németbarát és magyarellenes, illetve fontos volt annak a benyomásnak erősítése, hogy olyan ember munkája, aki éveken át tanult magyarul, de az nem az anyanyelve.¹²² A röpiratnak olyan „sikere” volt, hogy a soproni németbarát egyének később tovább terjesztették, mivel sokkal több röpirat lett lefoglalva, mint amennyit Davidson felügyelete alatt nyomtak.¹²³

Fontos néhány szót ejteni arról, hogy Pálóczi-Horváth György valójában beszervezett brit titkosszolgálati ügynök volt, vagy sem. Saját maga a kérdésben eltérően nyilatkozik a vallomásaiban, illetve élete során a különböző személyeknek is eltérően nyilatkozott. A „Nílus” Angol titkosszolgálat iratanyagában, amelyben részletesen bemutatja a brit titkosszolgálatot, arra lehet következtetni egy kijelentése alapján, hogy már 1939-1940-ben beszervezett ügynök volt. Viszont itt kijelenti, hogy a beszerzés nem járt semmiféle aláírási kötelezettséggel, mindössze szorosabbá vált az együttműködés, és a „beszervezett” egyén tudta, hogy a brit titkosszolgálatval dolgozik, és hogy Basil Davidson a brit titkosszolgálat embere. Ebben a

¹¹⁹ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 142.

¹²⁰ ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), Pálóczi-Horváth György (*Rajk László és társai*), 17-18.

¹²¹ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 200.

¹²² A röpirat kezdete: „Ha német a neved közzénk tartozol, ha német volt a neved akkor is közzénk tartozol, ha ezen a vidéken élt a családod hosszú évek óta, akkor biztosan közzénk tartozol. Németnek lenni nagy, szép, kevély dolog...” ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 142.

¹²³ Uo. 204.

tanulmányában Pálóczi-Horváth önmagát is a „beszervezett” kategóriába sorolja.¹²⁴ 1954-es felülvizsgálata során már úgy vallott, hogy Basil Davidson 1939-1941-es magyarországi tartózkodása alatt „sejtette”, hogy a brit titkosszolgálati ember, és ennek tudatában kezdett vele együtt dolgozni, röplapokat írni.¹²⁵ 1954-ben írt egy részletes önvallomást, amiben úgy vall, hogy 1941-es emigrálása és Kairóba érkezése után, fokozatosan ismerte meg a SOE-t, illetve „1941 szeptemberében Davidson Isztambulba érkezett, mint az ottani magyar osztály vezetője, és engem október havára kölcsönként a propaganda főosztálytól. Erre én is oda utaztam. [...] Ekkor és 1942 március-áprilisában tett hasonló célú látogatásom alkalmával kaptam tisztább képet arról, hogy Davidson milyen fajta tevékenységet folytatott Magyarországon, s hogy általában a briteknek milyen elképzeléseik vannak.”¹²⁶ Egy 1958-as jelentés például kimondja, hogy bár eddig úgy tűnt, jogtalanul volt Pálóczi-Horváth György (a dossziében „Hortobágyiként” szerepel) börtönbe zárva, azonban 1956-ban Nagy-Britanniába disszidált Pálóczi-Horváth kapott a britektől egy családi villát London egyik kertes külvárosában, úgyhogy semmi kétség nem lehet afelől, hogy beszervezett brit titkosszolgálati ügynök.¹²⁷ Nem tudjuk tehát eldönteni, hogy Pálóczi-Horváth György valójában brit titkosszolgálati ügynök volt, vagy sem, mert a vallomások, beszámolók egymásnak folyamatosan ellentmondanak. Valószínűsíthető, hogy brit ügynök volt – hiszen 1945-ös Londonba érkezésekor a SOE-től leszerelő levelet és 300 fontot kapott, azonban hogy mikor történt meg a beszervezése, és meddig tartott ügynöki munkája, nem lehet egyértelműen eldönteni. Az még kijelenthető, hogy az 1942-43-as törökországi tárgyalások során biztosan tudta, hogy a SOE-nak dolgozik, hiszen ezt a szervezetet képviselte.

¹²⁴ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 195-196.

¹²⁵ ÁBTL, 2. 1. I/55 (V-143414), *Pálóczi-Horváth György és társai*, 12.

¹²⁶ ÁBTL, 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 70-71.

¹²⁷ ÁBTL, 3. 2. 4. K-1629-1. 72.

Pálóczi-Horváth György emigrálása 1941-ben

Horvátország 1941. április 10-én kikiáltotta függetlenségét, amivel megteremtődött az a feltétel, amelyet Magyarország szabott a Jugoszlávia ellen indított német támadáshoz való csatlakozásul – Jugoszlávia felbomlása.¹²⁸ Ezt megelőzően néhány nappal az SOE magyarországi kirendeltsége távozott az országból. Basil Davidson Sztankovich Viktort feleségével és titkárnőjével Belgrádba küldte azzal az ürüggyel, hogy Sztankovichnak mint a Britanova kirendeltségi szerkesztőjének feltétlenül jelen kell lennie egy ilyen eseménynél. Davidson ekkor felkereste még bizalmas kapcsolatait és ügynökeket is, megkérte őket, hogy a háború idejére brit útlevéllel hagyják el Magyarországot, és külföldről fejtsenek ki németellenes tevékenységet. Felkereste többek között Szakasits Árpádot, Erős Jánost, Békeffy Lászlót.¹²⁹ Erre csak Odeschalchi Káya és Pálóczi-Horváth György vállalkozott, utóbbinak az volt a benyomása, hogy mivel a német támadás Magyarországon keresztül fog lezajlani, azzal párhuzamosan meg fog történni Magyarország német megszállása is. Pálóczi-Horváth vállalkozott arra, hogy emigrálása után magyar nyelvű rádiópropagandát fog végezni.¹³⁰

Basil Davidson április 3-án hagyta el az országot. Mivel nem sikerült elintéznie Pálóczi-Horváthnak a brit útlevelet időben, az ő elutazása késett. Brit útlevele George Peter Howard névre szült; eredeti nevével a monogram stimmel, ez volt közel-keleti tartózkodása alatt az SOE fedőneve. Április 5-én hagyta el Magyarországot.

Garzuly József honvéd vezérkari tiszt, a VKF. 2. Osztályának munkatársa által tett tanúvallomása szerint a VKF. 2. Osztálya 1940-től megfigyelés alatt tartotta Pálóczi-Horváth Györgyöt, és őrizetbe is akarták venni a Basil Davidsonnal való együttműködése miatt, azonban az őrizetbevételt felsőbb utasításra későbbre halasztották, és ezalatt Pálóczi-Horváth elhagyta Magyarországot.¹³¹ Garzuly József vallomásában kiemeli, hogy a VKF. 2. Osztálya Pálóczi-Horváth levelezését és telefon hívásait rendszeresen ellenőrizte, és az ellene indított nyomozás során „megállapítást nyert, hogy ő rendszeresen adott politikai, gazdasági és katonai híreket is a nevezett személyeknek [...]”¹³² Garzuly József vallomása szembe megy Pálóczi-Horváth György 1954-es vallomásával, amiben olvasható, hogy „Davidson ebben az időben kémanyagot sohasem kért tőlem, pedig a fasiszták ellen ezt megtettem volna.”¹³³ Úgy vélem,

¹²⁸ Cornelius, Deborah S.: *Kutyaszorítóban*, 2015. 164.

¹²⁹ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 71-72.

¹³⁰ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 145.

¹³¹ ÁBTL. 2. 1. I. 51 (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 57.

¹³² ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 172-173.

¹³³ ÁBTL, 2. 1. I/55 (V-143414), *Pálóczi-Horváth György és társai*, 12.

hogy adatok hiányában nem lehet teljesen állást foglalni amellet, hogy Pálóczi-Horváth György a briteknek 1939-1941 között bármilyen politikai, gazdasági vagy katonai híreket kiszolgáltató volt. Azonban annak fényében, amilyen jellegű közös munkát folytatott Basil Davidsonnal, illetve vallomásain, írásain és cikkein keresztül kirajzolódó ember képe alapján feltételezhető, hogy rendszeresen adott át adatokat a briteknek.

Emigrálása után Belgrádban nem sikerült Davidsont megtalálnia, egy Russel Hill nevű amerikai tudósító autóján utazott tovább dél felé. Pálóczi-Horváth György így részletezi a Belgrádból történő menekülését: „Belgrádból mindenki menekülni akart, minden alkalmatosságért iszonyatos volt a tülekedés. [...] Egész Észak-Jugoszlávia vonult dél felé. Belgrádon kívül feketéltettek az országutak, s a többi utak, sőt a köztük lévő földek és rétek menekülők tíz és százazreitől.”¹³⁴ Pálóczi-Horváth Vranjicában találkozott ismét Davidsonnal, ahonnan 6-7 napig tartott a menekülés Kotor felé.¹³⁵ Pálóczi-Horváth önvallomásában így ír a menekülésről:

„A hegyesvidékeken még hó volt, az országutak, hegyi utak össze voltak bombázva, nagyon sokszor megakadtunk órákra, gyakran a mi autónkat kellett kiásni, vagy a mi autónk előtt kellett az utat járhatóvá tenni. [...] A menekülés közben nem lehetett pontosan tudni, merre tanácsos indulni, nem lehetett tudni, milyen a helyzet Horvátországban, milyen gyorsan vonulnak előre, illetve hol támadnak [...]. Mi csak azt láttuk, hogy a jugoszláv hadsereg fejvesztettem kavarog, teljes dezorganizációban...”¹³⁶

Davidson, a belgrádi brit követség és az SOE kirendeltségi tisztek nagyobb csoportja Kotorban maradt. Diplomáciai irataik miatt diplomáciai mentességet élveztek, ezért kevésbé voltak kitéve veszélynek, mint a társaság másik fele, akik polgári útlevéllel rendelkeztek. Ezért a Kotorba megérkező hidroplánra azok a külföldiek szálltak fel, akik polgári útlevéllel rendelkeztek, a diplomáciai útlevéllel rendelkezők pedig hátra maradtak. Pálóczi-Horváth György így ír: „Ekkor történt, hogy a hidroplánok parancsnoka kijelentette, ő csak embereket ment, poggyászt nem, ezért több hely van a hidroplánokon, azok különben is háborús állapotban vannak, minden belső dísz, huzat, faülés stb. hiányzik róluk.”¹³⁷ Mivel a magyarok, akik Davidson kérésére hagyták el Magyarországot, korábbi érkezésük miatt vonattal elérték

¹³⁴ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-I. 145-149.

¹³⁵ Uo. 145-149.

¹³⁶ Uo. 146.

¹³⁷ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-I. 148.

Görögországot, a későn érkező Pálóczi-Horváth György egyedüli magyarként szállt fel a repülőre. A Kotorban maradtak Herceg Noviba mentek. A kimentésükre siető tengeralattjáró ellenséges bombázók megjelenése miatt nem tudta megközelíteni őket. Olasz fogságba estek, és a velük utazó Ronald Campbell jugoszláviai brit követnek köszönhetően, aki az olaszoknak úgy nyilatkozott, hogy a vele utazók mind a személyzetéhez tartoznak (a diplomáciai irat miatt ez az állítás hihető volt), senkit nem kezeltek hadifogolyként.¹³⁸

Mire Pálóczi-Horváth Athénba érkezett, a britek kiszorultak a térségből, és megindult onnan is az általános menekülés: „Az athéni angol követségen nagy zűrzavar, általános csomagolás folyt, az egész városban látszott, de a követségen még inkább, hogy az angolok csatát vesztek, s a kiűrés inkább órák, mint napok kérdése.”¹³⁹ Pálóczi-Horváth Athénba érkezése valószínűleg április 20-a környékén történhetett meg (konkrét dátumot nem említ). A Görögország ellen meginduló német offenzíva, mely az olasz támadást volt hivatott kisegíteni, április 19-20. között érte el az Athén felett lévő Janinát, illetve Larisszát, április 24-én pedig kapitulált Görögország.¹⁴⁰

Athénban tudta meg Pálóczi-Horváth György, hogy Sztankovich Viktor, felesége és Lajta Erika, a titkárnője már korábban megérkeztek Athénba és időben indultak tovább, Kairóban fognak tartózkodni.¹⁴¹ Így folytatta útját Pálóczi-Horváth Egyiptom felé.¹⁴² Az utazásról részletesen ír Pálóczi-Horváth György.¹⁴³ Odeschalchi Káya Dubrovnikban bombatámadás áldozata lett. Velük együtt menekült dél felé a belgrádi brit követség, a romániai, bulgáriai és magyarországi SOE kirendeltség és a jugoszláv kormány is.¹⁴⁴

Egyiptomban sikerült Pálóczi-Horváthnak megtalálnia Sztankovichékat, ugyanabban a szállodában szállt meg. Nagy volt az idegeskedés, az általános kavarodásban nem találták azokat az SOE tiszteket, akikhez tartoztak, és saját felszerelésük sem volt időjáráshoz illő: Pálóczi-Horváth például téli kabátban és téli cipőben érkezett meg a trópusi hőségbe, amin természetesen meglátszott a 3 hetes menekülés.¹⁴⁵ Pálóczi-Horváth a rádiózás előtt újságírással foglalkozott Egyiptomban, különböző lapoknak írt beszámolókat szemtanúként a Belgrádot ért

¹³⁸ Davidson, Basil: *Special Operations Executive*, 1980. 65-66.

¹³⁹ Uo. 148.

¹⁴⁰ Ránki György: *A második világháború története*, Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1976. 89-90.

¹⁴¹ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 226.

¹⁴² Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 205.

¹⁴³ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 145-149.

¹⁴⁴ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 205.

¹⁴⁵ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 149.

bombázásról, a jugoszláv hadjáratról és a menekülésről. Az ezzel keresett pénzzel saját felszerelését lecserélte, trópusi felszerelést vett.¹⁴⁶

¹⁴⁶ Uo. 226.

Feketerádiózás mint propagandaeszköz

Feketerádióknak nevezzük az olyan rádióadásokat, amelyek nem békeidőszak alatt titkos körülmények között működtek, feladatuk pedig a propaganda továbbítása volt a célország felé azzal a céllal, hogy elősegítse egy adott rezsim megdöntését, felerősítse a németellenes érzelmeket, szabotázsakcióra és tettelegességre buzdítsa hallgatóit. A feketerádióknál dolgozó alkalmazottak igyekeztek olyan benyomást kelteni, hogy a célország területén tartózkodnak és az ottani célcsoportok tartják fent őket, emiatt szükséges volt, hogy a bemondó minél inkább hiteles képet adjon a célország pillanatnyi és friss helyzetéről, belpolitikai és külpolitikai helyzetéről, amit az adó munkatársai a megfelelő híranyag beszerzésével (például hetilapok olvasásával, vagy a célország egy-egy rádióállomásának hallgatásával) értek el.¹⁴⁷ Természetesen a német propagandistáknak is voltak feketeadóik Nagy-Britannia területén, amelyek rossz hírszerzésről tettek tanúbizonyságot. Munkásságuk azt a benyomást keltette, hogy a németek előre elhatározták, hogy Nagy-Britanniában milyenek a viszonyok, milyen folyamatoknak kell konzekvensen végbe menniük. A britek engedték ezeket az adókat működni a végett, hogy megfigyeljék, mennyit tud az ellenség és honnan származnak értesüléseik.¹⁴⁸

A feketerádió megalapítását követően a legfontosabb feladat, hogy a munkaerő felhívja a figyelmét annak a közönségnek, amelyikhez szólni kíván, és amelyik a célország területén tartózkodik. Amikor egy titkos rádióadó megkezdte működését, hetekig nem hallgatják mások, csak a célországok kormánysszerveinek rádió-lehallgató osztályai. A brit magyarnyelvű feketeadókat heteken át a Központi Híradó, illetve a Magyar Távirati Iroda (MTI) Rádiófigyelő osztálya gyorsírta, majd azokat az MTI bizalmas, illetve szigorúan bizalmas közleményeiben jelentette meg.¹⁴⁹ A „*bizalmas*” anyagokat több száz miniszteriális személyiségnek és vezetőbb politikai tisztviselőnek elküldték – ezeknek az anyagoknak engedély nélküli közzététele „várhatóan kárt okozhat” a nemzetbiztonságnak. A „*szigorúan bizalmas*” anyagokat mindössze a belügyminiszter által kijelölt néhány ember, főleg miniszter kapta meg – az anyagok engedély nélküli közzététele „várhatóan súlyos” vagy „várhatóan kivételesen súlyos” kárt okozhat a nemzetbiztonságnak.¹⁵⁰ A brit álláspont az volt, hogy a „*bizalmas*” és a „*szigorúan bizalmas*” anyagok is jó propagandaeszközt jelentenek, mivel az MTI személyzetében és a címzettek

¹⁴⁷ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028, 217.

¹⁴⁸ Ignotus Pál: Az angol titkos hírszerző szolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028, 65-67.

¹⁴⁹ Ignotus Pál – Pálóczi-Horváth György: Az angol rádió módszerei, szervezete és kapcsolata a kormányhoz, kormányzópártokhoz, nagytőkéhez és a titkosszolgálatához, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028, 227-228.

¹⁵⁰ Lowenthal, Mark M.: Hírszerzés, 2017. 128.

környezetében is többen látják, a legtöbb ember pedig nem tud ellenállni annak a kényszernek, hogy a baráti körében fecseljen.¹⁵¹

A rádióadók számoltak azzal az eshetőséggel, hogy a hallgató rádióhallgatás során véletlen bukkan rá az adóra, emiatt az adók többször mondták be a rádióállomás nevét és hullámhosszát a műsor ideje alatt, mint egy átlagos rádióállomás. Ebben az esetben a hallgató továbbíthatta ismerőseinek és barátainak a rádióállomás nevét és hullámhosszát, és így kisebb körben terjedhetett a rádió híre. Magyarország esetében sikeresebb önpropagandát jelentett az, amikor az SOE és PWE kirendeltségek a helyi magyar kolóniákban (Stockholmban, Lisszabonban és Isztambulban) elterjesztették a rádióállomás hírét, a kikerkező személyektől megkérdezték, mennyire hallgatják Magyarországon ezeket az adókat. Az egyén így már a rádióállomás ismeretével tért haza Magyarország területére, ahol szűkebb ismeretségi körében továbbíthatta annak hírét. A legnagyobb siker pedig az jelentette, amikor Magyarországon a sajtóban támadást indítottak a titkos adó ellen, hiszen akkor megnevezték a rádióállomást, így nagyobb célközönséget érhetett el a célország sajtója által.¹⁵² Ez azonban csak bizonyos fokú ismeretség után következhetett be, és értelemszerűen a célország igyekezett ezt elkerülni, mivelhogy tisztában voltak azzal, milyen eredménnyel járhat egy ilyen akció indítása egy feketerádió adó ellen.

A feketerádió adónak egyik legjelentősebb feladata az volt, hogy politikai és gazdasági szabotázs-akciókra szólítsa fel a hallgató közönséget; így a parasztokat mezőgazdasági, a munkásokat ipari szabotázs-akciók elkövetésére buzdította. Az adó állandó érvelése közé tartozott, hogy minden szabotázs-cselekmény nagyban hozzájárul a háború megrövidítéséhez és ahhoz, hogy a háború utáni békekonferencián a célországnak kedvezőbb legyen a megítélése, hiszen a nagyhatalmak tudni fogják, hogy a német uralom ellen a legyőzött csatlós ország fellépett. Sok szabotázs-felhívás az emberek önzésére, haszonvágára, lustaságára próbált hatni, és ezeket a cselekményeket úgy állította be, mint nagyszerű hazafias tetteket.¹⁵³

Az adó nyelvi stílusa, beolvasási módja és hanghordozása is különbözött a célország rádióadóitól; a feketerádiók egyik feladata ugyanis, hogy a hallgatóban azt az érzetet keltse, most valami nagyon izgalmasat és rejtélyeset hall – ezzel ösztönözve további hallgatásra. Egyes műsorszámok összeállításánál nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy egy-egy műsorszám ne

¹⁵¹ Ignotus Pál – Pálóczi-Horváth György: *Az angol rádió módszerei, szervezete és kapcsolata a kormányhoz, kormányzópártokhoz, nagytőkéhez és a titkosszolgálatához*, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028, 227-228.

¹⁵² Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028, 217-218.

¹⁵³ Ignotus Pál – Pálóczi-Horváth György: *Az angol rádió módszerei, szervezete és kapcsolata a kormányhoz, kormányzópártokhoz, nagytőkéhez és a titkosszolgálatához*, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028, 230.

tartson tovább 4-5 percnél, és minden műsorszám előtt bemondta a narrátor az állomás nevét és hullámhosszát. Közben figyelmeztette a közönséget, hogy rádióját ne hangosítsa fel túlságosan, nehogy a szomszéd vagy bárki más meghallhassa és feljelentsen őt.¹⁵⁴

A magyar nyelvű brit rádiópropagandának feladata volt elérnie azt a benyomást, hogy a rádió „valahonnan Magyarországról” sugároz, amit részben a szerkesztők helyismeretével igyekeztek megoldani. De emellett lehallgatták és lejegyezték a budapesti rádiók adásait, amiből sok információt lehetett szerezni, és sok mindenre lehetett következtetni. Illetve rendszeres lapszemlét közölt a magyar rádió este 7 óra tájban, ami lehetővé tette, hogy az esti 9 órai adásban a feketerádió adó a budapesti hírekkel vitába szálljon; a közlést meg lehetett úgy fogalmazni, hogy azt a látszatot keltse, a rádióállomás szerkesztői valóban kézben tartották az aznapi lapokat.¹⁵⁵

Az SOE hálózatának néhány tagja többek között azzal is foglalkozott, hogy a rádióállomás számára speciálisan szükséges értesítéseket szerezzen. Így például eleinte heti kétszer, később naponta érkezett berlini utasrepülőgép Isztambulba, ami megállt Budapesten is, és onnan többnyire érkeztek magyar utasok. A magyar hálózat tagjai módot találtak arra, hogy az aznap érkezett utasokkal lehetőleg még aznap délután vagy koreste beszéljenek néhány szót, és ügyesen az időjárásra tereljék a beszélgetést; az így szerzett információkat rövidhullámú adón leadták a palesztinai SOE kirendeltségnek, akik értesítették a magyar rádiós részleget. Az információt a bemondók ügyesen felhasználták: „Ezt az értesülést valamelyik műsorszámába bele lehetett ügyesen keverni, például: „Amikor a ma déli futózápor elől bemenekültem egy kapualjba, a következő beszélgetésnek voltam fültanúja stb.”¹⁵⁶

Magyarország felé brit részről két-három feketerádió adót tartottak fent. Haifa közeléből 1941 júniusában indult meg a sugárzás *Szabad Magyar Rádió* néven, amit Sztankovich Viktor és Pálóczi-Horváth György vezetett. Később belső széthúzás miatt a rádióállomás kettévált, Pálóczi-Horváth vezette a *Magyar Nép Adóját*, Sztankovich pedig a *Független Demokrata Magyarországot*.¹⁵⁷ Illetve a PWE létesítésében indult meg a feketerádiózás Oxfordban, Nagy-Britannia területén; 1942-től kezdve a *Magyar Nemzet Titkos Rádiója* (1942. szeptember 6-tól) és a *Magyar Nemzet Vasárnapi Rádiója* szolgáltatott adásokat. A Magyar Nemzet Titkos

¹⁵⁴ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143, 75-76.

¹⁵⁵ Uo. 75.

¹⁵⁶ Uo. 226-227.

¹⁵⁷ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 151.

Rádiója 1944 áprilisától *Petőfi Rádió* néven sugározta adásait 1945. január 8-ig.¹⁵⁸ Az adások befogásánál az MTI Rádiófigyelő osztályán végig problémát jelentett az adások zavarása és rossz minősége, ennek eredményeképp olykor egy-egy adás lényeges részét vagy akár a felét nem sikerült fogni. Az adásokat Ralph Murray vezette, aki a magyar szekció vezetője a PWE-nél, alatta közvetlenül Buday György¹⁵⁹ dolgozott. Buday György alatt a Petőfi Rádió célja kezdetben a magyarság befolyásolása volt a radikális társadalmi és politikai reformok irányába, azonban politikai színezete „egységes” volt, és abban reménykedett, hogy az egész társadalmat egységesen tudja megszólítani, és összefogni.¹⁶⁰

Mód Péter¹⁶¹ 1954-es felülvizsgálata során beszél a franciaországi feketerádiók hallgatásáról. Vallomásaiban azt állítja, hogy feleségével hallgatta a moszkvai rádió francia, német, magyar és a londoni rádió francia és német nyelvű adásait kiemelve, hogy az adásokat nagyon zavarták, a moszkvait ezen felül gyengén lehetett fogni, aminek valószínűleg légköri okai voltak. Viszont a londoni adásokat viszonylag jól lehetett fogni, ezért gyakran a szovjet haditudósítás számadatait a londoni adásokkal egészítették ki. Ezenkívül a londoni feketerádióról az alábbi módon nyilatkozik:

„A londoni rádió leadásai például természetesen elismerték a Szovjetunió népei által hozott hatalmas háborús áldozatokat, de igyekeztek úgy feltüntetni, hogy ők hasonló mértékben hozzájárulnak a háború viseléséhez. A londoni rádiót hallgatva bárki azt hihette volna, hogy az afrikai front éppen olyan jelentős, mint a keleti front. A szovjet hadijelentéseket is közölték, de gyakran kivonatosan és a partizántevékenységekre vonatkozó részt legtöbbször átugrották benne. Ezt a számadatok fentebb említett kiegészítésénél gyakran tapasztaltuk.”¹⁶²

¹⁵⁸ főszerk. Sipos Péter: Magyarország a második világháborúban, Lexikon A-ZS, Arcanum (<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-a-masodik-vilaghaboruban-lexikon-a-zs-F062E/f-F0927/fekete-radioadok-F093C/?list=cyJmaWx0ZXJzIjogcyJNVSI6IFsiTkZPX0xFWF9MZXhpa29ub2tfRjA2MkUiXX0sICJxdWVyeSI6ICJGZWtldGUgcix1MDBIMWRpXHUwMGYzIn0>)

¹⁵⁹ Fametsző művész, Magyarországról való távozása előtt a Szegedi Fiatalok Kollégiumának tagja, Ortutay Gyula barátja és munkatársa, falukutató kapcsolatokkal rendelkezett.

¹⁶⁰ Becker András: British World War II Wireless Propaganda, the Political Warfare Executive and the Clandestine Hungarian Nation's Radio. Working Paper, March, 2017. 14. (letöltve: https://www.researchgate.net/publication/317095368_British_World_War_II_Wireless_Propaganda_the_Political_Warfare_Executive_and_the_Clandestine_Hungarian_Nations_Radio)

¹⁶¹ A II. világháború alatt Franciaországban a fegyveres nemzeti ellenállás tagja. 1945-ben hazatért Magyarországra, a Magyar Kommunista Párt tagja és politikai munkatársa lett, majd a Külügyminisztériumon dolgozott, mint tanácsos. 1949-ben tartóztatták le, életfogytiglanra ítélték, 1954-ben rehabilitálták.

¹⁶² ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 198.

Perczel Károly¹⁶³ 1954-es vallomásában szintén beszél a feketerádiók hallgatásáról, akinek az volt a munkája 1941-1942-ben, Párizsban, hogy a londoni és moszkvai feketerádiók francia, magyar és német nyelvű adásait hallgassa, azokról feljegyzéseket készítsen. A londoni adásról így nyilatkozik: „A londoni rádió minden nyelven ugyanazt a hivatalos híryanagot hozta. Ezenkívül minden nyelven az illető nép számára még külön program volt helyi hírekkel, amely mindig alkalmazkodott az illető ország körülményeihez.”¹⁶⁴ Vallomásában hasonlóságot vél felfedezni a szovjet és londoni feketerádiók adásai között oly módon, hogy mindkettő felszólította a német csatlós országokat az ellenállásra Németországgal szemben. A különbség az volt, hogy míg a szovjet konkrét jelszavakkal és utasításokkal látták el a hallgatókat az ellenállás kapcsán, addig a londoni adások általános ellenállásról szóltak.¹⁶⁵

¹⁶³ Széchenyi-díjas és Herder-díjas építész. A II. világháború alatt szintén Franciaországban a fegyveres nemzeti ellenállás tagja. 1945-ben tért haza Magyarországra, majd az Építésügyi Minisztériumban dolgozott, és a Fővárosi Közmunkák Tanácsa vezető tervezője volt. 1949-ben letartóztatták, majd 15 év fegyházbüntetésre ítélték. 1954-ben rehabilitálták.

¹⁶⁴ ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 203.

¹⁶⁵ Uo. 203.

Political Warfare Executive – Politikai Hadviselés Igazgatósága

A Political Warfare Executive (továbbiakban PWE) 1941-ben vált ki az SOE brit titkosszolgálati szervből azzal a céllal, hogy a szervezeten belül keletkezett feszültséget megoldja. Feszültség volt ugyanis az SOE-n belül az SO1 (propaganda felügyelete) és SO2 (szabotázs irányítása), melyek egymással rivalizáltak a szervezeten belüli hegemón pozícióért. Az összeférhetetlenség végül odáig fajult, hogy Londonban az Executive Committee (Végrehajtó Bizottság) a PWE megalapítása mellett döntött, ami függetlenedett az SOE-től, és amibe az SO1 beleolvadt.¹⁶⁶ Feladata volt, hogy intézzen minden fajtájú titkos propagandát, amibe természetesen a féllegális és illegális propaganda is beletartozott, amelyért a brit kormány nem óhajtott felelősséget vállalni.¹⁶⁷ A PWE íratta meg a célországokba csempészett röpcédulákat, tervezte meg és irányította a különböző propaganda-hadjáratokat, illetve irányította az ún. „szájpropagandát” főleg semleges országokban, amivel célja volt a németbarát és csatlós országok ellenséges megítélésének, illetve a Szövetségesek pozitív megítélésének elősegítése. Közvetett vagy közvetlen úton befolyásolta a semleges országok sajtóját, illetve irányította a feketerádió állomások munkáját.¹⁶⁸

A PWE-t a *Foreign Office* (Brit Külügyminisztérium), a *Ministry of Information* és a *Ministry of Economic Warfare* (MEW – Gazdasági Hadviselés Minisztériuma) felügyelte.¹⁶⁹ Minthogy szervezete katonai volt, adminisztráció terén a Hadügyminisztérium alá tartozott.¹⁷⁰ Élén a külügyminisztériumi hierarchiába tagolódó főigazgató, a Director General állt.¹⁷¹ Kezdetben a titkos propagandának irányítását az SOE brit titkosszolgálati szerv, a MEW, a BBC (*British Broadcasting Corporation* – Brit Rádió Társaság) vitte főleg.¹⁷² A PWE alapításának alap elgondolása tehát az volt, hogy kell egy központi szerv, amely egységes stratégia és szempontok szerint végzi a propagandamunkát. Az Executive Committee döntése, mely a PWE megalapításához vezetett, azokon a tényeken alapult, hogy

¹⁶⁶ Mackenzie, William: *The Secret History of SOE*, 2000. 100-101.

¹⁶⁷ Boyce, Frederic – Everett, Douglas – Foot, M. R. D. Foot (Foreword): *SOE, the scientific secrets*, 2010, 10.

¹⁶⁸ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143, 44.

¹⁶⁹ Stafford, David: *Britain and European Resistance*, 2006, 67.

¹⁷⁰ Pálóczi-Horváth: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143, 145.

¹⁷¹ Joó András: *Szervezetek, háborús célok, memorandumok, A brit politikai hadviselés Magyarország és Románia irányában, 1942-1944*, in. *Múltunk – Politikatörténeti Folyóirat*, 65. évf., pp. 1-27. 2020. 4. (Letöltve: http://www.multunk.hu/wp-content/uploads/2020/04/jooa_20_1.pdf)

¹⁷² Ignóus Pál – Pálóczi-Horváth György: *Az angol rádió módszerei, szervezete és kapcsolata a kormányhoz, kormányzópártokhoz, nagytökéhez és a titkosszolgálatokhoz*, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028, 177.

„(1) 12 hónapra a propaganda erőfeszítéseink egészének energiáját, amiknek az ellenség ellen kellene irányulnia, jelenleg az ágazatok közötti intrikák és viták miatt megy főleg veszendőbe.

(2) Tekintettel arra, hogy ma már a propagandának új és létfontosságú szerepe van, amelyet az Defence Committee (Védelmi Bizottság) is elismert, elkerülhetetlennek látszik a jelenlegi siralmas állapot azonnali megszüntetése.”¹⁷³

Szervezeti felépítése az SOE-hoz volt hasonló; a londoni főparancsnokság alá tartoztak a parancsnokságok, továbbá kirendeltségek a szövetséges és semleges országokban. A főparancsnokságon, parancsnokságokon és kirendeltségeken ún. országszekciók intézték az egyes országokkal kapcsolatos munkálatokat. A PWE egyik fő részlege Londonban a Bush House-ban székel, ahol a BBC idegennyelvű adásait is szerkesztették; az első hét emelet a BBC-é volt, a 8-9. emeleten pedig a PWE országszekciók dolgoztak.¹⁷⁴ Parancsnoka R. H. Bruce Lockhart egykori moszkvai konzul, újságíró és diplomata volt. A brit személyzet külföldi gyakorlattal és nyelvtudással rendelkező volt újságírókból, tanárokból, nyelvészekből és írókból állt. A magyar osztály vezetője Ralph Murray nyelvész volt, aki a háború előtt hosszabb időt töltött Magyarországon, és jól beszélt magyarul. Később a magyar szekció vezetését Elisabeth Barker újságíró vette át.¹⁷⁵

A PWE Magyarországgal kapcsolatos politikáját 1941-ben, Ralph Murray utasításai alapján az jellemezte, hogy az adások megfelelően tartalmazzanak baloldali „radikális” jelszavakat, amelyek a németellenességet voltak hivatottak megalapozni. De közben az adások feladata volt olyan részben nacionalista, részben antiszemita jelszavak és indulatok tartalmazása is, melyek megfelelően szovjet- és kommunistaellenesek voltak. Érvényesült például az alapvető elgondolás, mely szerint a magyar uralkodóosztályt megsérteni nem szabad, hiszen Magyarországon a közhangulat és politikai felfogás mindig annak szempontjai szerint fog alakulni.¹⁷⁶ Később ezt a politikát vette át a Murray helyét a londoni magyar szekció élén elfoglaló Elisabeth Barker is.¹⁷⁷

¹⁷³ Mackenzie, William: *The Secret History of SOE*, 2000. 101-102.

¹⁷⁴ Pálóczi-Horváth: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143, 145-146.

¹⁷⁵ Uo. 146.

¹⁷⁶ Ez az alapvető törekvés egybeesett Carlile A. Macartney elgondolásával, aki ekkor a BBC magyar nyelvű adásainál töltött be jelentős befolyással rendelkező vezető szerepet.

¹⁷⁷ Ignóus Pál – Pálóczi-Horváth György: *Az angol rádió módszerei, szervezete és kapcsolata a kormányhoz, kormányzópartokhoz, nagytőkéhez és a titkosszolgálatokhoz*, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028, 194.

A PWE magyarnyelvű propaganda munkásságát jól mutatja be egy 1942. július 19-i jelentés melléklete, mely „Propagandapárbaj az angol és a magyar rádió között” címet viseli. Eszerint:

„A londoni rádió magyarnyelvű híradásában arról beszélt legutóbb, hogy Hitler Magyarországot is belerángatta egy végzetes katasztrófába, majd következőképp folytatta: Németországban az asszonyokon, az öregeken és a gyerekeken kívül senki sem maradt. Az élettér elérhetése céljából kiölik az életet. Minthogyha nem volna azonban elég, hogy Németországot is ragadja magával a szerencsétlenség felé, és lemészároltatja a magyar fiatalságot.”¹⁷⁸

A fent idézett szöveg jól prezentálja egy tipikus propagandaszervezet munkásságát. A vizsgált 1942. június-júliusi időszakban a német támadás a Szovjetunió ellen még sikeres volt, egyáltalán nem volt még biztos Németország veresége. A magyar rádió a fentiekre azt felelte, hogy Magyarország önként lépett be a háborúba, hogy a revíziót véghez vigye.

Az a politika, mely szerint a magyar uralkodóosztályt túlságosan megsérteni nem szabad, 1942-43 fordulóján kezdett megváltozni azzal párhuzamosan, hogy Németország veresége egyre inkább elfogadott tényné vált.¹⁷⁹ Ennek jegyében a magyarországi uralkodóosztállyal szembeni türelem és tolerancia eltűnt, helyét pedig a baloldal felé fordulás, a szociáldemokratákkal való politizálás és egyetértés vette át.¹⁸⁰ Azonban a Horthy-rendszerrel való teljes szembefordulás, illetve az addig is jellemző szabotázs-akciókra való felhívások felerősödése Magyarország német megszállása után (1944. március 19.) vált jelentőssé.

¹⁷⁸ Yeniköy, 1942. július 19. 82/pol.-1942. sz. jelentés, MOL K 63, Politikai Osztály, 377 d. 32/1/A, Törökország, Ankara – Másolatok.

¹⁷⁹ A világháborúban döntő fordulatot jelentett Rommel veresége El-Alameinnél (1942. november 5.), a szovjetek sztálingrádi győzelme (1942. február 2.), illetve a casablancái konferencia (1943. január 14-16.), ahol Roosevelt és Churchill kinyilvánítja a feltétel nélküli megadás doktrínáját. Lásd erre vonatkozóan Ránki György: *A második világháború története*, 1982. ide vonatkozó fejezeteit.

¹⁸⁰ Ignóus Pál – Pálóczi-Horváth György: *Az angol rádió módszerei, szervezete és kapcsolata a kormányhoz, kormányzópártokhoz, nagytőkéhez és a titkosszolgálatához*, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028, 196-197.

Feketerádiózás a Közel-Keleten

Basil Davidson 1940 második felében a londoni Baker Street-i központból azt az utasítást kapta, hogy arra az esetre, ha Magyarország német megszállás alá kerülne, vagy ellenséges területté válna, utazzon a Közel-Keletre, ahonnan a „bedolgozást” a továbbiakban művelni fogja, illetve szemelje ki a megfelelő embereket a kapcsolat létrehozására.¹⁸¹ Erre a célra Davidson Békeffi Lászlót¹⁸², Stark Jánost¹⁸³, Pálóczi-Horváth Györgyöt és dr. Sztankovich Viktort szemelte ki, akik közül mindössze Pálóczi-Horváth György és Sztankovich Viktor érkeztek meg Egyiptomba 1941 áprilisában és májusában.¹⁸⁴ William Bailey alezredes, az SOE balkáni szekciójának vezetője kiadta feladatként Pálóczi-Horváthnak és Sztankovichnak, hogy dolgozzák ki elgondolásukat a rádióállomással kapcsolatban. A két elkészült tervezet között konzervatív jellege miatt Sztankoviché nyert el jobban az SOE támogatását, de a rádióadás elindulásához mindkét fél álláspontja érvényesült bizonyos szempontból, ahogy a rádiók munkásságánál olvasható. 1941. májusban indultak meg Jeruzsálemben az előkészületek a rádióadó elindulásához; Sztankovich és Pálóczi-Horváth igyekeztek a budapesti rádiót hallgatni, kérték a minél frissebb magyar újságok beszerzését, megkezdtek az első adások szövegeinek megírását is, illetve néhány magyarnyelvű könyvet vásároltak (többek között Petőfi Sándort és József Attilát) azzal a céllal, hogy azokat az adások szövegében használják. A rádióadó beindításának érdekében június első napjaiban leköltöztek Haifába.¹⁸⁵

A rádióadó ugyanabban a stúdióban működött, ahonnan a francia, arab, perzsa, bolgár, görög, szerb és román adások is sugároztak. Magát az állomást a francia és arab nyelvű sugárzás érdekében létesítették.¹⁸⁶ A rádióállomásnak minél nagyobb titokban kellett működnie, még a haifai rendőrség sem tudhatott annak munkásságáról – ezt azonban mindössze néhány hónapig sikerült fenntartani.¹⁸⁷ 1941 júniusában indultak meg a Szabad Magyar Rádió adásai, melyek napi 30-40 percig közvetítettek este 9 óra tájékán. Az állomás rövidhullámon dolgozott, nagy volt a távolság, ezért nem volt túlságosan hatékony; csak elsőosztályú, rövidhullámú vételre

¹⁸¹ Davidson, Basil: *Special Operations Executive*, 1980. 76-77.

¹⁸² 1891-1962, komikus színész, színmű- és kabaréíró. 1943-ban politikai fogolyként a dachau koncentrációs táborba vitték, 1945 után nem tért haza. Lásd bővebben: Főszerk. Kenyeres Ágnes: Magyar Életrajzi Lexikon, A-Z, (<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/b-74700/bekeffi-laszlo-bekeffy-74A62/>)

¹⁸³ Újságíró, szoros kapcsolatot tartott fent Davidsonnal. A háború után Londonba emigrált, ahol politikai témájú cikkeket írt a BBC-nek. Lásd bővebben: ÁBTL 3. 2. 4. K-1629-1. 67.

¹⁸⁴ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 211-212.

¹⁸⁵ ÁBTL 3. 2. 4. K-1629-1. 149-151.

¹⁸⁶ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 73.

¹⁸⁷ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 213.

alkalmas rádióval lehetett az adásokat befogni.¹⁸⁸ Az adások szövegét Pálóczi-Horváth György és Sztankovich Viktor írták meg, olvasták be, Lajta Erika pedig az állomás titkárnője volt, aki lehallgatta és lejegyezte a BBC napi hírközléseit, a Reuter-jelentéseket, a palesztinai és budapesti rádiók híradásait. A lejegyzett tudósítások alapján állította össze Pálóczi-Horváth és Sztankovich a napi híryanagot és az ehhez tartozó kommentárokat. Ezek mellett a rádióállomás megkapta Isztambulból a magyar sajtószemlét és késve a magyar heti- és napilapokat. Azonban gyakran előfordult, hogy a hetilapok megjelenésük után 3 héttel érkeztek meg.¹⁸⁹

Kezdetben a rádióadások SOE ellenőrzése lazán folyt; a szekció kapott néhol általános, néhol specifikus utasításokat Kairóból, Jeruzsálemből, de Haifában nem volt SOE brit tiszt, aki előzőleg naponta ellenőrizte volna az adások tartalmát. A szekció naponta fordította le saját adásának szövegét angolra és küldte el két példányban Jeruzsálembe utólagos ellenőrzés céljából, ahonnan egy példányt tovább küldtek Kairóba, a propaganda főosztályra.¹⁹⁰ Az utólagos ellenőrzés egészen 1941 októberéig tartott. Az SOE számára elegendő volt, ha a Reuter-hírek közléseit az állomás csak megemlítette, illetve a színes részeknél is csak a tartalmat ismertette, tehát viszonylag szabadon dolgozhattak a rádió munkatársai.¹⁹¹

Basil Davidsont Kotorból az olaszok Albániába, majd Közép-Olaszországba vitték, ahonnan a többi fogollyal később hazaengedték. Ezután Isztambulba utazott, hogy csatlakozzon a közel-keleti SOE munkássághoz. 1941 augusztusában megnézte Haifában, hogyan dolgozik a magyar nyelvű feketerádió állomás. Ekkor megemlítette Pálóczi-Horváthnak, hogy várhatóan még abban az évben egy isztambuli munkára alkalmazni fogja, amire októberben sor került; Pálóczi-Horváth Györgynek Isztambulban sajtószemléket és helyzet-kiértékeléseket kellett készítenie magyar újságok alapján, melyeket Davidson továbbított az isztambuli SOE kirendeltségnek. Itt a kapott lapok alapján Pálóczi-Horváth a rádióadások szövegét is megírta, amiket egy futár Haifában az állomásnak leadott. Isztambulban történt meg Tábori György¹⁹² beszerzése, és amikor Pálóczi-Horváth elutazott Jeruzsálembe az időközben odaköltöztetett állomáshoz,¹⁹³

¹⁸⁸ ÁBTL. 3. 1. 9. V-145172. 18.

¹⁸⁹ *Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról*, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 214.

¹⁹⁰ Uo. 215.

¹⁹¹ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 152.

¹⁹² A II. világháború után a BBC-nél dolgozott, majd 1947-ben az Amerikai Egyesült Államokba emigrált forgatókönyvíróként.

¹⁹³ A haifai állomást 1941 végén felszámolták, és áttelepítették Jeruzsálembe az adó gyengesége miatt. A palesztinai rádióállomás nagyobb teljesítményű felszereléssel rendelkezett, így eredményesebben lehetett az adásokat sugározni. Illetve az adások ellenőrzése, az állomás adminisztrálása könnyebb volt a jeruzsálemi központban, mint Haifában. *Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról*, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 215-216.

Tábori maradt Davidson mellett, és megírta a sajtószemléket, illetve a rádióadások szövegének egy részét is, amelyet elküldött a titkos adónak.¹⁹⁴

1941 novemberétől életbe lépett az adások előzetes ellenőrzése, a brit szerkesztők innentől kezdve ellenőrizték az adások anyagát, melynek szövegét beolvasás előtt le kellett fordítani angol nyelvre. A végső ellenőrzés a parancsnoké volt, ezen kívül el kellett küldeni egy-egy példányt Kairóba, illetve Londonba. Az életbeléptetett új ellenőrzési rendszer miatt a munka kevésbé volt hatékony; többet kellett adminisztrálni, bejelenteni, tárgyalni előzetesen, ezért Pálóczi-Horváth György a munka megosztásának és hatékonyabb végzésének érdekében Isztambulból elkérte Tábori Györgyöt segéderőnek.¹⁹⁵

Ugyanebben az időben (1941 novemberében) a Szabad Magyar Rádió belső széthúzás miatt kettévált. A két fő munkatárs (dr. Sztankovich Viktor és Pálóczi-Horváth György) közötti nézeteltérés jellege Pálóczi-Horváth bevallása szerint főként politikai jellegű volt; saját adása baloldali, marxista jellegű volt, ezzel szemben Sztankovich Viktor adása konzervatív.¹⁹⁶ Innentől kezdve Sztankovich vezette a Független Demokrata Magyarország állomását, Pálóczi-Horváth pedig a Magyar Nép Adóját, melynek adásainak szövegét kezdetben egyedül írta meg, és olvasta be. Feketerádiózásáról Pálóczi-Horváth György így vallott 1954-es felülvizsgálata során:

„A műsorom egyik felében a hadi és politikai eseményeket ismertettem. Amikor a németek megtámadták a Szovjetuniót, műsoromnak ebben a részében állandóan hangoztattam a Szovjetunió legyőzhetetlenségét. Amikor Hitler azt hazudta, hogy „Moszkva eleste órák kérdése”, akkor kijelentettem, hogy Moszkva sohasem fog elesni. A műsor második részében a Horthy-fasizmus [sic!] leleplezését szolgáló műsorszámok, népfrontos jellegű felhívások, Petőfi és József Attila forradalmi versei és hasonló anyagok voltak.”¹⁹⁷

A Független Demokrata Magyarország feladata a német-ellenes felső-, illetve középosztály elérése és meggyőzése volt olyan hangnemben, ami közben nem hat riasztóan Bethlen István híveire, a legitimistákra, a kisgazdákra és a liberálisokra.¹⁹⁸ A Magyar Nép Adójának (röviden Népadó) feladata pedig a baloldal és a nem kommunista-ellenes elemek elérése volt,

¹⁹⁴ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 152-153.

¹⁹⁵ Uo. 153, 245.

¹⁹⁶ Uo. 204.

¹⁹⁷ ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), Pálóczi-Horváth György (*Rajk László és társai*), 19.

¹⁹⁸ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 216.

hanghordozása egyszerű, szókimondó volt, és erősen támadta az a jobb-középet is, amelyhez a Független Demokrata Magyarország szolt.¹⁹⁹ Mindkét állomás alapvető feladata volt továbbá, hogy azt a benyomást érje el hallgatói között, hogy Magyarországról sugároznak, és az állomást egy magyarországi ellenálló csoport tartja fent.

1942 nyarán megkezdődtek az előkészületek, hogy a PWE átvegye a propagandát az SOE-től. Amint ez megtörtént, megkezdődött a jeruzsálemi adó felszámolása, miután arra a következtetésre jutottak a PWE-nél, hogy azt nem érdemes fenntartani a sugárzás gyengesége miatt. A személyzetet átvették, a helyi szerződötetett munkaerőt elbocsátották, a külföldi személyzetet pedig Londonba küldték – így került Sztankovich Viktor, Lajta Erika és Tábori György 1943 végén Londonba.²⁰⁰ Pálóczi-Horváth 1942 májusától Kairóban tartózkodott, ott írta meg a rádióadásokat, amiket aztán továbbítottak Jeruzsálembe Tábori Györgyhez. Itt Kairóban, Rommel közeledésének hírére, megkezdtek a város kiürítését; a nőket, a gyerekeket, a politikailag nem fontos személyeket elküldték. Pálóczi-Horváth kalandos út után Dél-Afrikába került, Cape Townba, ahol „további utasításig” kellett maradnia (1942. július-szeptember között tartózkodott a városban). Mire visszaérkezett Kairóba, a közel-keleti titkos rádióállomást felszámolták.²⁰¹

A Magyar Nép Adójának adása este 19 órakor²⁰², később este 10 órakor szolt a 42-es hullámhosszon, az adás hossza 30-40 perc volt.²⁰³ Az adás biztosan létezett. Pálóczi-Horváth György kihallgatásai során úgy nyilatkozott, hogy az általa megfogalmazott és beolvasott adások lejegyzésre kerültek Magyarországon, és azok az MTI anyagai között megtalálhatóak. Az ÁVH által végzett felülvizsgálat során a fent említett anyagot igyekeztek kézhez keríteni, mint bizonyított „antináci” viselkedés mutatóját. A vizsgálat során az MTI úgy nyilatkozott, hogy a kérdéses anyagot a Magyar Rádióknak továbbította. Utóbbi azt állította, hogy a keresett anyag az Országos Széchényi Könyvtár zártanyag osztályán található meg. Az ÁVH ott sem találta meg – külön érdekes, hogy a jelentésekben nem a „Magyar Nép Adója”, hanem a „Magyar Nép Rádióállomása” szerepel.²⁰⁴ A jelenleg online is elérhető MTI archívumban

¹⁹⁹ Ignópus Pál – Pálóczi-Horváth György: *Az angol rádió (módszerei, szervezete és kapcsolata a kormányhoz, kormányzópártokhoz, nagytőkéhez és a titkosszolgálatokhoz)*, ÁBTL, 3. 2. 5. O-8-028. 225.

²⁰⁰ Uo. 221. Sztankovich Viktor a Nagy-Britanniai Szabad Magyarok Egyesületének delegált tagja lett 1944 folyamán. *Böhm Vilmos válogatott politikai levelei*, 1997. 225.

²⁰¹ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 155. 227.

²⁰² Magyar Nemzeti Levéltár, K szekció: Magyar Távirati Iroda, Rádiófigyelő, 1942. március 19. (letöltve az MTI archívumáról. Letöltve: <http://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx?Pmd=1>)

²⁰³ Cserépfalvi Imre: *Egy könyvkiadó feljegyzései*, 1945-1963, Gondolat Kiadó, Budapest, 1982. 394.

²⁰⁴ ÁBTL. 2. 1. I. 51. V-142728. 20, 50, 53-54.

megtaláltam a Magyar Nép Adójának egyik, 1942. március 19-én Magyarországon fogott rádióadásának a végét:

/MAGYAR NÉP ADÓJA 19 órai adásának folytatása./

Rádiófigyelő, 20 óra 45 perc

“Nálunk is így volt ez, és így történt. Kezdetben a nemzeti gondolatot találták ki, és egész egyszerűen a közéletben még mindig szabadon járó urak igyekeztek megbolondítani a jelszavakkal a népet.”²⁰⁵

A Független Demokrata Magyarország adása délután 15 órakor kezdődött Magyarországon. A Nemzetbiztonsági Szemlében (2018/2. szám) közöltem az 1942. október 21-én befogott adás teljes szövegét. Az adás szövegén érezhető a teljes németellenesség, az adás legfőbb üzenete a Kállay-kormányhoz: vissza kell hívnia a magyar honvédeket, hogy megvédhessék a hazát az igazi ellenségtől, Németországtól: „Igazi ellenségünk egy van: a német. A német most elnyeléssel fenyeget bennünket.”²⁰⁶ Az adás a magyar honvédek hazahozatalához kapcsolja egy régi ellenség képét is, Romániát, akitől meg kell védenie Erdélyt. Összességében kijelenthető, hogy a két közel-keleti magyarnyelvű feketerádió adásnak a függetlenség látszatát kellett fenntartania, hogy a propaganda sikeres legyen, és úgy látszódjon, valahonnan Magyarországról sugárzik, és egy ellenálló csoport tartja fent. Ezért nem folytathattak nyíltan angolbarát-propagandát, így időnként egyes brit jelenségeket meg is bíráltak.²⁰⁷

²⁰⁵ Magyar Távirati Iroda hírarchívum, 1920-1944, Rádiófigyelő, 1942. március 19. (<https://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx?Pmd=1>)

²⁰⁶ Magyar Nemzeti Levéltár, K. szekció: Magyar Távirati Iroda hírarchívum, Rádiófigyelő, 1942. október 21. (letöltve az MTI archívumából: <http://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx?Pmd=1>)

²⁰⁷ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 75.

Basil Davidson sikertelen kísérletei – 1941-1942

Basil Davidson, miután hatheti fogság után kiadták az olaszok, Nagy-Britanniába utazott, ahonnan 1941. augusztus második felében John Craig névvel ellátott diplomáciai útlevéllel érkezett Isztambulba.²⁰⁸ A kezdeti isztambuli időszakban Davidson igyekezett megteremteni az összeköttetést magyarországi „kapcsolataival”, illetve szervezési munkát próbált végezni a törökországi emigráció körében. Kint élő magyar emigránsokból megteremtette a magyar hálózat alapját, amibe többek között Tábori György (újságíró), dr. Erdélyi György (Chinoin gyár törökországi képviselője), Léderer Sándor (Orion gyár törökországi képviselője) tartoztak.²⁰⁹

Célja az volt, hogy több magyar politikus hagyja el Magyarországot, menjen Amerikába vagy Nagy-Britanniába, hogy ellenkormányt alakítson – ezért még Magyarországról való elutazása előtt felkereste többek között Rassay Károly és Szakasits Árpád politikusokat, hogy emigráljanak Magyarországról. Miközben igyekezett meggyőzni magyarországi kapcsolatait az emigrálásról és szabotázs-akciók elvégzéséről üzenetekkel és becsempészett levelekkel, igyekezett rábeszélni Londont memorandumokkal a magyar emigráns-mozgalom és ellenkormány támogatásának fontosságáról.²¹⁰

1941. március 7-én Eckhardt Tibor a Teleki-kormány és Horthy Miklós tudtával és beleegyezésével elhagyta Magyarországot.²¹¹ Pálóczi-Horváth György szerint Eckhardt célja az Nagy-Britanniába való kutazás volt, hogy létrehozzon egy olyan magyar emigrációs képviselőt, ami Németország veresége és az angolszászok győzelme esetén képviselheti Magyarországot. Nagy-Britanniába való jutása első lépéseként Kairóba utazott, ahol megismerkedett többek között Sztankovich Viktorral és Pálóczi-Horváth Györggyel. Utóbbi egyébiránt elég ellenségesen nyilatkozik Eckhardt kairói ténykedéseiről:

“Először is valamikor februárban érkezett meg, s rögtön elkezdett úgy élni, mint egy Kairóban telelő-nyaraló milliomos, flörtölt és táncolt, s hetekig feléje sem nézett az angoloknak, s amikor végre jelentkezett a nagykövetnél, egyáltalában nem volt őszinte, nem mondta el, hogy Horthyék küldték ki. Ezt az angolok onnan tudták, hogy Svájcra keresztül kapta a pénzét Kairóba, mégpedig a Nemzeti Bank átutalását. A

²⁰⁸ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 80.

²⁰⁹ Pálóczi-Horváth György *tanulmánya az angol titkosszolgálatról*, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 223.

²¹⁰ Uo. 224-225.

²¹¹ Csaknem 6 hónapos (Egyiptomon és Dél-Afrikán át vezető) utazás alatt jutott el végül Amerikába, Kádár Lynn Katalin: *Eckhardt Tibor amerikai évei 1941-1972*, L'Harmattan, Budapest, 2006. 66.

nagykövet előtt, mint ellenzéki politikus akart szerepelni, nagyképpen hazudozott az otthoni hatalmas politikai táboráról, s kiutazása pénzügyi hátterét próbálta elkodósítani. Elmondta, hogy Angliába akar utazni, Edennel tárgyalni, akit ismert.”²¹²

Természetesen a fentiek alapján nem lehet egyértelműen eldönteni, Eckhardt valójában hogyan viselkedett kairói tartózkodása alatt, mindenesetre érdekes az ellenszenv ekkora mértékű kicsúcsosodása. Pálóczi-Horváth egyébként vallomásaiban minden alkalommal érezhető ellenszenvvel nyilatkozott Eckhardt Tiborról, úgyhogy biztosan nem voltak jóban.

Az Eckhardt Tibor-féle epizód Davidson sikertelen kísérletei szempontjából a következőképpen érdekes. Végül a britek (Pálóczi-Horváth György szerint a fenti viselkedése miatt) megtagadták a Nagy-Britanniába való beutazás jogát Eckhardttól, aki így végül az Egyesült Államokba utazott el, hogy ott hozzon létre magyar emigrációs képviselőt. Basil Davidson célja az volt, hogy egyfajta szabad magyar „világmozgalmat” hozzon létre az amerikai és a nagy-britanniai magyarság körében. Ennek a mozgalomnak létrehozásakor felmerültek Eckhardt Tibor neve mellett Pelényi János²¹³, Vámbéry Rusztem²¹⁴ nevei is. Davidson elképzelése az volt, hogy a szintén Amerikába emigrált Bartók Béla világhírű zeneszerző vezetése alatt valósul meg ez a mozgalom, aki eddig semmilyen emigrációs szervezet munkájához nem csatlakozott.²¹⁵ Az elképzelés Pálóczi-Horváth György szerint azért bukott el, mert Bartók nem akart együttműködni sem Eckhardt Tiborral, sem pedig Károlyi Mihállyal, akinek neve a mozgalom létrehozásakor szintén felmerült.²¹⁶ A „világmozgalom” létrehozása mellett Davidsonnak célja volt esetleg egy magyar ellenkormány létrehozása a fenti magyar emigránsokból kiegészítve olyan politikusokkal, akiket rá akart venni az emigrálásra, Pálóczi-Horváth itt kiemelte Szakasits Árpádot és Rassay Károlyt.²¹⁷ Ez sem sikerült, mert a Magyarországon maradt politikusok nem akartak, vagy nem tudtak emigrálni, a kint élő magyarok pedig nem akartak egymással dolgozni.

Az első kísérlet a magyarországi kapcsolatokkal való összeköttetés megteremtésére 1942 márciusában történt meg, amikor Davidson egy Satvet Lüfti Tozan nevű török diplomatával csempésztetett be három levelet Magyarországra. Tozan diplomáciai útlevelével viszonylag

²¹² ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 150.

²¹³ 1885-1974, diplomata, 1933-1940 között washingtoni magyar követ, majd lemondott. Csatlakozott az Eckhardt Tibor által 1941-ben létrehozott Független Magyarországi Mozgalomhoz, majd Magyarország német megszállása – 1944. március 19. után csatlakozott a Követi Bizottsághoz.

²¹⁴ 1872-1948, jogász, publicista, 1938-ban Londonba, majd Amerikába emigrált, 1941-ben megalakítja a Demokratikus Magyarok Amerikai Szövetségét. Megválasztották az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselőjévé.

²¹⁵ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 224.

²¹⁶ ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai), 22.

²¹⁷ Uo. 71.

könnyen juttatta be az országba a leveleket.²¹⁸ Március 28-án érkezett meg Budapestre, és a Hungária Szállóban szállt meg. Március 29-én a török követségen átvett egy rádióadó-készüléket.²¹⁹ A levelek három címzettje Kovács Imre író, politikus, a Nemzeti Parasztpárt megalapítója, Cserépfalvi Imre könyvkiadó és Bálint György író és műfordító voltak. A levelek útjának vizsgálatához szükséges levéltári anyagok és visszaemlékezések a címzetteket keverik (például Kovács Imre a számára és Szakasits Árpádnak címzett levelet egy futárnak tulajdonítja). A problémát az egyik futár, Miske-Gerstenberger Jenőné ellen indított bírósági eljárás idején indított vizsgálati dosszié oldja meg, mely az ő általa bevitt leveleknek a címzettjeit egyértelműen felsorolja (Szakasits Árpád, Barankovics István és Kertész Róbert), így a másik futárnak lehet egyértelműen tulajdonítani a másik három címzettet – mivel két futarról tudunk és mindketten három-három levelet hoztak Magyarországra.

A Tozan által becsempésztett három levél közölte a címzettekkel, hogy Nagy-Britanniában milyennek látják a háborús kilátásokat. Tájékoztatta őket, hogy a Szövetségesek biztosak a győzelmükben és Németország vereségében, és felszólította Kovácsot, Cserépfalvit és Bálintot a megkezdett munkák folytatására, illetve nagy hangsúlyt helyezett a paraszt- és munkásszervezetek összefogására. Nyomatékosította, hogy a közös munka megkezdéséért egy politikailag minél inkább tájékozott németellenes magyar személyiség menjen ki Isztambulba vagy Lisszabonba.²²⁰

A levelek további tartalma céljukat és becsempészési módjukat tekintve valószínűsíthető, hogy a Barankovics Istvánnak címzett levéllel, amely a Mellékletek között megtalálható, a lényeges pontokban megegyezik.²²¹ A levelek megírásakor a már Magyarországon 1939-1941 között tartózkodó Davidson beépülési stílusa sem változott, vagyis a levelek abban a politikai irányvonalban lettek megírva, amelyet a címzettek vallottak. A lényeg ugyanis nem a politikai beállítottság, hanem a németellenesség volt; Kovács Imrét például biztosította arról, hogy az angolszászok nem engedik át Közép-Európát az oroszoknak, nem avatkoznak bele a közép-európai népek életébe, és azok maguk választhatják meg a rendszert, melyben élni akarnak.²²²

Tozan már több utat tett meg az SOE más országszekciói részére Európa különböző német megszállás alatti vagy csatlós országok területére, és valamennyi futárfeladatát sikeresen

²¹⁸ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 85.

²¹⁹ Szeredi Pál: Kovács Imre kapcsolata az angol titkosszolgálatlaltal, in. Magyar Szemle, XXII. évf., 9-10. szám (Letöltve: http://www.magvarszemle.hu/cikk/kovacs_imre_kapcsolata_az_angol_titkosszolgálatlaltal)

²²⁰ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 226.

²²¹ 2. sz. Melléklet

²²² Kovács Imre: *Magyarország megszállása*, 1990. 14.

teljesítette. A futár lebukásáért Pálóczi-Horváth György Basil Davidsont teszi részben felelőssé, aki szerint nem oktatta ki megfelelően Tozant.²²³ Basil Davidson ellenérvei nem ismereteseek, ugyanis angol nyelvű visszaemlékezéséből mind a két esetet kihagyta, bizonyára azért, mert az ügy összességében negatív kimenetellel járt, és a szekció éléről való elmozdításához vezetett.

Ezenkívül az esetnek volt egy előzménye, amikor Starosolszky Aranka nevű ügynöknő felkereste Cserépfalvi Imrét 1941 tavaszán. Starosolszky Cserépfalvinak, mint író mutatkozott be, és nagy érdeklődést mutatott a kiadó Kék Könyvek sorozatában megjelent kötetei iránt.²²⁴ Illetve beszámolt arról, hogy járt Moszkvában, és van pár érdekes könyvterve. Cserépfalvi azonban udvariasan kitért a közeledése elől.²²⁵ Starosolszky felbukkanása után Cserépfalvi Imrének, Kovács Imrének és Bálint Györgynek az volt a benyomása, hogy a nő a magyar kémelhárítás ügynöke, aki provokációt óhajtott végrehajtani.²²⁶ Érthetően a továbbiakban Cserépfalvi óvatosabb volt, és mikor Tozan felkereste, a török diplomatával teljesen elutasító magatartást tanúsított, provokációt gyanított megint, majd feljelentette. Cserépfalvi az alábbiak szerint emlékszik vissza az esetre:

„1942. március 30-án kora délután egy franciául beszélő férfi keresett fel az irodámban. Kissé zavarosan előadta, hogy Isztambulból jött, Péter barátomtól [sic!] hoz üdvözlöt és egy fontos levelet is át akar adni. Az előzmények után nem volt semmi kérdésem afelől, hogy megint provokátorral állok szemben, és szavába vágtam, hogy távozzon, mert én semmiféle levelet nem várok. A férfi elővette diplomata útlevelét, közben mondogatta, hogy a Hungária Szállóban lakik, keressem fel. Erélyes felszólításomra távozott. Az este folyamán a Hadik laktanyába való jelentkezésemkor az ügyeletes tiszttel közöltem, hogy egy gyanús török férfi levelet akart részemre átadni.”²²⁷

²²³ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 228.

²²⁴ Garzuly József honvéd vezérkari tiszt, a VKF. 2. Osztályának munkatársa az alábbiak szerint vallott Starosolszky Aranka megismeréséről, és beszervezéséről: „Starosolszky Aranka nevű nőt 1942 tavaszán ismertem meg a Békefi ügyel kapcsolatban, amikor is Békefi megbízta őt, hogy Isztambulban keresse fel Basil Davidsont, és kérjen tőle pénzt. Békefi letartóztatásakor felfedte Starosolszkyknak adott megbízását, és mikor az Aranka visszatért [Magyarországra - jav. Velyó], letartóztattuk. Ezek alapján 3 évre ítélték őt. Az ítélet ideje alatt a lengyel és orosz ügyekkel foglalkozó alosztály vezetője, Tilles György beszervezte és ügynökként ilyen vonalon alkalmazta.” ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), Pálóczi-Horváth György (*Rajk László és társai*), 175.

²²⁵ Szeredi Pál: Kovács Imre kapcsolata az angol titkosszolgálatl, in. Magyar Szemle, XXII. évf., 9-10. szám (Letöltve: http://www.magvarszemle.hu/cikk/kovacs_imre_kapcsolata_az_angol_titkosszolgalattal)

²²⁶ Cserépfalvi Imre: *Egy könyvkiadó feljegyzései*, 1982. 254-256.

²²⁷ Uo. 270.

A leveleket nem kapták kézhez a címzettek – Cserépfalvi Imre és Kovács Imre is így emlékszik vissza, csak a letartóztatásuk után a vallatások során különböző utalásokból következtettek azok tartalmára.²²⁸ Cserépfalvi Imrét és Bálint Györgyöt azonnal letartóztatták, amikor jelentették az esetet a Hadik laktanyán, és őrizetbe vételük után azonnal megindult a kihallgatásuk.²²⁹ Cserépfalvi Imrét ezután a britekkel való kapcsolatai miatt hűtlenség vádjával a Margit körúti fogházban több mint fél évig őrizetben tartották.²³⁰ Kovács Imrét 1942. április 7-én tartóztatta le a VKF 2. Osztálya, és vitte be a Hadik laktanyába kihallgatásra. A levelekhez, írja visszaemlékezésében „... a titkos levelezéshez szükséges chiffre code-ot, rejtjeles szótárt, később az érintkezés könnyebbé tételére rövidhullámú adóvevőt és kiválogatásra fegyvermintákat küldött.”²³¹ Tozant, miután a rövidhullámú adóvevő készüléket a török követségre szállította, letartóztatták, és Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnökének bírósága 10 évi fegyházra ítélte. A büntetésből 1,5 évet töltött le, majd a britek kicserélték, ezután Isztambulba ment.²³²

Davidson második próbálkozása a levelek becsempészésére is kudarcot vallott. 1942 májusában báró Miske-Gerstenberger Jenőné (szül. Mary Alice Allison Walters) férje, az isztambuli magyar királyi főkonzul, Miske-Gerstenberger Jenő tudomása nélkül három levelet hozott be Magyarországra. A borítékokon nyomtatott és kurzív írás alkalmazásával igyekezett megakadályozni, hogy saját írása nehogy felismerhető legyen. A három címzett Szakasits Árpád, a Népszava szerkesztője, Kertész Róbert, a 8 Órai Újság munkatársa és Barankovics István, az Esti Kis Újság szerkesztője volt. Mindhárom levél körülbelül azonos tartalmú volt, a Szakasits Árpádnak és Kertész Róbertnek írt levelet Basil Davidson, a Barankovics Istvánnak írt levelet pedig Pálóczi-Horváth György írta meg és írta alá.²³³

Miskéné 1942. május 2-án először adta át Szakasits Árpádnak a levelet, akivel miután telefonon felvette a kapcsolatot, az első személyes találkozás alkalmával bemutatkozott, és felfedte valódi nevét. Szakasits a levél tartamának és átadásának körülményeinek köszönhetően provokációra gyanakodva a levélre való válaszadást elutasította – Miskéné ekkor megadta körmendi címét. „Távozása után magamhoz hívtam Büchler Józsefet, Gergely Győzöt,

²²⁸ Cserépfalvi Imre: *Egy könyvkiadó feljegyzései, 1945-1963*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1989. 98. és Kovács Imre: *Magyarország megszállása*, 1990. 14.

²²⁹ Szeredi Pál: Kovács Imre kapcsolata az angol titkosszolgálattal, in. Magyar Szemle, XXII. évf., 9-10. szám (Letöltve: http://www.magyar szemle.hu/cikk/kovacs_imre_kapcsolata_az_angol_titkosszolgálatlallal)

²³⁰ Borbándi Gyula: *Magyar politikai pályaképek*, 1997. 98.

²³¹ Kovács Imre: *Magyarország megszállása*, 1990. 14.

²³² Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 83-84.

²³³ Miske Jenőné, ÁBTL 3. 1. 9. V-145172, 18.

Mónus Illést és Kéthlyt, akik előtt felolvastam a levelet, azzal, hogy beszéljük meg, mit tegyünk.”²³⁴ A levél lezárt borítékban közjegyzői letétbe került azzal az utasítással, hogy az csak az SZDP elnökség határozatára adható ki. Május 4-én Miskéné gr. Bethlen András (Bethlen István fia) személyén keresztül igyekezett a másik két levelet Kertész Róbertnek és Barankovics Istvánnak eljuttatni, melyeket személyesen adott át neki. Bethlen, Kertész és Barankovics a leveleket Sombor-Schweinitzer József főkapitány-helyettesnek szolgáltatták be.²³⁵

Miskéné lebukását nem a Bethlen András által tett vallomás okozta, hiszen „ismeretlen nőként” hivatkozott rá, hanem egy szerencsétlen véletlen következménye volt.²³⁶ Szakasits Árpád ellen a VKF. 2. Osztálya egy másik ügyben nyomozást indított, mert tudomásukra jutott, hogy a Magyar Kommunista Párt tárgyalásba kezdett a Szociáldemokrata Párt vezetőjével, Szakasits Árpáddal az egységfront létrehozása érdekében, és egy memorandumot is átnyújtottak. A VKF. 2. Osztálya ezt a memorandumot kereste, azonban a fent említett közjegyzői elismervényt találták meg, végül pedig a Davidson-féle levelet. Wayand Tibor visszaemlékezése szerint:

“Dr. Boda szobájában történt Szakasits kihallgatása. Én az első kérdésekre kapott válaszokból láttam, hogy Szakasits tagadással próbálkozik, hogy megkíméljem a kínos vergődéstől, egyszerűen a dologra térve közöltem az általunk megállapított tényeket. Jolsvai és Schiller beismerő vallomásait [akik az MKP memorandumát Szakasitsnak adták – H. D. D./]. Szakasits azután beismerte Jolsvaiékkal történt tárgyalásait, s a memorandum átvételét. Tagadta azonban, hogy a tárgyalások anyagát, illetve a memorandumot pártvezetőségi ülés elé terjesztette volna. Csupán annyit ismert be, hogy az ügyről beszélgetett Mónus Illéssel és Büchlerrel.

Intézkedtem, hogy Mónust és Büchlert a Hadikban állítsák elő. További kérdéseimre Szakasits előadta, hogy az írásbeli memorandumot szerkesztőségi íróasztalának jobboldali fiókjában helyezte el, s annak most is ott kell lennie. Kérésemre Szakasits átadta íróasztalának kulcsát, s beleegyezett abba, hogy a memorandumért én kiküldjek, s azt a pontosan megjelölt fiókból kiemeljük.”²³⁷

²³⁴ Szakasits Árpád és tsai, ÁBTL – 2. 1. – III/1 (V-143387), 316.

²³⁵ Miske Jenőné, ÁBTL 3. 1. 9. V-145172, 33. 56.

²³⁶ Szakasits Árpád és tsai, ÁBTL 2. 1. – III/1 (V-143387), 317.

²³⁷ *Önvallatás: Wayand Tibor fogságban írt visszaemlékezései, 1945-1946*, szerkesztette, jegyzetekkel ellátta és a bevezető tanulmányt írta: Varga Krisztián, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Kronosz Kiadó, Budapest-Pécs, 2019. 138-140.

Miske-Gerstenberger Jenőné a Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnökének bírósága köteléki halálbüntetésre ítélték, amit életfogytig tartó börtönbüntetésre mérsékeltek.²³⁸ A büntetésből Miskéné 1 évet töltött le, majd a britek kicserélték – az eset a magyar politikai vezetőség általános nyitásának is tekinthető Nagy-Britannia felé, hiszen a két futár (Miskéné és Tozan) szabadon bocsátása a britek felé tett gesztusként is értelmezhető.

Feleségétől Miske-Gerstenberger Jenő annak börtönben töltött ideje alatt elvált. Miskéné szabadlábra kerülése után Kairóba ment, ahol 1945-ig tartózkodott. 1946-ban Nagy-Britanniából megpróbált visszatérni Magyarországra, ami nem sikerült, mert Bécsben az oroszok elfogták, és kivitték a Szovjetunióba, ahonnan 1955-ben szabadult.²³⁹

A Miskéné által hozott három levélhez nagyon közelít a Tozan-féle három levél, hiszen Basil Davidson és Pálóczi-Horváth György alapvető elgondolása mind a hat levél megírásakor ugyanaz volt. A Barankovics Istvánnak írt levél (amit Miskéné csempészett be) teljes szövege megtalálható az értekezés mellékletében, míg a Cserépfalvi Imrének írt levél (amit Tozan hozott be) teljes szövege megtalálható a könyvkiadó 1982-es emlékiratában.²⁴⁰ Mind a két levél tartalmaz egy hosszú aktuálpolitikai áttekintést, amely során az író kijelenti, hogy Németország elveszítette a világháborút, és Magyarország jövőbeli megítélését nagyban fogja befolyásolni, hogy mit tesz a háború alatt. Mindkét levélben fellelhetők az SOE által már bemutatott feladatkörök, vagyis a propaganda, szabotázs és hírszerzés. A Cserépfalvinak küldött levélben a propaganda-tevékenység mellett szabotázs-akciók elvégzésére és ellenállásra való felszólítás található: „... Hogy mit kellene csinálni, ugye, az nyilvánvaló. Komoly ipari szabotázs. Illegális újság. Röpirat kampány. A középosztálynak és felsőosztálynak puccsokkal kellene kísérleteznie. A népszendülésre, forradalomra. Tüntetni kellene.”²⁴¹ Emellett mindkét levélben megtalálható az a felszólítás, mely szerint szükséges egy ellenkormány alakítása Nagy-Britanniában vagy Amerikában, amely képes az összeköttetést megteremteni és fenntartani „a magyar történelem talajából szükségszerűen kibontakozó negyvennyolcas, petőfis „népfront” minden szárnyával, [...] mindenkivel tehát, aki a jövőben számíthat”.²⁴² Ehhez természetesen

²³⁸ Miske Jenőné, ÁBTL 3. 1. 9. V-145172, 59.

²³⁹ Férje, Miske-Gerstenberger Jenő így emlékszik vissza: „... Amikor 1942-ban Isztambuli magyar főkonzul voltam, angol származású feleségem titokban kapcsolatba lépett a brit secret service-szel és németellenes tevékenységet fejtett ki, amiért Budapesten, ott töltött szabadságunk alatt, letartóztatták és német nyomásra halálra, majd kegyelemből életfogytiglani fegyházra ítélték, engem pedig isztambuli állásomból felmentettek és a minisztérium központjában teljesen alárendelt beosztásba helyeztek.” Miske-Gerstenberger Jenő, ÁBTL 3. 2. 4. – K – 139/1. 195.

²⁴⁰ Cserépfalvi Imre: *Egy könyvkiadó feljegyzései*, 1982. 394-401.

²⁴¹ Cserépfalvi Imre: *Egy könyvkiadó feljegyzései*, 1982. 397.

²⁴² Lásd. 2. sz. Melléklet.

szükséges a pártok megbízható vezetőivel felvenni a kapcsolatot és közölni velük, hogy összeköttetésbe lehet lépni a Szövetségesekkel, és amelyből kinőhet a háború után az a tárgyalóképes kormány, amellyel a Szövetségesek hajlandók szóba állni. Ennek megteremtéséig feltétlenül szükséges, hogy „... vagy Te, vagy megbízottad tárgyaljon velünk. Ha teheted, gyere Isztambulba, vagy küldj ki valakit. Az illető szálljon meg a Londra szállóban, és írjon levelet John Craig [Basil Davidson álneve – H. D. D.], British Embassy, Isztambul címre, közölje, hogy megérkezett, és írja alá a nevét. Mi aztán felkeressük. Ha Törökország számunkra nem lesz használható, akkor Lisboa-ban leszünk.”²⁴³

Davidson harmadik és egyben utolsó próbálkozása a magyarországi bedolgozásra a győri vagongyár felrobbantására irányuló szabotázs-tevékenység volt. Még elutazása előtt, 1941-ben előkészítette a németek számára dolgozó győri vagongyár felrobbantását – a csoport vezetője Nádas Ernő volt.²⁴⁴ A szabotázs-akciót a brit ügynökként is tevékenykedő Marton Dezső, Békeffy László színmű- és kabarészerző, konferanszié titkára koordinálta.²⁴⁵ A robbantási kísérlet körüli előkészületek már megtörténtek, a végrehajtást 1942 áprilisában tervezték. Az utolsó pillanatban a kivitelezés sikerének érdekében még valakit be kellett vonni.²⁴⁶ A Nádas Ernő által bevont vagongyári munkás, Olajos István a szabotázs-cselekményt azonnal jelentette a győri rendőrkapitányságon, ahol azt a feladatot kapta, hogy a robbantás kivitelezését vállalja el és az ehhez szükséges robbanóanyagot vegye át Nádas Ernőtől. Az átadott robbanóanyagot ezután leadta a rendőrkapitányságon, Nádas Ernőt pedig letartóztatták, a bíróság halálra ítélte, amit végre is hajtottak.²⁴⁷ A szabotázs-kísérletben részt vevő Marton Ernőt életfogytig tartó, Békeffy Lászlót pedig 12 évnyi börtönbüntetésre ítélte a bíróság.²⁴⁸

Az SOE 1942 áprilisában értesült a győri szabotázsakció megakadályozásáról, a futárok lebukásáról, Nádas Ernő felakasztásáról, Cserépfalvi Imre, Bálint György, Kovács Imre, Miske-Gerstenberger Jenőné, Satvet Lüfti Tozan, Szakasits Árpád letartóztatásáról. Davidsont elővigyázatatlanságáért és az akciók kudarcáért rövidesen leváltották a magyar szekció éléről.

²⁴³ Lásd. 2. sz. Melléklet.

²⁴⁴ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 230.

²⁴⁵ Ujszászy István: *Vallomások a holtak házából, Ujszászy István vezérőrnagynak, a VKF. 2. Osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Corvina, Budapest, 2007. 290.

²⁴⁶ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 85.

²⁴⁷ Szelke László: *Titkok, legendák, sorsok – A Gresham-palota története és angolszász kapcsolatai*, PhD értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola, Piliscsaba, 2012. 151-152.

²⁴⁸ Ujszászy István: *Vallomások a holtak házából*, 2007. 290.

Basil Davidsont 1943 augusztusában az SOE Jugoszláviába küldte, ahol összekötő tisztként kapcsolatot tartott fent a csetnikek és a britek között.²⁴⁹

Távozása után a magyar szekció munkájának súlypontját (a magyar kiküldöttek 1943-as kapcsolatfelvételi kísérletéig) elvitték Isztambulból, mivel az SOE úgy gondolta, hogy a sikertelen akciók után Magyarországról túl nagy figyelem irányul Törökország felé. A magyar szekció munkáját így a jugoszláv szekció vette át, melynek élén William Morgan őrnagy állt.²⁵⁰

²⁴⁹ Bailey, Roderick: *Forgotten Voices of the Secret War*, 2008. 171-173.

²⁵⁰ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 231-232.

Német megszállás után

Az 1944. március 19-i magyarországi német megszállás után a Magyarországgal szembeni SOE titkosszolgálati munkát (vagyis többek között a szabotázs-akciók megszervezését, ellenálló mozgalmak indítását, azoknak támogatását) az SOE tiszteknek szinte újra kellett kezdeniük, sokkal nehezebb körülmények között, mint amik eddig adottak voltak. Pálóczi-Horváth György szerint: „a megadási tárgyalások és a rövidhullámú rádiós kapcsolat ideje alatt sem az isztambuli, sem a többi SOE kirendeltség nem kezdett vagy folytatott offenzív munkát Magyarországon, nehogy ezzel a feltétel nélküli megadás sikerét kockára tegyék.”²⁵¹ A kint maradt magyarok (többek között dr. Váli Ferenc, a Léderer házaspár és Újváry Dezső²⁵²) helyzete is megnehezedett, főleg pénzügyileg. A német megszállást követően megindult Magyarország bombázása is, amiért a kint maradt magyarok az SOE ügynökeit és Pálóczi-Horváth Györgyöt okolták.²⁵³

A Sztójay-kormány ideje alatt sokkal nehezebb volt kapcsolatokat kiépíteni, mert amik már megvoltak, azok megszakadtak, az újak kiépítése pedig nehezen, vagy egyáltalán nem ment, mivel a Sztójay-kormány igyekezett megbízható embereket kiküldeni a semleges országok városaiba.²⁵⁴ Ebben az időben Pálócziék különböző röplapok gyártásával és becsempészésével próbálkoztak, de – saját bevallása szerint – nem tudni, hogy ezek milyen eredményeket értek el, eljutottak-e egyáltalán a célállomásra, és ha igen, felhasználásra kerültek-e vagy sem.²⁵⁵ A Lakatos-kormány idején újra kezdődtek a kapcsolatfelvételi próbálkozások, többek között Lakatos Géza miniszterelnöknek küldtek el egy levelet, ami valószínűleg meg is érkezett, de választ soha nem kaptak. 1944 őszén pedig elkezdődött a SOE felszámolása.²⁵⁶

1944-ben jelent meg Pálóczi-Horváth Györgynek az „In darkest Hungary” című könyve Londonban. Pálóczi-Horváth György így emlékszik vissza erről az időszakról: „A könyv megjelenése december elejére volt kontemplálva. Közben a britek, legalábbis az SOE tagjai,

²⁵¹ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 251-252.

²⁵² Újváry Dezső isztambuli magyar királyi főkonzulátus vezetője így emlékszik vissza: „Egyébként én magam és az isztambuli főkonzulátus személyzetének többsége... Mi kérem disszidáltunk. Ez a szó akkor azt jelentette, hogy bejelentettük: nem tekintjük alkotmányosnak és érvényesnek a Sztójay-kormányt, amely német nyomásra és az ország szuverenitásának megsértésével jött létre, és ezért nem is szolgáljuk ezt a kormányt.” Ld: Bokor Péter: Végjáték a Duna mentén: Interjúk egy filmsorozathoz, RTV Minerva, Budapest, 1982. 68. Az 1944. április 26-i Minisztertanács egyébiránt Újváry Dezsőt (Bakách-Bessenyei Györggyel együtt) magyar állampolgárságától megfosztotta. Ld: MOL K 27, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (1867-1944), 1944. 04. 26. 105-106. (letöltve: <https://www.elevtar.hu/digitalis-tartalom?source=preservica&ref=preservica::34a63383-1b65-4ac1-aab9-8d453996879a>)

²⁵³ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 170.

²⁵⁴ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3. 2. 5. O-8-028. 253.

²⁵⁵ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 170.

²⁵⁶ ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai), 74.

szedelőzködtek, nekem sem volt valami sok ürügyem maradni. [...] Tudtam, hogy el kell utazni, s féltem attól, hogy Kairóban rekedek, még Isztambulból, Burland támogatásával kértem, hogy Londonba utazhassak, könyvem megjelenésére hivatkozva.”²⁵⁷ Saját bevallása szerint remélte, hogy Magyarországra való hazatérése érdekében tehet valamit. 1945 januárjában 3-4 hetet töltött Londonban (egyik vallomásában konkrét időpontot is megjelöl, január 6-29 között), ahol minden jelentősebb kint tartózkodó magyar személyiséggel találkozott, például Károlyi Mihállyal, Buday Györggyel. Ellátogatott ezenkívül a Londoni Magyar Klubba, és felkereste a szovjet nagykövetséget, hogy segítsék hazajutásában.²⁵⁸ Ott azt tanácsolták, hogy kísérelje meg a hazatérést Románián keresztül, vagyis jelentkezzen a bukaresti szovjet parancsnokságnál, ahol majd megadják az engedélyt a hazatérésre. Pálóczi-Horváth az ezen az úton elért pozitív eredményben bízva tért vissza Kairóba, és kérvényezte Isztambulon, a briteken keresztül magyar névre szóló román átutazó vízumát. Március-áprilisban aztán megkapta az elutasító választ.²⁵⁹ Nem derül ki egyértelműen, hogy mi történt, Pálóczi-Horváth György a briteknek tulajdonítja a vízum sikertelen megszerzését, mert állítólag nem is továbbították a szovjetek felé a kérését. Viszont ebben az időben Kairó már nem volt biztonságos a Pálóczi-Horváth Györgyhoz hasonló személyeknek: „Viszont Kairó veszélyes hely volt az én szempontomból, itt végeredményében azt tehetnek velem, amit akarnak. Ebben az időben hallottam arról, hogy hozzám hasonló sorsú, renitenskedő embereket Kenyába, vagy valamelyik másik gyarmatukra internáltak.”²⁶⁰ Így került előtérbe ismételten a Nagy-Britanniába való utazás gondolata, mivel Pálóczi-Horváth más módot nem tudott elképzelni a hazajutásra, vagy egyáltalán hogy biztonságos helyre kerüljön.

Pálóczi-Horváth György vallomásaiban Londonba jutásával kapcsolatban felmerült akadályként a Londonban tartózkodó Peter Boughey nevezte meg, aki „a magyar osztály felszámolását végezte”²⁶¹, és aki határozottan elutasította azt, hogy Pálóczi-Horváth Nagy-Britanniába mehessen. Nem lehet eldönteni, hogy a Londonba kerüléssel kapcsolatban valójában mi történt, azt ki lehet jelenteni, hogy Boughey és Pálóczi-Horváth között személyes ellentétek voltak, és nem kedvelték egymást túlzottan. Pálóczi-Horváth György terve az volt, hogy a hamis brit útlevelel jut el Londonba, ahol „polgári hatóságoknak” azt

²⁵⁷ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 171.

²⁵⁸ ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 75.

²⁵⁹ Uo. 75., ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 172.

²⁶⁰ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 172.

²⁶¹ ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 75.

visszaszolgáltatja, és kap helyette ideiglenes, magyar névre szóló igazolványt. Maga a Londonba jutás ügye elég érdekesen alakult:

„Ahhoz, hogy valamely angol elhagyja Egyiptom területét, annak előbb az angol alkonzul engedélye szükséges. Az alkonzul, ha kéri, beleírja, hogy az illető repatriálóban van az Egyesült Királyságba. [...] Csak az a bökkenő, hogy nekem szörnyű rossz, s főleg idegenes az angol kiejtés. [...] Én két napig gyakoroltam a jó kiejtést, majd az egyik délután beállítottam a konzulátusra, hogy eljártsszam a yorkshirei józan lakost. Az alkonzulinál sokkal könnyebb volt az ügy, mint gondoltam, a szótlán angolt játszva. Beleütötték tehát útlevelembe, hogy elhagyhatom Kairót, mert Angliába vagyok hazatérőben.”²⁶²

1945 júliusában érkezett meg Pálóczi-Horváth Londonba, ahol az SOE-t megkerülve visszaadta brit útlevelét előadva, hogy azzal a feltétellel kapta, hogy a háború után visszaadja. Végül kapott magyar nevére szóló ideiglenes okmányt. Még mielőtt bejelentette volna magát a SOE-nál és Peter Bougheynél, felkereste londoni magyar ismerőseit azzal a céllal, hogy tudjanak róla, hogy Londonban van, mert félt attól, hogy valami bántódása esik.²⁶³ Megindult a SOE-nál Pálóczi-Horváth leszerelése, kapott 300 font leszerelési pénzt, és egy elismerő levelet.²⁶⁴ A levélben „az állt, hogy köszönetet mondanak nekem a szövetségesek közös ügyében tett szolgálataimért, azért, hogy súlyos kockázatokat vállalva elhagytam hazámat, és mindvégig a közös ellenség ellen dolgoztam. [...] Nagysága kicsit kisebb volt, mint annak a lapnak a fele, amelyre most gépelek. Ha jólemlékszem, ezt a szerintem együgyű kis „elbocsájtó szép üzenetet” több londoni magyarnak is megmutattam.”²⁶⁵

²⁶² ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 173.

²⁶³ Uo. 176.

²⁶⁴ ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 75.

²⁶⁵ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 176.

Londoni munka 1945-1947 között

Pálóczi-Horváth György 1945-1947 közötti londoni munkáját főleg a BBC-nél végzett magyar munka, illetve a publikálást és írás jellemezte. Belépett többek között a Londoni Magyar Klubba, ami a Nagy-Britanniában élő kommunista magyaroknak volt a szervezete, és amelynek saját bevallása szerint később vezetőségi tagja lett. Ennek a szervezetnek a keretein belül előadásokat és vitaestéket tartott.²⁶⁶ Londoni tartózkodása alatt jelent meg „Ezermillió bennszülött a Kapuk előtt” (magyar nyelven 1948-ban jelent meg). Felvette a kapcsolatot az brit Kommunista Párttal John Lewis személyén keresztül, aki párttag volt, és 1946-tól a brit marxista folyóiratnak, a *Modern Quarterly*-nek volt a szerkesztője, és akinek Pálóczi-Horváth két nagyobb tanulmányt is írt. Angol nyelvű előadásokat tartott Magyarországról több kommunista vezetés alatt álló szakszervezetnél és munkás kultúrkörökben.²⁶⁷

Valószínűleg 1946 során kezdett el Pálóczi-Horváth György a BBC magyar osztályán dolgozni, és 1947 áprilisáig tartott ez a munka, amit Ignótus Pál vallomása alapján kezdetben előadások tartásából állt baloldali szellemben, később program asszisztens lett, majd részt vett a napi hírek rendszeres fordításában és beolvasásában is.²⁶⁸ Ez a munka heti 24-26 órát tett ki, de nem jellemezte nyugodt légkör. A BBC-nél egyre inkább kifogásolták a „marxista” és „szovjetbarát” megnyilvánulásokat, és Pálóczi-Horváth folyamatosan szembekerült a BBC vezetőségével, végül csak tudományos és ismeretterjesztő vonalon dolgozott nekik egészen felmondásáig.²⁶⁹

Még a BBC-nél végzett munka ideje alatt Londonba érkezett az 1946 júniusában Amerikai Egyesült Államokban is járt magyar delegáció. Pálóczi-Horváth György felvette a kapcsolatot Rákosi Mátyással, és jelezte hazatérési szándékát, „aki említette, hogy tud isztambuli működésemről, és közölte velem, hogy ha szükség lesz rám, haza fognak hívni. Addig azonban folytassam munkámat.”²⁷⁰ Itt Pálóczi-Horváth György a BBC magyar osztályán folytatott munkára gondolt, aminek hangját ekkor szerinte még lehetett befolyásolni, illetve saját bevallása szerint 1947-ben, Magyarországra történt hazaérkezése után megtudta, hogy azért nem hívták haza, mert felmerült lehetőségként egy ideig, hogy az MKP kinevezi londoni magyar sajtóattasénak.²⁷¹ Egyébként nagyon nehéz volt a hazatérés ügye ebben az időszakban,

²⁶⁶ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 177.

²⁶⁷ ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 76.

²⁶⁸ Uo. 100.

²⁶⁹ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 178-179.

²⁷⁰ Ld. ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 76.

²⁷¹ Uo. 76.

meg kellett várni, amíg hazahívták az embert. 1946 során Londonba érkezett Heltai György, akinek feleségén keresztül – akit Pálóczi-Horváth György saját vallomása szerint régről ismert – megismerkedett Pálóczi-Horváth György. Érdekesség, hogy Heltai György (és más kihallgatott személyek) vallomása²⁷² alapján Pálóczi-Horváth nem titkolta a II. világháború alatti kapcsolatát a brit SOE-val, hanem büszkén hangoztatta, milyen szerepet vállalt a Kállay-féle kapcsolatfelvételi kísérletekben.

Heltai György, akivel Pálóczi-Horváth Magyarországon később összebarátkozott, megígérte, hogy tolmácsolni fogja Pálóczi-Horváth hazatérésével kapcsolatos kérését a MKP felé:

„Közben folyt tovább a jelentkezgetés a hazatérésre. Amikor Heltai György kint járt, aki akkor a külügy polosztályát vezette, nála is jelentkeztem azzal, hogy haza szeretnék menni. Közöltem azt is vele, hogy írással, elméleti munkával szeretnék foglalkozni, külügyi pályára nem szeretnék lépni.”²⁷³

1947 elején a brit Kommunista Párt kongresszusára Londonba érkezett Horváth Márton²⁷⁴, a Szabad Nép felelős szerkesztője, ebben az időben az MKP Központi Vezetőségének tagja, és Patkó Imre újságíró. Pálóczi-Horváth többször kapcsolatba lépett velük Londonban való tartózkodásuk alatt, és elpanaszolta, hogy az MKP még mindig nem hívta haza Magyarországra. Ekkor közölte Horváth Márton, hogy fog indulni egy hetilap Magyarországon, aminek Pálóczi-Horváth György lesz a szerkesztője, és ennek apropóján Magyarországra fogják hívni.²⁷⁵ 1947 áprilisában Vásárhelyi Miklós²⁷⁶ telefonált, és közölte Pálóczi-Horváth Györggyel, hogy május 1-én indul a Tovább, Losonczy Géza²⁷⁷ lesz a felelős szerkesztő, Pálóczi-Horváth pedig a felelős szerkesztő:

„Kérdezte, mikor tudok utazni, mondtam, amint megjön a beutazási engedély, monda, hogy azonnal elküldik. Még arról beszéltünk, hogy nem lehetne-e a Tovább megjelenését elhalasztani megérkezésem utánra, hogy részt vehessek az

²⁷² Heltai György vallomása alapján a megismerkedésük: „1946 júniusában ismertem meg Londonban hivatalos kiküldetésem során. Pálóczi-Horváth Györgyre az MKP főtitkára hívta fel a figyelmemet, és utasított arra, hogy ismerkedjem meg vele. Londonban elmondotta Pálóczi életrajzát, és részletesen ismertette háború alatti tevékenységét, amelyet a SOE-ban, egy angol titkosszolgálati szervben fejtett ki. Ez időt követően hazatéréseig egy levelet írt nekem, egyéb kapcsolat ebben az időben köztünk nem volt.” ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 248.

²⁷³ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 178.

²⁷⁴ 1906-1987, politikus, szerkesztő, 1941-től a Szabad Nép munkatársa, felelős szerkesztője, majd 1950-től a Szabad Nép szerkesztői bizottság tagja.

²⁷⁵ ÁBTL. 2. 1. I/55 (V-143414), *Pálóczi-Horváth György és társai*, 15.

²⁷⁶ 1917-2001, újságíró, az 1956-os második Nagy Imre-kormány sajtófőnöke.

²⁷⁷ 1917-1957, 1945-től a Szabad Nép belpolitikai rovatát vezette, 1949-től Révai József népművelési miniszter államtitkára.

előkészületekben. Mondta, nem lehet, politikai okokból május elsején meg kell jelennie a lapnak. Engem kért, hogy az első számnak másnap diktáljak Angliából. Ez meg is történt.”²⁷⁸

Pálóczi-Horváth György 1947. május 17-én tért haza Magyarországra.²⁷⁹

²⁷⁸ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 180.

²⁷⁹ Más vallomásában május 15-ét említ. Vö. ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 180. és ÁBTL. 2. 1. I/55 (V-143414), *Pálóczi-Horváth György és társai*, 15.

Visszatérés Magyarországra (1947-1951)

Pálóczi-Horváth György 1947. májusi hazaérkezése után, saját vallomása szerint, teljes mellszélességgel belevetette magát a munkába. Vallomásaiból úgy tűnik, hogy a „Tovább” című hetilapnak a célja az lett volna, hogy „a demokratikus értelmiséget” összefogja, azonban a fő problémát a munkatársak jelentették, akik a Szabad Népnél dolgoztak, ami kommunista lapnak számított, és ezért a Továbbot is mindenki kommunistának tartotta.²⁸⁰ Emellett Pálóczi-Horváth kiemeli, hogy a lap nem volt megfelelően felkészülve a munkára, például nem volt helyisége sem, hanem a Szabad Népnél volt kihelyezve a szerkesztőség. Illetve 6 évnyi távollét után kellett visszarázódnia a mindennapi viszonyokba, emiatt felpetzdült a társadalmi élete, minden nap vacsorázott valakivel. Saját bevallása szerint legalább minden második héten ő írta meg a vezércikket, amit Losonczy Géza felelős szerkesztő minden alkalommal átolvasott ellenőrzés céljából.²⁸¹ A Tovább mellett Pálóczi-Horváth írt még a Társadalmi Szemlébe, a Fórumba, illetve rádió előadásokat tartott. A Továbbal való munkával párhuzamosan érdekes kitekintő Pálóczi-Horváth György felvétele a MKP-ba: „Megérkezésem után közölték velem, hogy csak titkos párttag lehetek. Önéletrajzomat átadtam az országos káderosztály akkori vezetőjének, de kifelé mint a kommunistákkal együttműködő pártönkívüli szerepeltem.”²⁸² Valószínűleg a Tovább miatt nem vették fel nyíltan a pártba, ugyanis ez csak közvetlenül a lap 1947. októberi megszűnése után történt meg.

Érdekes kitekintőt ad Pálóczi-Horváth György Szegedy-Maszák Aladárnak címzett cikke, ami a Tovább 1947. júniusi számában jelent meg.²⁸³ A cikk annak apropóján jelent meg, hogy az 1945-47-ben Szegedy-Maszák Aladár, mint washingtoni magyar követ, 1947-ben lemondott követi pozíciójáról.²⁸⁴ Megjelenik a cikkben, ahol egyébként másutt is, az egyértelmű bűnbakkeresés, hogy ki miatt történt meg az 1944-es magyarországi német megszállás, illetve a világháború további, Magyarországra gyakorolt hatásáért ki a felelős. Pálóczi-Horváth György a Szegedy-Maszák Aladár által képviselt politikát teszi felelőssé, ami a végsőkéig kitartott Németország mellett, és Szegedy-Maszák Aladárt Joseph Goebbelszel emlegeti egy lapon, és tesz köztük majdhogynem egyenlőségjelet: „Ön tehát 1944. januárjában elhitte azt a göbbelsi vágyálmot, hogy rövidesen kitör a fasiszták által hön remélt háború az angolszászok

²⁸⁰ ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 77.

²⁸¹ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 181.

²⁸² ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 77.

²⁸³ Teljes cikket lásd: 8. sz. Melléklet

²⁸⁴ Az 1947-es választások után kijelentette, hogy nem ismeri el az új kormányt, amit Szovjetunió kényszerített rá Magyarországra, és visszautasítja, hogy hazatérjen Magyarországra. (Teljes videót lásd: <https://www.youtube.com/watch?v=nNeAjYRgTJI>)

és az oroszok között. [...] A világ azonban nem akar háborút. Az a háború — az Ön háborúja — nem tört ki 1944-ben sem, amikor Göbbelsszel együtt remélték. Most sem fog kitörni, amikor a reményben nem Göbbelsszel, hanem a Wall Street uraival és a magyar társadalom szemetével osztozik.”²⁸⁵

Még Pálóczi-Horváth György 1946-os londoni tartózkodása során történt, hogy a Londoni Magyar Klub felkérte őt, hogy Magyarország képviselőjeként jelenjen meg az UNA (United Nations Association – Egyesült Nemzetek Szövetsége)²⁸⁶ Világszövetség végrehajtóbizottsági ülésén, ahol megismerkedett többek között a később önhibáján kívül sok problémát okozó John Ennalszal, aki az UNA állandó titkára volt.²⁸⁷ Pálóczi-Horváth György hazaérkezése után, 1947 augusztusában megalakult a Magyar Egyesült Nemzetek Társaság (UNA), melynek elnökévé Károlyi Mihályt²⁸⁸, főtítkárává pedig Pálóczi-Horváth Györgyöt választották. Pálóczi-Horváth vallomásaiban kiemeli, hogy ez a magyar szervezet valójában nem működött, mindössze a külvilág felé igyekezett azt mutatni, hogy a magyarországi UNA is működik, működése tehát mindössze a világkongresszusokkal volt kapcsolatos.²⁸⁹ Ennek egyik példája, hogy nem is volt további ülése az UNA-nak egyet kivéve, amikor a fentebb már említett John Ennals Magyarországon járt, és aki „meg volt elégedve, hogy milyen szépen létezik az UNA”.²⁹⁰ John Ennals látogatásáról részletesebben beszámol 1948. március 12-én megjelent nyilatkozata, amelyben kijelenti, hogy 1946-ban már járt Magyarországon, és azóta sokat javult az ország képe, és meglepi a kirakatokban látható bőség.²⁹¹

Pálóczi-Horváth György képviselte Magyarországot 1947-ben a Marianske Lazneban megrendezett világkongresszuson. Ezen a kongresszuson Pálóczi-Horváth vallomásaiban kiemeli, hogy felszólalt az ellen az indítvány ellen, amely kimondta volna, hogy az UNA

²⁸⁵ Lásd: 8. sz. Melléklet

²⁸⁶ Az UNA egy olyan nem kormányzati szerv, aminek feladata az ENSZ általános céljainak támogatása és elősegítése, különböző országokban az ENSZ tagállamok lakossága és az ENSZ közötti kapcsolat erősítése.

²⁸⁷ ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 79.

²⁸⁸ Az alakuló közgyűlésen felszólalt Károlyi Mihály is, aki az esetleges harmadik világháború elkerüléséről beszélt: „Hölgyeim és Uraim, most értesülök arról, hogy az a nagy megtiszteltetés ért, hogy megválasztottak a társaság elnökének. Ezt a tisztséget én köszönettel elfogadom, mert azt hiszem, hogy hozzá tudok járulni ahhoz, hogy bekapcsolódjunk abba a munkába, hogy közelebb hozzuk a nemzeteket egymáshoz a béke érdekében. [...] A mai világ abban a szomorú helyzetben van, hogy egyáltalán nincs megnyugtató, hogy ezután a háború után is egy harmadik háború lehet. Senki sem akarja a háborút. Nincs az a kormány, nincs az a nép, amely azt mondaná: mi háborút akarunk.” Uo. 259.

²⁸⁹ „Az én szerepem abból állt, hogy időnként megírtak egy-egy levelet, hogy a magyar UNA látszatát megőrizsem” ld. ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 182.

²⁹⁰ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 181.

²⁹¹ Lásd 9. sz. Melléklet

egyértelműen állást foglal a kereskedelmi szabadság mellett, és ellenez minden ezzel kapcsolatos megszorítást:

„Én már csak a plenáris ülésen értesültem erről, s úgyszólván az utolsó pillanatban tudtam beszédet mondani. Ebben kifejtettem, hogy a romba dőlő Európában szükségképpen tervszerűen kell újjáépíteni, kezdve a legfontosabb dolgokon. Hivatkoztam arra, hogy még Angliában, Franciaországban és Argentínában is gazdasági tervek vannak, tehát sem ezek a küldöttségek, sem mi, a népi demokráciák kiküldöttei nem járulhatunk ehhez hozzá. Felszólalásomat Madeleine Braun francia kommunista kiküldött, s a lengyel és a cseh delegáció támogatták, így leszavaztattam az amerikai indítványt.”²⁹²

A Tovább megszűnése után, 1947 őszén Pálóczi-Horváth György a Szabad Népek írt cikkeket, majd bevették a MKP rádióbizottságába. Innentől kezdve nyíltan párttag lehetett. Pálóczi-Horváth vallomásai alapján ekkor Losonczy Géza²⁹³ megkérdezte tőle, szeretne a Külügyminisztériumhoz kerülni, ahonnan külföldi diplomáciai posztra kerülne. Pálóczi-Horváth ezt elutasította, mondván: „Én kértem, hogy ha lehet, maradhassak itthon, hiszen annyi ideig voltam távol.”²⁹⁴ Vallomásai alapján így került végül a Magyar Távirati Iroda Külföldi Különszolgálatának élére 1948 februárja körül. Emellett a Magyar Rádió lapot is szerkesztette néhány hónapig. Pálóczi-Horváth vezetése alatt bővült ki a Külföldi Különszolgálat, és átvette a Rádió idegen nyelvű adásainak szerkesztését és megszervezését. Balabán Péter vallomása alapján Pálóczi-Horváth vezetése indult meg a szerb és német nyelvű adás:

„Segítségére volt olyan osztálynak is, amely nem tartozott a hatáskörébe: amikor a magyar nyelvű hírszerkesztőségben beosztottként dolgoztam, Pálóczi javaslatára vezette be a Hírszerkesztőség, illetve a Műsorlebonnyolítás a “két-hangú” adást, vagyis azt a rendszert, hogy egy-egy hírperióduson belül a híreket felváltva mondja be egy női- és egy férfihang. Addig a híradás “egy-hangos” volt. A Pálóczi javaslatára és útmutatásai alapján végrehajtott változás jó eredményt hozott, a módszer bevált, és tudtommal ma is érvényben van.”²⁹⁵

²⁹² Pálóczi-Horváth György a kérdésben elfoglalt valódi szerepére csak következtetni lehet. Valószínűleg tényleg felszólalt az indítvány ellen, de hogy ő „szavaztatta le” az indítványt, az erősen megkérdőjelezhető állítás. ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 79.

²⁹³ Más vallomása alapján a kérdést Révai József tette fel neki. Vö. ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 77. és ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 182-183.

²⁹⁴ ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 77.

²⁹⁵ Balabán Péter vallomása, 1954. augusztus 10., in. ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 91-92.

1948 októberében közölték Pálóczi-Horváth Györggyel, hogy a Párt döntése alapján átkerül a Hungária könyvkiadóhoz, miután megfelelő utódot találtak neki a Magyar Távirati Iroda Küldföldi Különszolgálatában betöltött pozíciójára. Ez az utód Ráth Károly lett, akivel 1948 decemberében ismerkedett meg. Ráth Károly 1954-es vallomásában úgy nyilatkozott, hogy Pálóczi-Horváth György leváltása végül azért történt mert, mert brit kapcsolata miatt nem bíztak benne, és nem tartották alkalmasnak egy ilyen pozícióra.²⁹⁶ Körülbelül 1 hónapig dolgoztak együtt, majd 1949 márciusában kezdett el dolgozni, mint a Hungária Könyvkiadó NV. irodalmi vezetője.²⁹⁷

Pálóczi-Horváth Györgyöt 1949. szeptember 5-én éjjel tartóztatta le az ÁVH, első vallatója „közölte velem, hogy konkrétumok alapján tartóztattak le, de nekem kell elmondanom, hogy mi a konkrétum. Én azt válaszoltam, hogy tekintettel II. világháborús közismert tevékenységemre, nem lep meg, hogy meg akarnak vizsgálni, de közöltem, hogy a magyar népi demokrácia és a Párt ellen soha semmi bűncselekmény számba jövő dolgot nem tettem, ilyenre nem is gondoltam.”²⁹⁸ Ezután egész napos kihallgatás következett, majd éjszakába nyúlóan, hajnali 4-ig le kellett gépelnie életrajzát, ami az ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. dossziében megtalálható. Az életrajzban néha megjelennek furcsa mondatok, elgépelések, amik a fáradtságnak tudhatók be, de nem lehet kizárni azt sem, hogy erőszak alkalmazása is történt: „Most veszem észre, hogy az idült fáradtságtól képtelen vagyok írni. Agyam még valahogyan fel tudná fogni a dolgokat, de minduntalan lecsuklik a fejem, s én még hamar valamit írok, az első, ami ezzel kapcsolatban felszínre kerül közepes képességű agyamban...”²⁹⁹ Általa gépelt életrajza egyébként ezeknek az információknak a fényében erős forráskritikával kezelendő. A vallatások során megpróbálták rávenni Pálóczi-Horváthot arra, hogy kémnek vallja magát, és ennek érdekében több módszert is bevetettek. Többek között a több hét alatt nappal kihallgatták, éjszaka az életrajzát gépelte, nem kapott pokrócot, holott „nyári ruhában” vitték be, magánzárkában volt a nedves pincében, nem hagyták éjszaka aludni, miután 3 napig reggeltől estig mozdulatlanul kellett állnia, órákig guggoló pozícióba kényszerítették.³⁰⁰

Pálóczi-Horváth György egyik vallatója, Faludi Ervin vallomása alapján Pálóczi-Horváthot a brit titkosszolgálat részére végzett kémtevékenység gyanúja miatt vették őrizetbe, amire az ÁVH-nak bizonyítéka nem volt, mindössze a kétes körülmények között megjelent beismerő

²⁹⁶ Ráth Károly vallomása, 1954. július 28., in. Uo, 304.

²⁹⁷ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 183.

²⁹⁸ ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 80.

²⁹⁹ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 173.

³⁰⁰ ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 80. ill. ÁBTL. 2. 1. I/55 (V-143414), *Pálóczi-Horváth György és társai*, 17.

vallomások. Faludi vallomásában leszögezte, hogy Pálóczi-Horváth beismerte, hogy 1945 előtt kapcsolatban állt az SOE brit titkosszolgálatával, de azt tagadta, hogy ez a kapcsolat 1945 után is fennállt volna. Külön leszögezi, hogy erőszakot nem alkalmazott a vallatások során (amire nem is volt szükség a 10 havi fogság után), eszköztára kimerült a rábeszélésben és ígéretésben. Ezt a vallomások fényében nem lehet eldönteni.³⁰¹ Faludi Ervin 1950 nyarán vagy őszén kezdett el Pálóczi-Horváth Györggyel foglalkozni:

„[...] amikor 10 havi fogvatartás és “kezelés” után még mindig ártatlanságomat hangoztattam, [Faludi Ervin – H. D. D.] kijelentette előttem, hogy “soha ebben a bűdös életben nem fogok zöldágra vergődni, ha így viselkedem.” Megkérdezte, hogy melyik cellában tartanak, s kijelentette, hogy annál van az épületben sokkal rémesebb pincelük is, majd odatesznek, ha nem térek észre. Egyáltalában nem titkolta előttem, hogy valótlanságok beismerését várja tőlem. Amikor igen leromlott állapotomra való tekintettel fekvési engedélyt kértem tőle, így felelt: “Maga sem tesz szívésségeket nekünk, mi sem teszünk magának.”³⁰²

Pálóczi-Horváth György soha nem titkolta, hogy 1945 előtt kapcsolatban állt a brit SOE titkosszolgálatával. Azonban végül kényszerítő körülmények hatására beismerte, hogy ez a kapcsolat 1945 után is fennállt. Pálóczi-Horváth szerint Faludi Ervin íratta alá vele végül a záró jegyzőkönyvet 1950 októberében, amit először nem akart aláírni, végül a fenyegetések és ígéretések hatására végül megtört.³⁰³ A jegyzőkönyvben szerepelt többek között a kémtevékenység elismerése, illetve a John Ennalsszal és Edward Howe-val való kémkapcsolatának beismerése. Pálóczi-Horváth György 1954-es felülvizsgálat alkalmával többször kiemelte, hogy ez a jegyzőkönyv a beleegyezése és megkérdezése nélkül jött létre, ő pedig kényszerítő körülmények hatására írta alá, és olyan dolgok is szerepeltek benne, amiről akkor hallott először, és amire Faludi Ervin azt válaszolta, „örüljek, hogy túljutottam a dolgon, hogy helyettem megírták a jegyzőkönyvet.”³⁰⁴ Majd közölte Pálóczi-Horváth Györggyel, hogy 10-15 évre fogják elítélni.³⁰⁵

A vádiratot végül 3-4 nappal a tárgyalás előtt olvasták fel Pálóczi-Horváth György előtt, de nem kapott lehetőséget arra, hogy felszólaljon az abban elhangzottakra. Ebben a vádiratban az

³⁰¹ Faludi Ervin vallomása, 1954. augusztus 23., in. ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 316.

³⁰² ÁBTL. 2. 1. I/51 (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 26.

³⁰³ „Erre megfenyegetett [ti. Faludi Ervin], hogy agyonvernek, majd ígéretet kezdte, hogy egészen kis ítéletet kapok, máris túl vagyok a szenvedés felén, stb.” Uo. 26.

³⁰⁴ Uo. 26.

³⁰⁵ ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 83.

1945 előtti brit SOE titkosszolgálattal való kapcsolaton felül szerepel, hogy Pálóczi-Horváth 1947 májusáig Londonban kémkedett, és a BBC-nek végzett munkája mellett a Londonban élő magyar emigránsokról szerzett adatokat. 1947 májusában a brit titkosszolgálat utasítására tért haza Magyarországra, ahonnan folytatta a kémtevékenységet, felvette a kapcsolatot John Ennalsszal és Edward Howe-val, akiknek rendszeresen belpolitikai és gazdasági jelentéseket tett, amihez a Heltai Györgytől szerzett adatokat használta fel, és akin keresztül egyébként befolyásolta, hogy kik kerüljenek az egyes magyar külképviseletekhez.³⁰⁶

A beismerő vallomás után az ÁVH munkatársai igencsak barátságosak lettek, Pálóczi-Horváth György vallomása szerint:

„Amikor átkerültem a Markó utcai fogházba, a tárgyalást megelőzően F. E. [Faludi Ervin – H. D. D.] egyszerre igen barátságos lett. Miután tisztázta előttem, hogy vallomásom visszavonása az öngyilkosságnak esztelen módja lenne, megígérte, hogy csak rövid ideig fogok ülni, noha hosszú, 10-15 éves ítéletet fogok kapni. Azt ígérte, hogy a fegyházban igen kitűnő körülmények között élni, tudományos munkát végezni, s feketekávétól ping-pongig mindent ígért. Egy este bejött a cellámba beszélgetni. A beszélgetés folyamán kijelentette, hogy én beleillem egy nagy elgondolásba, ezért kell ülnöm. Hozzátette: “Belátom, csinálhattuk volna kevésbé brutálisan, de most már megtörtént a dolog... Na, ezentúl majd jó dolga lesz.”³⁰⁷

Ilyen előzmények után zajlott le 1950. november 29-én a tárgyalás, ami előtt Pálóczi-Horváth György kirendelt védőügyvédjével nem találkozott. A tárgyalás előtt kihallgatói megfenyegették, amennyiben visszavonja a beismerő vallomását, úgy a tárgyalás félbeszakítását követően visszaviszik a pincébe, ahonnan élve többé nem kerül elő.³⁰⁸ Pálóczi-Horváth György végül megismételte beismerő vallomását a tárgyaláson, többek között, hogy 1947-ben Basil Davidson utasítására érkezett Magyarországra, ahol az utasításoknak megfelelően felvette a kapcsolatot John Ennals és Edward Howe brit ügynökökkel, akiknek 1948 tavaszáig adott le belpolitikai bizalmas adatokat, választási esélyeket, illetve Heltai Györgytől érkező külügyminisztériumi bizalmas adatokat. Heltai György bizalmas adatokkal látta el folyamatosan, itt külön kiemelték, hogy Heltai svájci tartózkodása alatt rendszeresen telefonon tájékoztatta őt a magyar követtel folytatott tárgyalásról. A tárgyaláson szintén vádlott Heltai György megerősítette Pálóczi-Horváth György vallomását. Végül 1950. november 29-

³⁰⁶ ÁBTL. 2. 1. I/55-a (V-143414/1), *Pálóczi-Horváth György és társai*, 131.

³⁰⁷ ÁBTL. 2. 1. I/51 (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 26.

³⁰⁸ Lásd 10. sz. Melléklet.

én 15 évi fegyházra, 10 évi jogvesztésre és teljes vagyonekkobzásra ítélték, ami ellen fellebbeztek. 1951. január 12-én a Legfelsőbb Bíróság megerősítette az ítéletet.³⁰⁹ Erre a tárgyalásra Pálóczi-Horváthot nem vezették elő, időpontjáról értesítést sem kapott, és a tárgyalás eredményét csak 1953-ban közölték vele. Pálóczi-Horváth a tárgyalás után kapott ígéretet az ÁVH-tól, hogy elmondhatja az igazat egy rendes. nyílt tárgyaláson, mert tudják, hogy a beismerő vallomásából egy szó sem igaz, de szükséges volt, mert beleillett egy „nagyobb elgondolásba”, vagyis a rendszernek szüksége volt a hamis beismerő vallomására.³¹⁰ Természetesen a beígért nyílt tárgyalásra nem került sor.

³⁰⁹ ÁBTL. 2. 1. I/55-a (V-143414/1), *Pálóczi-Horváth György és társai*, 133.

³¹⁰ Lásd 10. sz. Melléklet., ill. ÁBTL. 2. 1. I/51 (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 26.

Felülvizsgálat

Pálóczi-Horváth György 1954. május 28-án kérte ügyének felülvizsgálatát. Kérelmében kiemelte többek között, hogy 1949-ben hamis beismerő vallomást íratnak vele alá, a vádiratot pedig 3-4 nappal a tárgyalás előtt olvasták fel előtte. Kiemeli itt, hogy a kirendelt védőügyvéddel a tárgyalás előtt nem beszélhetett, sőt a védőügyvéd valószínűleg nem sokat tudhatott az ő ügyéről, ugyanis Pálóczi-Horváth szerint a védelem érdekében nem használta fel a kézenfekvő bizonyítékokat. Kérelmében kiemeli emellett, hogy másodfokú tárgyalásának időpontjáról nem is értesítették, csak 1953-ban közölték vele annak eredményét. Pálóczi-Horváth György kérte tehát új személyes kihallgatását, hogy tisztázhassa magát a korábbi vádpontokkal kapcsolatban.³¹¹ Az ÁVH viszonylag gyorsan reagált, ugyanis 1954. július 28-án Pálóczi-Horváth György kihallgatását megkezdte, és elindította a felülvizsgálatot.³¹² A felülvizsgálat során Pálóczi-Horváth György nem vallott másképp 1939-1945 közötti működéséről, Basil Davidson megismeréséről, a brit SOE titkosszolgálattal való kapcsolatáról, illetve az 1942-1944 közötti törökországi életéről, mint a korábbi 1949 óta tett önvallomásaiban. A brit SOE-val való kapcsolatát 1947-es hazatérése óta nyíltan kezelte, arról viszonylag sokat beszélt, az 1949-es vizsgálat során az ezzel kapcsolatos „vádakat” elfogadta, mindössze az 1947 utáni vádpontokat tagadta az 1950-ben kelt beismerő vallomás aláírásáig.

A beismerő vallomásban, ami alapján végül 1950-ben elítélték, beismerte többek között, hogy a brit titkosszolgálat utasítására jött haza Magyarországra, majd ott folytatta a kémtevékenységet, és a Magyarországra érkező John Ennals és Edward Howe személyeknek belpolitikai és gazdasági adatokat szolgáltatott ki. Beismerte, hogy Heltai Györggyel is kémkapcsolatot tartott fenn, aki bizalmas adatokkal látta el, amiket ő továbbított brit megbízóinak. Pálóczi-Horváth György az 1954-es felülvizsgálat során ezeket a vallomásokat visszavonta, és az ÁVH is olyan bizonyítékokat gyűjtött, amik megdöntötték az 1950-es vádirat több vádpontját is. A főbb vádpontok, majd a felülvizsgálat eredménye a következőképpen alakult.

Pálóczi-Horváth György Edward Howe-t még a háború előtt ismerte meg, mint brit újságíró, később SOE tiszt lett, és gyakran találkoztak Kairóban. 1947-ben nyáron néhány napot Magyarországon töltött. Az 1950-es vádirat és beismerő vallomás szerint Pálóczi-Horváth György és Edward Howe között folyamatos kémkapcsolat állt fent, azonban a felülvizsgálat

³¹¹ Lásd 10. sz. Melléklet.

³¹² ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 16.

során Pálóczi-Horváth György úgy vallott, hogy Howe mindössze néhány napot töltött Magyarországon, amikor egyszer együtt vacsoráztak, és akkor nagy általánosságban beszélgettek a magyarországi helyzetről, de belpolitikai és gazdasági adatokat nem szolgáltatott ki.³¹³ Nem lehet tudni azonban, hogy miről beszélgettek a vacsora közben, nem kizárt, hogy elhangzott néhány bizalmas adat, de ezt egyértelműen nem lehet eldönteni. Azonban érdekes, hogy Pálóczi-Horváth György 1949-es vallomása során még viszonylag friss emlékekkel hogyan vall arról a vacsoráról. Valószínűleg így történt meg valójában az eset, és nem lehetett szó folyamatosan fennálló kapcsolatról, illetve kémtevékenységről.

„Úgy emlékszem, hogy a külügyi sajtóosztályon tudta meg [Edward Howe – H. D. D.], hogy hol vagyok, felhívott, és én meghívtam az Aranykacsa étterembe. Ez 1947 nyarán lehetett. Ő azt mondta, hogy a Daily Mirror tudósítója, Isztambulból jött, ahol most állandóan lakik, de szeretné, ha a lapja ide helyezné, mert Budapest oly csodálatos város. Vacsora után elbeszélgettünk Kairóról, közös ismerősökről, stb. stb. Ő semmi utalást nem tett arra, hogy most is dolgozik [a brit SOE titkosszolgálatnál – H. D. D.], sőt azt mondta: egyszerű végre csak újságírónak lenni. A vacsorát én fizettem, ő mondta, hogy visszahív, s az ő vendége leszek, de nem emlékszem arra, hogy ez megtörtént volna.”³¹⁴

John Ennals pedig, az UNA állandó titkára 1948 márciusában néhány napos látogatást tett Budapesten, ekkor a Parlament egyik helyiségében gyűlést tartottak a tiszteletére, illetve Boldizsár Iván külügyi államtitkár tartott egy sajtófogadást a tiszteletére. Pálóczi-Horváth György csak ezen a két eseményen érintkezett vele hivatalosan.³¹⁵ Illetve néhányszor váltottak levelet az UNA keretein belül, például 1948 júniusában Ennals arról írt Pálóczi-Horváthnak, hogy ki legyen Jan Masaryk utódja, illetve kérte, hogy Pálóczi-Horváth György foglaljon állást abban a kérdésben, hogy a brit UNA szervezetnek kommunista ne lehessen tagja. Kérte ezt azért, mert Ennals, mint az UNA főtitkára, nyíltan nem tehetett kezdeményező lépést ez ügyben, de hasznos lett volna, ha egy kommunista személy ebben a kérdésben nála tiltakozik. Pálóczi-Horváth György úgy vallott, hogy az UNA hivatalos levélpapírján, főtitkári minőségében írt egy hivatalos tiltakozó levelet, amire Ennals később választolt, hogy sikerült a javaslatot

³¹³ Uo. 46.

³¹⁴ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 200.

³¹⁵ ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 46.

megbuktatni.³¹⁶ Egyébként Pálóczi-Horváth György több helyen hangsúlyozta, hogy Ennals egyébként szovjetbarát és kommunista egyén:

„1948 tavaszán Ennals Budapesten járt, 3 napig volt itt, és a lapokban is nyilatkozott. Én semmiféle kémtevékenységet nem fejtettem ki. Ennals tőlem semmi ilyen vonatkozású dolgot nem kérdezett. Kihallgatóimnak azt is elmondottam annak idején, hogy Ennals magánbeszélgetéseiben, Budapesten és külföldön is szovjet- és kommunista barátként viselkedett. Azt, hogy Ennalsnak kémkedtem, kihallgatóim előtt csak 13 és fél havi fogság után vallottam.”³¹⁷

Az ÁVH az 1954-es felülvizsgálat során utánajárt, hogy Edward Howe és John Ennals valójában milyen jogcímen, illetve mennyi ideig tartózkodtak Magyarországon. Végül az segített tisztázni Pálóczi-Horváth Györgyöt az alól a vád alól, hogy ő Edward Howe és John Ennals részére folyamatosan bizalmas adatokat szolgáltatott ki, és rendszeres kémkapcsolatot tartott fenn, hogy 1954 augusztusában a KEOKH (Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság) válaszolt az ÁVH megkeresésére a fenti személyekkel kapcsolatban, és kijelentette, hogy nem szerepelnek a nyilvántartásban. Ugyanis 1945 után, ha valaki csak 1-2 hétig tartózkodott Magyarországon, nem tartották nyilván, csak láttamozták a vízumát.³¹⁸ A fenti vádpont pedig feltételezi, hogy az illető személyek több hetet vagy hónapot tartózkodtak Magyarországon, 1-2 hét alatt pedig nem lehetett a Pálóczi-Horváth György által is „beismert” kémtevékenységet kifejtteni.

Pálóczi-Horváth György és Heltai György még Pálóczi-Horváth londoni tartózkodása alatt barátkozott össze 1946-ban, és Heltai megígérte, hogy tolmácsolni fogja Magyarországon az MKP felé Pálóczi-Horváth György hazatérési szándékát. Pálóczi-Horváth később és több alkalommal is úgy vallott, hogy Heltai György a szűkebb baráti köréhez tartozott 1947-1950 közötti időszakban. Baráti viszonyukat Heltai György is megerősítette 1954-ben tett vallomásaiban, azonban ő úgy állítja, hogy Pálóczi-Horváth György 1947-es hazaérkezéseiig egyszer váltottak levelet, 1947 májusa és szeptembere között többször találkoztak Heltai lakásán, majd 1950 novemberéig Pálóczi-Horváth egyszer ment fel a lakására, és a baráti kapcsolat közöttük megszakadt.³¹⁹ Természetesen nem lehet eldönteni, valójában milyen rendszerességgel, és hol találkoztak, és barátságuk milyen dinamikájú volt. Az 1950-es vádirat

³¹⁶ Uo. 88-89.

³¹⁷ ÁBTL. 2. 1. I/55 (V-143414), *Pálóczi-Horváth György és társai*, 16.

³¹⁸ ÁBTL. 2. 1. I/51 (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 39.

³¹⁹ Heltai György vallomása, 1954. július 21., in. ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 247-248.

szerint Heltai György a külügyminisztériumi bizalmas adatokat rendszeresen átszolgáltatta Pálóczi-Horváth Györgynek, amiket ő továbbított a brit titkosszolgálat felé.

Az 1954-es felülvizsgálat során Heltai György és Pálóczi-Horváth György is visszavonta korábbi beismerő vallomását, Pálóczi-Horváth kijelentette, hogy Heltai semmilyen formában nem szabotálta a Külügyminisztérium munkáját, ami a Magyar Kommunista Párt, később Magyar Dolgozók Pártját, hiszen a Külügyminisztérium munkája annak erős ellenőrzésével folyt. Illetve volt egy konkrét vád, Gordon svájci magyar követ disszidálásakor kint járt Svájcban Heltai György is, amivel kapcsolatban hazatelefonált, a disszidálással kapcsolatban bizalmas kijelentéseket tett Pálóczi-Horváthnak. A felülvizsgálat során azonban Pálóczi-Horváth György visszavonta beismerő vallomását:

„Ami pedig a konkrétumot illeti, valóban ott voltam Heltai budapesti lakásában, amikor Svájcban hazatelefonált a lebabázás előtt álló feleségének. A lakásban Heltainén és rajtam kívül jelent volt, mint vendég, Pulay Gábor külügyminisztériumi titkár, és Szamosi ÁVH tiszt is. Ők voltak a tanúi annak, hogy a telefon megszólalt, s én csak annyit mondhattam: „Szervusz Gyuri”, s Heltainé máris kiragadta kezemből a kagylót.”³²⁰

Az 1954-es felülvizsgálat eredményeként A Legfelsőbb Bíróság kitűzte a tárgyalást 1955. április 27-ére. A Bíróság elsőfokon végül Pálóczi-Horváth Györgyöt és Heltai Györgyöt felmentette „bizonyítottság hiányában”.³²¹ Pálóczi-Horváth 1956. május 11-én kapta meg a Legfőbb Ügyészségtől az igazolást, amely tartalmazta, hogy az ellene lefolytatott büntetőeljárás alaptalan volt, ami után a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága az összes vádpont alól felmentette, és innentől kezdve büntetlen előéletűnek tekintendő.³²²

Egy 1959 októberében kelt Összefoglaló jelentés szerint, Pálóczi-Horváth György a rehabilitálása után lakást, pénzt kapott, és elhelyezkedett a Magyar Tudományos Akadémia Történelemtudományi Intézetnél. Ebben az időben több könyvre is kapott megrendelést, emellett cikkeket fordított, és az Irodalmi Ujság munkatársa lett. Az ÁVH jelentései szerint 1956-ban egyre inkább jellemzőbb volt a rendszert támadó hangvételű írás. A forradalom alatt Budapesten tartózkodott Basil Davidson, mint tudósító, akivel Pálóczi-Horváth György

³²⁰ Uo. 82.

³²¹ ÁBTL. 2. 1. I/55 (V-143414), *Pálóczi-Horváth György és társai*, 40-46.

³²² Lásd 11. sz. Melléklet.

rendszeresen találkozott. Végül a forradalom leverése után Pálóczi-Horváth disszidált Londonba, ahonnan már soha nem tért haza.³²³

Az ÁVH 1957-1959 során aktívan elkezdett azon dolgozni, hogy a Londonban tartózkodó Pálóczi-Horváth György beszerzésével, akit a személyi dossziében „Hortobágyi” névvel illettek. Az ÁVH célja az lett volna, hogy Pálóczi-Horváth György segítségével beépüljenek a brit titkosszolgálatba, aminek ebben az időben is aktívan dolgozott az ÁVH adatai szerint, és több olyan személlyel is tartotta ekkor a kapcsolatot, akik a brit titkosszolgálatnál bármilyen szinten kapcsolatba voltak hozhatók, többek között Sztankovich Viktorral, Veress Lászlóval, Basil Davidsonnal. A jelenlegi anyagok és adatok fényében nem lehet eldönteni, hogy Pálóczi-Horváth György valójában kapcsolatban állt-e vagy sem a brit titkosszolgálattal. Az ÁVH összegyűjtötte Pálóczi-Horváth kommunista ellenes cikkeit, amik egyre élesebb hangot ütöttek meg disszidálása után. Az ÁVH adatai szerint Pálóczi-Horváth ekkor a Magyar Írók Szövetségének elnökségének tagja, illetve az Irodalmi Ujság politikai vonalának a felelőse.³²⁴

³²³ ÁBTL. 3. 2. 4. K-1629-1. 37-38., 51-52.

³²⁴ Uo. 38., 48.

A Kállay-kormány és a nemzetközi helyzet

Magyarország 1942-1943 között

Horthy Miklós kormányzó 1942. március 9-én nevezte ki miniszterelnöknek a volt földművelésügyi minisztert, nagykállói Kállai Miklóst, akinek „miniszterelnöki politikája arra irányult, hogy Magyarország sorsa felett a szabad rendelkezés lehetőségét visszaszerezze, és ha mód van rá, visszatérhessen nem hadviselő állapotába.”³²⁵ Külpolitikájában a német-magyar viszony lazítására, az angolszász hatalmak bizalmának visszaszerzésére, kapcsolatkiépítésre, és belpolitikájában pedig a további jobboldalra való tolódás megakadályozására törekedett.³²⁶ Ennek a politikának megvalósítását célul kitűzve igyekezett szűk bizalmi körével együttműködve Magyarország adott minimális mozgásterében mozogni úgy, hogy ne váltsa ki a német megszállást, és kivezesse az országot a háborúból. Azért egy szűk bizalmi kör bírt tudomással ezekről a törekvésekről, és vett aktívan részt, mert kinevezésekor jelentős számú szélsőjobboldali, németbarát elemet kellett meghagynia a kormányban, hogy ne keltse fel a németek gyanúját, és ne váltsa ki részükről nyílt ellenkezést. Kállay a törökországi tárgyalásokról és az előzetes fegyverszüneti egyezményről valószínűleg Horthynak nem számolt be, csak egy emigrációban írt levelében tett említést neki „most már bevallhatom” felvezetéssel.³²⁷

Tehát ha széles körben tudtak volna a kormányon belül béketapogatózásokról, mindenképpen jelentették volna Németországnak, és teljesen hiányzott volna a diszkréció. Ennek a bizalmi körnek a tagjai voltak többek között: Ghyczy Jenő (1943. július 24-től) külügyminiszter, Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter, Szentmiklóssy Andor, a külügyminiszter állandó helyettese, Ullein-Reviczky Antal, a KÜM Sajtó- és Propagandaosztályának vezetője, Szegedy-Maszácz Aladár, a KÜM Politikai osztályának helyettes vezetője, majd vezetője. Emellett a fenti bizalmi kör mellett jelentős befolyással bírt egy szűk körű, de informális jellegű tanácskozó testület, melynek tagjai voltak Kállay Miklós, Ghyczy Jenő, Keresztes-Fischer Ferenc, Esterházy Mór volt miniszterelnök, Kánya Kálmán volt külügyminiszter és Károlyi Gyula volt miniszterelnök.³²⁸ Ennek a testületnek konkrét hatalmi jogköre nem volt, ellenben

³²⁵ Horthy Miklós: *Emlékirataim*, 1990. 268.

³²⁶ Romsics Ignác: *A Horthy-korszak, Válogatott tanulmányok*, 2017. 260.

³²⁷ Joó András: *Kísérlet a háborús részvétel következményeinek elhárítására – Kállay Miklósról, a mozgástérrel és a „cseppfolyós” magyar határokról*, in. *A Horthy-korszak vitatott kérdései*, Konferencia, MTA Székháza, Díszterem, 2020. szeptember 14-15., Kossuth Kiadó, Budapest, 2020. 254.

³²⁸ Joó András: *Kállay Miklós, Nagykállói Dr.*, in. szerk. Gulyás László: *Kézikönyvek a Horthy-korszak tanulmányozásához*, I. Kötet, 111 életrajz a külpolitika történetéhez, 1919-1944, Egyesület Közép-Európa Kutatására, Szeged, 2020. 106.

tanácsadói munkássága révén jelentősség vált.³²⁹ Mivel ennek a bizalmi körnek külpolitikai törekvései nem terjeszthetők ki maradéktalanul a magyar kormány egészére, így az értekezésben igyekeztem a „kormánycsoport” terminológiát használni, és az értekezésben található „magyar kormány” kifejezés is többnyire a „kormánycsoport” kifejezésre értetendő – az angolszászokkal való tárgyalások hivatalos szintre emelkedése után természetesen a magyar kormány nevében léptek fel.

Az a külpolitikai törekvést, amely az országot volt hivatott kivezetni a háborúból a német (és a szovjet) megszállás elkerülésével, szokás „hintapolitikának” nevezni. Szent-Iványi Domokos³³⁰ tanulmányában a lényeget nagyon jól megfogalmazza ezzel kapcsolatban: „1942 nyaratól kezdve Kállay határozottan megkísérelte a németektől való eltávolodást. Ezt a fent vázolt módszerrel próbálta meg végrehajtani: a külsőségekben, a formákban és megnyilatkozásokban megmaradt németbarátnak, a föld alatt, a lényegben németellenes politikát folytatott. Ezt a politikát Kállay a külügyminisztériummal kísérelte megvalósítani.”³³¹

A fentebb vázolt külpolitikai törekvés előfutáraként értelmezhető Kállay Miklós 1942. március 19-én elmondott kormányprogramja. A szavakban németbarát, de tettekben angolszász szimpatizáns viselkedést mutató Kállay már 1942 márciusában leszögezi, hogy Magyarország helye Németország és Olaszország mellett van, azonban a szövetségi rendszeren belül Magyarországot külön határolja és a háborút, mint öncélt állítja be: „Egész politikánkat, külpolitikánkat is, a nemzeti öncélúság szempontjából tekintem... Mint elvi álláspontot szegezem le, hogy minden ország külpolitikáját kizárólag saját öncélúsága határozza meg.”³³² A világháborúban Magyarország ellenségeként egyedül a Szovjetuniót határozza meg, az angolszász hatalmakról nem tesz említést, ami szintén előrevetíti az 1942-43 folyamán látható

³²⁹ Püski Levente: *A Horthy-korszak szürke eminenciása, Károlyi Gyula (1871-1947)*, Kronosz Kiadó – Magyar Történelmi Társulat, Pécs-Budapest, 2016. 136.

³³⁰ A korszakban vele szemben alkalmazott mellőzöttséget jól mutatja be az alábbi kinyilatkozása: „Ulleinnel az volt a legfőbb baj, hogy határtalanul hiú lévén, mindenáron magára akarta vonni a figyelmet. Szünet nélkül a reflektorfényt kereste - a sajtóosztály főnökeként, a Tűzharcosok (később Tűzkeresztesek) titkárhelyetteseként, Csáky, majd Kállay bizalmasaként. A sajtóban, a divatos budapesti fényképészek kirakataiban mindig ő volt „a ma embere”, „a végzet férfi” stb. (Hómanhoz és Antal Istvánhoz hasonlóan ő is több újságíró és közíró támogatott anyagilag, akik cserébe nagy hírverést csaptak neki.) Magától értetődik, hogy ha valaki titkos akciót akar véghezvinni, kerülnie kell a túlzott hírverést. Ulleinn épp az ellenkezőjét tette. Nemcsak hogy állandóan hajszolta a népszerűséget, de ráadásul igen suta módon próbált „elterelni magáról a náci németek gyanúját”, Többek között megkérte angol származású feleségét, hogy mondjon beszédet a rádióban, melyben elítéli a németeket, ne gördítsenek akadályt külügyminiszteri kinevezése elé.” Szent-Iványi Domokos: *Visszatekintés, 1941-1972*, Szerkesztette Székér Nóra és Kodolányi Gyula, Gróh Gáspár előszavával, Magyar Szemle Könyvek, 2016. 76.

³³¹ Szent-Iványi Domokos: *Csonka-Magyarország külpolitikája, 1919-1944*, IV. Kötet, MOL K 63, Politikai Alosztály, 75/a. tétel. 933-934.

³³² Kiss Péter: *Magyar Kormányprogramok, 1867-2002*, I. Kötet, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2004. 802.

külpolitikai célkitűzéseket, vagyis az angolszászokkal való kapcsolatfelvételt. Azonban a németek figyelmének elterelése végett beszél a zsidóság problémájáról, ami a beszéd nagyobb részét kiteszi, és amellyel kapcsolatban kijelenti, hogy azt nem faji alapon kívánja megoldani. Ránki György szerint a németek, bár Kállay kinevezését alapvetően gyanakvással fogadták, kezdetben nem foglaltak erőiesen állást a személyével szemben, tehát Kállay azon törekvése, hogy a németeket kijelentéseivel megnyugtassa, sikeresnek volt mondható.³³³

Miniszterelnöksége alatt a zsidóság ellen csak jelképesen lépett fel, és a jelentős német nyomásgyakorlás ellenére sem járult hozzá a Magyarország által megszállt nyugati területeken lévő magyar állampolgárságú zsidók keletre deportálásához, vagy a sárga csillag viseléséhez.³³⁴ Viszont a német nyomásgyakorlás következtében Magyarországnak néhány zsidóellenes „látszatintézkedést” – tehát a zsidóságra életveszélyt nem jelentő – meg kellett tennie.³³⁵ Olyan intézkedéseket volt csak hajlandó megtenni, amik a zsidóság egyenjogúságait és emberi méltóságát nem csorbította.³³⁶ Kállay Miklós emlékiratában úgy fogalmazza meg, hogy a német nyomásgyakorlás következtében olyan helyzetbe került, hogy a német kívánságok elutasítása mellett olyan engedményeket kellett tenni, melyek elhárították a német beavatkozás lehetőségét, hiszen „ettől a pillanattól kezdve a zsidók megmentésének problémája összekapcsolódott a magyar nemzeti függetlenség ügyével.”³³⁷ A magyar kormány közbenjárására így viszonylagos biztonságban lehetett a világháború kezdeti szakaszában a szomszédos országokból Magyarországra menekült körülbelül 100 ezer főnyi zsidóság az 1944-es német megszállásig.³³⁸

A háború alakulásával párhuzamosan egyre inkább kezdett nyilvánvalóvá válni, hogy Németország el fogja veszíteni a háborút. A liberális, konzervatív és baloldali pártok egyre inkább kívánták, hogy Magyarország lazítson a Németországgal kötött szövetségén, és egyre inkább a különbéke mellett emeltek szót. 1942. március 15-én tüntetést szerveztek Budapesten

³³³ Ránki György: *Emlékiratok és valóság Magyarország második világháborús szerepéről, Horthysta politika a második világháborúban*, a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1964. 164-165.

³³⁴ Joó András: *Kállay Miklós külpolitikája*, 2008. 116-117.

³³⁵ 1942. szeptemberben lépett hatályba a XV. tc., amely kimondta, hogy a zsidók a jövőben nem szerezhetnek mezőgazdasági ingatlant, a tulajdonukban álló ingatlant pedig el kell idegeníteni. 1942. november 18-án a honvédelmi miniszter rendelete kimondta, hogy minden 17-48 éves zsidó férfi munkaszolgálatra köteles jelentkezni. Varga József: *Bűnös nemzet vagy kényszerű csatlós?* 1992. 142., ill. szerk. Orbán Sándor: *Magyarország 1944-ben*, Tudományos tanácskozás, Budapest, 1984. június 14., Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1984. 46-47.

³³⁶ Szegedy-Maszák Aladár: *Kállay at the Helm*, in: *Hungarian Studies*, 4. évf. (1.), pp. 43-63. 1988. (letöltve: <http://epa.oszk.hu/01400/01462/00006/pdf/043-063.pdf>), 45.

³³⁷ Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942-1944, Egy nemzet küzdelme a második világháborúban*, I. kötet, Európa História, Budapest, 1991. 146.

³³⁸ Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*, 2005. 259.

a Petőfi-szobornál, ahol kérték, hogy a magyar kormány vessen véget a háborúnak. Ezzel a törekvéssel állt szemben a szélsőjobboldal, ami a Németországnak nyújtott támogatás növelését és a háborús erőfeszítések fokozását követelte.³³⁹ A szélsőjobboldal propagandájának hangoztatására többek között a parlamentet használta fel, hiszen ami ott elhangzott, „annak nyilvánosságát nem lehetett megakadályozni, s így a sajtóban való közlését sem. [...] Minden alkalmat, a napirendre tűzött minden témát megragadtak, hogy a tárgyhoz nem is tartozó frázisaikat elmondhassák.”³⁴⁰ 1942 végére Kállay úgy vélte, az együttműködést sem kell színlelnie tovább a képviselőházzal, így sorozatos és hosszú idejű elnapolásokat sikerült foganatosítania – részben a kormányzó, Horthy Miklós közreműködésével. 1942. december vége és 1943. áprilisa között volt az első nagyobb szünet a parlament munkásságában, majd 1943. május elejétől október végéig. 1943. december és 1944. január végén szintén elnapolták a parlamentet, utóbbi egészen a német megszállásig tartott.³⁴¹

Tovább rontotta a magyar-német viszonyt a magyar hadsereg és hadi erőfeszítésének kérdése is. Az 1942 során a keleti fronton felsorakoztatott 2. magyar hadsereg pusztulása Donnál hivatalosan 1943. január 24-én következett be. A 2. magyar hadsereg teljes embervesztesége 120 000 főre tehető, amiből körülbelül 100 000 fő az 1943-as doni csatákban esett el.³⁴² Nagybaczoni Nagy Vilmos honvédelmi miniszter a visszavonulásról így emlékezik vissza: „A 2. magyar hadsereg roncsait nehezen sikerült kivonni a harcok közvetlen körletéből, azonban olyan nagy veszteségek árán, hogy tulajdonképpen harcképes hadseregről már beszélni sem lehetett. [...] A kb. 200 000 ember számláló 2. hadseregből 60-70 000 ember maradt meg. Az 50 000 munkaszolgálatosból pedig mindössze 5000-6000 fő.”³⁴³ Nagy Vilmos tájékoztatta a magyar kormányt, hogy a 2. magyar hadsereg hazatérésének ára, hogy két megszálló hadosztály kint marad, amit áprilisban még két újabb hadosztállyal egészítenek ki, amiknek kiszállítása majd a 2. magyar hadsereg hazaérkezése után kezdődik meg.³⁴⁴ A hazarendelt csapatok 1943. áprilisában érkeztek meg Magyarországra. A németek azonban nem elégedtek meg a kiküldött megszálló csapatok mennyiségével, ami újabb konfliktust jelentett a két ország között.

Újabb ellentétet jelentett a két ország között, hogy a németek 1943. márciusában kérték a balkáni megszállásban való magyar részvételt 3 hadosztállyal. Az ügy a minisztertanács elé

³³⁹ Gosztonyi Péter: *A kormányzó, Horthy Miklós*, 1990. 141-142.

³⁴⁰ Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam*, I. kötet, 1991. 254.

³⁴¹ Püski Levente: *A Horthy-korszak parlamentje, a magyar országgyűlések története*, szerk. Bellavics István, Gyurgyák János, Kedves Gyula, Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2015. 135-136.

³⁴² Gosztonyi Péter: *A magyar honvédség a második világháborúban*, 1995. 104.

³⁴³ Nagybaczoni Nagy Vilmos: *Végzetes esztendő, 1938-1945*, 1986. 150.

³⁴⁴ Dombrády Lóránd: *A magyar gazdaság és a hadfelszerelés, 1938-1944*, 1981. 135.

március 10-én és 30-án került, és azt a minisztertanács határozottan elutasította.³⁴⁵ A német elképzelés mögött az a feltételezés állt, hogy egy esetleges angolszász balkáni partraszállás esetén szükségessé válik a belső területekről való átcsoportosítás, így a magyar megszálló erők tehermentesíthetik a németeket.³⁴⁶ Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök a német kéréssel egyetértett, az ő szavaival: „Ezt a [német] kérelmet én örömmel ragadtam meg, mert terveimbe beleillett volna, mert *oroszsági csapatainkat valószínűleg visszaengedték volna* [kiemelés tőlem – H. D. D.], másrészt pedig angolszász partraszállás esetén a Balkánon ezzel a három hadosztállal az átállást rögtön végre lehetett volna hajtani.”³⁴⁷ Memorandumában hangsúlyozta – a balkáni angolszász partraszállás fogadása mellett révelve, hogy Magyarországnak földrajzi helyzeténél fogva is a déli hadszíntér felel meg jobban, ahol végre tudja hajtani azokat a feladatokat, amik az ország célkitűzéseinek jobban megfelelnek.³⁴⁸ Emellett kifejtette, hogy a szerbek pozitívabban fogadnák a magyar, mint a német csapatokat. A német kérést végül a magyar kormány elutasította, ami tovább mérgezte a viszonyt a két ország között.

1943 során a magyar kormány fő célkitűzése az volt a magyar seregeket illetően, hogy a keleti fronton lévő megszálló csapatokat hazahozza Magyarországra, ami a németek ellenállásába ütközött, ahogy Bethlen István írja emlékiratában:

„Ez a törekvése [Kállay Miklósnak – H. D. D.] azonban megtört Németország részben passzív ellenállásán, részben mind fenyegetőbbé váló magatartásán. Ugyanakkor mindent elkövetett, hogy idehaza új hadsereget szereljen fel, ami azonban a mind fokozódó anyagihiány és az erősödő gazdasági nehézségek folytán csak részben sikerülhetett. Egyúttal küzdenie kellett a fokozódó német bizalmatlansággal, amely az ország katonai megszállásának a sötét árnyékát vetette előre, aminek elkerülése végett ide-oda lavírozni kényszerült.”³⁴⁹

Ahogy Németország veresége egyre inkább nyilvánvalóvá vált, úgy kezdték a Szövetségesek az ország bombázásával való propagandájukban elrettentés céljából egyre inkább használni. A bombázással a Szövetségesek leginkább a polgári lakosságot kívánták megfélemlíteni, hiszen

³⁴⁵ Dombrády Lóránd: *Hadsereg és politika Magyarországon, 1938-1944*, 1986. 303.

³⁴⁶ Joó András: *Kállay Miklós külpolitikája*, 2008. 140.

³⁴⁷ Szombathelyi visszaemlékezése, 1945, 1990. 30.

³⁴⁸ 67. sz. irat, 1943. február 12. *Horthy Miklós titkos iratai*, sajtó alá rendezte, magyarázó szövegekkel és jegyzetekkel ellátta: Szinai Miklós, Szűcs László, Harmadik Kiadás, kiadja a Magyar Országos Levéltár, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1965. 348.

³⁴⁹ *Bethlen István emlékirata, 1944*, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: Romsics Ignác, bevezette Bolza Ilona és Romsics Ignác, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1988. 142.

a bombázások következtében rengeteg ember veszíti el az otthonát, és válik teljesen kiszolgáltatottá azzal, hogy a bombázással eltörlik az életterüket a föld színéről.³⁵⁰ Úgy vélték, hogy a német vereség elfogadásával párhuzamosan a lakosság egyre kevésbé érez elköteleződést a háború iránt, és egy esetleges bombázás a közvéleményt tovább idegenítheti a háborútól, és fokozhatja annak németellenességét. Propagandájukban így a Szövetségesek folyamatosan éltek a bombázással való fenyegetés eszközével 1943 folyamán a magyar nyelvű brit, amerikai és szovjet fekete rádióállomásokat felhasználva. A lakosság számára 1943 során a legrosszabb, ami történhetett, az egy bombázás lehetett. A közvélemény nyilvánvalóvá tette, hogy elviseli a háború okozta megpróbáltatásokat, csak ne bombázzák az országot.

„Úgy a moszkvai, mint az angolszász irányítás alatt ellenünk működő rádióadások áttértek a bombatámadásokkal való rémítés kizárólagos hangoztatására. Úgynevezett „utolsó figyelmeztetéseket” intéznek az ipartelepek munkásaihoz, és nem elégednek meg azzal sem, hogy ezt magyar nyelven adják, majdnem az összes európai nyelveken visszhangozzák. Budapestet megfenyegetik Hamburg sorsával, a londoni rádió vitába szállt a Pester Lloydal és bizonygatta, hogy a magyar ipar száz százalékban a németek számára dolgozik, felemlgette, hogy sok a kaszánya Budapesten, még talán több, mint Berlinben. Még azt is megtette a londoni rádió, hogy valóságos hangjátékot közvetített a légítámadás szörnyűségeiről.”³⁵¹

Ránki György: *Mozgásterek, kényszerpályák* című munkájában olvashatóak az alábbiak: „Kállay számos cselekedete, számos megnyilatkozása nem arra utal, hogy el akarta volna magát határolni Németországtól. [...] Mégis, változatlanul kételkedem abban, hogy 1942 tavaszát tekintsük fordulópontnak, és ne az év végét, El-Alameint és Sztálingrádot követően.”³⁵² Úgy vélem, Kállay politikájában kiemelten fordulópontot keresni nem szükséges, hiszen a németektől való elhatárolódást és az angolszászokhoz való fordulást egy folyamatnak kell tekinteni. Nem szabad elfelejteni azt a tény, hogy Magyarországnak 1942-1944 között rendelkezésére állt egy bizonyos mozgási szabadság, amiben a kormány-csoport igyekezett úgy lavírozni, hogy Németországot ne provokálja az ország megszállására, viszont kellő mértékben biztosítsa az angolszászokat Magyarország kiugrási szándékáról, és ezt a kiugrást megfelelően előkészítse és lebonyolítsa. Ebben a cselekvési zónában Kállaynak és bizalmi körének a németeket biztosítaniuk kellett Magyarország lojalitásáról – hiszen így nem kerül sor

³⁵⁰ Kershaw, Ian: *A pokolba és vissza*, 2021. 445.

³⁵¹ MOL K 64, Politikai Osztály Rezervált Iratai, 1943. 41. tétel, Heti Tájékoztató, 1943. augusztus 9-15.

³⁵² Ránki György: *Mozgásterek, kényszerpályák*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1983. 501.

Magyarország megszállására. Ezért voltak szükségesek a németbarát kinyilatkozások, illetve olyan látszatintézkedések, amelyek a németeket megnyugtatták. Más kérdés, hogy ennek a célkitűzésnek a végrehajtása sikerült-e, hiszen a németek eleve bizalmatlansággal fordultak a Kállay-kormány felé, ennek egyik jele példának okáért, hogy Kállay Miklós egyetlen egyszer tett Hitlernél személyes látogatást.

Magyarország külpolitikai helyzete a béketapogatózások kezdetén

A Kállay-kormány külpolitikai vonalvezetését az 1938-39-ben kialakított, Teleki Pál által is képviselt külpolitikai irányvonal határozta meg, ami a német győzelmet ekkor már valószínűtlennek tartotta. Ezt a vonalvezetést alapvetően a háborús események alakította; 1942 novemberében az angolszászok partra szálltak Észak-Afrikában, 1943. január végén Németország vereséget szenvedett Sztálingrádnál. A magyar politika aggódott Magyarország jövőbeli szuverenitását illetően, és nemzeti érdekeit az angolszász hatalmakhoz közeledve látta biztosítottak.³⁵³ Ez az irányvonal 1942 folyamán megerősödött, így kerülhetett sor a német követelések egyre gyakoribb elutasítására – természetesen észszerű keretek között, vagyis azokra, amik a magyar hadsereg egyre erőteljesebb bevetését, illetve az élelmiszer- és nyersanyagszállítások állandó növekedését indítványozták.³⁵⁴

A nemzetközi kapcsolatok 1942 során mélyponton voltak, aminek több oka van. Egyrészt ekkor az ország még aktívan részt vállalt a Szovjetunió elleni háborúban, illetve a megszállt területeken elkövetett atrocitások felháborították a szovjet kormányt, amik kifejezésre is jutottak az 1942-43 közötti tárgyalások során. Magyarország emellett hadiállapotban állt Nagy-Britanniával és az Egyesült Államokkal, és az országnak nem volt figyelembe vehető emigrációs képviselete, ami pedig a külpolitikai mozgás egyik alapfeltétele háborús időkben.³⁵⁵ Az emigrációs képviselet megvalósítására tett kísérlet volt Eckhardt Tibor kisgazdapárti politikus kiküldése Amerikába 1942 augusztusában. Washingtonba érkezése után azonnal kapcsolatba lépett a külföldön élő magyar képviselőkkel, illetve az amerikai külügyminisztérium tisztviselőivel.³⁵⁶ Zsilinszky Antallal és más emigráns politikusokkal megalakította a „Független Magyarországiért” mozgalmat, de hamar az Edvard Beneš vezette csehszlovák és a Károlyi Mihály vezette baloldali emigráció támadásának célpontjává vált, és szemére vetették fajvédő múltját is.³⁵⁷ 1942 végére ezeknek az okoknak köszönhetően a kezdeti kísérletek ellenére akciója kudarcba fulladt, ekkor az amerikai kormány megvonta tőle a támogatást, amiben eleinte részesült.³⁵⁸

³⁵³ Romsics Ignác: *Helyünk és sorsunk a Duna-medencében*, Osiris Kiadó, Budapest, 1996. 228-229.

³⁵⁴ Romsics Ignác: *Magyarország helye a német Dél-Kelet-Európa-politikában*, in: Valóság, 35. évf. (10.), pp. 12-38, 1992. 34.

³⁵⁵ *Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban*, 1978. 12.

³⁵⁶ Montgomery, John Flournoy: *Magyarország, a vonakodó csatlós*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1993. 135.

³⁵⁷ 1919 után Bajcsy-Zsilinszky Endrével és Gömbös Gyulával vezető személyisége volt az Ébredő Magyarok Mozgalmának, lásd. Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 175.

³⁵⁸ Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszánéz...*, II. Kötet, 1996. 96-97.

A béketapogatózások kezdeményezésének politikáját, a reményt, hogy kisebb változtatásokkal sikerült átmenteni a jelenlegi rendszert, arra a belpolitikai helyzetre építették, ami a háború körülményeihez, a többi szövetséges és német csatlós ország állapotához képest stabilnak volt mondható; az alkotmányos parlamentáris rendszerre, ami a német megszállásig képes volt gátat vetni a németbarát törekvéseknek és a német nyomásnak.³⁵⁹ A magyar kormány bízott abban, hogy Londonban és Washingtonban tudják, Magyarország nem velük, hanem a Szovjetunióval visel háborút. A magyar kormánynak magától értetődő volt, ha Németország elveszíti a háborút, a Szovjetunió nemcsak mint győztes, hanem mint hódító is megjelenik Európában.³⁶⁰ A magyar kormány emellett abban is bízott, hogy az angolszászok és a Szovjetunió között az együttműködés talán még a háború előtt fel fog bomlani, vagy ha ez nem történik meg, a középkelet-európai térségben a békekötésnél az angolszász hatalmaké lesz a döntő szó.³⁶¹

Hennyey Gusztáv, a Lakatos-kormány külügyminisztere az Atlanti Chartát nevezi meg a Kállay-külpolitika fő hatásának: „[Kállay Miklós] Instrukciói szerint Magyarországot olyan helyzetbe kell hozni, hogy az Atlanti Charta pontjai megszorítás nélkül alkalmazhatók legyenek rá. Vagyis: módosítani kell a bel- és katonapolitikát; tájékoztatni szándékairól az angolszász hatalmakat; az Atlanti Charta szellemében irányítani a sajtót stb.”³⁶² Az 1941-ben Nagy-Britannia és Egyesült Államok által elfogadott Atlanti Charta, melynek alapelveihez ugyanabban az évben a szovjet kormány is csatlakozott, kimondja, hogy az alapelveket lefektető országok nem törekednek semmiféle területi vagy egyéb növekedésre, illetve nem kívánnak olyan területi változásokat, amelyek nem egyeznének meg az érdekelt népek szabadon kifejezett óhajával.³⁶³

Kállay Miklós és bizalmi köre tisztában volt azzal, hogy bizonyos belpolitikai változtatások elkerülhetetlenek lesznek a háború után, de ezeknek a változtatásoknak lehetőségét igyekeztek minél kisebbre fogni. Ennek érdekében, illetve hogy a Szövetségesekkel folytatott tárgyalásoknál pozitívabb és biztosabb pozíciót érjen el az ország, a miniszterelnök kapcsolatba

³⁵⁹ *Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban*, 1978. 13.

³⁶⁰ szerk. Romsics Ignác: *Magyarország a második világháborúban*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 2011. 92.

³⁶¹ Joó András: *A magyar béketapogatózások és a Szovjetunió várható térnyerésének kérdése 1943-1944-ben*, in. Tudományos Közlemények, (28.), pp. 85-94, 2012. (letöltve: http://epa.oszk.hu/02000/02051/00028/pdf/EPA02051_Tudomanyos_Kozlemenyek_28_2012_szeptember_085-094.pdf) 86.

³⁶² Hennyey Gusztáv: *Magyarország sorsa Kelet és Nyugat között*, 1992. 90.

³⁶³ Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések, 1918-1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb külpolitikai szerződései*, Második, Átdolgozott kiadás, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1983. 527.

lépett a szerb és román vezetőkkel.³⁶⁴ Kállay a megkereséssel indítványozta a magyar-román együttműködést és hangsúlyozta, hogy Erdély kérdését nem sikerült megoldani sem a trianoni békeszerződéssel, sem a második bécsi döntéssel, így javasolta a két állam háború utáni tárgyalóasztalhoz való ülését és a probléma megoldását – amennyiben ez nem sikerül, úgy a győztes hatalmak kezébe adni a kérdést. A közeledés megghiúsult a román rugalmatlanságon; Mihai Antonescu kijelentette, hogy bár a bécsi döntést valóban nem tekinti érvényesnek, ugyanakkor a trianoni békeszerződést nem tekinti semmisnek.³⁶⁵ Román részről leginkább attól tartottak, hogy Magyarország sikeresen visszatartja hadseregét, miközben a román hadsereg nagyrésze felmorzsolódik a keleti fronton, és a későbbiekben Magyarország katonai erővel dönti el a területi vitáját szomszédjával. Emiatt a román sajtó folyamatosan támadta a magyar kormányt a keleti fronton való gyenge magyar részvétel, illetve a zsidóság elleni intézkedések miatt.³⁶⁶ A közeledés tehát megbukott a területi és kisebbség kérdésében eltérő álláspontok miatt.

A közép-európai összefogásnak ebben az időszakban nem egy elgondolása született a háború utáni újrarendezés kérdésében, és többek között a nagy-britanniai magyarok által kiadott Szabad Magyar Szemle is foglalkozott a kérdéssel, kijelentve, hogy Magyarországnak érdeke együttműködni szomszédjaival a demokrácia szellemében, érdeke egy erős délkelet-európai föderáció létrehozása, ami új politikai, gazdasági és társadalmi rend alapjait rakja le.³⁶⁷ Az európai összefogás terve felmerült különböző elképzelésekben 1942-1943 során. A török politika és török sajtó az időszakban foglalkozott a kérdéssel kijelentve, hogy Törökországnak érdeke egy Törökországot a veszélytől (amit Németországban állapítottak meg, de természetesen a Szovjetuniót is jelentette) elszigetelő független államok blokkjának létrehozása.³⁶⁸ Egy esetleges európai konföderáció terve szóba került az 1943. január 30-31. között megrendezett adanai konferencián, ahol Winston Churchill a brit-amerikai gyámság alatt létrejövő összefogás 3 csoportjáról beszélt; balti, közép-európai és dél-európai, és ezzel

³⁶⁴ L. Nagy Zsuzsa: *Magyarország története, 1918-1945*, 1995. 234.

³⁶⁵ Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam*, I. Kötet, 1991. 110-111.

³⁶⁶ Joó András: *Kállay Miklós, Nagyiklói Dr.*, in. szerk. Gulyás László: *Kézikönyvek a Horthy-korszak tanulmányozásához*, I. Kötet, 2020. 106.

³⁶⁷ Lisszabon, 1942. július 14. 68/pol.-1942. sz. jelentés, MOL K 63, Politikai Osztály, 20 d. 2/7, Anglia-magyar viszony, 1942.

³⁶⁸ Ankara, 1942. szeptember 11. 106/pol.-1942. sz. jelentés, MOL K 63, Politikai Osztály, 377 d. 32/1/A, Törökország, Ankara – másolatok, 1942.

kapcsolatban kijelentette, hogy az európai államoknak nemzeti létérdeke csatlakozni a konföderációhoz, hiszen ellenkezése esetén fennmaradása válik kérdésessé.³⁶⁹

Az amerikai háború utáni elképzelései között is szerepeltek 1942 során olyan elképzelések, amelyek valamilyen formában egy egység megvalósítását célozták; felmerült többször a Habsburg Birodalom újbóli felélesztése, de alapvetően a két (lengyel-balti és balkáni), illetve a három (előző kettőhöz a dunai) blokk létrehozásában gondolkodtak.³⁷⁰ Végül a konföderáció-tervek a szovjet ellenálláson buktak meg. A brit javaslatokban a konföderációk Szovjetunióhoz való viszonyát úgy állapították meg, hogy azoknak célszerű a Szovjetunióval egy jó viszonyt kialakítani, akár annak támogatását kérni, azonban fontos, hogy a konföderációk megfelelő mértékben függetlenek maradjanak. Annak érdekében, hogy a szovjetek jóindulatának megnyerése „ne vezessen szovjet ellenőrzéshez, a nyugati hatalmaknak nem szabad létrehozniuk a konföderációkat, azután pedig magukra kell hagyni őket, mondván, vagy fennmaradnak, vagy elmerülnek. Ki kell dolgozni és nemzetközi alapokra helyezni nyugati támogatásuk valamennyi lehetőségét.”³⁷¹ A Szovjetunió azonban – jogosan – ezekben az elképzelésekben a Szovjetunió elleni összefogást látta, ami a szovjet érdekekkel összeegyeztethetetlen volt. 1943 októberében, a moszkvai tárgyalások során Molotov nyomatékosította, hogy a Szovjetunió semmilyen ütköző zónaként funkcionáló államszövetséget nem fogad el Közép- és Kelet-Európában. Az 1943. november 28-december 1. között megtartott teheráni konferencián a kérdés alapjaiban véve eldőlt azzal, hogy a balkáni helyett a normandiai partraszállás mellett döntöttek.³⁷²

A kezdeti kapcsolatfelvételi kísérletek a Szövetségesek merev magatartása miatt nem jártak túl sok sikerrel. 1942 végén, 1943 elején Amerikában úgy vélték, hogy egy elsietett, korai politikai fordulattal, ami jelen esetben Magyarország szakítását jelenti Németországgal, megsemmisülnének azok az elemek a csatlós országban, amik az Egyesült Államok számára „hasznosak”.³⁷³ Fenntartással kezeltek minden olyan kísérletet, aminek célja egyértelműen a jelenlegi rendszer átmentése volt. A Szovjetunió pedig csak a feltétel nélküli megadást

³⁶⁹ Ankara, 1943. február 10. 30/pol.-1942. sz. jelentés, MOL K 63, Politikai Osztály, 378 d. 32/1/A, Törökország, Ankara – másolatok, 1943.

³⁷⁰ Romsics Ignác: *Az 1947-es párizsi békeszerződés*, 2006. 51.

³⁷¹ *Pax Britannica, Brit külügyi iratok a második világháború utáni Kelet-Közép-Európáról 1942-1943*, az iratokat közli, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Bán D. András, fordította: Földes Gábor, Osiris Kiadó, Budapest, 1996. 85.

³⁷² Romsics Ignác: *A brit külpolitika és a „magyar kérdés”, 1914-1946*, in. *Századok*, 130. évf. (2.), pp. 273-339, 1996. 319-320.

³⁷³ Borhi László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában*, 2015. 42.

tekintette tárgyalási alapnak.³⁷⁴ Bár Magyarországnak szovjetellenessége miatt nem is jutott eszébe a kérdéses időszakban a Szovjetunióval való tárgyalások megkezdése, a szovjet vélemény része volt a Szövetségesek szövetségi rendszerének, ráadásul a háborút ő viselte Magyarországgal. Így a szovjet álláspont nagyban meghatározta az angolszászok válaszát a kapcsolatfelvételi kísérletekre, amelyekről azok értesítették a Szovjetuniót.

Leginkább kedvező álláspontot a britek képviselték; London igyekezett rábírní szövetségeseit a kiugrással kapcsolatos elutasító merev álláspont módosítására, amit azzal indokolt, hogy a kisebb csatlós államok igyekeznek magukat biztosítani a német vereség esetén, amit a Szövetségesek kihasználhatnak. Leginkább kedvező álláspontot a román, finn és magyar megkeresésből Budapest megítélése volt a legkedvezőbb, ahol egy „viszonylag erőteljes ellenzék került a felszínre”.³⁷⁵ Indítványozták, hogy a magyarok megítélésének fő szempontja az legyen, milyen konkrét lépéseket tesznek a Szövetségesek győzelme érdekében.³⁷⁶ A konkrét lépések megtételével kapcsolatban tett javaslat elgondolása mögött a Foreign Office és az SOE brit titkosszolgálati szerv összehangolt álláspontja látható, és a konkrét lépések mögött olyan németellenes intézkedések megtételét várták, mint például németellenes propaganda végzése, szabotázs-akciók Németország ellen, a magyar-német gazdasági és hadászati együttműködés csökkentése, németellenes mozgalom megszervezése.

A kezdeti brit merev álláspont 1942-1943 folyamán tehát enyhülni látszik. Sir Anthony Eden brit külügyminiszter március 10-én elismeri: „Magyarországnak minden délkelet-európai csatlósnál nagyobb mértékben sikerült függetlenségét megőriznie.”³⁷⁷ Az új brit megközelítésre azonban a fentebb vázolt okokból kifolyólag Washington és Moszkva egyértelműen elutasítóan reagált. A London-Washington között támadt nézeteltérést végül az oldotta meg, hogy egyre inkább nyilvánvalóvá vált az amerikai irányvonal eredménytelensége, amely „negatív eszközökkel”, vagyis fenyegetésekkel, kioktatásokkal és figyelmeztetésekkel igyekezett lépéseket kicsikarni a német csatlós országoktól.³⁷⁸ A szovjet merev álláspont nem változott még 1943 júliusában sem, amely ragaszkodott továbbra is a feltétel nélküli megadás elvéhez.³⁷⁹

³⁷⁴ L. Nagy Zsuzsa: *Magyarország története*, 1995. 234.

³⁷⁵ Borhi László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában*, 2015. 42-43.

³⁷⁶ Uo. 43.

³⁷⁷ szerk. Romsics Ignác: *Magyarország a második világháborúban*, 2011. 93.

³⁷⁸ Borhi László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában*, 2015. 42.

³⁷⁹ „A szovjet kormány úgy véli, [...] a Szövetségeseknek Magyarországgal [...] az alábbi elveket kellene lefektetni: 1. feltétel nélküli megadás; 2. az általuk megszállt területek visszaadása; 3. kártérítés az okozott háborús károkért; 4. a háborúért felelős személyek megbüntetése.” Ld. Győri Szabó Róbert: *A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig*, 2011. 128-129.

A feltétel nélküli megadás elve

A casablancai konferencián (1943. január 14-24.) találkozott egymással Churchill brit miniszterelnök és Roosevelt amerikai elnök, hogy megvitassák a világháború további menetét, és megállapítsák a közös stratégia irányvonalát.³⁸⁰ A konferenciára meghívták Sztálint is, aki azonban a keleti fronton indított szovjet offenzívára hivatkozva a meghívást elutasította: „De legnagyobb sajnálatomra nem utazhatom el a Szovjetunióból. Meg kell mondanom, most az idő annyira kritikus, hogy még egy napra sem tudok eltávozni.”³⁸¹ A konferencián megállapodtak abban, hogy folytatják a csendes-óceáni harcokat és a légi támadásokat, és Észak-Afrikát teljesen elfoglalják, a tunéziai német-olasz hídfőt felszámolják.³⁸²

A konferencián elfogadták alapelvnek, hogy a legfontosabb Németország veresége, mely biztosítja az európai hadszíntéren a gyors és döntő győzelmet. Az észak-afrikai hadműveletek tekintetében Churchill főleg azt kifogásolta, hogy a Torch-hadművelet (Fáklya-hadművelet) hangsúlya túlságosan az észak-afrikai partok nyugati területeire helyeződött (Casablancára), így aránytalanul kevés figyelem fordult a Földközi-tenger térségére. Illetve később sem történt meg a partraszállás a Földközi-tenger térségében megfelelő közelségben Tunéziához, hogy az oda történő gyors áttörést biztosítani lehessen.³⁸³ Az amerikai felek főleg azzal érveltek, hogy egy franciaországi partraszállás gyors győzelemre vezethet, és így Németország legyőzése után a Szövetségesek minden erejükkel Japánra koncentrálhatnak.³⁸⁴ Megállapodás született továbbá a konferencián arról, hogy a tunéziai német-olasz hídfő felszámolása után a Szövetségesek következő célja a Szicíliában történő partraszállás és annak elfoglalása lesz, melynek a Husky-hadműveleti nevet adták, és kijelentették, hogy azt „szükséges azonnal elvégezni azzal a céllal, hogy a hadműveletet a legkorábbi lehetséges pillanatban végrehajthassák.”³⁸⁵

Churchill és Roosevelt a konferencián elfogadott döntésekről kimerítően tájékoztatták Sztálint 1943. január 27-én. A tájékoztatás bemutatta a konferencia döntéseinek főbb pontjait, többek között az észak-afrikai hadszíntéren történő további hadműveleteket, az ebből fakadó partraszállást, mellyel kapcsolatban „az összpontosításokról bizonyára tudomást szereznek ellenségeink is, de nem fogják tudni, hogy hol, mikor és milyen erővel szándékozunk csapást

³⁸⁰ Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések, 1918-1945*, 1983. 551.

³⁸¹ Sztálin üzenete Churchill miniszterelnöknek, 1942. december 6. in. *Sztálin üzenetváltása az Egyesült Államok és Nagy-Britannia kormányfőivel, 1941-1945*. I. Kötet, Kossuth Könyvkiadó, 1958. 97

³⁸² Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 208.

³⁸³ Sainsbury, Keith: *Churchill and Roosevelt at War*, 1994. 28-29.

³⁸⁴ Czettler Antal: *Winston Churchill történelmi szerepe a második világháború alatt, Churchill háborús politikája az Egyesült Államok hadba lépésétől a háború befejezéséig*, in. *Valóság*, 47. évf. (10.), pp. 57-91, 2004. 64.

³⁸⁵ Gilbert, Martin: *Winston S. Churchill*, 1989. 299.

mérni rájuk. Ezért kénytelenek lesznek szétszórni mind szárazföldi, mind pedig légierőiket...”³⁸⁶ Megjegyezném, hogy az üzenetben nem esik szó az olaszországi hadműveletről, a tájékoztatás mindössze általános partraszállásról beszél.³⁸⁷

A konferenciáról szóló magyar értesülések első körben nem nevezhetők negatívnak, hiszen január utolsó napjaiban még nem került napvilágra a magyar politikát meghatározó Szövetséges állásfoglalás, mely lefektette a feltétel nélküli megadás elvét. A konferencia magyar vonatkozású értékeléséhez a Magyar Távirati Iroda Hírkiadás január 27-i kiadványát vizsgáltam meg – melynek teljes szövege a mellékletben megtalálható, az MTI Házi Tájékoztatójának január 27-i kiadását, amely a brit-amerikai tudósítók kommentárjait tartalmazza, illetve „A háború szolgálatában” című forráskiadvány január 27-i főszerkesztői értekezletét.

A három forrást vizsgálva megállapítható, hogy a konferenciát követő napokban a magyar politika nem tudott többet, mint amennyit a casablancai konferencián hivatalosan kiadott kommunikéja megállapított. Ezen felül különböző értesülések álltak rendelkezésre (pl. Reuter-tudósítás, illetve hivatalos jelentések), amelyek annyi információt engedtek kiszivárogtatni, amennyit a brit-amerikai politika engedett – természetesen a magyar politika rendelkezésére álltak különböző külföldön élő magánemberektől származó impressziók is, amelyeket felhasznált, de ezeknek a kapcsolatoknak vizsgálatát az értekezés terjedelme miatt elhagyom. A magyar főszerkesztői értekezlet megállapítja, hogy a britek és amerikaiak „felismerték az egységes vezetés szükségességét”³⁸⁸ – ez lényegében a konferenciáról kiadott kommuniké utolsó mondatának felel meg, vagyis: „...azzal váltak el egymástól, hogy ezeket a terveket tevékenyen és összehangolva hajtják végre.”³⁸⁹ Viszont a január 27-i értekezlet megállapítja: a britek tartanak a szovjet európai térnyeréstől, hiszen hogyha a Szovjetunió továbbra is hasonló sikereket ér el a keleti fronton, akkor a békekötés után nem fog teret engedni szövetségeseinek az európai ügyekben való döntéshozatalba. Lényegében ez a brit félelem megegyezett azzal a magyar félelemmel, amely a szovjet európai befolyásolását jelentette. Az 1943. január 27-én kiadott „Hírkiadás” lényegében megismétli a Szövetségesek hivatalosan kiadott kommunikéjának szövegét átfogalmazva, hozzáadva azokat az értesüléseket, amelyek a részt vevő miniszterelnök és amerikai elnök, illetve az országok vezérkarain felül jelentek meg, mint

³⁸⁶ Roosevelt és Churchill üzenete Sztálinnak, 1943. január 27. in. *Sztálin üzenetváltása*, II. Kötet, 1958. 52.

³⁸⁷ Uo. 52-53.

³⁸⁸ „... a háború szolgálatában”: főszerkesztői értekezletek, 1942. szeptember 22-1943. augusztus 25. A Magyar Távirati Iroda, Napvilág, MTI, Budapest, 2007. 141.

³⁸⁹ Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések*, 1983. 552.

szakértők.³⁹⁰ Az ugyancsak január 27-én kiadott Házi Tájékoztató a kommunikén felül a Reuter-jelentést veszi alapul, mely végigveszi a brit és amerikai kinyilatkoztatásokat a konferenciát követően. Ez megállapítja, hogy az 1942. év végén bekövetkezett hadi eseményekből kiindulva szükségszerű volt a Szövetségesek találkozója és stratégiájuk összehangolása.

„Kenneth Stonehouse, a Reuter washingtoni tudósítója jelenti, hogy Roosevelt elnök és Churchill észak-afrikai találkozójának híre felvillanyozta Észak-Amerikát. Csupán néhány jól értesült megfigyelő sejtette egy idő óta, hogy az elnök „utazásra gondol”, de senki nem tudta, hogy bátran vállalkozott egy észak-afrikai útra. Amikor valamennyi harctéren a Szövetségesekre nézve kedvező változás következett be a hadihelyzetben, igen sokan érezték, hogy itt a megfelelő időpont arra, hogy a Szövetségesek vezetői találkozzanak egymással, és megbeszéljék a jelen és jövő stratégiai helyzetét.

Lord Halifax brit nagykövet a találkozóval kapcsolatban a következőket mondotta: *Casablanca önmagáért beszél, és a Tengelyhatalmak meg fogják tudni 1943-ban, hogy mi a jelentősége ennek a találkozásnak.*”³⁹¹ (Kiemelése tőlem – H. D. D.)

A casablancai konferenciát vizsgálva az egyik tagadhatatlanul fontos eredmény, amely közvetlenül befolyásolta Magyarország és a Németország szövetségeseinek sorsát, az a feltétel nélküli megadás elve (unconditional surrender) kimondása volt. Magának az elvnek a kimondása mögött a Szövetségesek között egyfajta ellentét figyelhető meg, hiszen a háború befejezését illetően a három nagyhatalomnak különböző elképzelései voltak. Churchill brit miniszterelnök nem a feltétel nélküli kapitulációval, hanem inkább fegyverszüneti tárgyalásokkal kívánta befejezni a háborút, és nem zárta ki a megegyezést az ellenzéki német katonai erőkkel, amennyiben azok megbuktatnák Hitlert. Rooseveltné amerikai elnök ezzel szemben ragaszkodott a feltétel nélküli kapituláció kimondásához, mivel ezzel igyekezett megnyugtatni Sztálint, hogy az angolszászok nem kívánnak különbékét kötni Németországgal a Szovjetunió háta mögött.³⁹² A szovjet vezetés pedig addig ragaszkodott a feltétel nélküli megadás elvének kimondásához, amíg reális esély látszódott arra, hogy a német szövetséges és

³⁹⁰ Lásd: 1. sz. Melléklet.

³⁹¹ Magyar Távirati Iroda, K szekció, Házi Tájékoztató, 1943. január 27. (<http://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx?Pmd=1>)

³⁹² Andor László-Surányi Róbert: *Roosevelt-Churhcill*, 1999. 264.

csatlós országok angolszász megszállás alá kerülhetnek, és ezzel a megoldással kívánta kizárni annak a lehetőségét, hogy szövetségesei a háta mögött tárgyaljanak az ellenséggel.³⁹³

A feltétel nélküli megadás elvének elfogadása a konferencián nem volt zökkenőmentes, mivel Churchillnek más elképzelései voltak a háború befejezését illetően és úgy vélte, jelentősen meghosszabbíthatja a háborút, amennyiben elzárják a tárgyalás lehetőségét a csatlós országok előtt. Kabinetjével január 20-án tárgyalt a kérdésről, és megpróbálta Olaszországot kivételként kezelni, de sikertelenül.³⁹⁴ Churchill nem volt hajlandó belefoglalni a kommunikéba a feltétel nélküli kapitulációt, de végül kénytelen volt tudomásul venni, mert Roosevelttől kész helyzet elé állította, aki a konferencia utolsó napján, január 24-én bejelentette a feltétel nélküli megadás követelését.³⁹⁵ A konferenciát követően az újságírók a következő, feltétel nélküli megadás elvét bejelentő közleményt kapták, melyet Roosevelttől a konferenciát lezáró sajtóértekezleten nyilatkozott ki. Eszerint:

„Az elnök [Roosevelt] és a miniszterelnök [Churchill] a világháború helyzetének felmérése után elhatározta, hogy a világháborút követően Németország és Japán háborús kapacitásának teljes megsemmisítésével köthető csak világbéke. [...] A feltétel nélküli megadás nem jelenti a német, olasz és japán nép megsemmisítését, csak annak az életszemléletnek kiirtását jelenti Németországban, Olaszországban és Japánban, amely más népek meghódításán és leigázásán alapul.”³⁹⁶

A feltétel nélküli megadás politikájának üzenete tehát az volt, hogy a britek és amerikaiak örökre véget akarnak vetni a német fenyegetésnek, egyben biztosítani akarták a Szovjetuniót, hogy az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia a végsőkéig fog küzdeni. Amerika hadba lépése után Roosevelttel gyakran beszélt arról, hogy kompromisszumok nélküli teljes győzelemre van szükség. A britek pedig elutasították Hitler békeajánlatát a német-lengyel háború végén, és semmibe vették Hitler Dunkerque-nél tett „gesztusát” is. Mindezek szerte foszlatták azokat a reményeket, amelyeket esetleg Hitler táplált a béketárgyalásokkal kapcsolatban.³⁹⁷ De a feltétel nélküli megadás elve érvényes volt Németország szövetségesei és csatlós országai felé is. Ezzel a döntéssel a Szövetségesek elutasították annak esélyét, hogy Németország legyőzését politikai

³⁹³ Borhi László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában*, 2015. 40.

³⁹⁴ Gilbert, Martin: *Winston S. Churchill*, 1989. 301-302.

³⁹⁵ Andor László-Surányi Róbert: *Roosevelt-Churchill*, 1999. 264-265.

³⁹⁶ Gilbert, Martin: *Winston S. Churchill*, 1989. 310.

³⁹⁷ Cornelius, Deborah S.: *Kutyaszorítóban: Magyarország és a II. világháború*, Rubicon-könyvek, Budapest, 2015. 270.

eszközökkel siettesék – főleg, miután Magyarország mellett Románia, Bulgária és Finnország is jelezte a háborúból való kiválási szándékát.³⁹⁸

A feltétel nélküli megadás elvének kimondása kizárta a kompromisszumos békekötés lehetőségét, amely így Németország és csatlósai számára egyedül a kétségbeesés által diktált harcot adta egyedüli lehetőségnek. Hogy a feltétel nélküli megadás mennyire zárta el a német szövetséges országok előtt a kiutat a háborúból, legjobban Kállay Miklós és Mussolini 1943. április eleji találkozója kapcsán Mussolini kijelentése prezentálja: „Különbékére gondolni sem lehet. [...] Egyébként a feltétlen megadás elvének kimondása el is zárta ennek a lehetőségét. [...] Ha a mostani találkozásunkon Hitler nem győzi meg, hogy őszig vagy befejezi a háborút, vagy különbékét köt az oroszokkal, akkor maga is elérkezettnek látja az időt, hogy önálló utat járva próbáljuk meg szolgálni érdekünket.”³⁹⁹

³⁹⁸ Borhi László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában*, 2015. 33.

³⁹⁹ Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam*, I. kötet, 1991. 184.

Kezdeti kapcsolatfelvételi kísérletek Európa más semleges területein

Stockholm

Gellért Andor 1938 januárjában került a Revíziós Liga⁴⁰⁰ berlini titkárságának élére, Stockholmba történt kiküldése előtt 8 évig a Revíziós Liga titkáráként működött, így megfelelő külpolitikai rutinra tett szert titkári minőségében, majd berlini működésében. Ő is része volt annak a diplomáciai „második vonalnak”, melynek feladata – 1942-től egyre inkább – az angolszász hatalmakkal való kapcsolatfelvétel és kapcsolattartás, memorandumok és bizalmas közlemények továbbítása, fegyverszüneti tapogatózások és tárgyalások elindítása volt.⁴⁰¹ Berlinben az állandó információgyűjtésen kívül sikerült jó viszonyt kialakítania az ottani amerikai követség tagjaival, egészen azok 1941-ben bekövetkezett távozásáig.⁴⁰² A háború alakulását követően a berlini titkárság működése a fent megnevezett feladatok szempontjából ellehetetlenült, így Gellért azon ötletét, hogy a titkárságot helyezték át Stockholmba, a Külügyminisztérium illetékes osztályai elfogadták. Hiszen Stockholm semleges ország révén nagyobb mozgásszabadságot biztosított a diplomáciai tevékenység végzésére.⁴⁰³

Nehéz feladatnak bizonyult az angolszászokhoz eljuttatandó memorandumok és közlemények megfogalmazása. Azt a tényt kellett kihangsúlyozni, hogy bár Magyarország részt vesz a Szovjetunió elleni háborúban, megőrizte parlamentáris, alkotmányos politikai és társadalmi rendszerét a német nyomás ellenére, és a Németországgal való szövetség ellenére Magyarország hű maradt a nyugati keresztény civilizáció hagyományaihoz – amelyért a két angolszász nagyhatalom is harcol. Azonban tekintettel kell lenni az ország földrajzi helyzetére, kerülnie kell a németekkel való nyílt szembefordulást, ami kétségtávol a német megszállást eredményezné. Továbbá tekintettel kell lenni a jelentős erőt képviselő magyar szélsőjobboldali és németbarát körökre, akik mögött a magyar közvélemény jelentős hányada áll. Hosszú távon azonban a magyar kormány el akarja kerülni a szovjet megszállást is, amelyet ekkor a magyar

⁴⁰⁰ 1927-ben létrehozott társadalmi alakulat, mely nyíltan Trianon-ellenes szervezatként szerepelt. A Teleki Pál által megvetett alapokon épült fel a diplomácia „második vonala”, melynek feladata 1942-től az angolszászokkal való kapcsolatfelvétel, fegyverszüneti tárgyalások és tárgyalások elindítása volt. Zeidler Miklós: *A Magyar Revíziós Liga. Trianontól Rothermere-ig*, in. Századok, 131. évf. (2.), pp. 303-352, 1997. 331-332.

⁴⁰¹ Zeidler Miklós: *A Magyar Revíziós Liga. Trianontól Rothermere-ig*, in. Századok, 131. évf. (2.), pp. 303-352, 1997. 330-331.

⁴⁰² Joó András: *Kállay Miklós külpolitikája*, 2008. 51.

⁴⁰³ Zeidler Miklós: *A Magyar Revíziós Liga. Trianontól Rothermere-ig*, in. Századok, 131. évf. (2.), pp. 303-352, 1997. 333.

németellenes körök nagyobb veszélynek tartottak, mint a német befolyást.⁴⁰⁴ A memorandumokra vonatkozóan több javaslat is készült, melyek a fenti szempontokat igyekeztek figyelembe venni, Kállay Miklós azonban egyiket sem tartotta elfogadhatónak, így Gellért Andor 1943 szeptemberében konkrét javaslatok nélkül repült el Stockholmba. Megérkezése után azonnal találkozott az amerikai követségen lévő kapcsolataival. Francis Cunningham követségi titkárral tárgyalt, akit az amerikai követ megbízott a vele való rendszeres kontaktálással.⁴⁰⁵ Emellett pedig Robert Taylor Cole-lal, az amerikai OSS (*Office of Strategic Services* – Stratégiai Szolgálatok Hivatala) titkos hírszerző szolgálatának helyi képviselőjével is tartotta rendszeresen a kapcsolatot 1943 októberétől.⁴⁰⁶

Kint lévő munkássága alatt Magyarország felé elsősorban Szegedy-Maszák Aladárral tartotta a kapcsolatot, vagyis a Külügyminisztérium Politikai Osztálya felé.⁴⁰⁷

1942. november közepén megérkeztek Stockholmba a magyar Külügyminisztérium által kidolgozott, Kállay Miklós miniszterelnök által jóváhagyott javaslatok, amik lényegében az 1943 során elindított magyar kormánycsoport kapcsolatfelvételi kísérletei során kisebb változtatásokkal ismétlődtek. Jelentősége abban áll, hogy a magyar kormánycsoport először fogalmazta meg Magyarország álláspontját az angolszászokkal készülő tárgyalások céljából. Bár Washingtonból válasz hónapokig nem érkezett rá, a magyar kormány reménykedett abban, hogy Amerika megérti Magyarország nehéz helyzetét, és hogy kénytelen Németországgal bizonyos fokú együttműködést folytatni. A Gellért Andor által amerikaiaknak átadott memorandum az alábbi közléseket tartalmazta:

1. „Ha angolszász csapatok érnek a magyar határhoz, a magyar haderő nem fog ellenállni nekik.
2. Magyarország nem fogja fokozni a Németországgal való együttműködését, és ellenáll a további német követeléseknek.
3. Magyarország nem küld több csapatot a keleti frontra, a kint lévő alakulatokat pedig fokozatosan hazaszállítja, a szovjet arcvonalból kivonja.”⁴⁰⁸

⁴⁰⁴ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 179-180.

⁴⁰⁵ Gellért Andor: *A stockholmi színtér*, 1942-1944, in: Új Látóhatár, 25. évf. (5.), pp. 365-378, 1974. 370.

⁴⁰⁶ Joó András, Ullein-Reviczky Lovice Mária: *Ullein-Reviczky Antal követ útja feleségével és lányával Budapestről Stockholmba 1943 szeptemberében, a második világháború viharos időszakában (forrásközlés)*, in: Veritas évkönyv, 2021. VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, Magyar Napló, Budapest, 2021. 292. (letöltve: <https://epa.oszk.hu/02300/02308/00008/pdf/>)

⁴⁰⁷ Joó András: *A magyar sajtófőnök „tudtával és segítségével”*: Háborús portrévázlat kérdőjelekkel – Ullein-Reviczky Antal (1942-1944), in: Közép-Európai Közlemények, X. évf. (4.), pp. 65-82, 2017. 71.

⁴⁰⁸ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 180-181.

A fenti három pont 1943 során több kiegészítő ponttal bővült ki. Például az egyik közlemény az angolszászok tudomására hozta, hogy a magyar kormány nem szándékozik megszálló csapatokat küldeni Jugoszláviába, és német nyomás ellenére sem hajlandó részt venni a partizánalakulatok elleni hadműveletekben. Egy további közlemény közölte, hogy a fenti három pont első pontja csak a reguláris egységekre vonatkozik, tehát partizánalakulatokra nem alkalmazható.⁴⁰⁹

Gellértnek sikerült állandó kontaktust kiépítenie Böhm Vilmossal, aki a Károlyi-kormány egykori honvédelmi minisztere, a háború alatt pedig az ottani brit követség sajtófigyelő irodájának magyar referense volt.⁴¹⁰ A Böhm Vilmos által kínált kapcsolat alkalmasnak látszott arra, hogy magyar részről tájékoztatást kérjenek, mit tegyen Magyarország, milyen feltételek mellett lehet megkezdeni az angolszász-magyar tárgyalásokat. A megbeszélések 1942 végéig azonban nem lépték át az informatív jellegű beszélgetések kereteit.⁴¹¹ A fent bemutatott közlemények jelentős része Böhm Vilmoson keresztül jutott el Londonba.⁴¹² Az alábbi vallomás, melyet dr. Tóth Miklós tett 1950-ben, Gellért Andor tevékenységét így mutatja be:

„Gellért stockholmi tevékenysége kettős volt. Tőle nyert értesüléseim szerint felvette a kapcsolatot a stockholmi angolszász hírügynökségek ottani szerveivel, ezzel egyidejűleg kapcsolatokat épített ki az ottani szociáldemokrata körökkel, így többek között Böhm Vilmossal. Gellért ezt a kapcsolatot arra használta fel, hogy a balti szociáldemokratákkal együtt élesen szovjetellenes politikát folytasson, és egyben a Szovjetunió belső viszonyaira vonatkozva, főként a tisztogatóperekkel kapcsolatban adatgyűjtést végezzen.”⁴¹³

Gellért Böhmnek kifejtette magánvéleményét, hogy Magyarországon egyre inkább érvényesül az a nézet, hogy Németország elveszíti a világháborút, és közölte, úgy véli, Magyarország helyzete a német győzelemmel vagy vereséggel egyaránt kedvezőtlenül fog alakulni, hiszen Németország győzelme esetén Magyarország elveszíti függetlenségét, veresége esetén pedig az I. világháború katasztrófája fogja sújtani. Böhm Vilmos válaszában kijelentette, hogy Németország veresége eldőlt, Magyarország érdeke pedig a mielőbbi kilépése a világháborúból. Emellett közölte, hogy a kompromisszumos békekötés esélye teljesen

⁴⁰⁹ Gellért Andor: *A stockholmi szintér, 1942-1944*, in. Új Látóhatár, 25. évf. (5.), pp. 365-378, 1974. 371.

⁴¹⁰ Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája*, 1988. 297.

⁴¹¹ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 181-182.

⁴¹² Gellért Andor: *A stockholmi szintér, 1942-1944* (II.), in. Új Látóhatár, 25. évf. (6.), pp. 441-458, 1974. 445.

⁴¹³ Dr. Tóth Miklós és tsai, ÁBTL 3. 1. 9. V-47033. 120.

alaptalan, mert a Szövetségesek soha nem kötnének békét a hitleri Németországgal.⁴¹⁴ Emellett Böhm álláspontja volt, hogy a Szovjetuniótól nem kell félni, mivel a világháborút Németország és a Szovjetunió a végkimerülésig fogja egymással vívni, így végül Európában a háború után az angolszász hatalmak szava lesz a döntő.⁴¹⁵ Mindez erősítette azokat a magyar törekvéseket, amelyek az angolszászokkal kívánták a kapcsolatot létrehozni és Magyarország háborúból való kiválását elősegíteni.

Böhm Vilmos az akkori magyar rezsimmel teljesen szembehelyezkedett, de annak függvényében, hogy németellenes lépéseket csak a jelenlegi magyar kormány képes megtenni, hajlandó volt bizonyos fokú együttműködésre.⁴¹⁶ Böhm Vilmoson keresztül a magyar hivatalos körök azt a benyomást kapták, hogy az angolszászoknál az az álláspont érvényesül, Magyarországnak háborúba való belépése Németország oldalán egy teljesen elhibázott politikának volt a lépése, és az ország háborúba lépése elkerülhető lett volna. A Szövetségesek nem a népek és államok ellen viselnek hadat, „hanem az azokat romlásba döntő kormányzati rendszer ellen. [...] A háború elvesztésének tehát egyik első és elmaradhatatlan következménye az lesz, hogy az egész mai magyar politikai rendszer helyéről eltávolítandó.”⁴¹⁷

Gellért Andort hamarosan követte Szegedy-Maszák Aladár egy privát, tájékoztató jellegű látogatás keretében.⁴¹⁸ Szegedy-Maszák Aladárnak sikerült felvenni a kapcsolatot az amerikaiakkal, így például Bruce Campbell Hopperrel, aki ekkor a stockholmi amerikai követségen attasé volt. Azonban ez a kapcsolat informatív jellegű maradt, és nem lépte át a „kellemes beszélgetés” kereteit. Szegedy-Maszák az alábbi konzekvenciákat vont le: „A beszélgetés után megerősítve láttam azt a véleményünket, hogy az USA-nál több megértésre számíthatunk, mint a briteknél, és azt a reményfélét is, hogy talán az USA hajlik arra, hogy ne lásson túl nagy különbséget Hitler úgynevezett szövetségesei és Chamberlainék háború előtti politikája között.”⁴¹⁹

⁴¹⁴ 56. levél, 1942. [szeptember], in. *Böhm Vilmos válogatott politikai levelei*, 1997. 182-183.

⁴¹⁵ Joó András: *Kállay Miklós külpolitikája*, 2008. 52.

⁴¹⁶ Gellért Andor: *A stockholmi színtér, 1942-1944* (II.), in. *Új Látóhatár*, 25. évf. (6.), pp. 441-458, 1974. 446.

⁴¹⁷ 77. sz. irat, „Ismeretlen forrásból származó feljegyzés Böhm Vilmosnak angol politikai körökkel, továbbá kelet-európai emigráns kormányok tagjaival folytatott londoni tárgyalásairól”, in. *Horthy Miklós titkos iratai*, 1965. 404.

⁴¹⁸ Fenyő Miksa: *Hitler, Horthy and Hungary: German-Hungarian Relations, 1941-1944*, New Haven, Yale Univ. Press, London, 1972. 114-115.

⁴¹⁹ Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanéz...*, II. Kötet, 1996. 220.

Svájc

Svájc mint semleges állam, lehetőségeket nyújtott az ellenséges országok diplomatáinak a jószándékú információcserére, illetve egymás szándékainak kitudakolására.⁴²⁰ A kiküldött magyar diplomaták kezdetben annak a magyar reménynek megvalósulásával találkoztak, hogy a tárgyaló amerikai partnerek bizonyos fokú megértést tanúsítottak a magyar kormány helyzetével szemben. Megértették Magyarország kiszolgáltatott helyzetét, amely megértés elsősorban a keleti fronton harcoló magyar alakulatok hazatérési nehézségeire terjedtek ki. Amerikában a britekhez hasonlóan abban reménykedtek, hogy az 1943. szeptember 3-án aláírt és 8-án nyilvánosságra hozott olasz fegyverszünet és az ezt követő események láncreakciót fognak indítani Németország szövetségesei között (főleg annak fényében, hogy ekkor már Magyarország mellett Románia, Finnország és Bulgária is kereste a kiutat a háborúból).⁴²¹ Fontos leszögezni azonban, hogy az amerikai tárgyalópartnerek kijelentéseinek egy része magánvélemény volt, kijelentéseik mögött a hivatalos amerikai vonalvezetés csak részben volt jelen.

Április 10-én Jagow budapesti követ számonkérte Kállay miniszterelnökön Barcza György római útját, amire Kállay kitérő választ adott, Barcza kiváló kapcsolataira utalt, és Jagow benyomásai szerint azt próbálta sugallni, miszerint Barcza római útjának célja kipuhatolni, milyen szándékai vannak Antonescunak a görög és római katolikus egyház uniójával kapcsolatban. Jagow közölte a jelentésben, hogy szerinte Barcza valójában más okokból tartózkodik Rómában. „Itteni politikai körökben az a verzió járja [...], hogy Barcza, a Vatikánon keresztül, az ellenséges oldallal keres érintkezést, főleg arra az esetre, ha a háború nem a tengely győzelmével végződik.”⁴²² A követ impulzusai lényegében helytállóak voltak. Elutazása előtt Kállay felhatalmazta Barczát, közölje a britekkel, hogy a magyar kormánynak nem célja változatlanul fenntartani az uralmon lévő rendszert, azonban egyik volt rendszernek sincs elég gyökere Magyarországon, és azok csak a Szovjetunió karjaiba löknék az országot. Római tartózkodása alatt – mielőtt Svájcba megérkezett volna – két alkalommal tárgyalt D’Arcy-Osborne vatikáni brit nagykövettel, kihallgatáson vett részt XII. Pius pápánál, akit tájékoztatni kívánt missziója felől, és ahhoz támogatását szeretne volna kérni. D’Arcy-Osborne

⁴²⁰ Joó András: *Kállay Miklós külpolitikája*, 2008. 53.

⁴²¹ Páva István: *Jelentések a Harmadik Birodalomból: A magyar diplomácia a második világháborúban*, Pro Pannonia, Pécs, 2001. 90.

⁴²² 535. sz. irat, in. *A Wilhelmstrasse és Magyarország: Német diplomáciai iratok Magyarországról, 1933-1944*, összeállította, sajtó alá rendezte és a bevezetőt írta: Ránki György, ford. Kallós Pál, Simonffy-Tóth Ernő, kiad. a Magyar Tudományos Akadémia, Történettudományi Intézet, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1968. 714-715.

biztosította afelől, hogy a Foreign Office bízik Barcza személyében, és Londonban át fogja adni Barcza azon kérését, hogy ismét felvehesse velük a kapcsolatot – így Barcza abban reménykedett, hogy Svájcban majd felveheti az érintkezést az ottani brit követtel.⁴²³

1943. április elején érkezett meg Svájcba Barcza, azonban a kapcsolatfelvétel remélt formája nem jött létre; „Az általam megjelölt napon aztán megjelent nálam Frederick Van den Heuvel, a berni angol követség sajtóosztályának vezetője, ki Norton angol követ nevében közölte velem, hogy sajnálatára a követ egyelőre nem érintkezhetsz velem, de a Foreign Office őt jelölte ki, mint összekötő szervet közötté és közötttem.”⁴²⁴ Frederick Van den Heuvelre Barcza György „Mr. H.”-ként hivatkozik emlékirataiban, akivel az első találkozás 1943. május 29-én történt meg. Barcza megbeszéléseik során többször hangsúlyozta, hogy nem a kormánytól, hanem Bethlen Istvántól és az ellenzékétől kapta a megbízást, azonban jelentéseket Kállay Miklósnak, Ghyczy Jenőnek és Szentmiklóssy Andornak küldött, és „Mr. H.”-val az érintkezést ugyancsak Kállay jóváhagyásával vette fel.⁴²⁵ Illetve missziója azért maradt tájékoztató jellegű, mert Kállay végül nem adott meghatalmazást a politikai tárgyalások folytatására.⁴²⁶

Van den Heuvel beszélgetéseik során közölte Barcza Györggyel, hogy a brit kormány semmi olyat nem vár el Magyarországtól, amely német megszállást válhat ki, és a várható következmények miatt el sem tudja képzelni, hogy Magyarország jelen pillanatban kiugorjon a háborúból.⁴²⁷ Augusztus 5-én viszont már sürgette Barczát, hogy Magyarországnak azonnal követnie kell Olaszország példáját, és vállalnia kell a német megszállás rizikóját, és ezt Nagy-Britannia el is várja az országtól – amennyiben nem teszi, úgy a Szövetségesek nem fognak az országgal másképp bánni, mint Németországgal.⁴²⁸ Amikor Barcza Szentmiklóssy Andor külügyminiszter-helyettes utasítására közölte, hogy a német megszállás Magyarország politikai rendjének és társadalmi struktúrájának szétrombolásával járna, Van den Heuvel visszakozott – valószínűleg arra volt kíváncsi, hogy a magyar kormány meddig hajlandó elmenni.⁴²⁹

A svájci vonalat emellett a Kállay és környezetében nagy befolyással rendelkező Bakácz-Besseney György⁴³⁰ képviselte, aki 1943 áprilisában és májusában Vichyben, mint a Vichy-i

⁴²³ Barcza György: *Diplomata emlékeim*, II. kötet, 1994. 89.

⁴²⁴ Uo. 99.

⁴²⁵ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 233.

⁴²⁶ Joó András: *Kállay Miklós külpolitikája*, 2008. 55.

⁴²⁷ Borhi László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában*, 2015. 45.

⁴²⁸ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 297.

⁴²⁹ Borhi László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában*, 2015. 45.

⁴³⁰ A német megszállás után disszidált, és Svájcban maradt, ahol az angolszászokkal együttműködve megpróbált egy 10-15 főből álló ellenkormányt alakítani, amihez a Kállay Miklós miniszterelnöksége alatt kiküldött több

követség rendkívüli követe (1941. július 26. és 1943. szeptember 10. között) többször próbálta megismertetni a kormány álláspontjával az angolszászokat közvetítón keresztül.⁴³¹ A tárgyalásokra végül augusztusban került sor, mert ekkor Ghyczy Jenő külügyminiszter kérésére Wettstein János berni követ lemondott, utódja pedig Bakách-Bessenyei lett.⁴³² Az angolszász tárgyalópartnerek az utód keresésekor konkrétan megnevezték, kivel óhajtanak szóba állni; Allen Dulles, az amerikai OSS vezetője és munkatársa, és Royall Tyler, a Népszövetség volt magyarországi pénzügyi megbízottja azt javasolták, hogy Bethlen Istvánt vagy egy hasonló személyiséget kellene kiküldeni a semleges országba, hogy az angolszászokkal megteremtse az informatív jellegű kapcsolatot – végül a választás Bakách-Bessenyei Györgyre esett.⁴³³ Mielőtt pozícióját elfoglalta volna, Kállay miniszterelnök és Ghyczy külügyminiszter tájékoztatták Bakách-Bessenyeit arról, hogy mi lesz pontosan a feladata, vagyis kapcsolattartás és információcsere az amerikai partnerekkel.⁴³⁴ Bakách-Bessenyei a Dullesszel és Tylerrel tartott kapcsolatát és azoknak álláspontját kimerítően tolmácsolta a magyar Külügyminisztériumnak.⁴³⁵

Dulles és Tyler leszögezték Bakách-Bessenyeinek, hogy semmiféle megegyezés nem jöhet létre a Szovjetunió háta mögött, ennek ellenére a szovjetekkel való kapcsolatfelvételt nem kimondottan sürgették. Bár tagadták, hogy a Szövetségesek között létrejött volna megállapodás a háború utáni európai befolyási övezetekről, gyakran hangsúlyozták, beláthatatlan következményekkel járhat, ha a magyar-szovjet viszony elmérgesedik. Valószínűleg az ő hatásukra vetette fel és sürgette Bakách-Bessenyei Budapestnek 1943 során több alkalommal a szovjetekkel való tárgyalás és megegyezés szükségességét.⁴³⁶ Ki is alakult közte és a külügyminiszter között emiatt, mert Bakách-Bessenyei úgy gondolta, hogy Magyarország nem lesz képes megvédeni a határait egy szovjet megszállás esetén, ami viszont mindenképpen be fog következni.⁴³⁷ Az olasz kiugrással egyidejűleg a Bakách-Bessenyeivel tárgyaló Royall Tyler mindenáron azt akarta elérni, hogy Magyarország kövesse azonnal Olaszország példáját

millió értékű (egyes jelentések szerint 200 millió frank) arany-alapot próbálta meg felhasználni. Az alap végül nem került felhasználásra. Báró Bakách-Bessenyei György, ÁBTL, 3. 2. 4. K-1436, 21-22, 45

⁴³¹ *Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez, 1918-1945*, az iratokat válogatta, szerkesztette és jegyzetekkel ellátta Pritz Pál, Akadémia Kiadó, Budapest, 1994. 441.

⁴³² Joó András: *Kállay Miklós külpolitikája*, 2008. 54-55.

⁴³³ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 299-300.

⁴³⁴ Domján Dániel Ferenc: *Bakách-Bessenyei György*, in. in. szerk. Gulyás László: *Kézikönyvek a Horthy-korszak tanulmányozásához*, I. Kötet, 2020. 185.

⁴³⁵ Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanéz...*, I. Kötet, 1996. 209.

⁴³⁶ G. Vass István: *Bakách-Bessenyei György tárgyalásai az Egyesült Államok megbízottaival Bernben, 1943. augusztus 28. és 1944. március 19. között*, *A Kállay-kormány béketapogatózásainak újabb dokumentumai*, in. Levéltári Közlemények, (65.), pp. 153-205, 1994. 156.

⁴³⁷ Domján Dániel Ferenc: *Bakách-Bessenyei György*, in. szerk. Gulyás László: *Kézikönyvek a Horthy-korszak tanulmányozásához*, I. Kötet, 2020. 185.

vállalva annak minden rizikóját és következményét. Szentmiklóssy Andor külügyminiszter-helyettes kérte, Bakách-Bessenyei hívja fel tárgyalópartnere figyelmét a német megszállás veszélyeire, vagyis a Magyarországon tartózkodó zsidóság és a lengyel menekültek német kézre kerülésére, valamint arra, hogy a magyar kormány a fokozatos leválás politikáját szándékozza folytatni.⁴³⁸

A Szövetségesekkel való katonai együttműködés kialakításának egyik feltétele volt a Szövetséges hadseregek kötelékébe tartozó személyiségek fogadása, akiknek feladata kettős lett volna; egyrészt a hírszerzői tevékenységek elvégzése, másrészt pedig kedvező fordulat esetén összekötő szerep betöltése a magyar vezérkar és a Szövetséges hadseregek között.⁴³⁹ Magyar részről pedig arra számítottak, hogy az amerikai különítmény a különbéke feltételeiről kíván tárgyalni magyar illetékesekkel.⁴⁴⁰ Több mint 5 hónapi egyeztetés után létrejött a megállapodás az amerikai és magyar tárgyalópartnerek között, hogy a magyar kormánycsoport két amerikai tisztet fogad majd, akik repülőgéppel, ejtőernyővel érkeznek 1944. március 12-15. között a Dunántúlra.⁴⁴¹ Március 15-én indult útjára a Veréb-misszió, amelynek munkásságát megakasztotta a március 19-én bekövetkezett német megszállás. A misszió tagjait a magyar hatóságok letartóztatták, és március 24-én a németeknek átadták hadifogolyként.⁴⁴²

1943 őszén lépett kapcsolatba a szovjet féllel a kiskgazdák által kiküldött Honti Ferenc, akinek sikerült a nem hivatalos diplomáciai és hírszerzői feladatokat ellátó Vlagyimir Szokolinnak kapcsolatot létesítenie, akivel két alkalommal találkozott: 1943. augusztus végén és 1943 novemberében.⁴⁴³ Honti azon kérdésére, a magyar kormány mit tehetne azon kívül, hogy a magyar megszálló csapatokat hazarendelik, Szokolin azt válaszolta, hogy Magyarország értékes katonai információkat adhatna a Szovjetunióknak anélkül, hogy a németek bosszúját kiváltaná. A tárgyalások színhelyeként Ankarát javasolta.⁴⁴⁴ Honti ezután Budapestre utazott, ahol a Külügyminisztériumban átnyújtotta feljegyzését, mely a szovjet választ tartalmazta; eszerint Magyarországnak minél előbb szakítania kell Németországgal vállalva a német

⁴³⁸ Borhi László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában*, 2015. 46-47.

⁴³⁹ G. Vass István: *Bakách-Bessenyei György tárgyalásai az Egyesült Államok megbízottaival Bernben, 1943. augusztus 28. és 1944. március 19. között, A Kállay-kormány béketapogatózásainak újabb dokumentumai*, in. *Levéltári Közlemények*, (65.), pp. 153-205, 1994. 157.

⁴⁴⁰ Borhi László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában*, 2015. 69.

⁴⁴¹ G. Vass István: *Bakách-Bessenyei György tárgyalásai az Egyesült Államok megbízottaival Bernben, 1943. augusztus 28. és 1944. március 19. között, A Kállay-kormány béketapogatózásainak újabb dokumentumai*, in. *Levéltári Közlemények*, (65.), pp. 153-205, 1994. 157.

⁴⁴² Borhi László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában*, 2015. 70-71.

⁴⁴³ Joó András: *A magyar béketapogatózások és a Szovjetunió várható térnyerésének kérdése 1943-1944-ben*, in. *Tudományos Közlemények*, (28.), pp. 85-94, 2012. 88.

⁴⁴⁴ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 402.

megszállás lehetőségét.⁴⁴⁵ A beszélgetés alapján a magyar érdekekkel szemben bizonyos szinten jóindulatú Szovjetunió képe rajzolódott ki, amely felvetette a Romániával szembeni területi viták Magyarországra nézve esetleg pozitív végkimenetelét.⁴⁴⁶ A Honti által indított akciónak nem lett folytatása; a Külügyminisztériumban tudomásul vették a szovjet javaslatokat, de további konkrét lépések megtétele elmaradt.⁴⁴⁷ Hontiban a magyar hivatalos körök nem bíztak, Szokolinról pedig nem tudták kicsoda, pontosan kit és milyen érdekeket képvisel, és hogy milyen megbízatással dolgozik.⁴⁴⁸

⁴⁴⁵ Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanéz...*, II. Kötet, 1996. 346-347.

⁴⁴⁶ Joó András: *A magyar béketapogatózások és a Szovjetunió várható térnyerésének kérdése 1943-1944-ben*, in. *Tudományos Közlemények*, (28.), pp. 85-94, 2012. 88.

⁴⁴⁷ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 403.

⁴⁴⁸ Joó András: *A magyar béketapogatózások és a Szovjetunió várható térnyerésének kérdése 1943-1944-ben*, in. *Tudományos Közlemények*, (28.), pp. 85-94, 2012. 88.

Lisszabon

Tamás András 1941. december végén utazott Lisszabonba a Revíziós Liga megbízásából, hogy a lisszaboni Magyar Távirati Iroda tudósítói posztját elfoglalja. Biztonsági okokból a hivatalos magyar külképviselettel nem tartott látványos kapcsolatot, a lisszaboni magyar sajtóattasékat azonban utasították a Revíziós Liga képviselőivel való együttműködésre és azok támogatására.⁴⁴⁹ Tamással Újpétery Elemér, a lisszaboni követség magyar titkárja tartotta a kapcsolatot.⁴⁵⁰ Kezdetben az MTI-nek telefonon adta le híreit, amiről a lisszaboni követség másolatot is kapott. A Revíziós Ligának szóló jelentéseket budapesti felhatalmazás alapján futárpostával továbbította Budapestre eleinte lezárt, majd Wodianer Andor lisszaboni követ utasítására nyílt borítékban – a követség a jelentések elolvasása után változtatás nélkül annak borítékját lezárta és továbbította.⁴⁵¹

Wodianer Andornak sok közeli nem hivatalos, vagy félhivatalos Szövetséges kapcsolata volt, és sok semleges személyiség tartozott ismeretségi körébe, például Kowalewski ezredes, aki Londonban megszervezte a lengyel emigráns képviseletet 1940-ben, és megalakította a lengyel ellenállást Európában, és aki érdekelt volt egy Szövetséges-szimpatizáns hadműveletben a német csatlós államok között.⁴⁵² Lisszabon a II. világháború Európa egyik legnagyobb kémközpontja volt. Ezrével voltak ott ügynökök, akik hivatalból vagy pénzért, időnként mindkét oldalnak dolgoztak. Voltak hamis és igaz hírek, amiket mindenhol lehetett hallani, és amelyek között különbséget tenni nehezen lehetett.⁴⁵³

Tamás feladata sajtófigyelés, információk gyűjtése, a magyarellenes propaganda semlegesítése volt, illetve közvetítőként segítette a londoni lengyel emigráns kormány munkáját is – utóbbtól azt remélte a magyar politika, hogy így bizonyítja önálló külpolitikáját és jószándékát az angolszászok felé.⁴⁵⁴ Tamás András futárpostájának egy részét például felbontatlanul továbbadta Kowalewski ezredesnek, amiért a lisszaboni lengyelek hálások voltak.⁴⁵⁵ A kapcsolat azonban nem lépett túl a hírszerzői szinten. Wodianer Andor Tamás

⁴⁴⁹ Zeidler Miklós: *A Magyar Revíziós Liga. Trianontól Rothermere-ig*, in. Századok, 131. évf. (2.), pp. 303-352, 1997. 331.

⁴⁵⁰ Joó András: *Kállay Miklós külpolitikája*, 2008. 50.

⁴⁵¹ Újpétery Elemér: *Végállomás Lisszabon*, 1987. 212.

⁴⁵² Macartney, C. A.: *October fifteenth, A History of modern Hungary*, at the University Press, Edinburgh, 1957. 123.

⁴⁵³ Újpétery Elemér: *Végállomás Lisszabon*, 1987. 209.

⁴⁵⁴ Zeidler Miklós: *A Magyar Revíziós Liga. Trianontól Rothermere-ig*, in. Századok, 131. évf. (2.), pp. 303-352, 1997. 331-332.

⁴⁵⁵ Újpétery Elemér: *Végállomás Lisszabon*, 1987. 215.

jelentéseit olvasva időnként annak munkásságát éles kritikával illette, kijelentve, hogy „ennyi zagyvaságot” még életében nem olvasott – de voltak természetesen értékes hírek is.⁴⁵⁶

A magyar kormánycsoport megpróbálta Lisszabonba kiküldeni Frey Andrást, azonban megbízatása technikai okokból meghiúsult – Szegedy-Maszák Aladár itt a vízumkérdést emelte ki a kiutazás fő akadályaként. Ezt követően Ullein-Reviczky Antal, a külügyi sajtóosztály vezetője, rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter megbízásából került ki a portugál fővárosba Veress László 1943 januárjában, akinek sikerült felvennie a kapcsolatot a britekkel, azonban egyetlen választ kapott kapcsolatfelvételi szándékára, miszerint az egyetlen „tárgyalási alapot” a feltétel nélküli megadás formulája jelenti.⁴⁵⁷ Földrajzi szempontból azonban ekkor még a Szövetségesek messze voltak, míg Németország nem, így a feltétel nélküli megadást elfogadni ebből a szempontból sem lehetett.⁴⁵⁸ Annak ellenére, hogy Lisszabon minden szempontból megfelelt a magyar tárgyalási szándékok megalapozásához és a tárgyalások lebonyolításához, Ullein-Reviczky a tárgyalások folytatása szempontjából nem megfelelő helynek minősítette.⁴⁵⁹ Ekkor került előtérbe Isztambul, aminek okát Ullein-Reviczky rokonságával magyarázza (a brit konzul lányát vette feleségül), amely megfelelő kapcsolatokat teremtett a tárgyalások megkezdéséhez.⁴⁶⁰

A diplomáciai „második vonal” kiépítésekor olyan embereket kellett beszervezni, akik megfelelő felkészültséggel rendelkeztek, jó kapcsolatokkal, de nem kötődtek szorosan a Külügyminisztériumhoz, így lelepleződésük esetén a németek a magyar kormánnyal összekötni nem tudták a kiküldöttek munkásságát. Ennek a hálózatnak kiépítésében Ullein-Reviczky Antal külügyi sajtófőnöknek nagy szerepe volt, és annak kezdeti lépései szorosan kapcsolódtak személyéhez.⁴⁶¹ Szent-Iványi Domokos, aki Ullein-Reviczky munkássága következtében háttérbe szorult, Ullein-Reviczkyről elfogultan és negatívan nyilatkozik; „... Ullein agyában született meg az a szerencsétlen idea, hogy a kiugrás előtt a bel- és külföldi sajtóban ki kell hangsúlyozni az Axistól való távolodásunkat. Ezt a taktikát a külügy oly sikeresen folytatta [...], hogy a németek végül is kénytelenek voltak Veesenmayer tanárt Budapestre küldeni s 1944. március 18-19-én pedig Magyarországot megszállni...”⁴⁶²

⁴⁵⁶ Joó András: *Kállay Miklós külpolitikája*, 2008. 51.

⁴⁵⁷ Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanéz...*, II. Kötet, 1996. 188.

⁴⁵⁸ Macartney, C. A.: *October fifteenth*, 1957. 142.

⁴⁵⁹ Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanéz...*, II. Kötet, 1996. 188.

⁴⁶⁰ Ullein-Reviczky Antal: *Német háború – orosz béke*, 1993. 164.

⁴⁶¹ Joó András: *A magyar sajtófőnök „tudtával és segítségével”*: Háborús portrévázlat kérdőjelekkel – Ullein-Reviczky Antal (1942-1944), in. *Közép-Európai Közlemények*, X. évf. (4.), pp. 65-82, 2017. 70-71.

⁴⁶² Szent-Iványi Domokos: *Csonka-Magyarország külpolitikája, 1919-1944*, IV. Kötet, MOL K 63, Politikai Alosztály, 75/a. tétel. 936.

Tárgyalások Törökországban

Szent-Györgyi Albert Isztambulban

Szent-Györgyi Albert 1943. február 7-én érkezett meg Isztambulba, ahová az isztambuli egyetem által kapott meghívás ürügyén érkezett, mely felkérte tudományos előadás megtartására.⁴⁶³ Kiutazása előtt, még január 20-án meglátogatta Andorka Rudolf madridi követet, aki előtt felvetette miniszterelnökké való kinevezését; Andorka a felvetést ellenezte kijelentve, hogy a miniszterelnöki kinevezés egy olyan politikai lépés, ami majd eldől az adott helyzetben. Szent-Györgyi azon bejelentésére, hogy Ankarába utazna felvenni a kapcsolatot az brit és amerikai követekkel, Andorka kérte, szándékát előzetesen jelentse be Szegedy-Maszák Aladárnak, hogy lépéséről a kormány is tudomást szerezzen, és hozzájárulását megadhatta.⁴⁶⁴ Ezt Szent-Györgyi megtette, így Kállay Miklós miniszterelnök tudtával és beleegyezésével utazott ki Törökországba. Andorka értesülései egyébként arra is kiterjedtek, miután Szent-Györgyi még egyszer felkereste, hogy Kállay Miklós a kiutazási terveket örömmel fogadta, s kérte Szent-Györgyit, hogy adja elő az ő ismert érveit, tartsa szem előtt a kormánycsoport érdekeit, illetve emelje ki Magyarország fennálló egyedülálló parlamentarizmusát, Magyarország pozitív hozzáállását a zsidókérdésben. Ullein-Reviczky Antal ennél továbbmenve már katonai kollaborációt emlegetett és azt, hogy Szent-Györgyi majd egyengeti az ő kiküldöttjeinek útját.⁴⁶⁵

Szent-Györgyi missziója kapcsán megjegyzendő, hogy nem volt diplomata. Nagyszerű tudós volt, de „mint ilyen a politikához, főleg a külpolitikához nem is konyított, amerikai kapcsolataira hivatkozva utazott Törökországba”.⁴⁶⁶ Miután felvette a kapcsolatot a britekkel, közölte, hogy elutazása előtt tárgyalt Budapesten a Szociáldemokrata Párt, a Nemzeti Parasztpárt, a Kiszgazdapárt, a Nemzeti Demokrata Párt és a legitimisták vezetőivel.⁴⁶⁷ Név szerint említette Peyér Károly és Szakasits Árpád szociáldemokratákat, Kállai Gyula Népszava szerkesztőt, Kovács Imrét, Varga Béla kiszgazdapárti alelnököt, Sigray Antal legitimista vezért.⁴⁶⁸ Ennek hangoztatásával valószínűleg azt a benyomást igyekezett kelteni, hogy neki nem célja a meglévő rendszer átmentése és biztosítása a világháború utánra, hiszen egy

⁴⁶³ Marton János – Pap Kornélia: *Szent-Györgyi Albert Magyarországon*, 2017. 111.

⁴⁶⁴ I. 20-i naplóbejegyzés, Andorka Rudolf: *A madridi követségtől Mauthausenig*, 1978. 286-287.

⁴⁶⁵ II. 2-i naplóbejegyzés, Uo, 291.

⁴⁶⁶ Barcza György: *Diplomata emlékeim*, II. kötet, 1994. 110.

⁴⁶⁷ Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája*, 1988. 311.

⁴⁶⁸ Barker, Elisabeth: *British policy in South-East Europe in the Second World War*, 1976. 248.

politikailag színes „képviselőben” jelent meg a britek színe előtt, illetve lényeges, hogy nem a Kállay-kormánycsoport nevében lépett fel, ami szintén ezt támasztja alá.

Tárgyalópartnerei Isztambulban Gardyn de Chastelain alezredes és Pálóczi-Horváth György voltak, akikhez az összeköttetést Frey András teremtette meg.⁴⁶⁹ Kijelentette előttük, hogy hazatérése után a miniszterelnökséget akarja átvenni és adott időben, ha lehetőség adódik rá, németellenes fordulatot akar végrehajtani, de e lépés megtétele előtt tudni akarja, mi erről a britek véleménye.⁴⁷⁰ Az általa felsorolt németellenes hivatalos és nem hivatalos körök hangoztatásával kiemelte azt is, hogy ezek mind támogatják az ő miniszterelnöki kinevezését.⁴⁷¹ Szent-Györgyi azon tervét, hogy brit támogatással Magyarországon átvegye a miniszterelnöki széket, még elutazása előtt néhány befolyásosabb politikai személyiség előtt valóban hangoztatta, amiről Andorka Rudolf nyújt egyfajta képet az ezzel járó véleményével együtt: „Délután Kornfeld, Tildy és Varga Béla jöttek. [...] Szent-Györgyiről nagyon rossz véleménnyel voltak, főleg Kornfeld. Hirdeti a miniszterelnökségét, és erősen baloldali – szerintem fuzsitus.”⁴⁷² Szent-Györgyi miniszterelnöki kinevezése tehát – tekintetbe véve, hogy Andorka Rudolf a politikai elit bizalmasa volt és Szegedy-Maszák Aladár barátja, ha nem is talált teljes ellenzésre, de nem volt népszerű elgondolás.

Beszámolt továbbá arról brit tárgyalópartnereinek, miszerint a magyar hadsereg támogató erejére nem lehet számítani, míg a 25 német szimpatizáns, illetve német származású főtiszt el nem távolítják a hadsereg éléről.⁴⁷³ Biztosította a tárgyalópartnereket arról, hogy a honvédelmi miniszter, Nagybacsoni Nagy Vilmos előkészít két hadtestet, amik mentesek a német befolyástól, illetve arról is, hogy a magyar kormány több katonát nem küld a szovjet frontra. Mindenesetre felajánlotta szolgálatait a Szövetségeseknek és egy háború utáni Európa újjáépítésére alkalmas Magyarország (ti. magyar kormány) létrehozását,⁴⁷⁴ és kijelentette, hogy hatalomra jutása esetén két hét alatt megtisztítaná a vezérkart a német szimpatizáns elemektől, amivel katonai támogatást tud nyújtani a szövetségeseknek.⁴⁷⁵ Illetve közölte, hogy amennyiben az britek támogatják kinevezését, úgy az általuk olyan fontos szabotázsakciók elvégzésével akadályozni tudja a német háborús erőfeszítéseket, melyeket a jelenlegi rezsim

⁴⁶⁹ Moss, Ralph W.: *Szent-Györgyi Albert*, 2003. 151.

⁴⁷⁰ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 234.

⁴⁷¹ Pálóczi-Horváth: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 89.

⁴⁷² II. 5-i naplóbejegyzés, Andorka Rudolf: *A madridi követségtől Mauthausenig*, 1978. 292.

⁴⁷³ Marton János – Pap Kornélia: *Szent-Györgyi Albert Magyarországon*, 2017. 114.

⁴⁷⁴ Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája*, 1988. 311.

⁴⁷⁵ 14. sz. irat (1943. március 10.) 1. sz. melléklete, *Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban*, 1978. 105-106.

nem végez el. Hangsúlyozta a Szövetséges megszállás fontosságát, amely segítené Magyarországot hadserege leszerelésében és egy demokratikus rezsim megalakításában.⁴⁷⁶

Szent-Györgyi személyére való tekintettel de Chastelain és Pálóczi-Horváth György egyenesen Londonban jelentették az ügyet, hogy a londoni SOE főparancsnokság egyből értesítesse a brit külügyminisztériumot. A londoni válasz várható volt: a brit kormányt nem érdekli, ki Magyarország miniszterelnöke, amíg az ország háborúban áll a Szövetségesekkel.⁴⁷⁷ De Chastelain és Pálóczi-Horváth továbbá hozzátették, hogy a britek természetesen helyeselnének minden németellenes fordulatot, de egyelőre nem tartják azt annyira sürgősnek, hogy akár Szent-Györgyi, akár más vegye át a miniszterelnökséget. Ugyanis a jelenlegi helyzetben csak igen komoly erőfeszítések árán lehetne bármilyen németellenes fordulatot végrehajtani; ha Szent-Györgyi miniszterelnök lenne, komolytalan benyomást keltene, hiszen hónapokig ki kellene szolgálnia a németeket, révén, hogy előkészítés híján németellenes fordulatot végrehajtani nem képes.⁴⁷⁸

Szent-Györgyit természetesen a brit válasz lehangolta. De Chastelain megmagyarázta, hogy tekintettel kapcsolataira és politikai súlyára, fontos volna, hogy állandó és rendszeres kapcsolatban maradjon a britekkel. Ezért indítványozta, hogy Szent-Györgyi, aki diplomáciai útlevelel rendelkezett, vigyen Magyarországra egy rövidhullámú adóvevő készüléket, amin bármikor felveheti a kapcsolatot az SOE-val, amihez rejtjel-rendszert is adnak.⁴⁷⁹ Szent-Györgyi az elgondolással egyetértett, de hozzátette, nem érdemes a készülék becsempészését megkockáztatnia, ha Szegeden el tudnak készíteni egy ilyen készüléket. De Chastelain ezek után egy délutánt töltött azzal, hogy külön a professzor számára kidolgozott rejtjelre kioktassa.⁴⁸⁰

Tárgyalópartnerei közölték, hogy a magyar kormánytól konkrét lépéseket várnak a németektől való elszakadást illetően, és hangsúlyozták ismételten a szabotázsakciók fontosságát.⁴⁸¹ Szent-Györgyit titoktartásra intették, majd Szent-Györgyi elbúcsúzott azzal, hogy két héten belül jelentkezni fog állomásán keresztül, és közölni fogja, milyen mértékben és mikor lehet számítani egy németellenes fordulatra. Az SOE elutazása után jelentést kapott arról, hogy az

⁴⁷⁶ Marton János – Pap Kornélia: *Szent-Györgyi Albert Magyarországon*, 2017. 114-115.

⁴⁷⁷ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 89-90.

⁴⁷⁸ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 235.

⁴⁷⁹ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 90.

⁴⁸⁰ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 235.

⁴⁸¹ Marton János – Pap Kornélia: *Szent-Györgyi Albert Magyarországon*, 2017. 115-116.

Isztambulban tartózkodó Frey Andrásnak, illetve a vonaton arról beszélt egy ismerősének, hogy tárgyalt a britekkel, akik felkérték, legyen Magyarország miniszterelnöke.⁴⁸²

Hazatérése után az eredményekről, illetve a kormánycsoport benyomásairól Andorka Rudolf naplója ad bizonyos képet. II. 23-i naplóbejegyzése a Szent-Györgyi által jelentettekből az alábbi konklúziót vonja le: Szent-Györgyi csak a brit titkosszolgálattal tudta felvenni a kapcsolatot, akik a rádiókapcsolat felvételét és a szabotázsakciók megindítását kívánják. Kállay a szabotázsakciókat teljes mértékben elutasította, mert azok provokálnák a németeket, de a rádiókapcsolat felvételét támogatta, főleg Ullein-Reviczky Antal nyomására.⁴⁸³

Szent-Györgyit mindenképpen lehangolta a számára elutasítást jelentő brit álláspont, amit mutat az is, hogy hazautazása előtt közvetítőkön keresztül eljuttatott egy memorandumot az Egyesült Államokba,⁴⁸⁴ ami február 13. dátummal keltezett és március 16-án érkezett meg Washingtonba.⁴⁸⁵ Memorandumában közvetítette Kállay Miklós üzenetét Steinhardt ankarai nagykövetnek, mely szerint Magyarország nem ad több katonát Németországnak, Kállay továbbra is ki fog állni a magyarországi zsidóság védelmének érdekében annak ellenére, hogy beszédeiben ellenük lép fel, és a német megszállás veszélye miatt – aminek bekövetkeztével a zsidóság veszélybe kerülne – jelenleg más politikát folytatni nincs lehetősége. Illetve hozzátette, hogy Ullein-Reviczky Antal különleges feltételeket ajánlott számára egy esetleges fegyverszünetre vonatkozóan.⁴⁸⁶

Szent-Györgyi programja kapcsán alapvető különbséget az jelenti a többi kiküldött programjával szemben, hogy míg a többi kiküldött a magyar kormánycsoport, Kállay Miklós, Ullein-Reviczky Antal nevében hozták a magyar kormány üzenetét, addig Szent-Györgyi magánemberként jelent meg. Bár közvetítette Kállay és Ullein-Reviczky üzeneteit és jó szándékát az angolszászok felé, ő maga színes politikai képviselőként jelent meg, nem a kormányt képviselve. Illetve míg a többi kiküldött az esetleges magyar megadásról tárgyalt a jelenlegi rezsim hatalmon maradásával, Szent-Györgyi programjában a jelenlegi rezsim megdöntésével és új kormányalakítással számolt az ő miniszterelnöki vezetésével. Illetve különbséget jelent még, hogy a kormánycsoport kiküldöttei nem tartalmaztak konkrét magyar

⁴⁸² Pálóczi-Horváth György: *Angol Hirszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 90.

⁴⁸³ II. 23-i és II. 25-i naplóbejegyzések, Andorka Rudolf: *A madridi követségtől Mauthausenig*, 1978. 297-298.

⁴⁸⁴ *Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban*, 1978. 33.

⁴⁸⁵ Fenyő Miksa: *Hitler, Horthy and Hungary*, 1972. 123.

⁴⁸⁶ Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája*, 1988. 312.

katonai akciókat vagy szabotázsakciókat, addig Szent-Györgyi hajlandó volt a németellenes szabotázsakciók elvégzésére, amint brit támogatással miniszterelnöki kinevezése megvalósul.

Szent-Györgyi Albert kiutazásáról a német hírszerzés értesült. Egyrészt még Isztambulban megkérnyékezték olyan emberek, akik amerikai megbízottaknak adták ki magukat, de valójában a német hírszerzés ügynökei voltak,⁴⁸⁷ másrészt 1943. március 14-én Edvard Beneš a londoni rádió adásában közölte, hogy két magyar professzor érkezett Törökországba. A rádióadásról a németek március 15-én értesültek. Beneš állításai szerint a két magyar professzor azt híresztelte, hogy Magyarország csak német nyomásra lépett be a háborúba, és Magyarország hajlandó átállni, amint a szövetségesek elérik a magyar határt.⁴⁸⁸

Beneš beszédét a Reuters Iroda is közzétette. A magyar cáfolatot a Magyar Távirati Iroda adta közre 1943. március 17-én hivatalos kommunikéban, melyben a magyar kormány az ügy kivizsgálása után megállapítja, valóban járt az említett két magyar professzor Törökországban, de szigorúan tudományos célból. Mészáros Gyula a keleti nyelvek tanára volt az isztambuli egyetemen már az első világháború előtt, Szent-Györgyi Albert pedig elismert Nobel-díjas tudós, aki meghívásra az isztambuli egyetemen tartott előadást. A magyar kormánynak, folytatja a kommuniké, semmi oka feltételezni, hogy a két professzor bármilyen politikai tevékenységet kifejtett volna, különösen nem a Beneš által jelzett irányban.⁴⁸⁹

A török lapok később közölték a magyar cáfolatot is.⁴⁹⁰ A brit beállítottságú „*Yeni Sabah*” török lap a cáfolatot kapcsolatba hozza a magyar hadsereg elszenvedett veszteségeivel a keleti fronton, amely szerint könnyen elképzelhető, hogy a magyarok békét követelnek – „és mindenesetre figyelemreméltó, hogy egy neves államférfi áll elő ilyen hírrel, amelyet a MTI sietve cáfol.”⁴⁹¹ A francia nyelvű „*Journal d'Orient*” törökországi lap pedig megállapítja, hogy Magyarország szeretné megszüntetni a további áldozathozatalt, béke után áhítozik, de mivel Németországgal számolni kell, ezért a látszatot fent kell tartani, de békekötési szándékainak hallgatólagos jelét adta, és számít rá, hogy tetteit (parlamentarizmus, zsidóellenes intézkedések enyhítése) a békekötésnél majd figyelembe fogják venni.⁴⁹²

⁴⁸⁷ Cornelius, Deborah S.: *Kutyaszorítóban*, 2015. 273.

⁴⁸⁸ *A Wilhelmstrasse és Magyarország*, 1968. 711.

⁴⁸⁹ Lásd: 3. sz. Melléklet.

⁴⁹⁰ „... a háború szolgálatában”, 2007. 188.

⁴⁹¹ Ankara, 1943. március 23. 54/pol.-1943. sz. jelentés, MOL K 63, Politikai Osztály, 378 d. 32/1/A. Törökország, Ankara – Másolatok.

⁴⁹² Uo.

Bár hazatérése után Szent-Györgyi a rövidhullámú rádió adóvevőn nem jelentkezett az SOE-nál, Bay Zoltán visszaemlékezései szerint 1944 márciusának környékén felkereste őt, hogy a britekkel való kapcsolat létesítése és fenntartása céljából szükség lenne egy készülék elkészítésére. A tervek szerint a Tungaram-laboratórium megbízható rádiómérnökeit alkalmazták volna e célból.⁴⁹³ A britek azt remélték, hogy a rádióállomás pontos jelentéseket fog adni a háborús termelésekről és a német veszteségekről. Az állomás felállítása megghiúsult, ugyanis még Isztambulban a német hírszerzés sikeresen megkörményezte, így a tervet elárulták.⁴⁹⁴

⁴⁹³ Bay Zoltán: *Emlékeim Szent-Györgyi Alberttről*, in. *Valóság*, (11.), pp. 32-39, 1983. 32-33.

⁴⁹⁴ Moss, Ralph W.: *Szent-Györgyi Albert*, 2003. 153-154.

Frey András Törökországban

Frey András, a Magyar Nemzet külpolitikai szerkesztője Ullein-Reviczky Antal megbízásából érkezett Törökországba 1943 februárjában, hogy felvegye a kapcsolatot a britekkel és amerikaiakkal, és megkezdhesse a tárgyalásokat Magyarország kiválásáról a II. világháborúból.⁴⁹⁵ Hivatalosan mint a Magyar Nemzet isztambuli tudósítója tartózkodott Isztambulban.⁴⁹⁶ Az amerikaiakkal való kapcsolatfelvételre azok vonakodása miatt nem került sor.⁴⁹⁷ Bár a béketapogatózások előkészítése már 1942 decemberében megkezdődött, a vízümbeszerzés körüli nehézségek felmerülése miatt kéthónapos késedelemmel érkezhetett meg Isztambulba.⁴⁹⁸ Frey itt mindössze Pálóczi-Horváth Györgyöt és Morgan őrnagyot, a magyar szekció vezetőjét találta, akik az SOE nevében hajlandónak mutatkoztak arra, hogy „szóba álljanak” vele – az amerikaiaktól azonban azt a választ kapta, hogy „az angolok fognak tárgyalni az ő nevükben is.”⁴⁹⁹ Váli Ferenc szerint a szegényes kapcsolatait az angolszászokkal Frey annak köszönhetette, hogy az angoltudása nem volt megfelelő. Érdekesség, hogy Váli – ahogy Pálóczi-Horváth György – nem volt jó véleménnyel Freyről, akit úgy ír le, mint erős tévképzetű embert, aki azt gondolta, hogy ő az egyedüli ember, aki átvezetheti Magyarországot a világháborúból való kiugráson keresztül. Ennek megfelelően ki akart iktatni a képből minden kint tartózkodó magyar riválist, többek között a Váli által felajánlott együttműködést is teljesen elutasította.⁵⁰⁰

Frey Ullein-Reviczky embereként mutatkozott be, azonban azt elhallgatta, hogy a Revíziós Liga alkalmazottja, melynek hetente kétszer küld jelentést.⁵⁰¹ Üzenetének lényege a következő volt:

1. Magyarország nem szándékozik ellenállni, ha a brit-amerikai és lengyel csapatok elérik határát, amiért cserébe nem kér semmit.
2. Magyarország elvileg hajlandó „pozitív akciókra” a németek ellen, amennyiben gyakorlati együttműködés hozható létre az angolszász és magyar hadseregek között.
3. Az üzenet lényege nem a jelenlegi rezsim, hanem a magyar nép megmentése.⁵⁰²

⁴⁹⁵ Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája*, 1988. 298, 302.

⁴⁹⁶ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143, 90-91.

⁴⁹⁷ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 229.

⁴⁹⁸ Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam*, II. kötet, 1991. 127.

⁴⁹⁹ Uo. 127.

⁵⁰⁰ Váli, Ferenc A.: *A Scholar's Odyssey*, Edited by Karl W. Ryavec, Iowa State University Press, Ames, Iowa, 1990. 34.

⁵⁰¹ ÁBTL – 3.2.4. – K – 1629/1. 156-157.

⁵⁰² Ullein-Reviczky Antal: *Német háború – orosz béke*, 1993. 165.

Pálóczi-Horváth György elmondása alapján a Frey által elbeszéltek szerint Magyarországon jelenleg komoly ellenállási megmozdulásra nem lehet számítani, mert minden a vezető köröktől függ⁵⁰³ – amivel szintén a jelenlegi rezsim fontosságát igyekezett kiemelni. Természetesen emellett hangsúlyozta kapcsolatainak mélységét, elmondta, hogy bizalmas barátja Szegedy-Maszák Aladárnak,⁵⁰⁴ kiküldését pedig a miniszterelnök mellett Kornfeld Móric és Szekfű Gyula is támogatja.⁵⁰⁵

Pálóczi-Horváth György közlése szerint Freynek erősen téves nézetei voltak a Szövetségesek politikáját illetően, többek között meg volt győződve arról, hogy a Szövetségesek nagy súlyt fektetnek arra, hogy Magyarország a háború alatt végig megmaradjon a „rend és a biztonság szigetének”, vagyis hogy ne történjen rezsimváltás, mert az veszélyeztetné a háború utáni „kibontakozást”, amit Pálóczi-Horváth megcáfolt. Pálóczi-Horváth ezek után beszélgetésük során kérte, hogy Frey részletesen beszéljen arról, hogy Magyarországon a különböző rétegeknek milyen a hangulata, ne pedig a vezető réteg véleményéről beszéljen. Erre Frey az általános ijedtséget emelte ki, illetve a zsidóságról beszélt, akik a németiség provokálását ellenezték, amivel konkrét eredményt nem lehetne elérni, csak az általános helyzet romlana Magyarországon.⁵⁰⁶ Ezzel szintén azt igyekezett megerősíteni, hogy bármilyen németellenes akció lebonyolítása az ország megszállását eredményezné, amivel a Magyarországon tartózkodó körülbelül 100 ezer zsidó menekült és az ott élő zsidóság életveszélybe kerülne.

Frey emellett beszélt arról, hogy Kállay Miklós miniszterelnök felszólalásaival azt szeretné elérni, hogy a németek ne legyenek még gyanakvóbbak vele szemben, és közben a Szövetségesek lássák jóindulatát és demokratikus beállítottságát. Végül kifejtette, hogy a Szövetségeseknek valamilyen módon biztatást kellene adniuk Magyarországnak, hogy a világháború után nem fog egy újabb Trianon bekövetkezni. Pálóczi-Horváth ezek után kijelentette, hogy Frey Andrásnak jobban meg kell ismernie a Szövetségesek beállítottságát és általános hangulatát, amire Isztambulban lehetősége lesz. Megkaphatja a brit, amerikai, orosz sajtótermékeket, elolvashatja a háború folyamán megjelent könyveket, amikből képet kap a valódi helyzetről, és amitől másképp fogja látni a magyar helyzetet is.⁵⁰⁷

Néhány hét múlva a britek az amerikaiakkal egyetértésben azt válaszolták Frey Andrásnak, hogy a magyar kormány minél előbb küldje Isztambulba két magas rangú katonatisztjét a tett

⁵⁰³ ÁBTL – 3.2.4. – K – 1629/1. 156-157.

⁵⁰⁴ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 236.

⁵⁰⁵ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143, 90-91.

⁵⁰⁶ ÁBTL – 3.2.4. – K – 1629/1. 157.

⁵⁰⁷ Uo. 157.

javaslat részletes megtárgyalására.⁵⁰⁸ Kállay Miklóst a válasz megdöbbenette; aggódott, hogy nem talál egyetlen olyan magas rangú tisztet sem, aki hajlandó civilvel (ti. Pálóczi-Horváth Györggyel) tárgyalásba bocsátkozni, másrészt aggódott amiatt, hogy információk szivároghatnak ki, illetve hogy két magyar magas rangú katonatiszt megjelenése Isztambulban feltűnő lenne, ami felkeltene a németek érdeklődését.⁵⁰⁹ A brit sajtó és rádió magatartása, illetve a folyamatos szivárogtatása az isztambuli vonalnak Kállayban bizalmatlanságot keltett, a háttérben kelepcét gyanított (nevezetesen azt, hogy a britek az ország német megszállását akarják kiprovokálni), ezért nem kívánt a tárgyalásokba katonákat bevonni.⁵¹⁰

Aggodalmai többé-kevésbé helytállónak bizonyultak, bár látható, hogy egy-két esettől eltekintve a magyar kapcsolatfelvételeket diszkréten kezelték, és szinte bizonyos, hogy magas rangú katonatisztek megjelenésével a kapcsolat hivatalos szintre emelkedett volna, ami onnantól kezdve kizárta volna a civil szférát.

Frey András a tárgyalások után kint maradt Isztambulban; saját bevallása szerint Kornfeld Mórictól kapott 40.000 svájci frankot, hogy szükség esetén a háború egész tartamára Törökországban maradhasson.⁵¹¹ Formális beszerzése az SOE szervbe nem történt meg, de rövid ideig Pálóczi-Horváth György tartotta vele a kapcsolatot.⁵¹² Kettejük kapcsolata azonban mindenképpen negatívnak mondható, egyszer össze is verekedtek.⁵¹³ A háború után, 1946-ban disszidált.⁵¹⁴

⁵⁰⁸ Id. Ullein-Reviczky Antal: *Német háború – orosz béke*, 1993. 104.: „A magyar kormánynak ajánljuk, hogy mielőbb küldje Isztambulba a hadsereg két magas rangú tisztjét a tett javaslat részleteinek megtárgyalására. A magyar tiszték és a szövetséges szervek közti kapcsolat Frey úr közvetítésével fog létrejönni.” Id. Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam*, II. kötet, 1991. 127.: „Javasoljuk, hogy a magyar kormány mielőbb küldjön Isztambulba két magas rangú katonatisztet a tett ajánlat részleteinek megtárgyalására.”

⁵⁰⁹ Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam*, II. kötet, 1991. 127-128.

⁵¹⁰ Joó András: *Helyzetmérlegelés és taktika a magyar háborús diplomáciában, 1943-1944*, in. *Közép-Európai Közlemények*, IX. évf. (4.), pp. 19-34, 2016. (letöltve: <http://vikek.eu/wp-content/uploads/2017/03/KEKNo352016.4.sz%C3%A1m.pdf>), 25-26.

⁵¹¹ Pálóczi-Horváth: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143, 91.

⁵¹² ÁBTL – 3.2.4. – K – 1629/2. 287.

⁵¹³ ÁBTL – 3.2.4. – K – 1629/1. 169., Váli, Ferenc A.: *A Scholar's Odyssey*, 1990. 36.

⁵¹⁴ 1948 júliusában Bécsbe, majd Salzburgba ment. Állandó munkatársa volt a Nyugati Hírek, az Amerikai Magyar és a Standpunkt című emigrációs lapoknak. Lásd: Tóth Miklós és tsai, ÁBTL – 3. 1. 9. – V – 47033/a. 94. 1949-ben az Amerikai Egyesült Államokba ment.

Dr. Váli Ferenc Isztambulban

Váli Ferenc 1943. február 15-én érkezett meg Isztambulba. Váli ismerte Davidson már annak budapesti ott tartózkodása során, tehát kapcsolatba került az SOE „D” szekciójával,⁵¹⁵ és mielőtt Davidson elhagyta Magyarországot 1941-ben, megkereste Válit is, és felajánlotta neki is, hogy hagyja el vele az országot. Váli visszaemlékezése szerint azonban Teleki Pál halálával megszűnt annak az esélye, hogy engedélyt kapjon az ország elhagyására, így az ajánlatot visszautasította. Viszont Davidsonnal megegyeztek abban, hogy továbbra is kapcsolatban maradnak.⁵¹⁶

Váli kapcsolata a „második diplomáciai vonallal” egészen 1941-ig nyúlik vissza, amikor Teleki Pállal találkozott a belvárosban. Az akkori miniszterelnök megérdeklődte, hajlandó volna „egy megbízatással” külföldre menni, ami a Tájékoztatási Osztály egyik misszióját takarta volna.⁵¹⁷ A Tájékoztatási Osztályt Teleki Pál alapította, és közvetlen az ő vezetése alatt működött. Célja az volt, hogy a Külügyminisztériumtól függetlenül kapcsolatot tartson a Szövetségesekkel; olyan személyeken keresztül akarták ezt a kapcsolatot felvenni és tartani, akik külföldi ismeretsséggel rendelkeztek, illetve angolszász szimpatizánsok voltak. Váli megfelelt ezeknek a kritériumoknak; Nagy-Britanniában tanult mint ösztöndíjas, tehát külföldi kapcsolatokkal rendelkezett, politikai beállítottsága pedig mindenképpen angolszász barát volt. Teleki Pál nem részletezte Válinak a feladatot, hanem azt mondta, menjen be a Tájékoztatási Osztály irodájába, és keresse meg Vékán Sándor osztálytanácsost, aki részletesen tájékoztatni fogja a feladatról.⁵¹⁸

1942-ben Davidson hívására érkezett meg Isztambulba. Pálóczi-Horváth György szerint Basil Davidson egy bizonyos „dr. Schwartz Professzor”⁵¹⁹ keresztül hívta Isztambulba Válit, aki isztambuli jogi egyetemi tanár volt, önként dolgozott az SOE-nak, amiért cserébe nem kért juttatást.⁵²⁰ 1942 nyarán Váli „egy barátján” keresztül kapcsolatba lépett Ullein-Reviczky Antallal, aki a küldetést ekkor még korainak ítélte; decemberben üzent neki, hogy Kállay

⁵¹⁵ ÁBTL – 3.2.4. – K – 1629/1. 161.

⁵¹⁶ Váli, Ferenc A.: *A Scholar's Odyssey*, 1990. 5.

⁵¹⁷ Joó András: *Világháborús intrikák. A magyar béketapogatások és az isztambuli színtér fontos mozzanatai, 1942-1944*, in: Századok, 142. évf. (6.), pp. 1421-1464, 2008. 1427.

⁵¹⁸ Vékán kijelentette, hogy Váli ösztöndíjasként, tanulmányi úton való részvétellel menjen ki Nagy-Britanniába, és keressen összeköttetést a britekkel. Küldetéséből nem lett azonban több, mint elméleti megbeszélés. SÁNDORFI GYULA és tsai, ÁBTL. 3. 1. 9. V-85139/5. 78-79.

⁵¹⁹ Andreas Schwarz

⁵²⁰ Lásd. Pálóczi-Horváth: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 80. 110. Illetve Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 237.

Miklós miniszterelnök engedélyt adott kiküldésére. Az eltelt időt ezalatt Váli arra használta fel, hogy felújítsa személyes kapcsolatait az Isztambulban lévő brit kontaktjai felé.⁵²¹

Ullein-Reviczky Antal Váli Ferenc útlevelének elintézése érdekében Fall Endréhez, a Revíziós Liga ügyvezetőjéhez irányította. Mivel Váli Ferenc a Revíziós Liga kiküldöttje volt, levelezését hivatalosan a Revíziós Ligához irányította, jelentései pedig egy belső borítékban a Külügyminisztériumnak voltak címezve. Ellátmányát Fall Endre továbbította a Külügyminisztérium Kulturális Osztályától.⁵²² Vízumkérésével kapcsolatban azt hozták fel indokként, hogy az isztambuli egyetemre megy előadást tartani, amivel a felmerülő kérdéseket simították el csökkentve a németek gyanakvását.⁵²³ Váli Törökországba való megérkezése után megtudta, hogy akkor már Isztambulban tartózkodott Szent-Györgyi Albert Nobel-díjas tudós⁵²⁴, illetve Frey András Váli előtt néhány nappal előtte érkezett meg, aki lényegében ugyanazt az üzenetet hozta, mint ő.⁵²⁵

Tanulmányában Pálóczi-Horváth György azt írja, hogy Magyarországról Váli sokkal realisabb helyzetképet adott, mint Frey András.⁵²⁶ Váli visszaemlékezése szerint egy 5 pontból álló üzenetet kellett átadnia az angolszászoknak, amit Ullein-Reviczky adott át, és amit Kállay fogalmazott meg:

1. A magyar kormány nem kíván harcolni a brit vagy amerikai erőkkel.
2. A magyar kormány nem tekinti magát hadban állónak Nagy-Britanniával és Amerikával, Magyarországra úgy kell tekinteni, hogy német kényszer alatt áll.
3. Ha a brit vagy amerikai csapatok elérik Magyarország határait, akkor a magyar kormány nem szándékozik ellenállást tanúsítani velük szemben.
4. Ráadásul a magyar kormány ezennel felkéri a brit és amerikai kormányokat, hogy küldjék haderejüket Magyarországra.
5. A magyar kormány tájékoztatást kér ezektől a Szövetséges kormányoktól, hogy mit kell tennie a fent említettek megvalósítása érdekében.⁵²⁷

Egy magyar klubban megtartott vacsora alkalmával találkozott Léderer Sándorral, az Orion gyár megbízottjával, aki ismerősnek tűnt neki. Pálóczi-Horváth György megbízásából Léderer

⁵²¹ Joó András: *Kállay Miklós külpolitikája*, 2008. 59.

⁵²² SÁNDORFI GYULA és tsai, ÁBTL. 3. 1. 9. V-85139/5. 85.

⁵²³ Pálóczi-Horváth: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 90.

⁵²⁴ Látogatása nagy feltűnést keltett, mindenkivel szóba állt, nemsokára így már a sajtóban kezdték kommentálni utazásának igazi célját. SÁNDORFI GYULA és tsai, ÁBTL. 3. 1. 9. V-85139/5. 85

⁵²⁵ Uo. 85.

⁵²⁶ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 237.

⁵²⁷ Váli, Ferenc A.: *A Scholar's Odyssey*, 1990. 10-11.

néhány nappal később felkereste őt hotelszobájában, hogy a Leslie Harroppal való találkozás helyszínére vigye őt.⁵²⁸ A Harroppal való találkozás alkalmával közölte megbízatását, amire ő akkor utasítás hiányában konkrét választ adni nem tudott; közölte, hogy a kérdés továbbítása után fog választ adni, addig nem nyilatkozik arról, amit Váli mondott. A megbeszélés során Harrop jegyzeteket készített, illetve lejegyezte a Váli által hozott 5 pontból álló üzenetet.⁵²⁹ Ezután egy hét múlva ismét Harrop lakásán találkoztak, ahol lényegében azt közölte vele Harrop, hogy a brit kormány kinyilvánította: addig nem hajlandók tárgyalásokba bocsátkozni magyar kiküldöttekkel, amíg magyar csapatok vannak idegen földön.⁵³⁰ Kérdésére, hogy milyen csapatokra gondolnak, Harrop Szovjetuniót és Jugoszláviát jelölte meg, ahol magyar csapatok álltak hadban a Szövetségesekkel. A brit választ a magyar követségi futárpostán közvetlenül közölte Ullein-Reviczky Antallal. Március végén megérkezett a magyar válasz, miszerint Jugoszláviában nem állnak hadban magyar csapatok, és hogy a Szovjetunióból ki fogják vonni azokat, ami lassan és nehezen megy.⁵³¹

Áprilisban Ullein-Reviczkytől az az utasítás jött, hogy május 1-ig hagyja el Törökországot, térjen vissza Magyarországra, vagy menjen Egyiptomba.⁵³² Mivel úgy érezte, a németek részéről a biztonságot garantálni Magyarországon nem tudják, és a Gestapo valószínűleg hazaérkezése után azonnal letartóztatná, írt egy levelet Ullein-Reviczkynek, amiben részletezte, miért nem szabad Budapestre visszatérnie, és közölte, hogy nem megy vissza.⁵³³ Végül a kapott utasítások alapján Törökországban maradt, ahol általában Lédererék, Pálóczi-Horváth társaságával találkozott, de tartotta a kapcsolatot Harroppal és Morgan őrnaggyal is.⁵³⁴ Formálisan nem történt meg a beszervezése az SOE-ba, Pálóczi-Horváth György, Morgan őrnagy – később W. Harris Burland tartotta vele a kapcsolatot az SOE számára angolszász beállítása miatt, és kisebb hírszerzői tevékenységeket látott el.⁵³⁵

⁵²⁸ SÁNDORFI GYULA és tsai, ÁBTL. 3. 1. 9. V-85139/5. 85.

⁵²⁹ Váli, Ferenc A.: *A Scholar's Odyssey*, 1990. 18.

⁵³⁰ SÁNDORFI GYULA és tsai, ÁBTL. 3. 1. 9. V-85139/5. 80.

⁵³¹ Uo. 86.

⁵³² Ami Váli Ferenc szerint Frey András mesterkedésének eredménye volt. Ugyanis Kibékíthetetlen és személyes ellentét alakult ki Frey András, Váli Ferenc és Veress László között; ott akadályozták egymás munkáját, ahol alkalmuk adódott. Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanez...*, II. Kötet, 1996. 192.

⁵³³ Váli, Ferenc A.: *A Scholar's Odyssey*, 1990. 32.

⁵³⁴ SÁNDORFI GYULA és tsai, ÁBTL. 3. 1. 9. V-85139/5. 86-87.

⁵³⁵ Uo. 81.

1946-ban, a háború után tért haza Magyarországra, 1948 márciusában a Pénzügyminisztérium nemzetközi főosztályára került, ahonnan 1949-ben eltávolították.⁵³⁶ 1951-ben letartóztatták, kémkedés vádjával bíróság elé állították, majd elítélték.⁵³⁷

⁵³⁶ Uo. 30-31.

⁵³⁷ Joó András: *Világháborús intrikák. A magyar béketapogatózások és az isztambuli szintér fontos mozzanatai, 1942-1944*, in: Századok, 142. évf. (6.), pp. 1421-1464, 2008. 1426.

Veress László első kiküldetése

1943. március 6-án szállt repülőgépre és utazott Isztambulba Veress László, sajtóelőadó segédtitkár, megérkezése másnapján pedig már kapcsolatba került Pálóczi-Horváth Györggyel.⁵³⁸ Tárgyalásuk leglényegesebb eleme az volt, hogy Veress továbbította Kállay azon üzenetét, mely lényegében megegyezett Frey Andráséval, vagyis hogy Magyarország nem fejt ki ellenállást a szövetségesek hadseregeivel szemben, ha azok elérik a magyar határt, illetve hajlandó gyakorlati együttműködésre az angolszászokkal. Az együttműködés tisztázása érdekében a magyar kormánycsoport tárgyalásokat kíván folytatni a britekkel,⁵³⁹ melynek célja természetesen a magyar nép megmentése.

Veress is szembesült azzal az aktuális brit állásponttal, amivel a többi magyar megbízott is kapcsolatfelvételi kísérlete során, mely szerint csak a feltétel nélküli megadást fogadják el „tárgyalási alapként”. Pálóczi-Horváth György szerint Veress meglehetősen realista képet festett az aktuális magyar politikai helyzetről. Veress „arról panaszkodott, hogy a különböző semleges országokban a britekkel és amerikaiakkal tárgyaló kiküldöttek más és más válaszokkal és benyomásokkal térnek haza, úgyhogy Kállay és környezete teljesen meg van zavarva, nem tudják, mi a britek és amerikaiak álláspontja, és van-e egyáltalán egységes álláspontja Magyarországgal kapcsolatban.”⁵⁴⁰ Erre azt a választ kapta, hogy nem minden külképviseleti szerv minden beosztotjának van felhatalmazása, illetve utasítása az ellenséges országok képviselőivel tárgyalni, és ugyan lehet, hogy egyes magánembereknek más a véleménye, de a hivatalos brit álláspont a feltétel nélküli megadás elve.⁵⁴¹ Veress ugyan elfogadta a feltétel nélküli megadás elvét, mégis felhozta lehetőségként, hogy a brit kormány partnerként együttműködhet egy magyarországi ellenállási csoporttal.⁵⁴² Az ellenállási csoport tagjait Kállay Miklós miniszterelnökben, Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszterben, Szombathelyi Ferenc vezérkari főnökben és Ullein-Reviczky Antal állapította meg.⁵⁴³

Ezzel tehát felajánlotta az SOE állandó tájékoztatását a legújabb fejleményekről; mivel az SOE ezt elfogadta, Veressnek sikerült egyfajta hivatalos szintre vinnie a brit titkosszolgálatral a kapcsolatot, és ebből a szempontból missziója sikeresnek mondható.⁵⁴⁴ Pálóczi-Horváth

⁵³⁸ Veress, Laura-Louise: *Clear the line*, 1995. 95-96.

⁵³⁹ Bokor Péter: *Végjáték a Duna mentén*, 1982. 49.

⁵⁴⁰ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 241.

⁵⁴¹ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 93-94.

⁵⁴² Veress, Laura-Louise: *Clear the line*, 1995. 97.

⁵⁴³ Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanez...*, II. Kötet, 1996. 190.

⁵⁴⁴ Macartney, C. A.: *October fifteenth*, 1957. 144.

György emellett kijelentette, hogy a magyar kormány szándékainak ismeretében politikai megbeszélésekre szükség nincs, ellenben a magyar kormány küldjön ki két katonai tisztet a konkrét katonai lépések megtárgyalására. Amennyiben a magyar kormány erre nem képes úgy a további érintkezéseknek semmi célja nincs.⁵⁴⁵ Szó esett még a tárgyalások alatt szabotázsakciók elvégzéséről magyar földön, aminek elvégzése a hírszerzés és propaganda mellett az SOE egyik alapvető feladata volt. Veress annak követelését, hogy Magyarország németellenes szabotázsakciókat hajtson végre, azzal az indokkal utasította el, hogy ő a magyar kormány nevében tárgyal, és mint olyan, nem végezhet saját országa területén szabotázsakciókat, hiszen egy ország nem pusztíthatja el saját forrásait. Az érvelést az SOE képviselők látszólag elfogadták.⁵⁴⁶ Az SOE ragaszkodott hozzá, hogy brit részről továbbra is Pálóczi-Horváth György folytassa a tárgyalásokat; nem engedve tehát annak a nyomásnak magyar részről, hogy a kommunista beállítottságúnak vélt Pálóczi-Horváthot elmozdítsák a tárgyalások éléről. Veressnek ekkor adtak egy rádiót is, aminek üzembehelyezését Kállay ekkor megtiltotta.⁵⁴⁷

Az isztambuli szállóba való út során Veress többet is követték – a török rendőrség folyamatosan figyelte a kiküldöttek tevékenységeit. A szállodában éjszaka bekopogott hozzá egy SS tiszt, Veressnek nem kis riadalmat okozva, hogy lebukott, és a német hírszerzés máris értesült küldetéséről. Azonban csak felesége ékszereit nyújtotta át, és kérte, hogy megőrzésre Magyarországra vigye át, amíg a háború tart.⁵⁴⁸

Az SOE brit titkosszolgálati szerv számára nyilvánvalóvá vált a magyar kiküldöttek eddigi isztambuli ténykedései után, hogy a Kállay-kormány megérett a megadásra, noha természetesen szeretne a megadás során minél jobb feltételeket elérni, még ha a hivatalos brit és Szövetséges álláspont a feltétel nélküli megadás. Feladat volt tehát, hogy a Kállay-kormányt megfelelően tájékoztassák a brit és Szövetségesek álláspontjáról, és ráébresszék a helyzet komolyságára. Fontos volt, hogy megszüntessék a többi semleges országban számos megbízott útján megismételt béketapogatózást, hogy helyette egy végleges tárgyalási csatornát biztosítsanak, ami megkapja hivatalos jellegét.⁵⁴⁹

A nyár folyamán a fentiek elérése érdekében Burland alezredes, a SOE kirendeltség parancsnoka memorandumot nyújtott be az SOE főparancsnokságának, melynek

⁵⁴⁵ Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanéz...*, II. Kötet, 1996. 190-191.

⁵⁴⁶ Veress, Laura-Louise: *Clear the line*, 1995. 97-98.

⁵⁴⁷ Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanéz...*, II. Kötet, 1996. 191.

⁵⁴⁸ Veress, Laura-Louise: *Clear the line*, 1995. 99.

⁵⁴⁹ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 93-94.

szövegezésében Pálóczi-Horváth György szerint maga is részt vett. A memorandum egyik célkitűzése volt elérni, hogy a brit propaganda és sajtóhang mutasson elégedetlenséget Magyarország magatartása ellen. Az SOE döntse el, melyik országszekció (stockholmi, berni, liszaboni vagy isztambuli) vigye tovább kizárólagosan a magyar kormánnyal való tárgyalásokat – természetesen hozzáfűzve, hogy a legalkalmasabb az isztambuli szekció lenne, aminek oka természetesen az esetleges sikerek elérése feletti kizárólagosság volt. Kérvényezte továbbá, hogy a Foreign Office adjon ki szigorú utasítást minden fel nem hatalmazott funkcionáriusnak, hogy minden magyar közeledést a legtávolságtartóbban fogadjanak.⁵⁵⁰ Pálóczi-Horváth az ezután bekövetkező általános merevedést a brit álláspontban a memorandumnak tulajdonítja.

⁵⁵⁰ Uo. 94-95.

Schrecker Károly Isztambulban

1943. április elején érkezett ki Törökországba Schrecker Károly, a Magyar Országos Központi Takarékpénztár (MOKTÁR) jogtanácsos üzleti tárgyalások ürügyén, aki első lépéseit a diplomáciai formák szigorú betartásával tette meg.⁵⁵¹ Tulajdonképpen Bethlen István kiküldöttje volt, akinek levelét a dán vagy holland követnek kellett átadnia. A megkeresett követ lett felkérve arra, hogy igazolja Schreckert az ankarai brit nagykövet előtt mint Bethlen megbízottját, aki egy jegyzéket óhajt átnyújtani.⁵⁵² Schrecker közölte, hogy számos magyar vezető nevében beszél, a konzervatívoktól a szocialistáig, feladata pedig megvilágítani Magyarország helyzetét, és szerezzen információkat Nagy-Britannia álláspontjáról.⁵⁵³

Az ankarai nagykövetségen Sir Knatchbull-Hugessen közölte, hogy ez ügyben forduljon Isztambulban William Morganhoz, mivel ő egy ellenséges ország politikusának kiküldöttjét. Schrecker jelentkezett Morgannél, aki Pálóczi-Horváth György jelenlétében fogadta őt. Schreckert kellemetlenül érintette Pálóczi-Horváth jelenléte, és kijelentette, hogy csak a britekkel kíván kapcsolatba kerülni. Morgan közölte, hogy ragaszkodik ahhoz, hogy „szabad magyar barátja” is jelen legyen a megbeszéléseknél, aminek eredményeit aztán továbbítják a brit kormánynak.⁵⁵⁴

Schrecker azonban kijelentette, hogy ő „ezekkel az urakkal nem óhajt tárgyalni, s majd módot talál arra, hogy küldetését másképp hajtsa végre.” Így visszautazott Ankarába, s megkérte a holland követet, hogy a Bethlen-féle jegyzéket lepecsételt borítékban küldje el a brit nagykövetnek.⁵⁵⁵ Sir Knatchbull-Hugessen brit nagykövet számára írt levelében azt kérte, engedélyezzenek számára néhány napos kiutazást Londonba, ahol „fogadhatnák az angol kormány illetékesei és a lengyel kormány”.⁵⁵⁶ Természetesen a kiutazás alkalmával titoktartás szükséges Németország miatt. Amennyiben ez nem lehetséges, szeretne Törökországban minél előbb választ kapni emlékiratára, hogy hazatérte után tájékoztathassa megbízóját az eredményekről.⁵⁵⁷

⁵⁵¹ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink* 2000. 256-257.

⁵⁵² Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 237.

⁵⁵³ Juhász Gyula: *Két tárgyalás 1943 tavaszán: Feljegyzések Kállay Miklós 1941 április 1-i római és Horthy Miklós 1943 április 16-i klessheimi tárgyalásairól*, in: *Történelmi Szemle*, 16. évf. (3-4.), pp. 488-530, 1973. 499.

⁵⁵⁴ ÁBTL – 3.2.4. – K – 1629/1. 157.

⁵⁵⁵ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 238.

⁵⁵⁶ *Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban*, 1978. 39.

⁵⁵⁷ Uo. 116-117. Kérdésses iratok: 21/a. Ankara, 1943. április 28. (Sir H. Knatchbull-Hugessen ankarai brit nagykövet levele Sir A. Cadogannek, a Külügyminiszter állandó Helyettesének), illetve 21/b. Isztambul, 1943. április 22. (Schrecker Károly magyar megbízott levele Sir H. Knatchbull-Hugessen ankarai brit nagykövetnek)

A nagykövet a boríték átvételekor hangsúlyozta a holland nagykövetnek, hogy azt isztambuli „embereinek” (ti. SOE titkosszolgálati szervnek) veszi át,⁵⁵⁸ és William Morgan isztambuli beosztottját bízta meg az ügy további intézésével. Schrecker kénytelen volt visszautazni Isztambulba, és folytatni a tárgyalásokat Morgannel és Pálóczi-Horváth Györggyel. A levél egy nagyobb borítékon belül egy kisebbik borítékban volt megtalálható.⁵⁵⁹ Pálóczi-Horváth felbontotta a levelet Schrecker előtt, aminek pecsétje nem volt megtörve.⁵⁶⁰ Pálóczi-Horváth és Morgan őrnagy azt tanácsolta Schrecker Károlynak, ne ragaszkodjon a memorandum tovább juttatásához, mert ez csak arról fogja meggyőzni a Foreign Office-t, hogy a magyar vezető körök nem tudják felmérni, az ország milyen kilátástalan és rossz helyzetben van, mint Németország csatlós-állama.⁵⁶¹ Megpróbálták rábeszélni, hogy informálódjék a valóságos nemzetközi helyzetről és a Szövetségesek tényleges álláspontjáról, majd hazautazása előtt erről tájékoztassa Bethlen Istvánt, hogy tegyen a megfontolás után realisztikusabb ajánlatot.⁵⁶² Schrecker azonban ragaszkodott a memorandum eljuttatásához Nagy-Britanniába.

A Schrecker-féle emlékirat⁵⁶³ végigveszi 1939 őszétől Magyarország azon momentumait, amelyek a brit kormánynak Magyarország megítélése szempontjából relevánsak lehetnek. Hangsúlyozza többek között az ország függetlenségét kijelentve, hogy Magyarország Svájc és Svédország mellett 1943-ban együtt élvezi a kontinens legbékésebb atmoszféráját. Vizsgálja a magyar politikai életet és a jelenlegi rezsim helyzetét magasztalva Kállay Miklós miniszterelnök személyét, aki „kizárólag magyar érzelmű”⁵⁶⁴. „A Jelen” című rész a háborúból való kiválással kapcsolatosan felmerülő feltételeket tartalmazza; kijelenti, hogy nem harcol a brit-amerikai erők ellen, ha Nagy-Britannia cserébe megfontol néhány feltételt. Egyebek mellett, hogy a magyar határ közelébe érkező brit-amerikai hadseregben nem lehetnek szerb, horvát, cseh vagy román katonák. Kéri, hogy az orosz katonák ne támadják meg Magyarországot, illetve ne bombázzák az országot. Amennyiben Nagy-Britannia elfogadja az ajánlatot, úgy rögzíteni kell az eljárás módját, és elő kell készíteni a szakértők tárgyalását.⁵⁶⁵

A jegyzéket kurirpostán továbbították Nagy-Britanniába, és néhány héten belül Alexander Cadogan, a külügyminiszter állandó helyettese írta meg: „We take a very poor view of such

⁵⁵⁸ Uo. 116.

⁵⁵⁹ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 92.

⁵⁶⁰ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 238.

⁵⁶¹ ÁBTL – 3.2.4. – K – 1629/1. 157.

⁵⁶² Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 93.

⁵⁶³ Teljes szövegét lásd *Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban*, 1978. 118-134. 21/c. (Schrecker Károly magyar megbízott memorandumja Sir H. Knatchbull-Hugessen Ankarai brit nagykövetnek)

⁵⁶⁴ Uo. 127.

⁵⁶⁵ Uo. 127-128.

childish attempts.”⁵⁶⁶ Schrecker felháborodott a válaszon, és kijelentette, hogy nem hiszi, ezt a választ valóban a brit külügyminisztérium adta. Bethlen István később megpróbálta ismét elküldeni ugyanezt a jegyzéket a Vatikánon keresztül, ugyanilyen eredménnyel.⁵⁶⁷ A brit válasz tehát minden értelemben elutasító volt, a javaslat megvitatásától a brit külügyminisztériumban teljesen elzárkóztak, legalábbis addig, amíg Magyarország felől nem érkezik jelzés magatartása megváltozásáról.⁵⁶⁸

A Foreign Office-ban úgy vélekedtek, hogy eddig ez az irat ad leghitelesebb képet a magyar politikáról. Az 1943. május 27-i feljegyzés egyértelműen kijelenti, hogy „Mi egyértelműen nem állunk készen arra, hogy a javaslatok megvitatására bármilyen tárgyalásokat kezdjünk a magyarokkal, vagy okot adjunk annak feltételezésére, hogy *a feltétel nélküli kapituláción kívül hajlandók lennénk bármit elfogadni* [kiemelés tőlem – H. D. D.]”⁵⁶⁹ Ez a kijelentés mutatja legjobban a brit álláspont már ismert elzárkózását bármilyen tárgyalástól Magyarországgal, ami leszögezi a magyar kiküldöttek számára azt a nyilvánvaló üzenetet is, hogy a feltétel nélküli megadás jelent bármilyen „tárgyalási alapot” a világháborúból kiutat kereső országok számára.

Bethlen István később disztancírozta magát a memorandumtól.⁵⁷⁰ A Frey András által közvetített ajánlathoz képest itt már eltérés látható abban a tekintetben, hogy a memorandum felsorolja azoknak az országoknak a hadseregeit, melyeket nem kíván átengedni a határon – úgy gondolhatták, a korábbi megfogalmazás félreértelmezhető. Illetve ez az ajánlat már tartalmazza a katonai szakértők későbbi esetleges kiküldését is.⁵⁷¹

A kezdeti magyar lépéseket látva az SOE vezetőség meg lett arról győzve, hogy Magyarország kezd megérni az átállásra, illetve ezt a folyamatot siettetni kell. Összességében az összes kapcsolat felvételi próbálkozás Ankarában kezdődött, hivatalos úton a brit nagykövetnél, és egyetlen alkalomtól eltekintve (Veress László esete 1943 augusztusában) az összes magyar kiküldött tovább lett küldve Isztambulba, hogy az SOE szervével vegye fel a kapcsolatot, ami nemhogy nem hivatalos vonal nem volt, de fő feladata „fű alatt” az átállás lebonyolítása, támogatása, hírszerzés és propaganda és szabotázs-akciók végrehajtása volt.

⁵⁶⁶ „Igen rossz véleménynel vagyunk az ilyen gyerekes próbálkozásokkal kapcsolatban.” Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 239.

⁵⁶⁷ Uo. 239.

⁵⁶⁸ Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája*, 1988. 319.

⁵⁶⁹ Uo. 136. 21/d. Irat (Külügyminisztériumi feljegyzések A 21/A, B, C. sz. Iratokhoz)

⁵⁷⁰ Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanéz...*, II. Kötet, 1996. 194-195.

⁵⁷¹ Juhász Gyula: *Két tárgyalás 1943 tavaszán: Feljegyzések Kállay Miklós 1943. április 1-i római és Horthy Miklós 1943 április 16-i klessheimi tárgyalásairól*, in. *Történelmi Szemle*, 16. évf. (3-4.), pp. 488-530, 1973. 500.

Előzetes fegyverszüneti egyezmény

Veress László második kiküldetése Isztambulba

Veress Lászlóra több okból esett a választás a tárgyalások továbbvitele szempontjából. Egyrészt jó brit kapcsolatokkal rendelkezett, amik felhasználásával könnyedén felvehetette az összeköttetést a britekkel. Másrészt fontos kiemelni, hogy mint a Külügyminisztérium sajtóosztályának egy beosztottja hivatalos diplomáciai ranggal rendelkezett, tehát adott esetben a tárgyalásokat hivatalos szintre emelhette. Kállay visszaemlékezéséből idézve, a kiküldött „nem lehetett magas rangú diplomata [kiemelés tőlem – H. D. D.], mert az feltűnt volna a németeknek, de Vörnle követ is magyarázatot kérhetett volna. Így esett a választásunk a Külügyminisztérium sajtóosztályához beosztott fiatal diplomatára, Veress Lászlóra.”⁵⁷² Veress László tökéletes választás volt; a németeknek nem volt okuk különösebben gyanakodni kiutazását illetően.

1943 júliusában utazott ki Törökországba azzal az ürüggyel, hogy az augusztus 20-án 12. alkalommal megrendezett Izmiri Nemzetközi Vásár⁵⁷³ magyar kiállítására kiviszi a kiállítandó anyagokat, többek között egy kötet Corvinát és más ritka és kulturálisan értékes könyvet.⁵⁷⁴ Ezzel az indokkal viszonylag könnyen megkapta a jugoszláviai átutazó diplomáciai vízumot a németektől.⁵⁷⁵ Veress úgy nyilatkozott, kiutazása meglehetősen körülményes volt, vonaton utazott Románián és Bulgárián keresztül. Veress visszaemlékezése során ezen utazásához kapcsolja a magyar kormány által küldött táviratot, melynek tartalma „A Times hiányzó példányát Veress szerezze be.” Kódnnyelven ez annyit jelentett – Veress állítása szerint –, hogy megkapta a felhatalmazást Budapestről, hogy katonai jellegű kérdéseket is megtárgyaljon „a magyar vezérkar nevében”, amennyiben Magyarországon az a döntés születik, hogy a katonai megbízottat nem küldik utána.⁵⁷⁶ Azonban a távirat valódi üzenete szerint megkapta a felhatalmazást, hogy a magyar kormány nevében bejelentse a kapitulációt 1943 augusztusában az előzetes fegyverszüneti egyezmény megkötése előtt, tehát Veress a táviratot valójában

⁵⁷² Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam*, II. kötet, 1991. 129.

⁵⁷³ Isztambul, 1943. augusztus 21. 122/pol.-1943. sz. jelentés, MOL K 63, Politikai Osztály, 379 d. 31/1/B. Törökország, Isztambul – Másolatok. Bár a magyar pavilon nem készült el a megnyitás időpontjára (augusztus 27-én nyílt meg), az eseményről valamennyi török lap megemlékezett, kiemelve a magyar kiállítás „csodálatos” lett. Beszéltek a török-magyar kulturális kapcsolatokról, hangsúlyozva, hogy „a történelmi eseményekre és az azok nyomában fakadó mély baráti szeretetre emlékeztet bennünket a magyar kiállítás anyagának nagy része.” A magyar kiállítás része volt a magyar mozi, amelyben kulturfilmeket vetítettek, Ld. Isztambul, 1943. szeptember 4. 136/pol.-1943. sz. jelentés, MOL K 63, Politikai Osztály, 378 d. 32/1/A. Törökország, Ankara – Másolatok.

⁵⁷⁴ Veress, Laura-Louise: *Clear the line*, 1995. 127.

⁵⁷⁵ Kovács Imre: *Magyarország megszállása*, 1990. 18.

⁵⁷⁶ Veress, Laura-Louise: *Clear the line*, 1995. 127-128.

valószínűleg Isztambulban kapta meg, miután tárgyalt a britekkel, és megegyezés született közöttük Magyarország kapitulációját illetően.

Veress kiérkezése után az Isztambulban tartózkodó Frey András elvitte őt Pálóczi-Horváth Györgyhez, aki azonnal bemutatta őt Morgan őrnagynak. Ő megnyugtatta, „jó helyen van, a vonal hivatalos”.⁵⁷⁷ A tárgyalás során Veress tapogatózott, két tárgyalópartnerének a magyar kormány nehéz helyzetét igyekezett felvázolni. Elmondta, hogy a németek kezükben tartják az országot, emiatt kicsi a mozgástere a magyar kormánynak, Magyarországon a nyilas mozgalom erős, a katonai kar nagyrésze pedig németbarát elemekből áll, a politikai vezető réteg pedig irtózik bármilyen kockázatvállalástól. A kockázatvállalással kapcsolatban hangsúlyozta, hogy a szociáldemokraták vezetői, illetve a zsidóság vezetői kérték a magyar kormányt, hogy ne provokálja a németeket, mert tartanak a megtorlástól és a német megszállástól.⁵⁷⁸ Emellett kiemelte, hogy bármilyen németellenes megmozdulásra csak a politikai vezető réteg részéről lehet számítani, amire lehet is számítani, amint az idő alkalmas lesz rá.⁵⁷⁹ Fontos, hogy a németellenes megmozdulást akkor hajtja végre a vezető réteg, amikor azzal eredményt is fel tud mutatni, és nemcsak a németek felesleges provokálásáról van szó.

Veress a beszélgetések során panaszkodott a brit álláspont általános merevedése miatt – aminek egyik okát Pálóczi-Horváth György a Burland alezredes által a Foreign Office részére benyújtott memorandumban látta, ami kérelmezte, hogy a brit propaganda mutasson általános elégedetlenséget Magyarországgal szemben, és amely kérelmezte, hogy a Foreign Office utasítson minden fel nem hatalmazott funkcionáriust, hogy minden magyar közeledést távolságtartással fogadjanak. A brit álláspont általános merevedése többek között a casablancai konferencia eredménye is volt, ahol kimondták, a tárgyalási alap egyedül a feltétel nélküli megadás lehet. Veress panaszkodására Pálóczi-Horváth közölte, hogy a brit álláspont azért merevebb, „mert látszik, hogy a Kállay-kormány nincsen tisztában a helyzet komolyságával, és azt hiszi, hogy néhány „hintapolitikus” beszéddel és néhány, a szövetségeseknek titokban odasúgott szóval és a szövetségesek egymás elleni kijátszásával ki tud bújni a háborús felelősség és az elkerülhetetlen megtorlás alól.”⁵⁸⁰ A rezsim átmentése mellett ez volt az egyik

⁵⁷⁷ Kovács Imre: *Magyarország megszállása*, 1990. 18.

⁵⁷⁸ Pálóczi-Horváth szavaival: „Akárhányszor Szakasits megjelenik Szegedy-Maszáknál a heti eligazításért, állandóan a németek provokálása ellen beszél. Dálnoki Veress szerint a szocdemek meg vannak győződve arról, hogy az angolszászok az ő számukra nyerik meg a háborút, ezért nem akarnak semmit sem kockáztatni, hiszen a háború után az angolok segítségével ügyis kormányra jutnak.” *Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról*, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 243.

⁵⁷⁹ ÁBTL – 3.2.4. – K – 1629/1. 158.

⁵⁸⁰ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 95.

hangoztatott vád, amellyel a magyar kormánycsoportot illették a tapogatózások során, holott a Kállay-kormány reménykedett abban, hogy az angolszászok bizonyos megértéssel fognak Magyarország felé fordulni, hogy a magyar kormány kénytelen volt a kialakult stratégiai helyzet miatt bizonyos mértékben Németországgal együttműködni.

Hangoztatta továbbá Veress, hogy a jelenlegi helyzetben Magyarországon szerinte a népi erőkre nem lehet számítani, mivel minden népi megmozdulás kilátástalan eredménnyel járna, és csak a kormánynak van esélye arra, hogy a hadsereg egy részét a németek ellen fordítsa.⁵⁸¹ Amint lehetőség kínálkozik erre, a Kállay-kormány a németek ellen fog fordulni. Addig is – hangsúlyozta – rendkívül fontos, hogy a szövetségesek ne bombázzák Budapestet, mert az a dolgok fejlődése szempontjából végzetes lenne,⁵⁸² a magyar közvélemény a kormány ellen fordulna és a németbarát elemek kerülnének hatalomra.

Morgan őrnagy meglegedett Magyarország átállási szándékának egyszerű bejelentésével, illetve megismételte, amit korábban a többi kikerkező magyar megbízottnak is ajánlottak, miszerint két vezérkari tisztet küldjenek Isztambulba, illetve megerősítette, hogy információk átvételére és a kapcsolat tartására Pálóczi-Horváth György van kijelölve.⁵⁸³

Veress többször tárgyalt Morgan őrnaggyal és Pálóczi-Horváth Györggyel, és elutazása előtt még egyszer felkereste Pálóczi-Horváthot, mely során panaszkodott a magyar helyzetről, és kijelentette, bármilyen brit haderő jó lenne a magyar határnál, mert akkor a magyar kormány azonnal felajánlaná az annyi sürgetett feltétel nélküli megadást.⁵⁸⁴ Hiszen a magyar kormány a feltétel nélküli megadást nem hajlandó felajánlani tárgyalási alapnak a szövetségesek részére, és szó sem lehet feltétel nélküli megadásról addig, amit a brit-amerikai csapatok el nem érnek a magyar határt, vagy közel nincsenek.⁵⁸⁵ Pálóczi-Horváth válaszában kijelentette, hogy nem kell várni addig, amíg brit vagy amerikai csapatok nem érnek a magyar határhoz, a megadást fel lehet ajánlani így is a jelenlegi helyzetben, és csak akkor hozzák nyilvánosságra, amikor annak végrehajtására lehetőség nyílik:

„Dálnoki Veressre ez igen nagy hatással volt és ismételten megkérdezte, hogy fel lehetne-e ajánlani akár abban a pillanatban a feltétel nélküli megadást, amelyet adott időig konspiratív kezelnének a szövetségesek. Az igenlő válasz után Dálnoki igen

⁵⁸¹ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 243.

⁵⁸² ÁBTL – 3.2.4. – K – 1629/1. 158-159.

⁵⁸³ Kovács Imre: *Magyarország megszállása*, 1990. 18.

⁵⁸⁴ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 95.

⁵⁸⁵ Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája*, 1988. 352.

boldognak mutatkozott, és csak azt kérte, hogy a feltétel nélküli megadás elfogadására vonatkozó kijelentést szeretné felelős angol funkcionárius szájából is hallani. Ez meg is történt, és Dálnoki Veress visszautazott.”⁵⁸⁶

⁵⁸⁶ *Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 244.*

Magyarországi dilemmák

A magyar kormány részéről 1942-1943 folyamán az a brit követelés jelentette az egyik gondot – természetesen a feltétel nélküli megadás mellett –, hogy a magyar kormány küldjön ki két katonai tisztet tárgyalni, és hogy az angolszászok a politikai tárgyalásoktól mereven elzárkóztak. Kállay elképzelése az volt, hogy a politikai tárgyalások és megegyezés után kerül sor a katonai szintű tárgyalásokra. A britek azonban ez elől mereven elzárkóztak. Viszont a kormánycsoportnak is gondot okozott a két katonai tiszt kiküldése, hiszen meggyőződésük szerint azok kiküldése csak a katonai kapcsolatfelvételt volt hivatott létrehozni, és Kállay szerint egyáltalán nem szolgálta azoknak a tárgyalásoknak előre vitelét, amelyért ajánlatukat megtették a brit és amerikai kormánynak.⁵⁸⁷ Amellett két katonai tiszt kiküldése meglehetősen feltűnő jelenség lett volna, ami biztos felkeltette volna Németország figyelmét, és olyan provokációnak minősült volna, ami kiválthatja a német megszállást – ezt a magyar kormánynak el kellett kerülnie, tehát meglehetősen szűk volt az a mozgástér, amiben mozogni tudott.

A másik problémát Kállay szemében Pálóczi-Horváth György személye jelentette, aki nem volt hivatalos diplomata, és mint civil, a katonatisztek nem tudtak volna miről tárgyalni.⁵⁸⁸ Ennek ellenére Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök kijelölte az illetékes katonatisztet Tömösy (Spieler) Jenő alezredes személyében. Ennek előzménye 1942 őszén Ullein-Reviczky Antal azon javaslata volt, hogy Szombathelyi katonai vonalon vegye fel a kapcsolatot a brit hadvezetőséggel, ami Isztambulon keresztül valósult volna meg. Tömösy Jenő kiküldésére 1943 tavaszán kerülhetett volna sor.⁵⁸⁹ Megbízata azonban Kállay miniszterelnök közbeavatkozása folytán meghiúsult.⁵⁹⁰

A Pálóczi-Horváth körüli problémát az jelentette még, hogy személyét kommunista beállítottságúnak tartották, illetve moszkvai ügynöknek. Az mindenesetre kijelenthető, hogy rendszeresen tájékoztatta Moszkvát a törökországi tárgyalások állásáról, amelyről ő maga tesz tanúvallomást. 1943 nyarán ugyanis kapcsolatba került Léderer Sándor és felesége révén Baklanovval, aki a szovjet kereskedelmi kirendeltség (TORPRED) vezetője volt.⁵⁹¹ Kezdetben

⁵⁸⁷ Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam*, II. kötet, 1991. 127.

⁵⁸⁸ Kállay Miklós szerint Szombathelyi Ferenc teljesen elzárkózott attól, hogy katonatisztek tárgyaljanak egy civillel: „[...] kénytelen voltam meghajolni a Vezérkar főnökének álláspontja előtt, aki megmondta, hogy az angolok által kijelölt partnerrel ők nem hajlandók tárgyalni. Min katona el nem tudja képzelni, hogy miről tárgyalnának vezérkari tisztek egy dezertált, otthon alig ismert személlyel. Stratégiáról? Taktikáról? Kooperációról? Felvonulásról? Egyáltalán miféle katonai kérdésekről?” Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam*, II. kötet, 1991. 128-129.

⁵⁸⁹ Dombrády Lóránd: *Hadserg és politika Magyarországon*, 1986. 312.

⁵⁹⁰ *Szombathelyi visszaemlékezése, 1945*, 1990. 103.

⁵⁹¹ ÁBTL – 3.2.4. – K – 1629/1. 62.

Lédererné tolmácsolt kettejük között, majd függetlenítték magukat, és rendszeresen találkoztak éjjel különböző megbeszélthelyeken. Ezek alkalmával Pálóczi-Horváth átadott minden magyar anyagot. A kapcsolat 1944 végén Baklanov elutazásával ért véget.⁵⁹² Az ÁVH által készült felülvizsgálati dosszié Pálóczi-Horváth Györgyöt újra kihallgatta a Baklanovval való kapcsolatáról:

“Pálóczi isztambuli működése során kapcsolatba került Baklanov szovjet nagykövetségi kereskedelmi attaséval, aki magyar ügyekkel foglalkozott. A kapcsolat Léderer Sándorné szovjet származású asszonyon keresztül jött létre. Pálóczi Baklanovot állandóan tájékoztatta a Kállay-kormány feltétel nélküli megadásáról és tanácsokat kért tőle, hogy milyen álláspontot foglaljon el említett politikai referensi működésében.”⁵⁹³

A törökországi színtér tapogatózó elemeinek tudomásul kellett venniük, hogy Pálóczi-Horváth György megkerülhetetlen elem, a britekkel való kapcsolatfelvétel csak rajta keresztül valósulhat meg. Mivel hivatalos szinten tárgyalni nem lehetett, Isztambulban csak az SOE titkosszolgálati szerv állt a magyar kiküldöttek rendelkezésére, akik ezzel a szervvel vehették fel a kapcsolatot. A szerv isztambuli képviselője pedig ebben az időben Morgan őrnagy és Pálóczi-Horváth György volt. Frey András szövege Pálóczi-Horváth „egyik angol főnökének” (nagy valószínűség szerint Morgan őrnagynak) a magyar kormánycsoport Pálóczi-Horváth körül adódó problémáit, „aki azt felelte rá, hogy politikai szempontból talán igaza van, ő azonban nem politikus, neki az a dolga, hogy minél több zavart okozzon az ellenség háta mögött. Effajta munkában, mondta, úriemberekre nem számíthat, azok nem akarják, de nem is tudnák őt segíteni, nem lévén tapasztalatuk a földalatti munkában, a kalandos vállalkozásokban. A forradalmár hajlandóságú emberek azonban szívesen állnak a szolgálatára, az ilyeneket fűtik a politikai szenvedélyek, ami erre a munkára különösen alkalmassá teszi őket.”⁵⁹⁴

A hadihelyzet 1943 nyarán jelentősen módosult. Július 10-én megtörtént az angolszász partraszállás Szicíliában, és július 22-én elfoglalták Palermot. Július 25-én jelentette be a római rádió, hogy III. Viktor Emánuel király Mussolinit miniszterelnöki állásából felmentette, és Badoglio tábornagyot bízta meg az új kormány alakításával. Olaszország célja ekkor már a kiűtkeresés volt a világháborúból, Badoglio feladata tehát a kapcsolat teremtése és a

⁵⁹² Uo. 228.

⁵⁹³ ÁBTL. 2. 1. I. 51. V-142728. 67.

⁵⁹⁴ Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam*, II. kötet, 1991. 128.

fegyverszünet megkötése volt a Szövetségesekkel.⁵⁹⁵ A tárgyalások azonban nehezen haladtak, az olasz felek feltételezték, hogy ha Olaszország szakít Németországgal, és átáll a Szövetségesek oldalára, az elegendő lesz a kiugrás tekintetében, az angolszász megbízottak azonban ragaszkodtak a feltétel nélküli megadás elvéhez.⁵⁹⁶ A Szövetségesek a tárgyalások során emellett ragaszkodtak a feltétel nélküli megadás elvéhez; ezt a merevséget, és annak negatívumait kiválóan mutatja be Újváry Dezső isztambuli főkonzul jelentése: „[A török közvéleményben] az „unconditional surrender” kíméletlen jelszavának hangoztatását politikai ügyetlenségnek tekintik itt nemcsak Olaszországgal szemben, hanem azért is, mert nézetük szerint éppen *az olaszokkal szembeni engedékenység az angolszász hatalmak szempontjából kedvező hatást gyakorolt volna a többi tengelyhatalmak közvéleményére.* [kiemelés tőlem – H. D. D.]”⁵⁹⁷ Az olasz kormánynak nem volt választási lehetősége. Augusztus 31-én Castellano tábornok az elfoglalt Szicíliában elvben elfogadta kormánya nevében a fegyverszünetet, csak azt kötötte ki, hogy a nyilvánosságra hozatal a Szövetségesek olaszországi partraszállása után történjen meg.⁵⁹⁸ Hivatalosan a fegyverszünetet szeptember 8-án kötötték meg és hozták nyilvánosságra.

A magyar vezetésben az olasz fordulat hatására kezdett megérni a tenni akarás gondolata. Kállay Miklóst több helyről érte a nyomás, hogy az olasz példát követve Magyarország is ugorjon ki a háborúból. Többek között a Kiszgadzapárt július 31-én átnyújtott egy memorandumot, ami megállapította, hogy a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozással Magyarországot nem lehetett volna kötelezni a Szövetségesek részére átnyújtott hadüzenetekre, ezért Magyarország bármikor kiléphet a háborúból. Illetve külföldről Barcza György kapcsolata, de Van der Heuvel brit diplomata közölte augusztus elején, hogy az Magyarország számára itt az alkalom, hogy az olasz eseményt kihasználva nyíltan szakítson a németekkel.⁵⁹⁹ Szentmiklóssy Andor és Szegedy-Maszák Aladár saját tervezetet készített az olasz átállás hatására, amiben megfogalmazták, hogy Magyarországnak érvénytelenné kellene nyilvánítania a háromhatalmi egyezményt, és konkrét lépéseket kellene tennie a magyar csapatok hazahozatala érdekében, valamint hogy Budapestet nyílt várossá kellene nyilvánítani a légítámadások megelőzése végett.⁶⁰⁰ Kállay azonban július végén nem ítélte meg kedvezően

⁵⁹⁵ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 277-278.

⁵⁹⁶ Ránki György: *A második világháború története*, 1982. 313.

⁵⁹⁷ Isztambul, 193. augusztus 31. 15/pol.-1943. sz. jelentés, MOL K 63, Politikai Osztály, 379. d. 32/1/A-B, Törökország, Ankara-Isztambul – Másolatok.

⁵⁹⁸ Ránki György: *A második világháború története*, 1982. 313-314.

⁵⁹⁹ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 291-292, 296-297.

⁶⁰⁰ Olasz Lajos: *Szentmiklóssy Andor*, in. szerk. Gulyás László: *Kézikönyvek a Horthy-korszak tanulmányozásához*, I. Kötet, 2020. 266.

Magyarország helyzetét, nem számolt német összeomlással a közeljövőben. Nem bízott az angolszászokban, és azt gondolta, azok célja propagandisztikus, és csak az ország német megszállását akarják kiprovokálni.⁶⁰¹ Az olasz-angolszász tárgyalások eredménye volt, hogy a britek ultimátumot küldtek a magyar kormánynak, amennyiben nem teljesítik a feltételeiket, a tapogatózó megbeszéléseket a maguk részéről befejezettnek tekintik; a britek augusztus 20-át jelölték meg, ameddig újra fel lehet venni a kapcsolatot.⁶⁰² A britek ultimátumának úgy vélem, eleinte kettős célja volt; egyrészt az olasz eseményeket kihasználva igyekezett Magyarországot is bevonni a kiugrásba, amellyel egyfajta domino-elv valósult volna meg, ezáltal Németország elveszíti szövetségeseit, erősen meggyengül, illetve a briteknek céljuk volt esetlegesen kiprovokálni az ország német megszállását. Mivel Németország hadi ereje mindkét esetben megoszlik, úgy a második világháború megrövidítése valósult volna meg. Ahogy az olaszországi események mutatták, a fegyverszünet bejelentése után az angolszászok nem biztosítottak Olaszországnak megfelelő mennyiségű haderőt a tényleges ellenálláshoz Németországgal szemben, így az olasz ellenállás meg is bukott, véleményem szerint a brit célok mögött a második eshetőség került előtérbe, vagyis Magyarország német megszállásával megrövidíteni a háborút.

⁶⁰¹ Joó András: *Kállay Miklós külpolitikája*, 2008. 161.

⁶⁰² Cornelius, Deborah S.: *Kutyaszorítóban*, 2015. 293-294.

Előzetes fegyverszüneti egyezmény

A magyar kormány dilemmája szerint a feltétel nélküli megadás bejelentése után, amennyiben az angolszász csapatok nincsenek a magyar határ közelében, tehát kézzel fogható segítség részükről nem várható, a német hadsereg megszállja Magyarországot. Pálóczi-Horváth György azonban felajánlotta Veress Lászlónak azt a megoldást, ami ezt a problémát áthidalja – vagyis a Szövetségesek elfogadják Magyarország kapitulációját, amit azonban csak akkor jelentenek be (és akkor történik meg a kiválás a háborúból), amikor az angolszász csapatok elérik a magyar határt, ezáltal a német katonai fellépéssel szemben az országnak kézzelfogható közelségben lesz a katonai segítség. Utóbbiban természetesen az olasz kapitulációt követően a magyar kormány elvesztette meggyőződését, hiszen Olaszországban az angolszász csapatok az ország kapitulációjának bejelentését követően Olaszországban tartózkodtak, Németországot mégsem sikerült megfékezni.

Pálóczi-Horváth György szerint Veress László e megközelítés meghallgatása után hazautazott, azonban ez nem valószínű. Ugyanis Újváry Dezső isztambuli főkonzullal⁶⁰³ megfogalmazta a közlést, hogy a magyar kormány felajánlja a feltétel nélküli megadást, amikor és ha annak végrehajtását a Szövetségesek lehetővé teszik.⁶⁰⁴ A fejleményekről Veress értesítette a magyar Külügyminisztériumot a fejleményekről, majd Budapestről megkapta a rejtjeles táviratot, melynek tartalma a következő üzenet volt: „A Times hiányzó példányát Veress szerezz be.” Az üzenet lényege, hogy a magyar kormány felhatalmazta Veress Lászlót, jelentse be Magyarország kapitulációját a briteknek.⁶⁰⁵

Ezek után Veress László (Elisabeth Barker szerint augusztus 7-én, Juhász Gyula szerint augusztus 10-én, Czettler Antal szerint augusztus 19-én, Szegedy-Maszák Aladár szerint augusztus 16-án) közölte Isztambulban brit tárgyalópartnerivel, hogy egy csoport nevében beszél, ami a miniszterelnökből (Kállay Miklós), a belügyminiszterből (Keresztes-Fischer Ferenc), a vezérkar főnökéből (Szombathelyi Ferenc) és a külügyminisztérium politikai osztályának vezetőjéből (Ullein-Reviczky Antal) áll. Ez a csoport tájékoztatni kívánja a szövetségeseket, miszerint Magyarország elfogadja a feltétel nélküli megadás elvét, illetve

⁶⁰³ 1943-ig a Külügyminisztérium Politikai Osztályának munkatársa. 1943. május 1-én a Kállay-kormány kinevezte isztambuli magyar főkonzulnak, hogy a megadás lebonyolításában segítkezzen, és hogy hivatalos diplomáciai kapcsolat legyen az angolszászok és Magyarország között. Magyarország német megszállása (1944. március 19.) után nyugdíjba vonult, és Törökországban maradt. Lásd. *Szovjetunióból átvett kompromittáló anyagok*, ÁBTL, A-662-18. 50., illetve ÁBTL – 3.2.4. – K – 1629/1. 208.

⁶⁰⁴ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 326.

⁶⁰⁵ Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája*, 1988. 352.

mindent megtesz annak mielőbbi megvalósítása érdekében.⁶⁰⁶ Kijelentette továbbá, hogy Magyarország kész megvédeni határait a német hadsereg ellen, és teljes hozzáférést biztosít a Szövetségeseknek a magyar repülőterekhez és katonai berendezkedésekhez.⁶⁰⁷

Veress utólag megvádolták azzal, hogy túllépte megbízatása során a hatáskörét. A fent említett kijelentéseit, melyeket a kapituláció bejelentése mellett tett (vagyis, hogy az ország felkészült a határai védelmére a németekkel szemben, és teljes hozzáférést biztosít a magyar repülőterekhez és katonai létesítményekhez), „teljesíthetetlen ígéretnek” minősítették. Szegedy-Maszák Aladár szerint:

„A lényegét Ghyczy látta a levilágosabban: Veress olyan kötelezettségeket vállalt, amelyeket nem tudunk teljesíteni, és ezért dezavualni kellene. Kállay legfőképpen a föltétel nélküli megadást kifogásolta akkor, amikor politikájának célja éppen a szuverenitás helyreállítása volt. Keresztes-Fischer határozottan a jóváhagyás mellett foglalt állást, Szentmiklósy és jómagam is emellett érveltünk.”⁶⁰⁸

Fontos kiegészítés a fentiekhez Pálóczi-Horváth György saját, több időpontban tett vallomása és tanulmánya, melyek mindegyikében az alábbi időpontokat említi. Az általa említett időpontokat Joó András is elfogadja.⁶⁰⁹ E szerint Veress *augusztus 31-én* kereste fel őt és Morgan őrnagyot, hogy közölje: *augusztus 27-én* a Kállay-kormány belső kabinetje ülést tartott, melyen jelen volt többek között Ghyczy Jenő külügyminiszter, Keresztes-Fischer belügyminiszter és Kállay Miklós miniszterelnök.⁶¹⁰ A belső kabinet elhatározta a feltétel nélküli megadás bejelentését a Szövetségeseknek, amit Isztambul, illetve a Foreign Office útján szeretne közölni a Szövetségesekkel. A megadásról szóló okiratot a megfelelő aláírásokkal rövidesen Isztambulba hozzák.⁶¹¹ A Pálóczi-Horváth által említett fejlemények valószínűleg a fent említett távirat átvétele után történtek meg, a Pálóczi-Horváth Györgynek és Morgannak hozott üzenet pedig az Újváry Dezsővel megfogalmazott közlés volt, hiszen egy minisztertanácsi ülésről Veress László nem értesülhetett, csak Újváry Dezső.

Veress állításait Újváry Dezső magyar konzul hivatalosan megerősítette.⁶¹² Az üzenetet, hogy a magyar kormány megadja magát, ezek után továbbították Sir Hugh Knatchbull-Hugessen

⁶⁰⁶ Uo. 352-353.

⁶⁰⁷ Barker, Elisabeth: *British policy in South-East Europe in the Second World War*, 1976. 251-252.

⁶⁰⁸ Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanéz...*, II. Kötet, 1996. 200.

⁶⁰⁹ Joó András: *Kállay Miklós külpolitikája*, 2008. 55.

⁶¹⁰ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 244.

⁶¹¹ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 95-96.

⁶¹² Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája*, 1988. 353.

ankarai brit nagykövetnek, aki a Foreign Office-től kapott felhatalmazás alapján Sterndale Bennettet, a nagykövetség követi rangú diplomatáját Isztambulba küldte a tárgyalás folytatásának céljából. Újváry Dezső, Veress László és Sterndale Bennett között a találkozásra augusztus 20-án került sor (Kállay Miklós szerint augusztus 17-én, Veress László szerint augusztus 16-án). A két magyar megbízott személyes biztosítékot adott afelől, hogy Magyarországon a végrehajtó hatalmat a miniszterelnök, a belügyminiszter, a vezérkari főnök és a külügyminisztérium politikai osztályának vezetője képviseli, terveiket pedig a Kormányzó támogatja.⁶¹³ Veress így emlékszik vissza a tárgyalás első pillanataira:

„1943. augusztus 16-án Újváry Dezső társaságában találkoztam Mr. Sterndale Bennettel, hogy megteremtsük az első magas rangú diplomáciai kapcsolatot Anglia és Magyarország között. [...] Megkértem a brit parancsnokot, magyarázza el mit jelent pontosan az a terminus [feltétel nélküli megadás], s hogy mit várnak el tőlünk, amíg a Szövetségesek elérik a magyar határt. Megállapítottam kormányom hajlandóságát arra, hogy megakadályozza a magyar csapatok kiküldését a Szovjetunió ellen, és rámutattam, hogy jelenleg nincsenek Szovjetunióban harcoló magyar egységek. Le fogjuk váltani a németbarát érzelmű magasrangú tiszteket a magyar hadseregben. Utána elmagyaráztam, hogy bár jelenleg nem elérhető magyar vezérkari tiszt a további megbeszélések céljából, én fel lettem hatalmazva nemcsak a kormányom és a kormánycsoport, hanem a vezérkari főnök képviseletére is. Újváry aztán tanúsította, hogy valóban felhatalmazást kaptam arra, hogy képviseljem Magyarország kormányát és katonai vezetését.”⁶¹⁴

Fontos, hogy itt nem az lett Veress által kijelentve, hogy jelenléte kiváltja a britek által kért két katonai tiszt kiküldését Isztambulba, és a további katonai tárgyalásokat személyével lehet folytatni, hanem hogy a feltétel nélküli megadást Veress László a magyar kormány és a magyar vezérkar nevében fogadja el. Hiszen a későbbiekben a tárgyalások során és az előzetes fegyverszüneti egyezményben is szerepel, hogy a magyar kormány vállalja két magasrangú katonai tiszt kiküldését Törökországba.

Veress közölte Bennett tanácsossal, hogy Magyarország az 1943 márciusában közölt formula alapján megadja magát a Szövetségeseknek, ami akkor következik be, ha a brit-amerikai csapatok elérik a magyar határt. Megkérte a diplomatát, hogy a magyar közlést továbbítsa a brit

⁶¹³ Uo. 353.

⁶¹⁴ Veress, Laura-Louise: *Clear the line*, 1995. 130.

és amerikai kormányokhoz, „azzal az óhajunkkal, hogy 1. fogadják el, mint Magyarország kapitulációjának előzetes bejelentését, és 2. közöljék előzetes feltételeiket.”⁶¹⁵ Veress támogatói között megnevezte Náday István altábornagyot, az első hadsereg akkori parancsnokát, Nagybacsoni Nagy Vilmos volt honvédelmi minisztert és Kádár Gyula ezredest,⁶¹⁶ a külügyminisztérium elhárítási osztályának vezetőjét. A katonai vezetés támogatásával szintén hangsúlyozni kívánta, hogy Magyarország katonai vezetését is képviseli, nemcsak Magyarország kormányát. Az ankarai brit nagykövetség a magyar közeledést komolynak tekintette, és ennek nyomán a Foreign Office úgy vélte, érdemes foglalkozni az ajánlattal, illetve fenntartani a kapcsolatot Veresssel.⁶¹⁷ A tárgyalás során Veress László és Újváry Dezső elmondták a magyar kormánycsoport részéről felmerült kívánságokat, Sterndale Bennett pedig elmonda álláspontját, mit érdemes felvetniük, és mit érdemes elvetniük a későbbiekben.⁶¹⁸

Sterndale Bennett azon kérdésére, hogy a megnevezett csoport képes lesz megvalósítani a feltétel nélküli megadást, Veress azt válaszolta, hogy ez technikai kérdés, amire egy katonai szakértő tud felelni, akit a magyar kormány kiküld Isztambulba.⁶¹⁹ Veress kérte, hogy Sterndale Bennett továbbítsa a magyar kormány nyilatkozatát a brit kormányhoz, majd annak az óhajának is hangot adott, miszerint az előzetes feltételeket a magyar kormány minél előbb kapja meg.⁶²⁰ Eckhardt Tibor visszaemlékezésében olvasható, hogy a jelen lévő Morgan őrnagy kifejtette véleményét, miszerint Magyarországnak most „pozitív tettekkel kell bizonyítania megadási szándékának komolyságát”. Azonban az ezzel ellentétes álláspont győzött, és Veress üzenetét továbbították Londonba azzal a javaslattal, hogy a feltétel nélküli megadás lehetőségét nem kellene veszélybe sodorni túlzó törekvésekkel.⁶²¹ Morgan őrnagy a „pozitív tettek” alatt a németek ellen végrehajtandó szabotázs-akciókat értette. Bennett emellett kiemelte magyar tárgyalópartnereinek, ne gondolja azt a magyar kormány, hogy Nagy-Britannia vállalja bármilyen lépés megtételét a szovjet kormány tudta nélkül, és hogy nem értesítik a Magyarországgal kapcsolatos fejleményekről. Hangsúlyozta, hogy a Szovjetunió Nagy-Britannia szövetségese, és kellemetlen konfliktusa származna abból kormányának, ha a szovjet

⁶¹⁵ Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam*, II. kötet, 1991. 129.

⁶¹⁶ Kádár Gyula visszaemlékezése szerint nem volt tudomása a tárgyalásokkal kapcsolatban konkrét részletekről: „Ezeknek politikai részleteit az adott időpontban csak nagyon felületesen ismertem, inkább csak annyit tudtam, hogy vannak tárgyalások.” Kádár Gyula: *A Ludovikától Sopronköhidáig*, II. Kötet, 1978. 600.

⁶¹⁷ Vargyai Gyula: *Magyarország a második világháborúban*, 2001. 285.

⁶¹⁸ Bokor Péter: *Végjáték a Duna mentén*, 1982. 58.

⁶¹⁹ Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanéz...*, II. Kötet, 1996. 199.

⁶²⁰ Kovács Imre: *Magyarország megszállása*, Katalizátor Innovációs Iroda, Budapest, 1990. 20.

⁶²¹ Eckhardt Tibor: *Visszaemlékezések, 1941-1943*, L'Harmattan, Budapest, 2008. 388.

fél tudta nélkül tárgyalna egy, a Szovjetunióval hadiállapotban lévő országgal, ezért minden információt meg kell szövetségesével osztania.⁶²²

Az állásfoglalás a brit Foreign Office részéről Veress üzenetét illetően augusztus 23-án született meg, ami leszögezte, hogy a magyar kapituláció politikai és katonai szempontból egyaránt zavart keltene Németországban. Ha a példát Románia is követné, Németország olyan válságos helyzetbe kerülne, hogy kénytelen lenne Magyarországot megszállni. A megszállás máshonnan vonna el német csapatokat, ami mindenképpen előnyös lenne katonai szempontból, és elősegítené a Szövetségesek győzelmét.⁶²³ Kezdetben a brit és amerikai külügyminisztérium egyetértett azzal kapcsolatban, hogy Olaszország kiugrása egyfajta láncreakciót fog eredményezni a német csatlós országok körében, de tudomásul vették a magyar kormány óvatos lépéseit, miután Olaszországban a német csapatok sikeresen visszaverték az angolszászokat, és látszott, „hova vezet” a feltétel nélküli megadás ilyen formulája.⁶²⁴ Brit részről kijelentették: „Magyarország kétségtelenül tudja, hogy kapitulációja a németek az ország inváziójával felelnének, s mi a jelen körülmények között semmiféle segítséget nem tudunk neki nyújtani. Tehát a kapituláció nem valószínű.”⁶²⁵

Az állásfoglalás tulajdonképpen katonai elemzés volt, ami a magyar kapituláció várható következményeit tartalmazta:

„A legfontosabb követelésünk azonban, hogy a magyarok tagadjanak meg minden, területükön átvezető szállítási lehetőséget a németektől [...] További követeléseink közé kell tartoznia: meg kell szüntetni a Németországba irányuló szállításokat [...] Az oroszországi frontról vissza kell hozni a magyar légierőt, hírszerző lehetőségeket biztosítani Magyarországon. Úgy véljük, Magyarország pillanatnyilag vissza fogja utasítani mindazokat a követeléseket, amelyeknek teljesítése valószínűvé teszi a németek támadását. Ezért javasoljuk, Magyarország felszólítandó, hogy a szövetségesek támogatására irányuló jószándékát bizonyítsa azzal, hogy megszüntet minden együttműködést Németországgal, annak akcióit akadályozza és késlelteti, sőt esetleg kisebb mértékű szabotázszt folytat.”⁶²⁶

⁶²² Veress, Laura-Louise: *Clear the line*, 1995. 131.

⁶²³ Győri Szabó Róbert: *A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig*, 2011. 129.

⁶²⁴ Páva István: *Jelentések a Harmadik Birodalomból*, 2001. 90.

⁶²⁵ Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája*, 1988. 353.

⁶²⁶ Vargyai Gyula: *Magyarország a második világháborúban*, 2001. 285-286.

Eden brit külügyminiszter azonnal tájékoztatta az amerikai és szovjet kormányt a magyar kezdeményezésről, amivel egyidőben négy pontból álló választervezetét is közölte:

1. a brit kormány hitelesebb meghatalmazást szeretne látni.
2. Őfelsége kormánya elvárja a magyar kormánytól, hogy nyilvánosan bejelenti a feltétel nélküli megadás elvének elfogadását, és megteszi a megadáshoz szükséges lépéseket a legközelebbi lehetséges pillanatban.
3. Ha a magyar kormány úgy ítéli meg, hogy az idő még nem érett meg a nyilvános bejelentésre, azzal bizonyítsa jó szándékát, hogy mindennemű együttműködést beszüntet Németországgal.
4. És végül, ha a magyar kormány egyetért a harmadik ponttal, a brit kormány készen áll a továbbiakat megvitatni egy magyar vezérkari tiszttel.⁶²⁷

Quebecben, ahová Eden üzenete megérkezett, 1943. augusztus 17-24 között ülésezett az ún. Quadrant-konferencia. A konferencián Churchill igyekezett meggyőzni Rooseveltet arról, hogy az olaszországi eseményeket kihasználva további hadműveleteket végezzenek a térségben, azonban ez az elképzelés az amerikai fél ellenállásába ütközött, aki a hadműveletek északnyugat-európai koncentráció mellett érvelt.⁶²⁸ Végül a két fél megegyezett a második front franciaországi megnyitásában (Overlord hadművelet).⁶²⁹ Fontos hozzátenni, hogy Churchill ekkor még nem mondott le véglegesen a balkáni partraszállásról, melynek végleges elvetése a teheráni konferencián történt meg.

Clark Kerr moszkvai brit nagykövet augusztus 26-án tájékoztatta Molotovot, közölte vele, hogy Veress megbízatása figyelemre méltó, a vele folytatott tárgyalásokról Moszkvát folyamatosan tájékoztatni fogják.⁶³⁰ A szovjet válasz a brit közlésre szeptember 1-én érkezett meg, mely szerint „a szovjet kormánynak nincs kifogása az ellen, hogy Őfelsége követe meghallgassa, mi mondanivalója van Veress úrnak” – ugyanakkor a magyar lépést tapogatózásnak tekintik, és nem látnak sok esélyt a feltétel nélküli kapituláció megvalósulásának a közeljövőben.⁶³¹ A szovjet fél azon félelmére, hogy a kisebb csatlós államokkal szóba állnak az angolszászok más tárgyalási alappal, mint a feltétel nélküli megadás, a Foreign Office leszögezi, hogy

⁶²⁷ Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanéz...*, II. Kötet, 1996. 199-200.

⁶²⁸ Barker, Elisabeth: *British policy in South-East Europe in the Second World War*, 1976. 116-117.

⁶²⁹ A konferenciáról lásd bővebben: Gilbert, Martin: *Winston S. Churchill*, 1989. 479-481.

⁶³⁰ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 328.

⁶³¹ 51. sz. irat, *Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978. 225.

„Őfelsége kormánya egyetért abban, hogy a „feltétel nélküli kapituláció” egyaránt érvényesüljön minden kis európai csatlós állam esetében. Ajánlatosnak látszik, hogy ezt a formulát ne tüntessük fel olyan módon, amely teljesen elkedvtelenítené a csatlós államokban működő azon csoportokat, amelyek tevékenysége éppen arra irányul, hogy csökkentsék hazájuk hozzájárulását a tengely háborús erőfeszítéseihöz, vagy sürgessék kilépésüket a tengely táborából; ezeknek a csoportoknak aktivitása igen hasznosnak bizonyulhat a maga idején a Szövetségesek számára.”⁶³²

Az idézett szöveg bár leszögezi a feltétel nélküli kapituláció alapelvét, javasolja annak enyhítését. Ennek oka a feltétel nélküli kapituláció merevségében keresendő; más tárgyalási alap híján megegyezéssel béke nem jöhetett létre, ami a csatlós államok (és Németország) elkeseredett harcához, és a tengelyhez való „láncolásához” vezetett. Ennek enyhítését javasolta Eden külügyminiszter valószínűleg abból a célból, hogy a németellenes érzelmű csoportoknak, kormányoknak legyen így reményük más útra, mint a teljes és feltétel nélküli megadás. Ennek eléréseért pedig adott esetben szabotázsakciókat hajthatnának végre, vagy kiugorhatnának a háborúból, amivel mindenképpen megrövidítenék a háborút. Véleményem szerint ilyen enyhítés volt Magyarország felé annak kijelentése, hogy bár tárgyalási alapnak csak a feltétel nélküli megadás elve tekinthető, annak kinyilatkozása csak abban az esetben válik szükségessé, amint az angolszász csapatok kézzel fogható segítséget tudnak nyújtani a kiugrás végrehajtásához – vagyis elérik a magyar határt.

A magyar megadással kapcsolatosan megfogalmazott brit feltételek így hangzottak:

„a) Őfelsége kormánya szívesen látna további hiteles meghatalmazásokat, amelyeket a magyar kormány által tanácsosnak vélt csatornák útján lehetne közölni velünk.

b) Őfelsége kormánya elvárja, hogy a magyar kormány nyilvánosan bejelenti a feltétel nélküli megadás elfogadását, és a lehető legrövidebb időn belül megteszi a maga részéről az eredetileg javasolt lépéseket, amelyeket az SOE isztambuli képviselője augusztus 19-i táviratában foglalt össze.”⁶³³

c) Amennyiben a magyar kormány úgy érzi, hogy az idő még nem érett meg egy ilyen bejelentésre, a Szövetségesek támogatására irányuló jószándékát azzal tanúsíthatja,

⁶³² 56. sz. irat, Uo. 230.

⁶³³ Vagyis Magyarország teljes hozzáférést biztosít Szövetségesek számára a magyarországi repülőterekhez és katonai létesítményekhez.

hogy megszakít minden együttműködést Németországgal, és obstrukciós, késleltető és esetleg kisebb szabotázsakciókat hajt végre.

d) Amennyiben a magyar kormány egyetért a c) ponttal, Ófelsége kormánya hajlandó előkészíteni a módoszatok és eszközök megvitatását egy magyar katonai kiküldöttel Isztambulban (Konstantinápolyban), amint ezt Veress javasolta.”⁶³⁴

Molotov szeptember 7-én érkezett válaszában javasolta, hogy hagyják ki a c) és a d) pontot, mivel Magyarország kifejezte szándékát a feltétel nélküli kapitulációra – vagyis csak arról kívánt a szovjet kormány tudomást szerezni, hogy Magyarország megadja magát. A végleges feltételekből az általa közölt javaslatokat nem tették bele. Churchill pedig javasolta, hogy azt a szövegrészt, miszerint „a magyar kormány nyilvánosan bejelenti a feltétel nélküli megadás elfogadását” toldják meg azzal, hogy „egy megfelelő pillanatban”, ami megfelelő pillanat a tárgyalások során elfogadott elv volt, hogy Magyarország akkor jelenti be megadását, amikor az angolszász csapatok elérték határát.”⁶³⁵

Churchill Eden külügyminiszternek küldött szeptember 6-i számjeltávirata több lényeges dologra is rávilágít. Egyrészt annak ellenére, hogy a Quadrant-konferencián Roosevelttel megegyeztek a franciaországi partraszállásban, Churchill még nem mondott le arról, hogy kihasználja az olaszországi események által keletkezett lehetőséget egy balkáni partraszállás véghezvitelével. Eszerint „Azonnal tárgyaljunk a kiküldöttekkel [Veress László és Újváry Dezső], hogy kiismerjük helyzetüket, és törekedjünk a megfelelő lépéseket velük összehangolni. [...] Szeretném, ha a helyzet a Balkánon a mainál érettebb állapotban volna, amihez hozzásegíthetnek a küszöbönálló olaszországi események is, ha azok jóra fordulnak.”⁶³⁶ Másrészt Churchill úgy vélte, Magyarország elszakadása Németországtól felbecsülhetetlen előnyt jelentene, amennyiben megfelelő pillanatban történik. „Másfelől nem tanúsítanánk nagy előrelátást, ha elfecsérelnénk a magyarok átállásából adódó lehetőségeket, és pusztán annak idő előtti kitörését sikerülne elérnünk, amit egy német Gauleiter vagy *egy szuper-Quisling-kormány erőszakos beiktatása követne* [kiemelés tőlem – H. D. D.]. Az időzítésen múlik minden.”⁶³⁷ Helyesen látták tehát Nagy-Britanniában azt a tény, hogy Magyarország bárminemű idő előtti lépése csak német megszállást eredményezne, aminek lehetősége ellen egyedül Churchill brit

⁶³⁴ 60. sz. irat, Uo. 234-235.

⁶³⁵ 57. és 61. sz. irat, Uo. 231, 235.

⁶³⁶ 58. sz. irat, Uo. 232.

⁶³⁷ 58. sz. irat, Uo. 232.

miniszterelnök lépett fel, eredménytelenül, hiszen végül az elfogadott brit álláspont kívánatossá tette Magyarország német megszállását.

Eden aggódott, hogy Churchill és a szovjet kormány álláspontja eltérnek egymástól. Szeptember 7-én válaszolt a brit miniszterelnöknek, érdeklődött Roosevelt véleménye iránt, viszont támogatta a szovjet véleményt is, hiszen a szovjet nézeteket is számításba kellett venni, aminek oka egyszerű; a magyar háborús erőfeszítések a Szovjetunió ellen irányultak.⁶³⁸ Churchill megemlítette válaszában, hogy Roosevelt így reagált a magyar kapitulációs ajánlatra: „all very interesting”. Utasítására Eden megtáviratozta Molotovnak, hogy a brit kormány az eredeti négy pontot tartja helyesnek, és a magyar feltétel nélküli megadás azonnali bejelentése nem segítené világháború mielőbbi befejezését.⁶³⁹ Az elhatározás megszületett, és utasítások mentek Isztambulba, hogy a végleges szöveget adják át Veress Lászlónak.

Az amerikai, brit és szovjet fél által közösen elfogadott szöveget továbbították Veress Lászlónak.⁶⁴⁰ A Szövetségesek válaszána érkezéséről az SOE titkosszolgálat tudott, ezért már 9-én reggel jelezte Veressnek, hogy annak közlése aznap éjjel várható:

„Szeptember 9-én reggel azonnal Isztambulba utaztam, ahol az angol tiszt [Morgan őrnagy - SOE] közölte velem, hogy az angol válasz, melyet Washington jóváhagyott és Moszkva táviratilag pontosított, bármelyik pillanatban megérkezik. Azt mondta, tartsam magam készenlétben, hogy találkozzak a nagykövettel, Sir Hugh Knatchbull-Hugessennel, aki közölni fogja velem a Szövetségesek feltételeit ugyanazon az éjszakán.”⁶⁴¹

A Szövetségesek feltételeit Sir Hugh Knatchbull-Hugessen olvasta fel különleges intézkedések mellett a Márvány-tengeren lévő jachton, ahová a magyarok motorcsónakkal érkeztek. A szeptember 9-i fegyverszünet felolvasása éjfél környékén történt meg, Magyarország részéről Újváry Dezső főkonzul, Veress László és Frey András magyar kiküldöttek, míg brit részről Sterndale Bennett követségi tanácsos, illetve Pálóczi-Horváth György mint megfigyelők voltak jelen.⁶⁴² Sir Hugh Knatchbull-Hugessen a Szövetségesek nevében tudomásul vette Magyarország megadását, felolvasta az „előzetes feltételeket”, amiket

⁶³⁸ Barker, Elisabeth: *British policy in South-East Europe in the Second World War*, 1976. 252-253.

⁶³⁹ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 329-330.

⁶⁴⁰ L. Nagy Zsuzsa: *Magyarország története*, 1995. 235.

⁶⁴¹ Veress, Laura-Louise: *Clear the line*, 1995. 147-148.

⁶⁴² Kovács Imre: *Magyarország megszállása*, 1990. 20-21. A jachton történt találkozást Pálóczi-Horváth György is így írja le vallomásában. Lásd: ÁBTL – 3.2.4. – K – 1629/1. 164.

Veress diktálás alapján jegyzett le.⁶⁴³ Közölte, hogy a brit kormány tájékoztatta a Szövetségeket a magyar kormány feltétel nélküli megadásáról.⁶⁴⁴

Miután a nagykövet közölte a brit részről hivatalos formában a feltétel nélküli megadásról szóló jegyzéket (note verbale), kijelentette, hogy kormánya várja a „feltétel nélküli megadás írásos példányát.”⁶⁴⁵ Kijelentette, hogy a magyar kapitulációt titokban kell tartani addig, amíg a Szövetségesek el nem érik a magyar határt, amikor is a Szövetségeseknek és a magyar kormánynak egyszerre kell bejelentenie. Addig is, amíg a megadás megvalósíthatóvá nem válik, meg kell tenni minden szükséges előkészületet, aminek céljából a magyar kormánynak Isztambulon keresztül állandó kapcsolatban kell lennie a Szövetségesekkel.⁶⁴⁶ Ennek a kapcsolatnak tartásával a nagykövet Burland alezredes osztályát bízta meg.⁶⁴⁷

A feltételek elfogadásával a magyar kormány vállalta, hogy fokozatosan csökkenti a németek katonai és gazdasági támogatását, fokozatosan kivonja csapatait a Szovjetunióból, és átszervezi a katonai vezetést, hogy az alkalmas legyen az átállás lebonyolítására, és felkészíti Magyarországot a németekkel való szembefordulásra. Ezzel kapcsolatban a magyar kormány vállalta, hogy szembeszáll minden német kísérlettel, amely Magyarország megszállását célozza. Az adott pillanatban Magyarországnak az összes erőforrását és létesítményét a szövetségesek rendelkezésére kell bocsátania, végül pedig egy alkalmas időpontban légi úton kiküldenek az országba egy missziót, illetve a folyamatos tájékoztatás és kapcsolatfenntartás érdekében a magyar kormánynak rádiókapcsolatot kell létesítenie a Szövetségesekkel.⁶⁴⁸ Carlile A. Macartney és Veress László említ még egy 9. pontot is, mely szerint Magyarország vállalja, hogy nem bocsátkozik más hivatalos helyeken tárgyalásokba. Ezek a feltételek észszerűen hangzanak, azonban a Szövetségesek nem mondtak le arról a jogukról, hogy továbbra is bombatámadásokat intézzenek magyar területek ellen, amikor és ahol azt szükségesnek tartják.⁶⁴⁹ A brit fél közölte, hogy nem szükséges bombatámadásokat intézni Magyarország ellen, amint a magyar kormány a megállapodás rá eső részét betartja, illetve amint a német szállítások megszűnnek Magyarországon keresztül.⁶⁵⁰

⁶⁴³ Cornelius, Deborah S.: *Kutyaszorítóban*, 2015. 295.

⁶⁴⁴ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 245.

⁶⁴⁵ Joó András: *Kállay Miklós külpolitikája*, 2008. 57.

⁶⁴⁶ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 245.

⁶⁴⁷ ÁBTL – 3.2.4. – K – 1629/1. 164.

⁶⁴⁸ Az eredeti angol nyelvű szöveget lásd: 4. sz. Melléklet.

⁶⁴⁹ Macartney, C. A.: *October fifteenth*, 1957. 185.

⁶⁵⁰ Veress, Laura-Louise: *Clear the line*, 1995. 150.

Másnap a Foreign Office, illetve a londoni SOE központ utasításai alapján az SOE magyar szekciója megkezdte a Veress Lászlóval való közös munkát. Hangsúlyozta Burland alezredes, hogy a megadás nem ér semmit, amíg megvalósítása érdekében a magyar kormány minden szükséges lépést meg nem tesz. Az első feladat egy állandó és stabil kapcsolat megteremtése a Kállay-kormány és a Szövetségesek között, ami rövidhullámú rádióval készülékekkel lehetséges. Ezzel, ha szükséges, naponta érintkezésbe léphet a magyar kormány az isztambuli SOE-val.⁶⁵¹ Veress vállalkozott arra, hogy egy adóvevőt diplomáciai csomagban bevisz Magyarországra. Veress hazautazása előtt a britek kijelentették neki: a Szövetségesek elvárják, hogy a magyar kormány közölje, mit tesz, és lássa el a Szövetségeseket információval az aktuális hadi helyzetet illetően.⁶⁵²

Veresssel közölték az SOE és a brit külügyminisztérium azon alap kikötését, hogy a tárgyalások megkönnyítése érdekében, és mert a megadás lebonyolítása elsősorban katonai lépés, a magyar kormány küldjön ki Ankarába egy megbízható katonai megbízottat, akivel tárgyalni lehet.⁶⁵³ Az SOE tisztek kijelentették, hogy a Kállay-kormánynak megfelelő, titkos és óvatos tisztogatást kell rendeznie a tisztikarban, hogy az átállás lebonyolításakor ne legyenek a hadsereg tisztikarában németbarát elemek. Elő kell készülnie a magyar kormánynak egy Szövetséges ejtőernyős katonai misszió fogadására; ugyanis amikor majd a megadást lebonyolítják, szükség lesz Szövetséges katonai segítségre a németek ellen. Ezt a segítséget a Szövetségesek akkor adhatják meg, ha előtte meggyőződtek arról, hogy megfelelő katonai intézkedések történtek magyar részről, vagyis a Szövetséges katonai segítséget nem kockáztatják hiába. Kifejtették, hogy a segítség mértékét természetesen előre meghatározni nem lehet.⁶⁵⁴

Veress László a tárgyalások ezen pontjánál közölte, hogy tulajdonképpen nem a teljes kormány megadásáról van szó, ugyanis Kállay miniszterelnökön, Ghyczy külügyminiszteren és Keresztes-Fischer belügyminiszteren kívül a kormány többi miniszterének nincs tudomása a fejleményekről. A megadásról csak Kállay és Ghyczy közvetlen környezete tud, például Szegedy-Maszák Aladár és annak néhány beosztottja, Bede István külügyminisztériumi kabinet II. osztályú követségi tanácsosa.⁶⁵⁵ Hangsúlyozta, hogy Horthy Miklós kormányzó a kiugrási tárgyalásokról nem tud. Horthy Miklós így nyilatkozik emlékiratában: „Köztem és közte

⁶⁵¹ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 246.

⁶⁵² ÁBTL – 3.2.4. – K – 1629/1. 165.

⁶⁵³ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 246.

⁶⁵⁴ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 96-97.

⁶⁵⁵ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 247.

[Kállay Miklós] azonban hallgatólagos egyetértés állt fenn abban a tekintetbe, hogy Kállaynak – *anélkül, hogy engem mindegy egyes részletről tájékoztatnia kellene* – [kiemelés tőlem – H. D. D.] szabad keze legyen az angolszász hatalmak felé, baráti kapcsolatok előkészítésére.”⁶⁵⁶ Valóban elképzelhető, hogy Horthy Miklósnak az isztambuli fejleményekről nem volt tudomása.

Veress kijelentette, hogy bár Kállay Miklós és bizalmi köre ugyan őszintén el vannak szánva a megadásra, de félnek a németektől, illetve a tisztikartól, ahol nagyrészt németbarát elemek vannak. A kormányt minden oldalról óvatosságra és engedékenységre intik a németekkel szemben; mindenki attól fél (Pálóczi-Horváth György itt a kiscgazdákat, zsidó hitközösség vezetőit és a szociáldemokratákat emeli ki), hogy ha Kállay erősen disztancíroz a németektől, akkor Németország megszállja Magyarországot. Kifejtette, hogy fokozott előkészítésre van szükség; először hadd épüljön ki a biztos kapcsolat Nagy-Britannia és Magyarország között, a továbbiakat pedig majd a napi rádióérintkezés során el lehet intézni. Veress hangsúlyozta továbbá, hogy nem hosszú időről van szó, csupán néhány hétről.⁶⁵⁷

Közölte végül, hogy a rövidhullámú adásokat és vétteleket ő fogja intézni, ő fogja az üzeneteket rejtjelezni és megfejteni, ebből kifolyólag lesz lehetősége arra, hogy a neki szóló személyes üzeneteket titokban tartsa, bizonyos dolgokat pedig Kállay Miklós tudta nélkül közöljön a britekkel, adott esetben pedig kikérje tanácsukat.⁶⁵⁸ Hangsúlyozta, hogy nem kijátszani akarja kormányát, hanem hisz abban, a nem hivatalos közlések, tanácsok és tájékoztatások megkönnyítik és elősegítik az ügy lebonyolítását.⁶⁵⁹ Ebbe az SOE tisztek beleegyeztek, és megállapodtak abban, hogy háromféle üzenetváltás lesz: 1. a Szövetségesek üzenetei a magyar kormánynak a brit kormány (és az SOE) által, 2. az ügy lebonyolításával megbízott britek (az SOE) üzennek a magyar kormánynak a részleteket illetően, illetve 3. maga Pálóczi-Horváth György üzenetei, tanácsai kizárólag Veress Lászlónak.⁶⁶⁰

Veress László ezután a brit álláspontot tartalmazó közlést, melyet fejből jegyzett le, Budapestre vitte, és az 1943. szeptember második felében kiépült rádióadón közölte az SOE-val, hogy a Kormányzót, a miniszterelnököt és a külügyminisztert tájékoztatta a fejleményekről.⁶⁶¹ A Veress László által Budapestre vitt két rádió adóvevő készülék egészen a

⁶⁵⁶ Horthy Miklós: *Emlékirataim*, 1990. 268.

⁶⁵⁷ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 98.

⁶⁵⁸ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 248.

⁶⁵⁹ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 98.

⁶⁶⁰ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 248.

⁶⁶¹ Vargyai Gyula: *Magyarország a második világháborúban*, 2001. 287.

német megszállásig zavartalanul működött, Horthy Miklós és Keresztes-Fischer Ferenc tudtával és beleegyezésével.⁶⁶²

A szovjet külügyminisztérium a fegyverszüneti megállapodások eredeti négy pontja alapján történt elfogadására rezerváltan reagált. Amellett, hogy kifejtette Molotov, hogy a c) és d) pontokat a szovjet kormány továbbra is feleslegesnek tartja, hangsúlyozta az olasz kapituláció által teremtett felfordulás kihasználását, ami felfordulás nehézségeket okozott Németországnak.

„Úgy vélik [ti. a szovjet kormány – H. D. D.], hogy „a Szövetségesek számára előnyös lenne a gyors és határozott cselekvés, nem engedve sem a német, nem a németbarát magyar köröknek, hogy helyreálljanak abból a zűrzavarból, amit az olasz kapituláció jelentett. Magyarország feltétel nélküli megadása a jelenlegi helyzetben, különösen az olaszországi eseményekkel összefüggésben elkerülhetetlenül *komoly nehézségeket okozna Németországnak* [kiemelés tőlem H. D. D.] és még kedvezőbb körülményeket a Keleti fronton és az olasz hadszíntéren.”⁶⁶³

Az előzetes fegyverszüneti egyezményt értékelve hangsúlyozni kell, hogy az 1942-43 során megkezdett magyar béketapogatózások közül egyedül a Veress-féle második misszió volt az, amely túl tudott lépni a magánvéleményekkel tarkított általános beszélgetésen, információcserén, illetve a törökországi színteret nézve az SOE brit titkosszolgálati szervén, Isztambulból Ankarába eljutnia, ahol az ankarai brit nagykövettel (Sir Hugh Knatchbull-Hugessen) kapcsolatba lépnie. A törökországi színtéren maradva a többi megbízottat mind Isztambulba küldték, ahol mindössze az SOE képviselőivel bocsátkozhattak tárgyalásokba, és bár a brit Foreign Office tájékoztatva volt a magyar kiküldöttek üzeneteiről és ténykedéseiről, az általános és hivatalos brit hozzáállás az volt, hogy a kormányt a magyar közeledési kísérletek nem érdeklik, „és amíg Magyarország folytatja harcát szövetségeseink ellen és a tengelyt támogatja, nem számíthat sem rokonszenvre, sem kíméletre.”⁶⁶⁴

Igaz, hogy az isztambuli SOE-t a tárgyalások során nem sikerült teljesen elhagyni. Pálóczi-Horváth György, aki a magyar kiküldöttekkel való kapcsolattartással volt megbízva, a tárgyalás hivatalos szintjére emelkedésével már mint megfigyelő volt jelen. Ez nem mondható el a Sterndale Bennett-Veress László-Újváry Dezső hármastanácskozásokról, aminek brit

⁶⁶² Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 333.

⁶⁶³ Lásd: 5. sz. Melléklet.

⁶⁶⁴ 5. sz. irat, *Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban*, 1978. 84.

résztevője az előzetes fegyverszüneti feltételek közlésekor nem volt jelen, és ami tanácskozás az előzetes fegyverszünet megkötése előtt folyt le. Illetve külön ki kell emelni, hogy a további kapcsolattartásra, melyre azon a rövidhullámú rádió adóvevő készüléken került sor, amit Veress Magyarországra hazavitt, szintén az SOE (és Pálóczi-Horváth György) lett megbízva.

Ugyan a tárgyalások során a magyar kormánycsoport azon törekvése, hogy a feltétel nélküli megadás doktrínájától a Szövetségesek tekintsenek el, nem sikerült, viszont eredményként felmutatható az a kikötés, hogy a megadást csak akkor kell a magyar kormánynak *nyilvánosságra hoznia*, amikor a Szövetséges csapatok elérik a magyar határt, illetve az a fokozatosság, amit a német katonai és gazdasági együttműködés csökkentése kapcsán jelentettek ki. A fent felsorolt okok és iratok alapján kijelenthető, hogy a szovjet kormánynak a magyar megadás minél előbbi bejelentése és végrehajtása volt a cél (amivel a német megszállás járt volna), míg az előzetes fegyverszünet megkötésekor a britek által hozott feltételekből és Churchill brit miniszterelnök megnyilatkozásaiból kitűnik, hogy a magyar kiugrás fokozatos végrehajtása igenis fontos volt, tehát ekkor már nem volt cél a brit hivatalos álláspont szerint a német megszállás kiprovokálása. Azonban az előzetes fegyverszüneti egyezmény megkötése után látható lesz, hogy a megkötéskor érvényesülő brit álláspont egyre inkább háttérbe szorult, és az a vélemény vált elfogadottá, főleg a szovjet fél nyomására, hogy Magyarországtól olyan tettek végrehajtását követeljék, amik az ország német megszállás provokálnák ki. A brit fél így egyre inkább távolságtartóvá vált, és a magyar kormány a vállalt feltételekből teljesíthetett bármit, az nem volt elég.

Az előzetes fegyverszüneti egyezmény után

A fegyverszüneti magyarországi fogadása és megerősítése

Az előző fejezet során idéztem Szegedy-Maszák Aladár szavait, aki kifejtette, hogy Veress László hazatérése után Ghyczy Jenő külügyminiszter úgy vélte, Veress olyan kötelezettségeket vállalt a magyar kormány nevében, amelyeket az nem tud teljesíteni, Kállay Miklós miniszterelnök pedig a feltétel nélküli megadás elfogadást kifogásolta, mivel az sértette volna a nemzeti függetlenséget.⁶⁶⁵ Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter, Szentmiklóssy Andor és Szegedy-Maszák Aladár viszont határozottan a jóváhagyás mellett foglaltak állást. Hármuk legfontosabb érve az volt, hogy

„Ha magyar kezdeményezésre sikerült végre túljutni a szabotázs- és hírszerző bürokrácián [vagyis a SOE titkosszolgálati szervén – H. D. D.], egészen egy fajta kormányközi megállapodásig, akkor saját politikai hitelünk és szavahihetőségünk csorbítása nélkül nem visszakozhatunk. A föltétel nélküli megadás formulájának elfogadását előbb-utóbb amúgy is elkerülhetetlennek tartottuk, ezt különben az olasz példa is bizonyította.”⁶⁶⁶

Keresztes-Fischer, Szentmiklóssy és Szegedy-Maszák ellenezték Ghyczy elutasító magatartását. Legfőbb eredménynek azt tartották, hogy a megállapodásból sikerült kiiktatni az „azonnali kiugrásra” irányuló követelést, és helyébe lépett a „megfelelő időpontban” terminus, és a vállalt kötelezettségek a fokozatosság jegyében fogantak meg, amivel reményt nyújthattak a kapcsolatok későbbi elmélyítésére.⁶⁶⁷

Problémák adódtak a fegyverszünet megerősítése körül is. A feltétel nélküli megadás formulájának elfogadását Kállay Miklós az ország szuverenitásáról való lemondásnak tekintette. Keresztes-Fischer azonban sürgette a megerősítést, így Kállay azt a formulát ajánlotta, hogy „a kormány hajlandó a szövetségesek minden kívánságát teljesíteni, és megerősíteni, hogy Újváry a kormány nevében beszél.”⁶⁶⁸ Kállay visszaemlékezésében

⁶⁶⁵ Macartney, C. A.: *October fifteenth, 1957.* 185-186. ill. Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanéz...*, II. Kötet, 1996. 200.

⁶⁶⁶ Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanéz...*, II. Kötet, 1996. 200-201.

⁶⁶⁷ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink,* 2000. 332.

⁶⁶⁸ Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanéz...*, II. Kötet, 1996. 201.

olvasható, hogy ezzel kijelentette, hogy a feltétel nélküli megadás formuláját nem fogadja el – bár a feltételek elfogadása gyakorlatilag ugyanazt jelenti, mint a feltétel nélküli megadás.⁶⁶⁹

Végül Wodianer Andor lisszaboni követ Sir Ronald Campbell brit követtel folytatott megbeszélése során szóban megerősítette, hogy Újváry Dezső a magyar kormány álláspontját képviselte, és szintén szóban közölte, hogy a szeptember 9-i aláírás érvényes.⁶⁷⁰ Wodianer hivatalosan bemutatta Kálay kompromisszumát (ti. hogy a magyar kormány minden feltételt teljesít), amire Campbell azt felelte, hogy a Szövetségesek nevében nem tudja elfogadni.⁶⁷¹ Wodianer javasolta, hogy azt a pontot hagyják függőben, hiszen megadásra úgyis akkor kerül sor, ha a Szövetségesek elérik a magyar határt. Félretették tehát a nézeteltérést, és mivel a Szövetségesek kifogást nem emeletek a bejelentés ellen, a magyar kormány ezzel a megállapodást életbe léptetnek tekintette.⁶⁷²

Megemlíteném Pálóczi-Horváth György kijelentéseit az október 10-i megerősítés kapcsán. A megerősítés célja az volt, hogy az Ankarában megkötött előzetes fegyverszüneti egyezményről igazolja, hogy az a magyar kormány nevében történt, illetve Újváry Dezső isztambuli magyar főkonzul valóban a magyar kormány nevében beszél. Pálóczi-Horváth ezzel szemben a megerősítést közvetlenül a szeptember 9-i fegyverszüneti egyezmény megkötése előtti pillanatra teszi, mint annak megerősítését, hogy Veress László valóban a magyar kormány megbízottja, ezért a tárgyalások hivatalos szintre emelkedhetnek.

„Burland alezredes táviraton jelentést tett az ügyről Londonba és Ankarába a nagykövetnek. Még aznap megérkezett a válasz. A külügyminisztérium azt üzenté, hogy a Dálnoki Veress által hozott ajánlatot meg kell erősíteni és hitelesíttetni. Ennek az a módja, hogy a lisszaboni magyar követ keresse fel a lisszaboni angol nagykövetet, és ismételje meg szó szerint a közlést, illetve az ajánlatot és közölje továbbá, hogy a magyar kormány Dálnoki Veresszt bízta meg az ügy letárgyalásával Isztambulban.

Dálnoki erről rejtjeles sürgönyben jelentést tett kormányának, s néhány napon belül a lisszaboni magyar követ csakugyan megerősítette és hitelesítette a lisszaboni brit nagykövet előtt.”⁶⁷³

⁶⁶⁹ Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam*, II. kötet, 1991. 131.

⁶⁷⁰ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 332-333.

⁶⁷¹ Macartney, C. A.: *October fifteenth*, 1957. 186

⁶⁷² Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 333.

⁶⁷³ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 244-245.

Rádiókapcsolat létrejötte

Veress László szeptember 10-én megérkezett Budapestre, és jelentős kockázatot vállalva magával hozott két bőröndben két darab WT adóvevő készüléket, amelyeket üzembehelyezésük után Horthy Miklós kormányzó és Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter tudtával és jóváhagyásával használt. A budapesti főkapitányság politikai rendészeti osztályán két detektív működtette az adóvevő készülékeket.⁶⁷⁴ A két detektívet a politikai rendőrség akkori vezetője, Sombor-Schweinitzer József rendőr-főkapitányhelyettes adta, ami bizonyítja azt a tényt, hogy a magyar kormány tudtával történt az adóvevő készülékek Magyarországra szállítása és üzembehelyezése.⁶⁷⁵ A két készüléknek Veress szerint kettős célja volt; az egyik adót a magyar kormánnyal való kapcsolattartáshoz, a másikat pedig a magán üzenetek adásához és fogadásához kellett használnia.⁶⁷⁶ Azonban csak egy készüléket használt a kapcsolattartáshoz, hiszen az adó másik végén mindkét esetben ugyanaz a személy ült, tehát a hivatalos és magán üzenetek küldését nem kellett szétválasztani. A két adóvevő készülék tehát azért kellett, hogyha az egyik elromlana, legyen a kéznél másik.

A rádióösszeköttetés célja kettős volt; egyrészt biztosítania kellett a politikai tárgyalások folyamatosságát, másrészt politikai, gazdasági és katonai adatokat kellett eljuttatnia az isztambuli SOE parancsnokság felé. A politikai és gazdasági anyag legnagyobb részét Szegedy-Maszák Aladár, a Külügyminisztérium Politikai osztályának vezetője szolgáltatta.⁶⁷⁷ Dr. Tóth Miklós, aki 1942-től a Külügyminisztériumban teljesített szolgálatot, és közvetlen kapcsolatban állt Veress Lászlóval, úgy emlékszik vissza, hogy Veress Szegedy-Maszák Aladár mellett Balogh József irodalomtörténészről és publicistáról (aki ekkor a *Nouvelle Revue de Hongrie* és a *Hungarian Quarterly* lapok felelős szerkesztője volt) is kapott információkat arra a célra, hogy továbbítsa azokat Isztambulba. Tóth Miklós feltevése szerint a katonai adatokat vagy nagybátyjától, Dálnoki Veress Lajostól, vagy pedig Újszászy István (ekkor vezérőrnagyként a Belügyminisztériumban az Államvédelmi Központ irányítója) által irányított csoporttól kapta, amely a háborúból való kiugrást igyekezett elősegíteni.⁶⁷⁸

Az üzenetek szövegét a Külügyminisztérium Politikai Osztálya állította össze, Veress László fogalmazta meg és rejtjelezte, majd a szolgálatos detektív adta le a rövidhullámú rádión. A kapott üzeneteket Veress vette át, fejtette meg és adta tovább a Külügyminisztériumon keresztül

⁶⁷⁴ Barker, Elisabeth: *British policy in South-East Europe in the Second World War*, 1976. 252.

⁶⁷⁵ Dr. Tóth Miklós és tsai, ÁBTL 3. 1. 9. V-47033. 89.

⁶⁷⁶ Veress, Laura-Louise: *Clear the line*, 1995. 156.

⁶⁷⁷ Szegedi Maszák Aladár ügye, ÁBTL. 3. 2. 4. K-1393/1. 19.

⁶⁷⁸ Dr. Tóth Miklós és tsai, ÁBTL 3. 1. 9. V-47033. 90.

a miniszterelnöknek és annak, aki érintett volt az üzenet témájában.⁶⁷⁹ Mivel Veress maga rejtjelezte a szövegeket, ezért saját üzenetet is beleírhatott, ahogy a tárgyalások alkalmával Isztambulban megbeszélte az SOE tisztekkel. Ennek lehetőségét a magyar kormánycsoportban jól látták, és veszélyét felismerték, ahogy Szegedy-Maszák Aladár írja visszaemlékezésében:

„Az is bizonyos, hogy állandóan kísértett a szándékos indiszkrécio lehetősége; egyfajta bizonytalanságot okozott az a lehetőség is, hogy Veress saját szakállára is küld üzeneteket. Újvárytól és Freytől kaptam erre vonatkozólag bizonyos támpontokat, ami azután a háború után be is bizonyosodott.”⁶⁸⁰

A titkos leadó a megadott kóddal nem sokkal Veress hazaérkezése után megkezdte működését, de a magyar fél által küldött üzenetek nem teljesítették az SOE által támasztott elvárásokat.⁶⁸¹ A brit üzenetek nagyrészt a megadás előkészítésének sürgetéséből álltak. Szorgalmazták többek között a katonatiszt kiküldését a tárgyalások folytatása végett, az ejtőernyős misszió fogadása érdekében tett lépéseket, illetve sürgették a magyar tisztikar megtisztítását a németbarát elemektől.⁶⁸² Összességében a leadó nem tett rossz szolgálatot a briteknek, mert a magyarok mindenről, amiről tudomásuk volt, tájékoztatták őket; hivatalos és precíz katonai helyzetről, Balkán felé irányuló német csapatmozdulatokról stb.⁶⁸³ 1939. szeptember 9-től 1944. március 19-ig tartott a rövidhullámú rádiós kapcsolat, amin néha naponta, de legalább hetente háromszor történt üzenetváltás. Pálóczi-Horváth György az üzeneteket (köztük az 1943-44-es táviratok teljes szövegét) kivétel nélkül továbbította Moszkvába.⁶⁸⁴

1943 őszén az üzenetváltások Veress László és az isztambuli SOE között elsősorban a katonai kapcsolatok kialakításával és a Németországnak nyújtott magyar katonai segítségnyújtás csökkentésével foglalkoztak, melyekkel Magyarország bizonyíthatta a britek felé jóindulatát és a németektől való elfordulás szándékának komolyságát.⁶⁸⁵ Veress kénytelen volt október 9-én jelenteni, hogy bár a magyar kormány elvben beleegyezett a katonai kapcsolat létrehozásába, a magyar hadseregben egyelőre nem történt konkrét lépés az ügy előrehaladása érdekében, és bár

⁶⁷⁹ Bokor Péter: *Végjáték a Duna mentén*, 1982. 64.

⁶⁸⁰ Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanez...*, II. Kötet, 1996. 328.

⁶⁸¹ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink* 2000. 333.

⁶⁸² Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 249.

⁶⁸³ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 333-334.

⁶⁸⁴ Joó András: *A magyar béketapogatózások és a Szovjetunió várható térnyerésének kérdése 1943-1944-ben*, in: Tudományos Közlemények, (28.), pp. 85-94, 2012. (letöltve: http://epa.oszk.hu/02000/02051/00028/pdf/EPA02051_Tudomanyos_Kozlemenyek_28_2012_szeptember_085-094.pdf) 87.

⁶⁸⁵ Veress, Laura-Louise: *Clear the line*, 1995. 166.

a kulcsfontosságú pozíciókban elkezdődtek a magyar tisztikarban a németbarát elemek lecserélése, ezek még nem fejeződtek be, és ezért akadályokba ütközött a kapcsolat kiépítése.⁶⁸⁶ Tehát a magyar kormány nem tudta megoldani az előzetes fegyverszünet által támasztott egyik feltétel teljesítését 1943 ősze folyamán, vagyis a magyar katonai tiszt kiküldését Isztambulba, de a katonai kapcsolat kiterjedt az SOE-misszió fogadására is, amelyre Magyarország ekkor még nem volt képes a magyar kormány bevallása szerint, melynek biztonságát szavatolni nem tudja.

Az 1943. őszi üzenetváltásokhoz nyújt egy újabb szeletet Juhász Gyula könyvében (Magyar-brit tárgyalások 1943-ban) található október 27-i jelentés, mely a Magyarországról érkezett üzeneteket foglalja össze. A fentebb olvasható üzenet, ami szerint a magyar tisztikar megtisztítása megkezdődött, de még nem fejeződött be, itt is olvasható; itt azonban már kiemelték magyar részről, hogy Magyarország ugyan képes fogadni a brit missziót, azonban a magyar vezérkar és a misszió tagjai között az összeköttetést megteremteni nem tudják, mert a vezérkarban található németbarát elemek megbízhatatlanok, a titoktartás nem megoldható, ezért rövidesen Németország tudomására jutna az incidens.⁶⁸⁷

A britek arra a tényre, hogy a magyar kormány nem tudja fogadni a missziót, nyilvánvalóan negatívan reagáltak. Látható az isztambuli SOE-től Sir Frank Kenyon Robertsnek, a Foreign Office Központi Osztályának vezetőjének küldött leveléből, hogy a britek egyáltalán nem vették tekintetbe mindazokat a magyar törekvéseket, melyeket az adott mozgástér megengedett számukra (a magyar kormány részéről megtett konkrét lépéseket a feltételek végrehajtása kapcsán lásd később), nem érdekelték őket azok a konkrét katonai információk, melyek megfelelő felhasználása segíthette volna a Szövetségeseket Németország ellen. A brit felet mindössze az érdekelte, hogy Magyarország mikor tudja fogadni a kéttagú katonai missziót, és hogy mikor történik meg a két katonatiszt kiküldése a katonai tárgyalások folytatására. Ezeket a feltételeket pedig a magyar kormány szűk mozgásteré miatt teljesíteni nem tudta.

„... Az egyetlen kérdés, amelyre tőle [Veress Lászlótól – H. D. D.] választ várunk, hajlandók-e a különítményünket fogadni, és hol kerülhet erre sor. Megmondtuk, nehezen hisszük el, hogy egy csoport, amely olyan befolyással bír, amint azt ők állítják magukról, nem lenne képes egy mindössze kéttagú csoportot fogadni és azt ellátni;

⁶⁸⁶ Barker, Elisabeth: *British policy in South-East Europe in the Second World War*, 1976. 254.

⁶⁸⁷ 86/b. sz. irat, *Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban*, 1978. 276-278.

kijelentettük, ha valóban képtelenek erre, nincs sok értelme a tárgyalások folytatásának.”⁶⁸⁸

⁶⁸⁸ 94. sz. irat, Uo. 289-290.

A fegyverszüneti egyezmény értékelése

Kállay Miklós emlékirataiban elég pontosan felsorolja, mit teljesített a magyar kormány a Törökországban vállalt kötelezettségekből. Megállapítja, hogy a tárgyalások jóváhagyása Lisszabonban megtörtént, és annak titkosságát mindkét fél megtartotta. Kijelenti, hogy a németekkel szembeni ellenállás sikeres volt, hiszen a magyar kormány mindent elkövetett az együttműködés korlátozására, és ha nem is sikerült az összes keleti fronton harcoló egységet hazahozni, azoknak létszámát sikerült csökkenteni, illetve elérni, hogy csak megszálló csapatokként alkalmazzák őket. A németeknek nyújtott gazdasági segítséget az ország sikeresen csökkentette.⁶⁸⁹ A Szövetségesek szabadon használhatták a magyar légteret, a németeknek pedig nem engedélyezték a légi támaszpontok telepítését Magyarországon.⁶⁹⁰ Németország 1943 augusztusában kérvényezte a magyar kormánytól légvédelmi egységek telepítését az ország területére, amit akkor az megtagadott. 1943 október elején két légvédelmi német tiszt érkezett fegyverekkel Nyugat-Magyarországra, hogy két léghátrító támaszpontot létesítsen. A magyar kormány ugyan tiltakozott, de a németek kijelentették, hogy a lépés szükséges, mert a tapasztalat azt mutatta, hogy a magyarok nem lőnek az ellenséges repülőgépekre. Miközben a magyar kormány továbbra is tiltakozott a német lépés ellen, figyelmeztette a briteket Stockholmon keresztül, hogy repülőgépeik számoljanak a veszéllyel átrepülés esetén.⁶⁹¹

Kállay a sikeresen betartott kötelezettségek mellett felhossa, hogy az adott pillanatban a magyar kormány a Szövetségesek rendelkezésére bocsátotta volna erőforrásait. A rádiókapcsolat, melyet szintén feltételként kötöttek ki a megállapodásban, létrejött és működött. Kijelenti azonban, hogy a Szövetséges küldöttség későn érkezett meg Magyarországra.⁶⁹² A megállapodásban vállalt brit misszió valójában soha nem érkezett meg, hanem az úgynevezett Veréb-misszió, mely amerikai tisztekből állt, landolt Magyarországon a német megszállás előtt pár nappal. Kállay a fegyverszüneti megállapodásban vállalt két katonatiszt kiküldetését egyszerűen nem említi emlékiratában, ami pedig az SOE és a Foreign Office számára pont,

⁶⁸⁹ A gazdasági segítség csökkentésének indokait már (valószínűleg 1943 tavaszán kelt feljegyzés) igyekszik feltárni előre, mely szerint a munkaerő kihasználása Magyarországon elérte a tetőfokát, 3 árvizes év igénybe vette az ország mezőgazdasági kapacitásait, amely így nem tudott felesleget termelni, illetve az ipari termelés szintén maximálisan ki van használva. Ezek mellett Németország tartozása Magyarország felé olyan mértékű inflációt eredményezett, mely felett szemet hunyni nem lehet. Az érvelést az alábbiak szerint fejezi be: „Az európai erőfeszítéshez való hozzájárulást azonban Magyarország csak saját módján és saját megítélése szerint adhatja meg, állandó figyelemmel az európai érdekekre.” 161. sz. feljegyzés, *Magyarország és a második világháború: Titkos diplomáciai okmányok a háború előzményeihez és történetéhez*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1959.

⁶⁹⁰ Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam*, II. kötet, 1991. 132-133.

⁶⁹¹ Barker, Elisabeth: *British policy in South-East Europe in the Second World War*, 1976. 254.

⁶⁹² Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam*, II. kötet, 1991. 133.

hogy lényeges momentum volt a kötelezettségvállalásban. És bár jóllehet, hogy a magyar kormány ezen kívül minden lényeges pontot teljesített a vállalt feltételekből, mivel a brit fél által támasztott két kötelezettség (vagyis a katonatisztek kiküldése és a misszió fogadása, amik a németek érdeklődését is felkeltette volna) nem teljesült, a magyar kormány egyéb vállalásait nem vették figyelembe.

Bár Veress Isztambulba küldött táviratai igyekeztek olyan benyomást kelteni, hogy a magyar kormány folyamatosan új lépéseket tesz, de a balkáni bevetéssel kapcsolatos német kérés visszautasítására, illetve a jugoszláv partizánoknak adott kegyelemre való hivatkozásra nem fedhette el, hogy a magyar kormány a fontosabb lépéseket halogatja.⁶⁹³ A magyar kormánycsoport abban bízott, hogy a szovjetek elkerülik Magyarországot, és nem támadják meg. Ezt a felvetést arra alapozták, hogy foldrajzilag északon egyszerűbben eléri a keleti front Németországot, és tulajdonképpen a szovjeteknek okuk sincs átlépni a magyar határt, hiszen már nincsen magyar harcoló alakulat a Szovjetunió területén. Azonban azzal nem számoltak, hogy a Szovjetunió ugyanolyan agresszornak tekintette Magyarországot, mint Németországot.⁶⁹⁴ Emellett Kállay abban bízott, hogy már nincs más dolga, mint a brit-amerikai csapatok megérkezéséig fenntartani a belső rendet, illetve elkerülni a német megszállást. Azt remélte, hogy ha Magyarország a megkezdett úton halad, akkor kapcsolata a Szövetségesekkel még szorosabbá válik, hiszen az ország már nincs az ellenséges országok között, és számíthat a britek védelmére.⁶⁹⁵ Ennek megfelelően úgy gondolta, hogy az előzetes fegyverszüneti egyezményből annyit kell teljesíteni, amennyit a németek és a szélsőjobboldal provokálása nélkül lehetséges.⁶⁹⁶ Így nem tett eleget annak a német követelésnek, miszerint szakítsanak meg minden diplomáciai kapcsolatot a Badoglio-kormánnyal, szeptember 28-án a magyar koronatanács úgy határozott, hogy Olaszországban a folytonosságot Viktor Emánuel képezi, tehát Badoglio kormánya a törvényes. A német követeléseknek engedve viszont *de facto* elismerte Mussolini kormányának fennállását, de ténylegesen nem ismerték el, így mindkét olasz kormány reprezentálta magát Magyarországon.

Az olasz Badoglio-kormány kapitulációja után a német hadsereg megszállta Olaszországot, majd kiszabadította a fogságba esett Mussolinit. A brit csapatok északi irányú előre nyomulása folyamatosan lassult, végül a németeknek sikerült őket megállítaniuk, és szeptember 12-én

⁶⁹³ Vargyai Gyula: *Magyarország a második világháborúban*, 2001. 286.

⁶⁹⁴ Pihurik Judit: "Az igazat, ... csakis az igazat...", in: Emlékirat és történelem, a VII. Hungarológiai Kongresszus (Kolozsvár, Cluj-Napoca, 2011. augusztus 22-27.) azonos című paneljének anyaga, szerk. Horváth Jenő, Pritz Pál, Magyar Történelmi Társulat, Nemzetközi Magyarástudományi Társaság, Budapest, 2012. 230.

⁶⁹⁵ Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam*, II. kötet, 1991. 133.

⁶⁹⁶ Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája*, 1988. 371.

megszállniuk Rómát.⁶⁹⁷ Olaszország német megszállása óvatosságra intette időlegesen a Szövetségeseket. 1943. október 1-én figyelmeztették, hogy a magyar kormány ne tegyen olyan lépést, amely idő előtt megterhelné a magyar-német kapcsolatokat.⁶⁹⁸ A brit figyelmeztetés hűen tükrözi a brit álláspont aktuális stádiumát; az általuk küldött üzenetben használt kifejezésekből kiviláglik, hogy Magyarországnak a kiugrást végre kell hajtania, és Nagy-Britannia tisztában van vele, hogy a magyar lépés német megszállást fog eredményezni, de figyelmeztetésében óva inti október elején olyan lépések megtételére, amelyek a megszállást kiváltanák.

Az ankarai megállapodásig a Kállay-kormánycsoport abban bízott, hogy a Szövetségesek méltányolni fogják azt a körülményt, hogy Magyarország megőrizte alkotmányos, parlamentáris politikai és társadalmi struktúráját. A megállapodás megkötése után abban is reménykedett, mivel Magyarország volt az első állam, amely diplomácia útján minden ellenséges nyomás és katonai fenyegetés nélkül önként közölte elszakadási szándékát a tengelytől, a britek törlik Magyarországot az ellenséges országok listájáról.⁶⁹⁹ Azonban Churchill azon álláspontját, hogy a magyar átállás erőltetése a német megszállást és egy Quisling-kormány hatalomra jutását eredményezné, a Foreign Office és a SOE sem osztotta, így érvényesült Magyarországgal szemben azon brit magatartás, hogy olyan tettekre van szükség, amelyek meggyorsítják a Németország feletti győzelmet, akár olyan szabotázs-akciók elvégzésével, amelyek a német megszállást eredményezik.⁷⁰⁰ Az SOE és a Foreign Office nem szavakat, vagyis bizalmas jellegű információkat várt a magyar kapcsolattól, hanem egy olyan átállást, amelyet egyidejűleg le lehet bonyolítani a bolgár és román átállással.⁷⁰¹

Az SOE 1943. október végétől csökkenteni kezdte a Magyarországra gyakorolt nyomását, amiben szerepe lehetett Eden külügyminiszternek, aki a moszkvai külügyminiszteri konferencia (amelyen részt vettek Eden, Molotov és Hull külügyminiszterek) után ügyelt arra, hogy se a Foreign Office, se az SOE ne keresztezze a továbbiakban a szovjet kormány szándékait.⁷⁰² A moszkvai konferencián Molotov kifogást emelt a magyarokkal szabotázsakciókról folytatott tárgyalások ellen kiemelve, hogy az isztambuli megállapodásban erről nem volt szó. Hangsúlyozta, hogy ugyan a Szovjetunió leginkább érdeke a Németországot ért olyan csapások, amik azt meggyengítenék, de ezek nem azokra a

⁶⁹⁷ Maclean, Fitzroy: *Eastern approaches*, 2009. 403.

⁶⁹⁸ Borhi László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában*, 2015. 47.

⁶⁹⁹ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 336.

⁷⁰⁰ Barker, Elisabeth: *British policy in South-East Europe in the Second World War*, 1976. 254-255.

⁷⁰¹ Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 249.

⁷⁰² Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 336.

szabotázsakciókra vonatkoznak, amiket a magyarok felemás módon hajtanának végre.⁷⁰³ A konferencián végül elfogadták a Szövetségesek az elvet, miszerint a csatlós országokkal annak a nagyhatalomnak képviselői tárgyalnak innentől kezdve, akivel a kérdéses ország hadban áll.⁷⁰⁴ A Foreign Office tanácsadói azt javasolták, hogy ragaszkodjanak addig követett irányvonalukhoz, és ne tegyenek engedményeket a szovjeteknek.⁷⁰⁵ Eden azonban ezzel nem értett egyet, és kijelentette november 20-án: „Az oroszok fenntartják álláspontjukat, amely szerint Magyarországnak feltétel nélkül kell kapitulálnia, és ezt így is kell velük közölni. Úgy látszik, nem tehetünk mást. [...] Arra is figyelemmel kell lennünk, hogy az oroszok állnak harcban a magyarokkal, nem pedig mi. Az oroszoknak ezért okuk van azt gondolni, hogy *nekik jobban bele kellene szólniuk a Magyarországgal szemben követett politika eldöntésébe* [kiemelés tőlem – H. D. D.]”⁷⁰⁶ A Magyarországgal szemben képviselt brit álláspont innentől kezdve a Szovjetunióknak kedvezett.

A britekben megerősödött a gyanú, hogy a Kállay-kormány halogató politikát követ, miután 1943 novemberében oly tartalmú üzenet érkezett, hogy a magyar kormány kapcsolatba lépett Habsburg Ottóval.⁷⁰⁷ A Kállay-kormány abban reménykedett, hogy a feltétel nélküli kapitulációnál kedvezőbb feltételeket fog elérni, amennyiben a lisszaboni csatornán keresztül támogatja Habsburg Ottó ténykedését.⁷⁰⁸ A magyar kormánnyal létesült kapcsolatfelvétel és az ország háborúból való kivezetés kapcsán Habsburg Ottó a diszkréciót emeli ki. Úgy kellett ténykedni, hogy a magyarországi szélsőjobboldal, és rajtuk keresztül Németország ne szerezzen tudomást a tárgyalásokról és a kiugrási szándékról, mivel az a németek provokációját jelentette.

„1941 végén vagy 1942 elején egy portugál barátomat, Saldanha [de] Gamat, aki [António de Oliveira] Salazarnak, az akkori portugál miniszterelnöknek közeli barátja volt, [Eckhardt Tiborral] áthívtuk Washingtonba, és megbeszéltük vele, hogy építsen ki közvetlen kapcsolatot közöttünk és a budapesti kormány között a magyar követség útján, ahol voltak bizonyos, inkább alacsonyabb beosztású tisztviselők, akik száz

⁷⁰³ Barker, Elisabeth: *British policy in South-East Europe in the Second World War*, Barnes and Noble, New York, 1976. 254-255.

⁷⁰⁴ Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája*, 1988. 370-371.

⁷⁰⁵ Juhász Gyula: *Külpolitikai koncepciók Magyarországon 1943-ban*, in.: szerk.: L. Nagy Zsuzsa, Burucs Kornélia: *Kiútkeresés*, 1943, Kossuth Könyvkiadó, 1989. 25.

⁷⁰⁶ 91. sz. irat, *Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban*, 1978. 284-285.

⁷⁰⁷ *Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban*, 1978. 72.

⁷⁰⁸ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 340.

százalékig együttműködtek velünk. Nagyon kellett vigyáznunk, hogy Imrédyék és mások ne tudják meg, miképpen akarjuk kimenteni az országot a háborúból.”⁷⁰⁹

Pálóczi-Horváth György úgy értesült, hogy Kállay Miklós közölte Habsburg Ottóval, Magyarországot a német megszállás és függetlenségének elvesztése fenyegeti, ezért ő Habsburg Ottót ismeri el törvényes trónörökösnek.⁷¹⁰ Úgy vélem, Pálóczi-Horváth ezen értesülése hibás volt. Egyrészt Kállay Miklós emlékirataiban nem említi 1943 kapcsán Habsburg Ottó trónöröklését, másrészt a Veress-SOE között fennálló rádiókapcsolat pont ennek az ellenkezőjéről számol be.

1943. november 4-én Wodianer Andor lisszaboni magyar követ táviratot küldött Ghyczy Jenő magyar külügyminiszternek, melyben ismerteti Eckhardt Tibor azon közleményét, ami a Habsburg Ottó és Roosevelttel közötti találkozóról számol be. A kettejük lefolyt beszélgetések során állítólag Roosevelttel azt mondta Habsburg Ottónak, Románia valószínűleg a szovjet táborban végzi, így Magyarország, amennyiben jól játssza ki kártyáit, egész Erdélyt visszaszerezheti.⁷¹¹ Veress közölte rádión keresztül a britekkel, hogy megvan az esélye annak, hogy a magyar kormány visszavonja a feltétel nélküli kapitulációra vonatkozó ajánlatot „Habsburg Ottó és Eckhardt közbelépése és hamis információi miatt”. A hamis információk szerint „Washington” megígérte Ottónak, hogy visszahelyezi Ausztria-Magyarország trónjára.”⁷¹² A brit válasz várható volt; kijelentették, hogy noha a brit kormány mindig kész bármilyen németellenes javaslat elfogadására, azonban nem támogatja a Habsburg trónigényt sem Ausztriában, sem Magyarországon. Az üzenethez hozzátették még, hogy a brit álláspont fényében meglepő lenne, ha az amerikai politika eltérne attól.⁷¹³

December 8-án Veress a rádión keresztül kifejtette a briteknek, hogy jelentős nyomás alatt dolgozik, és csalódott kormánya halogatásában. Úgy vélte, elérkezett az ideje annak, hogy a nyilvánvaló időnyeréssel és halogatással a magyar kormány felhagyjon, aminek előmozdítása érdekében a brit kormány küldjön ultimátumot, hogy a magyar előzetes fegyverszüneti egyezményt erősítsék meg.⁷¹⁴ Veress hiába várta, az SOE nem válaszolt. Az SOE-misszió Magyarországra való küldése Eden brit külügyminiszter ellenállásába ütközött. Frank Roberts 1943. december végén javasolta, hogy közöljék a szovjetekkel, egy SOE-misszió küldése

⁷⁰⁹ Habsburg Ottó: *Emlékezés Eckhardt Tiborra*, In. *In memoriam Eckhardt Tibor*, A Makói Keresztény Értelmiségi Szövetség Füzetek, 10, Makó, 1993. 6.

⁷¹⁰ Pálóczi-Horváth György: *Angol Hírszerzés a II. világháború alatt*, ÁBTL 4. 1. A – 3143. 99.

⁷¹¹ Veress, Laura-Louise: *Clear the line*, 1995. 165.

⁷¹² 92. sz. irat, *Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban*, 1978. 286-287.

⁷¹³ 93/b. sz. irat, Uo. 288-289.

⁷¹⁴ Veress, Laura-Louise: *Clear the line*, 1995. 171.

hasznos próba lehetne a magyar kormány szándékait illetően.⁷¹⁵ Eden a javaslatához a következőket fűzte hozzá: „Úgy gondolom, ez egy veszélyes vállalkozás, és valószínűleg felkelti a szovjetek gyanúját.” Emellett hozzátette: „Kevés előnyét látnám egy ilyen SOE-missziónak, és javaslom annak elhagyását.”⁷¹⁶

Ekkor már Foreign Office Moszkvában is ellenállásba ütközött, ahol kifejezetten elleneztek a további kapcsolatfelvételeket a magyar kormánnyal.⁷¹⁷ További válaszadások tehát értelmetlenek voltak, és innentől kezdve Veress sem kapott választ üzeneteire. A britek figyelmeztették a magyar politikai vezetést, hogy a halogatással csak folyamatosan csökken Magyarország háborúból való kilépésének katonai értéke, az pedig már végképp későn lenne, ha Románia kiugrása után, vagy a szovjet csapatok Kárpátokhoz való közeledése után következne be, hiszen ez a késlekedés Erdély hovatartozását magyar szempontból igencsak kedvezőtlenül alakítja.⁷¹⁸

⁷¹⁵ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 339.

⁷¹⁶ Barker, Elisabeth: *British policy in South-East Europe in the Second World War*, 1976. 256.

⁷¹⁷ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 339.

⁷¹⁸ Győri Szabó Róbert: *A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig*, 2011. 131.

Ullein-Reviczky Antal fellépése Stockholmban

Ullein-Reviczky Antal 1943 során többször törekedett arra, hogy valamelyik külképviselet élére kerüljön, ahol további szerepet vállalhat a Szövetségesekkel való titkos kapcsolatok szorosabbra fűzésében. 1943. szeptember 10-től a stockholmi követség élére került Matuska Péter rendkívüli követ utódjaként.⁷¹⁹ Kiutazása Stockholmba nem volt zökkenőmentes, kinevezése ugyanis nem jelentette azt, hogy automatikusan elhagyhatja Magyarország területét. A németek ismerték németellenes beállítottságát, tudtak angolszász kapcsolatairól, és ismert volt előttük az Ullein-Reviczky és a Kállay-kormánycsoport közötti szoros kapcsolat.⁷²⁰ A németek gyanakvását felkeltette, hogy az angolbarát beállítottságú Ullein-Reviczky egy semleges fővárosba utazzon, ahol nyilvánvaló volt szándéka a Szövetségesekkel való kapcsolat kiépítésére.⁷²¹

A stockholmi iroda feljegyzései megállapítják, hogy Ullein-Reviczky Antal nem hozott magával írásos nyilatkozatot, amit átadhat az stockholmi brit követnek, Victor A. K. Malletnek. A briteknek az volt a benyomásuk, hogy Ullein-Reviczky „küldetésének célja, hogy a jelenleg Isztambulban tárgyaló magyar küldöttek meghatalmazásának előkészítésére kihallgatáson jelenjék meg követünknel, és biztosítsa a brit kormányt afelől, hogy a küldöttek a magyar kormány teljes támogatását élvezik.”⁷²²

Feladata volt, hogy Kállay Miklós eddigi kiváráó politikáját indokolja meg az angolszászoknak, és felhívja a figyelmüket arra, mennyire kedvezőtlen lenne, ha Magyarország a világháború végét rossz körülmények között élné meg. Feladata volt továbbá az angolszászok meggyőzése arról, hogy Magyarország bombázása milyen negatív befolyással bírna a magyarországi németellenes politikai vezetésre, és ezzel kapcsolatban, hogy a magyarországi vasút stratégiaiilag nem fontos.⁷²³ Emellett célja volt nyitni a szovjetek felé is, és kapcsolatba kívánt lépni a stockholmi szovjet nagykövettel is, Alekszandra Mihajlovna Kollontajjal. Gellért Andor 1943 tavaszán megkísérelt a szovjet nagykövettel kontaktust teremteni, hogy

⁷¹⁹ Ullein-Reviczky Antal a stockholmi követséget az 1944. március 19-i német megszállásig irányította, majd állásáról lemondott. Csatlakozott a Követi Bizottsághoz, de annak munkájában már nem vett részt. *Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez, 1918-1945*, 1994. 439, 464.

⁷²⁰ Újpestery Elemér: *Végállomás Lisszabon*, 1987. 263-264.

⁷²¹ Ullein-Reviczky Antal: *Német háború – orosz béke*, 1993. 166.

⁷²² 80/b. sz. irat, *Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban*, 1978. 268-270.

⁷²³ Joó András: *Titkos diplomácia és nemzeti sorskérdések: Ullein-Reviczky Antal*, in. Veritas évkönyv, 2019. VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, Magyar Napló, Budapest, 2020. 267-268.

közvetlenebb értesüléseket szerezhessen Szovjetunió szándékait illetően, de ez végül nem sikerült.⁷²⁴

Ezen túlmenően Ullein-Reviczkynek természetesen célja volt tartós kapcsolat kiépítése a stockholmi brit követtel, mivel a magyar kormány utasította, ne fogadjon el közvetítőt. A stockholmi brit követnek nem állt szándékában, hogy találkozzon személyesen Ullein-Reviczkyvel, melynek oka többek között az volt, hogy mivel a megadást nem hajtották még végre, Magyarország ellenséges országnak számít, és mint ilyen, hivatalos szinten nem léphetett érintkezésbe az ellenséges ország képviselőjével. Illetve magyar részről is figyelmeztették a Foreign Office-t, hogy Ullein-Reviczkynek nincs felhatalmazása a tárgyalások folytatására.

Ullein-Reviczky emellett kijelentette, hogy mivel Vörnle János ankarai magyar követ németbarát, Veress László túl fiatal, Újváry Dezső (bár kormánya támogatását élvezi) rég szolgált külföldön, ezért a magyar érdekeket teljes egészében már nem értheti meg, Budapesten úgy döntöttek, a további tárgyalásokat Stockholmban folytatják az ő személyével.⁷²⁵ Ez nem felelt meg a valóságnak, ahogy Szegedy-Maszák Aladár is hangsúlyozza emlékiratában.⁷²⁶ Frank Roberts javaslatában kifejtette, hogy a keletkezett helyzet nagyon kellemetlen, és bár ők nem bíznak Ullein-Reviczkyben, kormánya valószínűleg igen, mert láthatóan mindent tud az eddigi kapcsolatokról.

„Másfelől viszont nem folytathatjuk ezeket a tárgyalásainkat több különböző helyen. Azt hiszem, az lenne a korrekt eljárás, ha megkérnénk az SOE-t, küldjön üzenetet Veressnek, említse meg az utóbbi fejleményt, és kérdezze meg, hogy továbbra is érvényes-e a lisszaboni terv, vagy pedig a magyar kormány Stockholmban kívánja a tárgyalásokat folytatni.”⁷²⁷

Frank Robert „lisszaboni terv” kifejezése félrevezető. Valójában az október 22-i javaslatában a szóhasználat az isztambuli megadás lisszaboni megerősítésére vonatkoznak, nem pedig a tárgyalások Lisszabonba helyezésére. A tárgyalások a magyar kormány és a brit kormány elképzelései szerint is Törökországban folytatódtak tovább, hiszen a magyar kormány Újváry Dezső isztambuli főkonzult tette meg a magyar kormány hivatalos hangjává, a Foreign Office

⁷²⁴ Joó András, Ullein-Reviczky Lovice Mária: *Ullein-Reviczky Antal követ útja feleségével és lányával Budapestről Stockholmba 1943 szeptemberében, a második világháború viharos időszakában (forrásközlés)*, in. Veritas évkönyv, 2021. VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, Magyar Napló, Budapest, 2021. 293. (letöltve: <https://epa.oszk.hu/02300/02308/00008/pdf/>)

⁷²⁵ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 334.

⁷²⁶ Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanéz...*, II. Kötet, 1996. 328-329.

⁷²⁷ 80/b. sz. irat, *Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban*, 1978. 268-270.

és az SOE pedig Isztambulba várta a magyar katonatisztek kiérkezését. Ullein-Reviczky fellépése hivatalos diplomataként a tárgyalások továbbvitelére tehát nem sikerült. Veress figyelmeztette a briteket rádión, hogy ne lépjenek kapcsolatba Ullein-Reviczkyvel.⁷²⁸

1943 decemberében, a teheráni konferenciát követően érkezett meg a hivatalos amerikai válasz Gellért Andor 1942 év folyamán benyújtott javaslataira, melyeket Ullein-Reviczky Antal dolgozott ki (a magyar hadsereg nem tanúsít ellenállást, amennyiben angolszász csapatok elérik a magyar határt, Magyarország csökkenti együttműködését Németországgal, és nem küld további csapatokat a keleti frontra, kin lévő csapatait pedig folyamatosan kivonja). Az amerikai válasz megismételte a Szövetségesek által többször kifejtett álláspontot, vagyis hogy „tárgyalási alapot” csakis a feltétel nélküli kapituláció jelent, illetve tárgyalni csak a három nagyhatalom képviselőjével lehet.⁷²⁹ Kállay az amerikai válasz után ellenjavaslattal élt, melyet Ullein-Reviczkyhez juttatott el. A javaslatok a következőket tartalmazták: a magyar hadsereg visszavonul a Kárpátok vonalára, ahol *kizárólag* védelmi pozícióba helyezkedik, nem intéz támadást a szovjet hadsereg ellen, amely így ezt a frontszakaszt figyelmen kívül hagyhatja, illetve a magyar kormány véget vet a további együttműködésnek a németekkel. Saját felelősségre kiegészítette: a magyar kormány fegyveres ellenállást fejt ki bárkivel, aki az országba fegyveresen próbál meg behatolni. A javaslatokat Gellért december végén adta át az amerikaiaknak, azonban a január 23-i ülésen az amerikai megbízottak a magyar javaslatot irreálisnak tartották, és kifejtették, nem hiszik, hogy érkezik rá hivatalos amerikai válasz.⁷³⁰ A magyar félnek aggodalmi voltak a Szovjetunióval folytatandó tárgyalásokkal kapcsolatban, de az amerikai tárgyalópartnerek biztosították Gellértet, hogy a tárgyalásokon nyugati hatalmak is képviselve lesznek, így nem lesz Magyarország teljesen kiszolgáltatva a Szovjetuniónak. A tárgyalás végül megbukott, mert Kállay miniszterelnök úgy vélte, ha a tárgyalásokon az angolszász hatalmak képviselői is részt vesznek, az erőviszonyok akkor is a szovjet fél irányába fognak eltolódni.⁷³¹ A Kállay által hangoztatott álláspont ellenére utasította Gellért Andort 1944. február végén, hogy teremtsen kapcsolatot Stockholmon keresztül a szovjetekkel, és hozza létre az összeköttetést a Szovjetunióval folytatandó tárgyalások lebonyolításához. A kezdeményezés azonban Magyarország német megszállásának következtében végül megbukott.⁷³²

⁷²⁸ 86/b. sz. irat, Uo. 276-278.

⁷²⁹ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 394-397.

⁷³⁰ Gellért Andor: *A stockholmi színtér, 1942-1944*, in. Új Látóhatár, 25. évf. (5.), pp. 365-378, 1974. 376-377.

⁷³¹ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000.

⁷³² Gellért Andor: *A stockholmi színtér, 1942-1944*, in. Új Látóhatár, 25. évf. (5.), pp. 365-378, 1974. 377-378.

Hátszegi Ottó

Hátszegi Ottó előtt többé-kevésbé ismert volt, hogy a magyar kormány egy csoportja kapcsolatokat igyekszik kiépíteni az angolszászokkal Törökországon keresztül. Ismerte emellett Ullein-Reviczky Antalt, és vele szemben fennállt egy bizonyos bizalom a politikai körök részéről.⁷³³

Az 1943. december 22-én kelt táviratban, melyben Beckerle szófiai német követ tett jelentést a német külügyminisztériumban, olvasható, hogy Hatz Ottó (Hátszegi Ottó) ezredes, katonai attasé Szófiában, Isztambulban amerikai megbízottakkal bocsátkozott tárgyalásokba, amelyekről a német katonai elhárítás vezetőjének, Déliusnak, részletesen beszámolt.⁷³⁴ Kádár Gyula visszaemlékezésében és több tanúvallomásában is az izmiri vásárt emeli ki a kapcsolatfelvételek első lépésének (vagyis 1944. augusztus végét)⁷³⁵, Hatz Ottó saját tanúvallomásában pedig 1943 szeptemberét említi. Kádár Gyula így vallja:

„Hamarosan az osztály átvétele után⁷³⁶, kb. 1943. augusztus havában a Bulgáriában lévő magyar katonai attasé, Hátszegi /Hatz/ Ottó vezérkari ezredes engedélyt kért arra, hogy állomáshelyét Szófiát elhagyja, és néhány napra meglátogathassa az izmiri nemzetközi vásárt.

Kérelmét azzal indokolta, hogy a vásáron esetleg hasznos megfigyeléseket tehet, mint katonai attasé. Az engedélyt megkapta, minden különösebb megjegyzés vagy feladat nélkül.

Rövid idő múlva Hátszegi váratlanul megjelent irodámban Budapesten, kezében egy vulkán-fiber⁷³⁷ nagyságú kofferrel. Nehézkes és zavart bevezetés után előadta, hogy az izmiri vásáron alkalma volt amerikai tisztekkel összeismerkedni.”⁷³⁸

A táskában Hatz egy rádiókészüléket hozott, azzal az üzenettel, hogy amennyiben a kapcsolat létrejön az amerikaiakkal, úgy a Magyar Rádió három napon keresztül sugározza az „izmiri

⁷³³ Joó András: *Fedőneve: Jázmin, Adalékok Hatz Ottó tevékenységének megítéléséhez*, in. főszerk. Marinovich Endre: *Historia est lux veritatis*, Szakály Sándor köszöntése 60. születésnapján, II. kötet, Veritas, Magyar Napló, Budapest, 2016. 356.

⁷³⁴ *A Wilhelmstrasse és Magyarország*, 1968. 755.

⁷³⁵ A Magyar Távirati Iroda 1944. augusztus 21-i Hírkiadása 1944. augusztus 21-ére teszi az izmiri vásár megnyitását. (<https://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx?Pmd=1>)

⁷³⁶ VKF. 2. Osztálya

⁷³⁷ Vulkánfiber: Papírból vagy pamutból vegyi és fizikai eljárásokkal készült, nagy szilárdságú műanyag, Arcanum (<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/v-51E41/vulkanfiber-54F3B/>)

⁷³⁸ ÁBTL 3. 2. 1. BT-262/3 „Balatoni”, 398-399.

vásár” jelszót.⁷³⁹ A készüléket Kádár Gyula Hatz kíséretében Szombathelyi Ferenc vezérkar főnökhöz vitték, illetve értesítve lett Kállay miniszterelnök, Ghyczy Jenő külügyminiszter és Szentmiklóssy Andor külügyminiszter-helyettes.⁷⁴⁰ Mind Kádár Gyula visszaemlékezései és vallomása, mind Hatz Ottó vallomásai állítják, hogy az amerikaiak által kért jelszó a Magyar Rádióban beolvasásra került.

Amikor 1944 januárjában Kádár Gyula és Hatz Ottó Münchenbe ment, felvetették az amerikaiakkal való tárgyalás lehetőségét Canaris admirálisnak, a német elhárítás főnökének, azonban ez a németek határozott ellenállásába ütközött.⁷⁴¹ A németek értesítése után Hatz azt a feladatot kapta Szombathelyitől és Kádártól, hogy utazzon Isztambulba, hogy felvegye a kapcsolatot az angolszászokkal, érje el, hogy a tárgyalások politikai síkon folyjanak. Ennek érdekében Isztambulban kinevezték ankarai katonai attasévá, 1944. február 1-én.⁷⁴² Hatz január végén már Isztambulban tartózkodott, ahol felvette a kapcsolatot Radnow és Collmann nevű amerikai megbízottakkal.⁷⁴³

Hatz azt vallotta, hogy figyelmeztette az amerikaiakat arról, hogy a német hírszerzés tudomást szerzett az ő kapcsolatfelvételükről:

„Először is fel kell hívni az Önök figyelmét arra, hogy az én kapcsolatam Önökkel valami úton-módon a német hírszerzés tudomására jutott. Ellenőrizték köreiket - folytattam én, január elején Canaris admirális Münchenbe hívott Kádár ezredessel együtt. Érdeklődött az angol-amerikai hírszerzéssel való kapcsolatomról. Egyből bevallottam, hogy kapcsolatba léptem Önökkel, és Önök be akartak szervezni engem. Én ezt visszautasítottam, és erről a tényről jelentést tettem az én főnökségemnek. Engem most biztos, hogy figyelés alá vettek, és ezért a találkozásokat lehetőleg úgy kell szervezni, hogy azok a legnagyobb óvatossággal történjenek. Később kijelentettem, hogy a magyar vezérkar főnöke írásba adja, hogy végrehajtása csak akkor lehetséges, hogyha Magyarország kilépése a háborúból meg lesz oldva diplomáciai úton. A magyar kormány s az ország fejének kell tudni, hogy mire számíthat Magyarország /határ, megszállás és határkiigazítás, katonai megegyezés, stb./”⁷⁴⁴

⁷³⁹ ÁBTL 3. 2. 1. BT-262/2 „Balatoni”, 80-81.

⁷⁴⁰ Kádár Gyula: *A Ludovikától Sopronköhidáig*, II. Kötet, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1978. 604.

⁷⁴¹ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 509.

⁷⁴² Ujszászy István: *Vallomások a holtak házából*, 2007. 289.

⁷⁴³ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 509.

⁷⁴⁴ ÁBTL 3. 2. 1. BT-262/2 „Balatoni”, 113.

Végül 1944 februárjában Hatz egy írásba foglalt ajánlatot hozott Budapestre, amelyben a következők álltak: 1. Magyarország kiad minden rendelkezésre álló katonai és gazdasági adatot Németországról, a német csapatok helyzetét, az arcvonalon lévő csoportosításokat, 2. Magyarország kezdjen illegális partizánmozgalmat az ország területén tartózkodó, illetve átvonuló német csapatok, szállítmányok ellen, 3. Magyarország vonja vissza a szovjet fronton lévő csapatait az ország határain belülre. Az amerikai feltételek teljesülése esetén a béketárgyalásoknál Magyarország előnyösebb megítélésben fog részesülni.⁷⁴⁵ A megérkezett javaslatot azonnal bemutatták Szombathelyinek, illetve Kádár Gyula személyesen tájékoztatta a miniszterelnököt, aki – Kádár visszaemlékezése szerint – az amerikai ajánlatot hallva kikelt magából.⁷⁴⁶ Az amerikai feltételeket teljesíthetetlennek tartották, azonban a tárgyalások Magyarország német megszállása miatt megszakadtak. Kádár Gyulát 1944. 04. 07-én, Hatz Ottót 1944. május 3-án a német hatóságok letartóztatták.⁷⁴⁷

⁷⁴⁵ ÁBTL 3. 2. 1. BT-262/3 „Balatoni”, 401-402.

⁷⁴⁶ Kádár Gyula: *A Ludovikától Sopronkőhidáig*, II. Kötet, 1978. 606.

⁷⁴⁷ Ujszászy István: *Vallomások a holtak házából*, 2007. 209, 289.

Teheráni konferencia

A Teheráni konferencián (1943. november 28. – december 1.) találkoztak először a Szövetségesek kormányfői. Churchill utoljára vetette fel Sztálin és Roosevelttel a balkáni partraszállás lehetőségét, de ismerve tárgyalópartnerei álláspontját a kérdésben, már a dél-franciaországi partraszállás mellett mint másik eshetőséget említette meg, fő érvként felhozva mellette Tito partizánmozgalmának támogatását a Balkánon, aki „számos német hadosztályt tartott fel”, és sokkal többet tett a Szövetségesek győzelméért, mint Mihajlovszki.⁷⁴⁸ Roosevelttel egyértelműen Sztálin mellé állva kijelentette, hogy a balkáni ellenállási mozgalmak, melyek alapvetően a britek által voltak támogatva és ellenőrizve, valójában nem az amerikai-brit szövetség eredményei.⁷⁴⁹ Ezzel is nyilvánvalóvá vált, hogy a balkáni partraszállás érve mellett egyedül Churchill állt, és minden igyekezete a második front keletre helyezésével kapcsolatban kudarcba fulladt. Mikor elvetették a balkáni partraszállást, a három kormányfő kötelezettséget vállalt arra, hogy Tito partizánjait utánpótlással, felszerelés szállításával a legnagyobb mértékben támogatni fogja.⁷⁵⁰

Sztálin és Roosevelttel végül rábeszélte Churchillt a normandiai partraszállás elfogadására, mely hadműveletnek az Overlord (Hűbérúr) nevet adták. A hadművelet fő célkitűzései voltak: 1. Németországgal elhíttetni, hogy a fő támadás a Pas-de-Calais térségében vagy attól keletre lesz: így jelentős német csapatmozgásra lehet majd számítani, amiket főleg a normandiai Caen körzetből vonnak el, 2. a támadás tényleges dátumával kapcsolatban teljes elbizonytalanítás, 3. a fő támadás során és az azt követő 14 napban a lehető legnagyobb német haderőt Pas-de-Calais-n vagy attól keletre tartani.⁷⁵¹ A hadművelet Magyarország szempontjából többek között azért volt lényeges, mert ekkor már az angolszászok előnyösnek látták Magyarország német megszállását, mert úgy ítélték meg, hogy a német haderők átcsoportosítása jelentősen megkönnyítené a hadművelet megvalósítását.⁷⁵²

A brit miniszterelnök a konferencia során engedett, holott tudta, hogy a második front Nyugat-Európába való helyezésével Sztálin távol akarja tartani az angolszász erőket Európa keleti részétől.⁷⁵³ Sztálin vállalta, hogy az Overlord megindításával párhuzamosan a Szovjetunió

⁷⁴⁸ Gilbert, Martin: *Winston S. Churchill*, 1989. 571-572.

⁷⁴⁹ Sainsbury, Keith: *Churchill and Roosevelt at War*, 1994. 45-46.

⁷⁵⁰ Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések, 1918-1945*, 1983. 567.

⁷⁵¹ Andrew, Christopher: *Titkos világ*, II. Kötet, A hírszerzés története az első világháborútól 9/11-ig, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2021. 997

⁷⁵² Joó András: *Kállay Miklós, Nagykovácsy Dr.*, in. szerk. Gulyás László: *Kézikönyvek a Horthy-korszak tanulmányozásához*, I. Kötet, 2020. 108.

⁷⁵³ Egedy Gergely: *Nagy-Britannia története, 1918-1990*, Kossuth Kiadó, Budapest, 2011. 80.

támadást indít a keleti fronton, hogy megakadályozzák a német haderők átszállítását a nyugati frontra.⁷⁵⁴ Sztálin a front áthelyezéseért cserébe kötelezettséget vállalt arra, hogy az európai háború befejezése után, miután jelentős hadereje felszabadul a keleti fronton, hadba lép Japán ellen. E lépésért cserébe igényét fejezte ki a Kuril-szigetekre és Dél-Szaharinra.⁷⁵⁵

A konferencián a három kormányfő megegyezett abban, hogy katonai szempontból a legkívánatosabb az lenne, ha Törökország még 1943. év vége előtt belépne a Szövetségesek oldalán a háborúba.⁷⁵⁶ Elfogadták továbbá, hogy ha Törökország belép a háborúba, és ezzel párhuzamosan megtámadná vagy hadat üzenne Bulgária, akkor a Szovjetunió azonnal hadiállapotba kerül Bulgáriával. Tudomásul vették emellett, hogy az Overlord hadműveletet 1944 májusában indítják meg egy dél-franciaországi hadművelettel kapcsolatban (bár Churchill a hadművelet júniusi megindítása mellett érvelt, ebben is egyedül maradt Sztálinnal és Roosevelttel szemben).⁷⁵⁷ Megállapodtak abban, hogy tekintettel a küszöbön álló európai hadműveletekre, ezentúl a három nagyhatalom vezérkarainak szoros érintkezésben kell maradniuk egymással, és hogy azoknak az ellenség megtévesztése céljából egy fedőtervet is ki kell dolgozniuk.⁷⁵⁸ Fontos volt továbbá az az amerikai-brit megegyezés, amely visszaadta a Szovjetuniónak az 1941-es határait, vagyis hogy visszaszerezze Kelet-Lengyelországot, a Baltikumot és Moldovát. A londoni lengyel emigráns kormánnyal nem tárgyaltak erről.⁷⁵⁹

A teheráni konferencia Magyarországra gyakorolt hatása a balkáni partraszállás elvetésében keresendő. A konferenciáig sikeresen erősítették azt a hiedelmet az angolszászok részéről a béketapogatózásokon és a nem hivatalos kapcsolatokon keresztül, hogy a brit-amerikai partraszállás a Balkán térségében várható.⁷⁶⁰ Hogy a balkáni partraszállás el lett vetve, a magyar kormány 1943 decemberében értesült, amikor a stockholmi magyar követség tájékoztatta Ghyczy Jenő külügyminisztert: Magyarország szovjet érdekszférába került.⁷⁶¹ A Magyar Távirati Iroda Házi Tájékoztatójának december 7-i kiadásában is a nyugat-európai partraszállásról ad jelentést a Reuter Iroda.⁷⁶² Vörnle János ankarai követ december 20-án megállapítja:

⁷⁵⁴ Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések, 1918-1945*, 1983. 567.

⁷⁵⁵ Andor László-Surányi Róbert: *Roosevelt-Churchill*, 1999. 94-95.

⁷⁵⁶ Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések, 1918-1945*, 1983. 567.

⁷⁵⁷ Gilbert, Martin: *Winston S. Churchill*, 1989. 593.

⁷⁵⁸ Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések, 1918-1945*, 1983. 568.

⁷⁵⁹ Andrew, Christopher – Mitrohin, Vaszilij: *A Mitrohin-Archívum*, Talentum, Budapest, 2000. 141.

⁷⁶⁰ Juhász Gyula: *Magyarország nemzetközi helyzete és a magyar nemzeti élet, 1938-1944*, in: Magyar Tudomány, 31 évf. (2.), pp. 89-104, 1986. 101.

⁷⁶¹ Borhi László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában*, 2015. 49.

⁷⁶² Lásd: 6. sz. Melléklet.

„Kétségtelen, hogy Teheránból Sztálin távozott győztesként. Így magyarázom azt a nagy lelkesedést, amit a konferencia eredménye Moszkvában kiváltott, mert ott is – csakúgy, mint itt Törökországban – az a benyomás kerekedett felül, hogy az angolszászok Európát kiszolgáltatták a bolsevizmusnak.”⁷⁶³

⁷⁶³ Ankara, 1943. december 20. 198/pol.-1943. sz. jelentés, MOL K 63, Politikai Osztály, 378 d. 32/1/A. Törökország, Ankara – Másolatok.

Veress László harmadik útja

1944. február végén sor került Veress László harmadik kiküldésére Törökországba. Megbízatásának háttérében a keleti fronton lévő magyar hadsereg problémája állt. A magyar és német hadvezetés között komoly konfliktus állt fent, Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök folyamatosan kérte a magyar hadsereg hazarendelését, amit a német hadvezetés kategorikusan megtagadott. Ennek ellenére a magyar vezérkari főnök elrendelte 1944. március végére a magyar hadsereg mozgósítását azzal, hogy a mozgósított hadsereg nem lépheti át a magyar határt, amivel a szovjetekkel szembeni védelmet volt hivatott teljesíteni.⁷⁶⁴ Ugyan megegyezés volt a németekkel, hogy a magyar haderőt csak megszálló feladatokra vetik be, megvolt az esély arra is, hogy a németek kiveszik a magyar hadosztályokat a magyar hadsereg kezéből, és kiküldik a frontvonalra. Ezzel Magyarország az előzetes fegyverszüneti egyezményt megszegte volna, egyrészt nem küldhetett ki új állományt a Szovjetunió ellen, csapatait folyamatosan kivonja a Szovjetunióból, másrészt folyamatosan csökkenteni kellett az együttműködést a németekkel.⁷⁶⁵

1944. február 18-án az SOE értesítette a Foreign Office-t, hogy Veress diplomáciai futárként február 23-án Isztambulba indul, ahol 3-4 napot tölt, és ezalatt találkozni fog az SOE ügynökeivel. Kiutazásának célja, hogy a magyar kormánycsoport, amely ki akarja vezetni a háborúból Magyarországot, a szovjetekkel kíván kapcsolatba lépni, ez ügyben pedig a britek tanácsát és támogatását kéri.⁷⁶⁶ A szovjetekkel való kapcsolatfelvétel lehetősége már 1943. szeptember végén felmerült, de ekkor még Kállay Miklós és szűkebb bizalmi köre a szovjetekkel való tárgyalást elvetették. Noha Bethlen István a tanácskozáson felvetette, hogy a nyugati hatalmak helyett a szovjetekhez kéne fordulni, hiszen azok jelentik a valódi fenyegetést, Kállay Miklós ezt elutasította azzal az indokkal, hogy a németeknek már így is értesüléseik vannak az angolszászokkal fenntartott kapcsolataikról, ha a szovjettel való tárgyalás kitudódna, a németek azonnal megszállnák Magyarországot. Illetve kijelentette, hogy „Ha kezdeményezek az oroszok felé, azt nem lehet abbahagyni, ha ők teljesíthetetlen követelésekkel állnak elő, annak súlyos következményei lehetnek. [...] Sorsunk nagyon kétséges, de jogcímet legalább ne adjunk az oroszoknak, hogy elfoglaljon.”⁷⁶⁷

⁷⁶⁴ Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája*, 1988. 389.

⁷⁶⁵ Bokor Péter: *Végjáték a Duna mentén*, 1982. 65-66

⁷⁶⁶ 98/a. sz. irat, *Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban*, 1978. 306-307.

⁷⁶⁷ *Három Levél Bethlen Istvánról*, in: *Új Látóhatár*, V. évf. (6.), pp. 582-587, 1962. (letöltve: http://ujlatohatar.com/?page_id=326), 382-383.

A szovjetekkel való kapcsolatfelvétel célja az volt, hogy ha a magyar egységeket német érdekekben és német vezetés alatt bevetik, akkor a magyar csapatok szükség szerint megadják magukat a szovjeteknek.⁷⁶⁸ A Foreign Office úgy vélte, hogy Veresshez nem szükséges semmilyen politikai kérdést intézni, hiszen a magyarok ismerik Nagy-Britannia álláspontját a kérdéssel kapcsolatban. A magyar megkereséssel kapcsolatban úgy vélték, várakozó álláspontra kell helyezkednie az isztambuli SOE-nak, és az volt a Foreign Office meggyőződése, hogy a Szovjetunió a magyar kezdeményezésre elutasítóan fog reagálni, hiszen inkább ne jöjjön létre kapcsolat Magyarország és a Szovjetunió között, minthogy a brit fennhatóság alatt létesüljön.⁷⁶⁹ A várakozó álláspont mögött pedig az az elhatározás húzódott, amennyiben Magyarország valóban összeköttetést keres a Szovjetunióval, jobb mindenképp, ha a kapcsolatfelvétel a briteken keresztül jön létre, mint tőlük függetlenül.⁷⁷⁰

Veress László a magyar kormánycsoport következő üzenetét közvetítette az isztambuli SOE felé; a magyar kormánycsoport arra a konklúzióra jutott, hogy kapcsolatba kíván lépni a szovjetekkel a britek közvetítésével vagy anélkül, hogy felajánlhassa a keleti fronton lévő magyar hadosztályok kapitulálását oly módon, hogy átadásuk természetesnek tűnjön, vagyis „egy reménytelen katonai helyzet eredményének”. A magyar kormánycsoport emellett felajánlotta Tito partizáncsapatának élelemmel és egyéb szükséges eszközzel való támogatását.⁷⁷¹ A megkeresésről Frank Roberts a Foreign Office-tól így nyilatkozott:

„Titkos forrásainkból arról értsültünk, hogy a magyar kormánynak az a benyomása, hogy (a) az amerikaiakat valószínűleg nem érdekelték az európai ügyekben, és (b) hogy Európát felosztották angol és szovjet érdekszférákba, és Magyarország a szovjet érdekszférába került. A budapesti hatóságok meglátásai meglehetősen realisztikusak, és bár információik helytelenek, úgy tűnik, olyan konklúzióra jutottak, amelyet mi csak helyeselhettünk. [Vagyis, hogy megállapodnak a Szovjetunióval – H. D. D.]”⁷⁷²

Roberts javasolta továbbá, hogy tegyenek javaslatot a szovjeteknek, tárgyaljanak a magyarokkal egy brit megbízott jelenlétében, továbbá közölni kell a Szovjetunióval a szovjet területen lévő magyar hadosztályokra vonatkozó magyar ajánlatot, illetve Titóval is kapcsolatba kell lépni a magyarok által felajánlott szállítások ügyében.⁷⁷³ Eden brit külügyminiszter Roberts

⁷⁶⁸ Bokor Péter: *Végjáték a Duna mentén*, 1982. 66.

⁷⁶⁹ 98/b-c. irat, *Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban*, 1978. 307-309.

⁷⁷⁰ Weinberg, Gerhard L.: *A World at Arms*, 1994. 469.

⁷⁷¹ Veress, Laura-Louise: *Clear the line*, 1995. 193.

⁷⁷² Barker, Elisabeth: *British policy in South-East Europe in the Second World War*, 1976. 257.

⁷⁷³ Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink*, 2000. 343.

javaslatait jóváhagyta, az általános brit benyomás az volt, hogy a magyar hadosztályok átadása a Szovjetuniónak tekintélyes diplomáciai előnyt jelentene, a Tito számára történő szállítás pedig a magyar jó szándékok biztosítója lenne.⁷⁷⁴ Eden utasította a moszkvai brit nagykövetet, tájékoztassa a szovjet kormányt a magyar ajánlatról, és érdeklődjön meg, hogy hajlandó-e az ügyről brit megbízott jelenlétében a magyar kiküldötttel beszélni.⁷⁷⁵ A további magyar kapcsolatafelvételi kísérletet végül a német megszállás preventálta.

⁷⁷⁴ Barker, Elisabeth: *British policy in South-East Europe in the Second World War*, 1976. 257.

⁷⁷⁵ Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája*, 1988. 384.

Német hírszerzés és német-magyar kapcsolatok

A magyar kapcsolatfelvételi kísérletek egy részéről a német hírszerzés viszonylag pontos értesüléseket szerzett. A hírszerzés rendelkezésére álltak már 1942 végétől a megfejtett táviratok, de a Szövetséges és semleges országok sajtója (melyet a Szövetségesek befolyásoltak) is szolgáltatott bőven információt a magyar béketapogatózásokról. Példának okáért a *The Times* szinte szóról szóra közölte Halifax volt brit külügyminiszter Edennek küldött számjeltáviratát, mely szerint a magyar hadsereg nem fog ellenállni egy esetleges balkáni partraszállás esetén.⁷⁷⁶ Filippo Anfuso budapesti olasz követ 1943. január végén jelentette Mussolininek, számos utalás van arra, hogy Magyarország bizonyos kapcsolatokat már megteremtett az angolszászokkal.⁷⁷⁷

Az alább látható egyedi eset illusztrálja, hogy a törökországi, tehát semleges sajtó milyen információkkal rendelkezett a magyar helyzetről. A cikk mellett, hogy a különbékével foglalkozik – konkrétan Barcza György vatikáni követének tevékenységével, megemlíti Teleki Pál miniszterelnök öngyilkosságát, mellyel azt a tényt hivatott alátámasztani, hogy az ország nem önként lépett be a háborúba.

„A *Vatan* február 15-i száma idézi a török közmondást „nem füstöl a kémény, ha nincs tűz a háznál” és megjegyzi, hogy a háború tüze mind jobban szétterjed, a béke hírek füstje pedig annál sűrűbben száll fel. A *Vatan* következő napi számában azt írja, hogy a Magyarország különbéke szándékáról szóló hírt nem lehet vállvonogatással fogadni. A hír ugyanis egy hivatalos magyar külképviseletől származik, Magyarország vatikáni követétől. De nem is lehet ezen csodálkozni, a magyar nemzet egyáltalában nem szívesen lépett be a háborúba.”⁷⁷⁸

A németeknek elég pontos értesüléseik voltak a magyar megbízottak kitérkezéséről, és több esetben az általuk hozott üzenetek tartalmáról.⁷⁷⁹ Szent-Györgyi Albertet még Isztambulban megkörnyékezték a német hírszerzés ügynökei, akik amerikai megbízottaknak adták ki magukat. Így a németek tudomására jutott a Washingtonba juttatott memoranduma, bár annak tartalma nem volt ismeretes a német hírszerzés előtt. A memorandumban ugyanis kijelenti

⁷⁷⁶ Joó András: *Kállay Miklós külpolitikája*, 2008. 62.

⁷⁷⁷ 1943. január 29-i naplóbejegyzés, *Ciano naplója, 1939-1943*, Gróf Galeazzo Ciano olasz külügyminiszter, 1936-1943 teljes, rövidítés nélküli naplói, Hugh Gibson szerkesztésében, Sumner Welles előszavával, Bányász György fordításában, Athenaeum, Budapest, 1946. 531.

⁷⁷⁸ Ankara, 1943. március 4. 42/pol.-1943. sz. jelentés, MOL K 63, Politikai Osztály, 378 d. 32/1/A. Törökország, Ankara – Másolatok.

⁷⁷⁹ Lásd 525, 530, 531, 535, 550, 551. sz. iratok, *A Wilhelmstrasse és Magyarország*, 1968. 704, 711, 714-715, ill. 730-731.

Szent-Györgyi, hogy Kállay Miklós miniszterelnök továbbra is ki fog állni a magyarországi zsidóság védelmének érdekében. Ezzel a kijelentéssel sehol nem lehet találkozni, így annak fényében, hogy a hitleri Németország milyen magatartással viseltetett a zsidóság iránt, kijelenthető, hogy a német hírszerzés erről nem tudott. Viszont a németek jól értesültek voltak azzal kapcsolatban, hogy Szent-Györgyi kormányalakításban gondolkodik, politikailag színes képviselő áll mögötte, illetve, ha a brit-amerikai csapatok elérik Magyarország határát, az ország nem fog ellenállást tanúsítani.⁷⁸⁰

Hitler Klessheimben 1943. április 16-án alaposan szemére vetette Horthy Miklósnak a brit-magyar tárgyalásokkal kapcsolatos próbálkozásokat nyomásgyakorlás céljából. Főleg Szent-Györgyi Albert és Mészáros Gyula professzorok tevékenységét emlegette fel, de szóba került Frey András isztambuli ténykedése is, és külön kiemelte Ullein-Reviczky Antal közreműködését. A kiküldöttek ténykedései kapcsán főleg azon magyar elhatározást támadta, hogy a magyar csapatok semmilyen körülmények között nem harcol, és ha „Amerika és Anglia megvédené Magyarországot egy szovjetorosz invázió ellen, a maga részéről kész egy balkáni brit-amerikai partraszállás után a német arcvonal háta mögött akciókat kezdeni a német csapatok ellen.”⁷⁸¹ Hitler nyomásgyakorlásának célja Kállay Miklós felmentésének elérése volt, amit kért is Horthy Miklóstól. Horthy visszautasította a vádakát, és elutasította, hogy megváljon Kállaytól.⁷⁸² Le kell szögezni azonban, hogy bár a német hírszerzés a legtöbb magyar kiküldött ténykedéséről viszonylag pontos értesülésekkel rendelkezett, Veress László munkásságáról semmilyen tudomásuk nem volt. Veress nevével a német anyagok között nem is találkozunk, az ő ténykedését tehát megfelelő diszkréció övezte. Mivel kiküldetése megfelelő titkosságot kapott, így az előzetes fegyverszüneti egyezmény megkötéséről sem tudott a német hírszerzés.

Nem tisztem a német megszállás okainak vizsgálata, hiszen ez egy összetett és komplex témakör, amelyre az értekezés keretei miatt nem is lenne lehetőség. De szükséges megemlíteni, hogy a német megszállásig a német vezetés megelégedett a diplomáciai eszközökkel, ami abban keresendő, hogy úgy vélték, a magyar politikai vezetés akkor válik teljesen megbízhatatlanná, és akkor szükséges a megszállás kivitelezése, ha közvetlen külső fenyegetés éri az országot Szövetséges csapatok formájában.⁷⁸³ Fontos, hogy a diplomáciai eszközök biztosítását Németország mindenhol kisebb-nagyobb létszámú német csapatok jelenléte támasztotta alá az

⁷⁸⁰ 41. sz. feljegyzés, szerk. Ránki György: *Hitler hatvannyolc tárgyalása*, II. Kötet, 1983. 77-78.

⁷⁸¹ Uo. 81-82.

⁷⁸² Horthy Miklós: *Emlékirataim*, 1990. 270-271.

⁷⁸³ Juhász Gyula: *A német-magyar viszony néhány kérdése a második világháború alatt*, in. *Történelmi Szemle*, XXVII. évf. (1-2.), pp. 269-278, 1984. 272-273.

adott országban – Magyarország ez alól kivétel volt. Úgy vélték, hogy amíg közvetlen külső veszély nem jelentkezik, addig nagyobb probléma nem adódhat a német-magyar kapcsolatokban.⁷⁸⁴ Azonban mivel viszonylag pontos értesülései voltak a német vezetésnek a magyar kapcsolatfelvételi kísérletekről, a német katonai és politikai vezetés arra az elhatározásra jutott 1943 nyarán, hogy megteszi az előkészületeket Magyarország megszállására. A megszállás tervjavaslata 1943. szeptember 30-ra készült el, és a Margarethe I. fedőnevet kapta.⁷⁸⁵

A német megszállás előkészítésében és a tervek konkretizálásában jelentős szerepet játszott a Szövetségesek Operation Bodyguard fedőnevet viselő hadművelete, amely lényegében egy félrevezető propaganda-hadjárat volt tudatos dezinformációval ötvözve. A hadműveletet a teheráni konferencia után fogadták el, célja pedig a várható partraszállással kapcsolatos félreinformálás volt, vagyis Németország katonai vezetésének figyelmét az észak-franciaországi partraszállásról elterelni a Balkán felé, amit a Szövetségesek Balkánon történő partraszállásának elhíttetésével igyekeztek elérni.⁷⁸⁶ A közelgő invázióról szóló tájékoztatást a megfelelő sajtó propaganda mellett a területen egyre inkább ismétlődő és erősödő szabotázsakciókkal kívánták elérni.⁷⁸⁷

⁷⁸⁴ Juhász Gyula: *A háború és Magyarország, 1938-1945*, 1986. 138-140.

⁷⁸⁵ Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája*, 1988. 387.

⁷⁸⁶ Czettler Antal: *Kállay Miklós független politikája és a német megszállás okai*, in. Magyar Szemle, IX. évf. (3-4.), 2017.

(http://www.magjarszemle.hu/cikk/20000301_kallay_miklos_fuggetlen_politikaja_es_a_nemet_megszallas_okai)

⁷⁸⁷ Stafford, David: *Britain and European Resitance*, 2006. 146.

Összegzés

A törökországi szintér és a téma feltárása korántsem volt zökkenőmentes vállalkozás. Pálóczi-Horváth György tevékenysége jelentette a fő kiindulópontot, amelyen az értekezés konzekvensen végig haladt. Története beleilleszkedik az értekezésbe, és általa jobban megismerhetővé válik az SOE brit titkosszolgálat Magyarországhoz való hozzáállása, a feketerádiózás a II. világháború alatt, a hírszerzés és szabotázs-akciók lebonyolítása, illetve természetesen a Törökországban lefolytatott magyar kapcsolatfelvételi kísérletek, tárgyalások, majd azoknak utórezgése.

Az értekezés megírása során igyekeztem az egyoldalú forrásokat kritika alá venni. Pálóczi-Horváth György önvallomásához és tanúvallomásaihoz az ÁVH által indított 1954-es ad lényeges információkat, az értekezés során felmerülő ellentmondásokat úgy érzem, sikerült feloldanom. Az értekezésben tanulmányoztam Pálóczi-Horváth György életét az 1954-es felülvizsgálataig, és jól látható, hogy nem minden esetben felelt meg a valóságnak, amit az ÁVH által lefolytatott kihallgatások során bevallott, illetve “bevallattattak” vele erőszak alkalmazásával: nappali kihallgatások mellett éjszaka kellett életrajzát gépelnie, nem kapott pokrócot, nyári ruhában tartózkodott a nedves pincében, guggoltatták. A források egyoldalúságát ellensúlyozva felsorakoztattam Pálóczi-Horváth György anyagaival szemben a magyarországi események szempontjából olyan személyek anyagait a fejezetek többségében, mint Ignótus Pál anyaga, mely az SOE brit titkosszolgálat magyarországi tevékenységével és a szervezet felépítésével foglalkozik, Miske-Gerstenberger Jenőné és Szakasits Árpád dossziéi a sikertelen magyarországi levelezésekhez köthetőek, míg dr. Tóth Miklós dr. Tóth Miklós anyagai Frey András kiküldésével és a létrejött rádiókapcsolattal is foglalkoznak. Sándorfi Gyula dossziéjában megtalálható dr. Váli Ferenc vallomásai kiküldésével kapcsolatban, illetve fontos támpontot adott Hátszegi Ottó “Balatoni” dossziéja, amelyben megtalálhatóak Kádár Gyula vezérkari ezredes vallomásai is.

Pálóczi-Horváth György 1947-es hazatérése után többeknek “dicsekedett” az SOE-nek végzett munkájával. A vádak alapján 1947-es hazatérése brit utasításra történt meg, és továbbra is a brit titkosszolgálatnak dolgozott. A felülvizsgálat során megállapították, hogy ez valójában nem történt meg. Hogy valójában beszervezték-e Pálóczi-Horváth Györgyöt az SOE brit titkosszolgálatba, vagy sem, és meddig tartott ügynöki munkája, egyértelműen nem lehet eldönteni, mivel egymásnak folyamatosan ellentmondóak az információk. Pálóczi-Horváth beismerte az 1949-es vallatások során, hogy Basil Davidson beszervezte, illetve azt is kijelenti,

hogy beszerzése valójában nem történt meg, hiszen nem viselt egyenruhát, nem írt alá semmilyen dokumentumot. 1954-es vallomása során már úgy vallott, hogy csak 1941-es emigrálása után, Kairóban ismerte meg fokozatosan az SOE-t. Azonban miután 1945-ben megérkezett Londonba, kapott az SOE-től egy hivatalos leszerelő levelet és 300 fontot, és 1956-es disszidálása után kapott London egyik kertes külvárosában egy családi villát a britektől. Valószínűleg megtörtént a beszerzése, de az egyértelmű, hogy az 1942-43-as törökországi tárgyalások során biztosan tudta, hogy az SOE-nak dolgozik, mivel ezt a szervezetet képviselte.

Pálóczi-Horváth György történetéhez, életútjához (aminek részletesebb vizsgálatához további kutatómunkák szükségesek), nagyobb szinten pedig a törökországi tárgyalásokhoz és a II. világháború egy fejezetéhez az Állambiztonsági Történetek Levéltára jelentette a fő kiindulópontot, és egy-egy esetben a Magyar Távirati Iroda online felületen elérhető hírarchívuma, illetve a Magyar Nemzeti Levéltár Külügyminisztérium, Politikai Osztályának iratai járultak hozzá a kép kiszélesítéséhez. Az ÁBTL anyagait minden esetben erős forráskritikával kellett illetni, mivelhogy vallomásokról beszélünk, amiket az ÁVH vallatótiszteknek tettek, akik közismerten nem riadtak vissza olyan eszközök használatától, amik a kommunista rendszer számára megfelelő vallomás kicsikarását tették lehetővé. Úgy vélem, a valóságtól láthatóan elrugaszkodott állításokat a vallomásokból megfelelő mértékben sikerült kiszűrni. A Magyar Országos Levéltár és a Magyar Távirati Iroda rádiófigyelője, hírkiadása, ki nem adott közleményei Magyarország nemzetközi megítélésének, és a nemzetközi életben elfoglalt pillanatnyi helyzetének vizsgálatához nyújtottak rengeteg segítséget. Az MTI anyagok, melyeknek egy része a mellékletek között megtalálható, általában a Szövetségesek konferenciáival és azoknak Magyarországra gyakorolt hatásaival foglalkoztak. Az MOL KÜM iratoknál a törökországi színtérre fókuszáltam, mivel amellet, hogy a kérdéses tárgyalások ennek az országnak a területén zajlottak le, egy olyan semleges országról beszélhetünk, aminek a sajtóját a britek előszeretettel igyekeztek befolyásolni, és a törökországi sajtó angolbarát lapjai szinte kivétel nélkül az éppen aktuális brit álláspont szócsövei voltak.

Az SOE brit titkosszolgálati szerv létrehozása, szervezeti felépítése, működése, céljai és feladatai a magyar történetírásban eddig hiánytalanul még nem lett bemutatva. A disszertáció célja nem a teljes SOE szervezet működési mechanizmusának teljes feltárása volt – amiről egyébként az angol szakirodalom több ezer oldalban értekezik – hanem a Pálóczi-Horváth György és a törökországi tárgyalások témájához kapcsolódva megfelelő mélységekben való tanulmányozása. Természetesen ezt a szintet tovább lehet mélyíteni, és szükségesnek is ítélem meg, hiszen a szervezet és annak elődje (mivel a SOE 1940-ben jött létre) aktívan munkálkodott

Magyarországon 1939-1941 között, majd mikor hivatalosan is ellenséges területté vált az ország, és bedolgozóvá vált, akkor a Közel-Keletről igyekezett a németbarát országok területein megfelelő németellenes tevékenységet kifejtetni – az országok között természetesen Magyarország is szerepelt. És az SOE (illetve a szervezettel együttműködő Pálóczi-Horváth György) a brit diplomácia közvetítője volt, vagyis a Szövetségeseké, ami a magyar történelem szempontjából rendkívül fontos. A további tanulmányozáshoz nagy mennyiségű angol nyelvű szakirodalom áll a kutató rendelkezésére, csak hogy néhányat említsek: David Stafford *Secret Agent* című munkája, J. G. Beevor *Special Operations Executive* című monográfiája, vagy az *SOE Syllabus* című könyv, de szükséges lesz a brit, illetve a török levéltárakba is ellátogatni további vizsgálódások céljából.

A Törökországban lefolytatott magyar-brit tárgyalások, illetve azokkal párhuzamosan a brit sajtóban megjelent információmorzsák, amik a német hírszerzés munkáját segítették, és hergelték Németországot Magyarország ellen, az 1943 végén létrejött magyar-brit rövidhullámú rádiókapcsolat útján átadott üzenetek tartalmai mind arra engednek következtetni, hogy a kiugrást lebonyolítani próbáló Magyarországnak esélye sem volt azt sikeresen kiviteleznie. Hiszen az angolszászok Magyarország sikeres kiugrásához soha nem tudtak konkrét segítséget felajánlani, ellenben az átállás lebonyolítása nagy rizikóval járt, vagyis az ország német megszállásával. A magyar történetírás több véleményen van azzal kapcsolatban, hogy Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és a Szovjetunió valójában segíteni akart, hiszen céljuk volt, hogy Németországot szövetségesei elhagyják, és ezzel gyengüljön Németország hadereje, vagy pedig céljuk volt kiprovokálni Magyarország (és Románia) német megszállását, hogy a német haderő elvonásával és lekötésével rövidítsék meg a világháborút. Úgy gondolom, hogy mindkettő nézőpont helytálló lehet, és mindkét nézőpontnak voltak hangadói a szövetségesek részéről.

Az értekezésben sorra megvizsgáltam, hogy az előzetes fegyverszüneti egyezmény feltételei közül Magyarország mit teljesített, mit nem, és megállapítom, hogy amit a németek figyelő tekintete mellett megtehetett az adott helyzetben, a magyar kormány azt megtette. Borhi László szavaival élve, Magyarországnak volt egy „cselekvési zónája”, amiben anélkül mozoghatott, hogy az ország német megszállását kiprovokálta volna. Ebben a cselekvési zónában az ország mindent megtett, amit meg tudott tenni, hogy az angolszászok felé a lehetőségekhez képest németellenes létét és kiugrási szándékát megfelelően kinyilvánítsa.

Bibliográfia

Levéltári anyagok

Állambiztonsági Történetek Levéltára

ÁBTL, 2. 1. I/51 (V-142728) (Pálóczi-Horváth György [Rajk László és társai])

ÁBTL, 2. 1. I/51-a (V-142728) (Pálóczi-Horváth György [Rajk László és társai])

ÁBTL, 2. 1. I/55 (V-143414) (Pálóczi-Horváth György és társai)

ÁBTL, 2. 1. I/55-a (V-143414/1) (Pálóczi-Horváth György és társai)

ÁBTL, 2. 1. III/1 (V-143387) (Szakasits Árpád és tsai)

ÁBTL, 3. 1. 9. V-145172 (Miske Jenőné)

ÁBTL, 3. 1. 9. V-47033 (dr. Tóth Miklós és tsai)

ÁBTL, 3. 1. 9. V-47033-1 (dr. Tóth Miklós és tsai)

ÁBTL, 3. 1. 9. V-47033-a (dr. Tóth Miklós és tsai)

ÁBTL, 3. 1. 9. V-85139/5 (Sándorfi Gyula és tsai)

ÁBTL, 3. 2. 1. BT-262/2 („Balatoni”)

ÁBTL, 3. 2. 1. BT-262/3 („Balatoni”)

ÁBTL, 3. 2. 4. K-139 /1. (Miske Gerstenberger Jenő)

ÁBTL, 3. 2. 4. K-1393-1 (Szegedy-Maszák Aladár)

ÁBTL, 3. 2. 4. K-1436 (Báró Bakách-Bessenyei György)

ÁBTL, 3. 2. 4. K-1629-1. (Pálóczi-Horváth György személyi dossziéja)

ÁBTL, 3. 2. 4. K-1629-2. (Pálóczi-Horváth György személyi dossziéja)

ÁBTL, 3. 2. 5. O-8-028 (Az angol rádió [módszerei, szervezete és kapcsolata a kormányhoz, kormányzópartokhoz, nagytőkéhez és a titkosszolgálatához])

ÁBTL, A-662-18 (Szovjetunióból átvett kompromittáló anyagok)

Ignotus Pál

Az angol titkos hírszerző szolgálatról, Állambiztonsági
Történetek Levéltára, 3.2.5. O-8-028.

Pálóczi-Horváth György Angol Hírszerzés a II. világháború alatt, Állambiztonsági Történetek Levéltára, 4. 1. A – 3143.

Pálóczi-Horváth György Tanulmánya az angol titkosszolgálatról, Állambiztonsági Történetek Levéltára, 3. 2. 5. O-8-028.

Magyar Országos Levéltár

Magyar Távirati Iroda (MTI) hírchívum, 1920-1944, Házi Tájékoztató (<http://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx>)

MOL K Magyar Távirati Iroda hírchívum, 1920-1944, *Házi Tájékoztató* (letöltve az MTI hírchívumáról. Letöltve: <http://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx>)

MOL K Magyar Távirati Iroda hírchívum, 1920-1944, *Ki nem adott közlemények* (letöltve az MTI archívumáról. Letöltve: <http://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx>)

MOL K Magyar Távirati Iroda hírchívum, 1920-1944, *Rádiófigyelő* (letöltve az MTI archívumáról. Letöltve: <http://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx?Pmd=1>)

MOL K 63 – 20. d Anglia – magyar viszony (1942)

MOL K 63 – 377. d Törökország – Ankara, másolatok (1942)

MOL K 63 – 377. d Törökország – Isztambul, másolatok (1942)

MOL K 63 – 378. d Törökország – Ankara, másolatok (1943)

MOL K 63 – 473 Szentiványi Domokos: Csonka-Magyarország külpolitikája

MOL K 63 – 379. d Törökország – Ankara, Isztambul, másolatok (1943-1944)

MOL K 64 – 41. Különböző tárgyú, részben töredékes iratok

Forráskiadványok

„...a háború szolgálatában” Főszerkesztői Értekezletek, 1942. szeptember 22.-1943. augusztus 25., Napvilág Kiadó, Magyar Távirati Iroda, Budapest, 2007.

A Wilhelmstrasse és Magyarország: Német diplomáciai iratok Magyarországról, 1933-1944, összeállította, sajtó alá rendezte és a bevezetőt írta: Ránki György, ford. Kallós Pál, Simonffy-Tóth Ernő, kiad. a Magyar Tudományos Akadémia, Történettudományi Intézet, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1968.

Böhm Vilmos válogatott politikai levelei, 1914-1949, Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta Szabó Éva és Szűcs László, Napvilág Kiadó, Budapest, 1997.

Halmosy Dénes *Nemzetközi szerződések, 1918-1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb külpolitikai szerződésai*, Második, Átdolgozott kiadás, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1983.

Horthy Miklós titkos iratai, sajtó alá rendezte, magyarázó szövegekkel és jegyzetekkel ellátta: Szinai Miklós, Szűcs László, Harmadik Kiadás, kiadja a Magyar Országos Levéltár, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1965.

Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez, 1918-1945, Az iratokat válogatta, szerkesztette és jegyzetekkel ellátta Pritz Pál, Akadémia Kiadó, Budapest, 1994.

Kiss Péter *Magyar Kormányprogramok, 1867-2002*, I. Kötet, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2004.

Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban, Összeállította, sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta: Juhász Gyula, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978.

Magyarország és a második világháború: Titkos diplomáciai okmányok a háború előzményeihez és történetéhez. Az iratokat összegyűjtötte és a bevezető tanulmányokat írta: Ádám Magdolna, Juhász Gyula, Kerekes Lajos, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1959.

Pax Britannica, Brit külügyi iratok a második világháború utáni Kelet-Közép-Európáról 1942-1943, az iratokat közli, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Bán D. András, fordította: Földes Gábor, Osiris Kiadó, Budapest, 1996.

szerk. Ránki György *Hitler hatvannyolc tárgyalása, 1939-1944, Hitler Adolf tárgyalásai kelet-európai államférfiakkal*, I-II. Kötet, Tények és Tanúk, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1983.

Special Operations Executive Manual: How to be an Agent in Occupied Europe, William Collins, The National Archives, London, 2014.

Sztálin üzenetváltása az Egyesült Államok és Nagy-Britannia kormányfőivel, 1941-1945. I-II. Kötet, Kossuth Könyvkiadó, 1958.

Emlékiratok, naplók

Andorka Rudolf *A madridi követségtől Mauthausenig: Andorka Rudolf naplója*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978.

Barcza György *Diplomataemlékeim, 1911-1945, I-II. Kötet*, Európa-História, Budapest, 1994.

Bethlen István emlékirata, 1944, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: Romsics Ignác, bevezette Bolza Ilona és Romsics Ignác, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1988.

Bokor Péter *Végjáték a Duna mentén: Interjúk egy filmsorozathoz*, RTV Minerva, Budapest, 1982.

Ciano naplója, 1939-1943, Gróf Galeazzo Ciano olasz külügyminiszter, 1936-1943 teljes, rövidítés nélküli naplói, Hugh Gibson szerkesztésében, Sumner Welles előszavával, Bányász György fordításában, Athenaeum, Budapest, 1946.

Cserépfalvi Imre *Egy könyvkiadó feljegyzései, 1945-1963*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1982.

Cserépfalvi Imre *Egy könyvkiadó feljegyzései, 1945-1963*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1989.

Davidson, Basil *Special Operations Executive, Scenes from the Anti-Nazi War*, Victor Gollancz Ltd, London, 1980.

Eckhardt Tibor *Visszaemlékezések, 1941-1943*, L'Harmattan, Budapest, 2008.

Hennyey Gusztáv *Magyarország sorsa Kelet és Nyugat között, Egy volt magyar királyi külügyminiszter visszaemlékezései*, fordította Félix Pál, a jegyzeteket írta Vargyai Gyula, Extra Hungariam, Az Európa Könyvkiadó és a História közös sorozata, Budapest, 1992.

Horthy Miklós *Emlékirataim*, a jegyzeteket Sipos Péter írta, 3. javított kiadás, História szerkesztősége, Európa – História, Budapest, 1990.

- Kádár Gyula *A Ludovikától Sopronkőhidáig*, II. Kötet, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1978.
- Kállay Miklós *Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942-1944, Egy nemzet küzdelme a második világháborúban*, C. A. Macartney professzor előszavával, I-II. Kötet, Európa História, Budapest, 1991.
- Kovács Imre *Magyarország megszállása*, A szöveget gond. Simkó Mária, Katalizátor Innovációs Iroda, Budapest, 1990.
- Montgomery, John Flournoy *Magyarország, a vonakodó csatlós*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1993.
- Nagybacsoni Nagy Vilmos *Végzetes esztendők, 1938-1945*, Átdolgozott, második kiadás, Az előszót írta Ránki György, Lektorálta Tilkovszky Lóránt, Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.
- Önvallatás: Wayand Tibor fogságban írt visszaemlékezései, 1945-1946*, szerkesztette, jegyzetekkel ellátta és a bevezető tanulmányt írta: Varga Krisztián, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Kronosz Kiadó, Budapest-Pécs, 2019.
- Szent-Iványi Domokos *Visszatekintés, 1941-1972*, Szerkesztette Székér Nóra és Kodolányi Gyula, Gróh Gáspár előszavával, Magyar Szemle Könyvek, 2016.
- Szegedy-Maszák Aladár *Az ember ősszel visszanéz...: egy volt magyar diplomata emlékirataiból*, I-II. Kötet, Európa Könyvkiadó, História Szerkesztősége, Budapest, 1996.
- Szombathelyi visszaemlékezése, 1945*, sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Gosztonyi Péter, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1990.
- Ullein-Reviczky Antal *Német háború – orosz béke, Magyarország drámája*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1993.
- Újpeéry Elemér *Végállomás Lisszabon, Hét év a magyar királyi külügy szolgálatában*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- Váli Ferenc *A Scholar's Odyssey*, Edited by Karl W. Ryavec, Iowa State University Press, Ames, Iowa, 1990.

Veress, Laura-Louise *Clear the line, Hungary's Struggle to Leace the Axis During the Second World War*, Prospero Publications, Cleveland, Ohio, 1995.

Felhasznált irodalom

- Andor László-Surányi Róbert *Roosevelt-Churhcill*, Pannonica Kiadó, Budapest, 1999.
- Andrew, Christopher – Mitrohin, Vaszilij *A Mitrohin-Archívum*, Talentum, Budapest, 2000.
- Andrew, Christopher *Titkos világ, II. Kötet, A hírszerzés története az első világháborútól 9/11-ig*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2021.
- Bailey, Roderick *Forgotten Voices of the Secret War: An inside History of Special Operations in the Second World War*, Ebury Press, 2008.
- Barker, Elisabeth *British policy in South-East Europe in the Second World War*, Barnes and Noble, New York, 1976.
- Borbándi Gyula *Magyar politikai pályaképek, 1938-1948*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1997.
- Borhi László *Nagyhatalmi érdekek hálójában, Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig*, közreadja az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Osiris Kiadó, Budapest, 2015.
- Boyce, Frederic,
- Everett, Douglas,
- Foot, M. R. D. (Foreword) *SOE, the scientific secrets*, The History Press, 2010.
- Cornelius, Deborah S. *Kutyaszorítóban: Magyarország és a II. világháború*, Rubicon-könyvek, Budapest, 2015.
- Crowdy, Terry *SOE Agent, Churchill's Secret Warriours*, Illustrated by Steve Noon, Osprey Publishing, 2008.
- Cruickshank, Charles *SOE in the Far East*, Oxford University Press, Oxford, New York, 1983

- Czettler Antal *A mi kis élethalál kérdéseink, A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000.
- Dombrády Lóránd *A magyar gazdaság és a hadfelszerelés, 1938-1944*, Akadémia Kiadó, Budapest, 1981
- Dombrády Lóránd *Hadsereg és politika Magyarországon, 1938-1944*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986.
- Egedy Gergely *Nagy-Britannia története, 1918-1990*, Kossuth Kiadó, Budapest, 2011.
- Fenyő Miksa *Hitler, Horthy and Hungary: German-Hungarian Relations, 1941-1944*, New Haven, Yale Univ. Press, London, 1972.
- Foot, M. R. D. *SOE, An outline history of the Special Operations Executive, 1940-1946*, British Broadcasting Corporation, 1984.
- Gilbert, Martin *Winston S. Churchill: Road to Victory, 1941-1945*, Heinemann, Minerva, 1989.
- Gosztonyi Péter *A kormányzó, Horthy Miklós*, Téka Könyvkiadó, Budapest, 1990.
- Gosztonyi Péter *A magyar honvédség a második világháborúban*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1995.
- Győri Szabó Róbert *A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig*, Helikon, Budapest, 2011.
- Jensen, Carl J.,
McElreath, David H.,
Graves, Melissa *Bevezetés a Hírszerzésbe, Tudásközpont Tankönyvműhely*, Budapest, 2017.
- Joó András *Kállay Miklós külpolitikája, Magyarország és a háborús diplomácia, 1942-1944*, Napvilág Kiadó, Budapest, 2008.

- Juhász Gyula *A háború és Magyarország, 1938-1945*, Akadémia Kiadó, Budapest, 1986.
- Juhász Gyula *Magyarország külpolitikája, 1919-1945*, III. Kiadás, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988.
- Főszerk.
Kenyeres Ágnes Magyar Életrajzi Lexikon, A-Z,
(<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/b-74700/bekeffy-laszlo-bekeffy-74A62/>)
- Kershaw, Ian *A pokolba és vissza, Európa 1919-1949*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 2021.
- L. Nagy Zsuzsa *Magyarország története, 1918-1945*, Egyetemi Jegyzet, 2. bővített kiadás, Történelmi Figyelő Könyvek 3. Debrecen 1995.
- Lowenthal, Mark M. *Hírszerzés, A titkoltól a politikai döntésekig*, Tudásközpont Tankönyvműhely, Budapest, 2017.
- Macartney, Carlile Aylmer *October fifteenth: A history of modern Hungary, 1929-1945*, II. Kötet, At the University Press, Edinburgh, 1957.
- Mackenzie, William *The Secret History of SOE: Special Operations Executive, 1940-1945*, Published by Little, Brown Book Group, 2000.
- Maclean, Fitzroy *Eastern approaches*, Penguin Books, London, 1991.
- Marton János,
- Moss, Ralph W. *Szent-Györgyi Albert*, Studs Terkel előszavával, fordította: Bakács Tibor, Typotex, Budapest, 2003.
- szerk. Orbán Sándor *Magyarország 1944-ben*, Tudományos tanácskozás, Budapest, 1984. június 14., Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1984.
- Pap Kornélia *Szent-Györgyi Albert Magyarországon, Kihívások, küzdelmek, kalandok a tudományban és a társadalomban*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2017.
- Páva István *Jelentések a Harmadik Birodalomból, A magyar diplomácia a II. világháborúban*, Pro Pannonia, Pécs, 2001.

- Püski Levente *A Horthy-korszak parlamentje, a magyar országgyűlések története*, szerk. Bellavics István, Gyurgyák János, Kedves Gyula, Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2015.
- Püski Levente *A Horthy-korszak szürke eminenciása, Károlyi Gyula (1871-1947)*, Kronosz Kiadó – Magyar Történelmi Társulat, Pécs-Budapest, 2016.
- Ránki György *A második világháború története*, Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1976.
- Ránki György *Emlékiratok és valóság Magyarország második világháborús szerepéről, Horthysta politika a második világháborúban*, A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1964.
- Ránki György *Mozgásterek, kényszerpályák*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1983.
- Romsics Ignác *A Horthy-korszak, Válogatott tanulmányok*, Helikon Kiadó, Budapest, 2017.
- Romsics Ignác *Az 1947-es párizsi békeszerződés*, Osiris Kiadó, Budapest, 2006.
- Romsics Ignác *Helyünk és sorsunk a Duna-medencében*, Osiris Kiadó, Budapest, 1996.
- szerk. Romsics Ignác *Magyarország a második világháborúban*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 2011.
- Romsics Ignác *Magyarország története a XX. században*, Harmadik, javított és bővített kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
- Sainsbury, Keith *Churchill and Roosevelt at War: The War They Fought and the Peace They Hoped To Make*, New York University Press, New York, 1994.
- főszerk. Sipos Péter *Magyarország a második világháborúban*, Lexikon A-ZS, Arcanum (<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-a-masodik-vilagaboruban-lexikon-a-zs-F062E/f-F0927/fekete-radioadok-F093C/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0xFWF9>

[MZXhpa29ub2tfRjA2MkUiXX0sICJxdWVyeSI6ICJGZWtldGUgclx1MDBlMWRpXHUwMGYzIn0\)](#)

- Stafford, David *Britain and European Resistance, 1940-1945*, Routledge, Taylor&Francis Group, London and New York, 2006.
- Szakály Sándor *Hadsereg, politika, társadalom*, Lánchíd Kiadó, Budapest, 1991.
- Szelke László *Titkok, legendák, sorsok – A Gresham-palota története és angol-szász kapcsolatai*, PhD értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola, Piliscsaba, 2012.
- Ujszászy István *Vallomások a holtak házából, Ujszászy István vezérőrnagynak, a VKF. 2. Osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Corvina, Budapest, 2007.
- Varga József *Bűnös nemzet vagy kényszerű csatlós? Adalékok Magyarország és a Duna-medence kortörténetéhez*, II. rész, 1939-1949, Budapest, 1992.
- Vargyai Gyula *Magyarország a második világháborúban, Összeomlástól összeomlásig*, Korona Kiadó, Budapest, 2001.
- Weinberg, Gerhard L. *A World at Arms, A global history of World War II*, Cambridge University Press, 1994.

Tanulmányok

- Bay Zoltán *Emlékeim Szent-Györgyi Albertről*, in. Valóság, (11.), pp. 32-39, 1983.
- Becker András *British World War II Wireless Propaganda, the Political Warfare Executive and the Clandestine Hungarian Nation's Radio*. Working Paper, March, 2017. 14. (letöltve: https://www.researchgate.net/publication/317095368_British_World_War_II_Wireless_Propaganda_the_Political_Warfare_Executive_and_the_Clandestine_Hungarian_Nations_Radio)

- Czettler Antal *Kállay Miklós független politikája és a német megszállás okai*, in. Magyar Szemle, IX. évf. (3-4.), 2017. (letöltve 2019. 11. 20. http://www.magyarszemle.hu/cikk/20000301_kallay_miklos_fuggetlen_politikaja_es_a_nemet_megszallas_okai)
- Czettler Antal *Winston Churchill történelmi szerepe a második világháború alatt, Churchill háborús politikája az Egyesült Államok hadba lépésétől a háború befejezéséig*, in. Valóság, 47. évf. (10.), pp. 57-91, 2004.
- Domján Dániel Ferenc *Bakách-Bessenyei György*, in. szerk. Gulyás László: Kézikönyvek a Horthy-korszak tanulmányozásához, I. Kötet, 111 életrajz a külpolitika történetéhez, 1919-1944, Egyesület Közép-Európa Kutatására, Szeged, 2020.
- Gellért Andor *A stockholmi színtér, 1942-1944*, in. Új Látóhatár, 25. évf. (5.), pp. 365-378, 1974. (letöltve: http://ujlatohatar.com/?page_id=506)
- Gellért Andor *A stockholmi színtér, 1942-1944 (II.)*, in. Új Látóhatár, 25. évf. (6.), pp. 441-458, 1974. (letöltve: http://ujlatohatar.com/?page_id=508)
- G. Vass István *Bakach-Bessenyei György tárgyalásai az Egyesült Államok megbízottaival Bernben, 1943. augusztus 28. és 1944. március 19. között, A Kállay-kormány béketapogatózásainak újabb dokumentumai*, in. Levéltári Közlemények, (65.), pp. 153-205, 1994. (letöltve: [https://library.hungaricana.hu/en/view/LeveltariKozlemenyek_65/?query=SZO%3D\(kadar\)&pg=155&layout=s](https://library.hungaricana.hu/en/view/LeveltariKozlemenyek_65/?query=SZO%3D(kadar)&pg=155&layout=s))
- Habsburg Ottó *Emlékezés Eckhardt Tiborra*, in. *In memoriam Eckhardt Tibor*, A Makói Keresztény Értelmiségi Szövetség Füzetei, 10, Makó, 1993. 6.
- Három Levél Bethlen Istvánról*, in. Új Látóhatár, V. évf. (6.), pp. 582-587, 1962. (letöltve: http://ujlatohatar.com/?page_id=326)
- Joó András *A magyar béketapogatózások és a Szovjetunió várható térnyerésének kérdése 1943-1944-ben*, in. Tudományos

- Közlemények, (28.), pp. 85-94, 2012. (letöltve: http://epa.oszk.hu/02000/02051/00028/pdf/EPA02051_Tudomanyos_Kozlemenek_28_2012_szeptember_085-094.pdf)
- Joó András *A magyar sajtófőnök „tudtával és segítségével”: Háborús portrévázlat kérdőjelekkel – Ullein-Reviczky Antal (1942-1944), in. Közép-Európai Közlemények, X. évf. (4.), pp. 65-82, 2017. (letöltve: <http://vikek.eu/wp-content/uploads/2017/12/KEKNo392017.4.szám.pdf>)*
- Joó András *Árnyak a Teleki-köszben. A tragikus sorsú miniszterelnök politikai öröksége és a háborús kiűtkeresés későbbi mozzanatai, in. Veritas évkönyv, 2016. VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, Magyar Napló, Budapest, 2016. (letöltve: <https://epa.oszk.hu/02300/02308/00003/pdf/>)*
- Joó András Fedőneve: *Jázmin, Adalékok Hatz Ottó tevékenységének megítéléséhez, in. főszerk. Marinovich Endre: Historia est lux veritatis, Szakály Sándor köszöntése 60. születésnapján, II. kötet, Veritas, Magyar Napló, Budapest, 2016.*
- Joó András *Kállay Miklós, Nagyállói Dr., in. szerk. Gulyás László: Kézikönyvek a Horthy-korszak tanulmányozásához, I. Kötet, 111 életrajz a külpolitika történetéhez, 1919-1944, Egyesület Közép-Európa Kutatására, Szeged, 2020.*
- Joó András *Kísérlet a háborús részvétel következményeinek elhárítására – Kállay Miklósról, a mozgásterről és a „cseppfolyós” magyar határokról, in. A Horthy-korszak vitatott kérdései, Konferencia, MTA Székháza, Díszterem, 2020. szeptember 14-15., Kossuth Kiadó, Budapest, 2020.*
- Joó András *Helyzetmérlegelés és taktika a magyar háborús diplomáciában, 1943-1944, in. Közép-Európai Közlemények, IX. évf. (4.), pp. 19-34, 2016. (letöltve: <http://vikek.eu/wp-content/uploads/2017/03/KEKNo352016.4.sz%C3%A1m.pdf>)*

- Joó András *Szervezetek, háborús célok, memorandumok, A brit politikai hadviselés Magyarország és Románia irányában, 1942-1944*, in. Múltunk – Politikatörténeti Folyóirat, 65. évf., pp. 1-27. 2020. 4. (Letöltve: http://www.multunk.hu/wp-content/uploads/2020/04/jooa_20_1.pdf)
- Joó András *Titkos diplomácia és nemzeti sorskérdések: Ullein-Reviczky Antal*, in. Veritas évkönyv, 2019. VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, Magyar Napló, Budapest, 2020.
- Joó András
- Ullein-Reviczky Lovice Mária *Ullein-Reviczky Antal követ útja feleségével és lányával Budapestről Stockholmba 1943 szeptemberében, a második világháború viharos időszakában (forrásközlés)*, in. Veritas évkönyv, 2021. VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, Magyar Napló, Budapest, 2021. (letöltve: <https://epa.oszk.hu/02300/02308/00008/pdf/>)
- Joó András *Világháborús intrikák. A magyar béketapogatózások és az isztambuli szüntér fontos mozzanatai, 1942-1944*, in. Századok, 142. évf. (6.), pp. 1421-1464, 2008.
- Juhász Gyula A német-magyar viszony néhány kérdése a második világháború alatt, in. Történelmi Szemle, XXVII. évf. (1-2.), pp. 269-278, 1984.
- Juhász Gyula *Két tárgyalás 1943 tavaszán (Feljegyzések Kállay Miklós 1943. április 1-i római és Horthy Miklós 1943. április 16-17-i klessheimi tárgyalásairól)*, in. Történelmi Szemle, XVI. évf. (3-4.), pp. 488-530, 1973.
- Juhász Gyula *Külpolitikai koncepciók Magyarországon 1943-ban*, in.: szerk.: L. Nagy Zsuzsa, Burucs Kornélia: Kiutkeresés, 1943, Kossuth Könyvkiadó, 1989.

- Juhász Gyula *Magyarország nemzetközi helyzete és a magyar nemzeti élet, 1938-1944*, in. Magyar Tudomány, 31 évf. (2.), pp. 89-104, 1986.
- Kelly, Saul *A succession of crises? SOE in the Middle East, 1940-1945*, in. edited by Wylie, Neville: *The Politics and Strategy of Clandestine War, Special Operations Executive, 1940-1946*, Routledge, Taylor & Francis Group, London and New York, 2006.
- Lakatos Éva *Sajtószolgák – A könyvmatosok*, in. Magyar Könyvszemle, 2000. 116. évf. (4.), (<http://epa.oszk.hu/00000/00021/00027/0005-1fa.html>)
- Olasz Lajos Szentmiklóssy Andor, in. szerk. Gulyás László: *Kézikönyvek a Horthy-korszak tanulmányozásához, I. Kötet, 111 életrajz a külpolitika történetéhez, 1919-1944*, Egyesület Közép-Európa Kutatására, Szeged, 2020.
- Pihurik Judit “*Az igazat, ... csakis az igazat...*”, in. Emlékirat és történelem, a VII. Hungarológiai Kongresszus (Kolozsvár, Cluj-Napoca, 2011. augusztus 22-27.) azonos című paneljének anyaga, szerk Horváth Jenő, Pritz Pál, Magyar Történelmi Társulat, Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, Budapest, 2012.
- Romsics Ignác *A brit külpolitika és a „magyar kérdés”, 1914-1946*, in. Századok, 130. évf. (2.), pp. 273-339, 1996.
- Romsics Ignác *Magyarország helye a német Dél-Kelet-Európa-politikában*, in. Valóság, 35. évf. (10.), pp. 12-38, 1992.
- Seaman, Mark *A glass half full, Some thoughts on the evolution of the study of the Special Operations Executive*, in. edited by Wylie, Neville: *The Politics and Strategy of Clandestine War, Special Operations Executive, 1940-1946*, Routledge, Taylor & Francis Group, London and New York, 2006.
- Szegedy-Maszák Aladár *Kállay at the Helm*, in. Hungarian Studies, 4. évf. (1.), pp. 43-63. 1988. (letöltve: <http://epa.oszk.hu/01400/01462/00006/pdf/043-063.pdf>)

- Szeredi Pál Kovács Imre kapcsolata az angol titkosszolgálattal, in. Magyar Szemle, XXII. évf., 9-10. szám (Letöltve: http://www.magyarszemle.hu/cikk/kovacs_imre_kapcsolata_az_angol_titkosszolgalattal)
- Zeidler Miklós *A Magyar Revíziós Liga. Trianontól Rothermere-ig*, in. Századok, 131. évf. (2.), pp. 303-352, 1997.

Mellékletek

1. sz. Melléklet

Hírkiadás (belpolitika, külpolitika)

1943. január 27.

Churchill és Rooseveltt találkozójáról a casablancai jelentések szerint – a brit hírszolgálat az alábbi hivatalos jelentést adta ki:

Január 14-e óta megbeszélések folytak Casablanca közelében az Egyesült Államok elnöke és Nagy-Britannia miniszterelnöke között. A megbeszéléseken jelen voltak az amerikai és angol vezérkarok főnökei, mégpedig az Egyesült Államok részéről Marshall tábornok, az amerikai vezérkar főnöke, King tengernagy, az amerikai hajóhad főparancsnoka és Arnold vezérőrnagy, az amerikai légi haderő főparancsnoka. Angol részről: Sir Dudley Pound tengernagy, a tengernagyhi hivatal első lordja, Brooke tábornok, a birodalmi vezérkar főnöke, valamint Portal, a légi haderő tábornagya.

Churchill és Rooseveltt az Észak-Afrikában lévő Szövetséges főhadiszálláson fogadták Robert Murphyt, az Egyesült Államok diplomáciai képviselőjét. Churchill és Rooseveltt fogadta ezenkívül Eisenhower tábornokot, az észak-afrikai Szövetséges expedíciós hadsereg parancsnokát, Cunningham tengernagyot, az észak-afrikai Szövetséges expedíciós hadsereg tengerészeti erőinek főparancsnokát, Spaatz vezérőrnagyot, az észak-afrikai Szövetséges légi haderő főparancsnokát, valamint Clark altábornagyot, az észak-afrikai haderők parancsnokát.

Találkozott ezenkívül az amerikai elnökkel és a brit miniszterelnökkel Alexander tábornok középkeleti főparancsnok, Tedder, a légi haderő tábornagya, a légi erők vezérkarának helyettes főnöke, valamint Andrews altábornagy, a középkeleti amerikai haderők parancsnoka.

Rooseveltt kíséretében volt Harry Hopkins, a hadfelszerelés szétosztó bizottság tagja és Harriman, Rooseveltt külön képviselője.

Churchill kíséretének tagjai között ott volt Lord Leathers, a háborús ügyek minisztere.

A kombinált vezérkarok tíz napig tanácskoztak. Naponta két-háromszor jöttek össze, és állandóan tájékoztatták Churchillt és Rooseveltet a tárgyalások menetéről. A háborúra vonatkozó minden kérdést megbeszéltek. A megbeszéléseken egymásután foglalkoztak az

egész világ hadszíntereivel, és a tények alapján összeállították mindazokat a segédeszközöket, amelyek a tengeri, légi és szárazföldi hadviselés további intenzívebb folytatására bevethetők.

A két szövetséges nemzet vezetői között eddig még nem folytak ilyen széles körű tárgyalások ilyen keretek között. A két ország vezető férfiai és vezérkarai teljes egyetértésre jutottak a háborús tervek és vállalkozások tekintetében, amelyeket 1943-ban a Németország, Olaszország és Japán elleni harcban kívánnak megvalósítani, hogy ezzel a legnagyobb mértékben kihasználják az eseményeknek 1942 végén bekövetkezett kedvező fordulatából következő változást.

Roosevelt elnök és Churchill miniszterelnök találkozójára személyesen meghívták Sztálint is.

Amennyiben Sztálin is megjelent volna a tárgyalásokon, úgy sokkal keletebbre fekvő helyen jöttek volna össze. Sztálin azonban nem volt abban a helyzetben, hogy elhagyja Oroszországot, minthogy főparancsnokként maga vezeti a nagy támadást.

Churchill és Roosevelt teljesen tisztában voltak ennek a háborúnak a nehézségeivel és megegyeztek abban, hogy első céljuk: Oroszország eredményes támogatása egész szárazföldi arcvonalán, valamint az orosz hadsereg nehezedő nyomás csökkentése, s ezt úgy érik el, hogy az ellenséges a legalkalmasabb helyeken éppen olyan heves harcokba keverik.

Sztálint teljes egészében tájékoztatták a katonai természetű javaslatokról.

Churchill és Roosevelt ezenkívül állandó összeköttetésben volt Csang Kai-sek tábornaggal is. Értesítették azokról a rendszabályokról, amelyekkel támogatni fogják a közös ügyért Kínában folytatott nehéz és nagyszerű harcában.

A Churchill és Roosevelt közötti találkozó kedvező alkalomnak látszott arra, hogy meghívják Giraud tábornokot a kombinált vezérkarokkal folytatandó tanácskozásokra, s hogy előkészítsenek egy találkozót közte, valamint de Gaulle tábornok között.

A két tábornok között megbeszélések folytak.

Miután Roosevelt és Churchill, valamint vezérkari tisztjeik elkészítették az 1943 évi offenzíva terveit, ismét elváltak, hogy a tervek tényleges keresztülviteléről gondoskodjanak.

Giraud és de Gaulle tábornokok közös nyilatkozatot adtak ki. A nyilatkozat a többi között hangsúlyozza, hogy teljes egyetértésre jutottak a megvalósítandó cél, nevezetesen

Franciaország felszabadítása tekintetében. Ezt a célt az egységes hadviselés, valamint a Szövetségesekkel közösen folytatott harc alapján kívánják elérni.⁷⁸⁸

⁷⁸⁸ Magyar Távirati Iroda, K. szekció, Hírkiadás, 1943. január 27. (<http://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx?Pmd=1>)

2. sz. Melléklet

1942. április 26.

Kedves Pista, mikor utoljára találkoztunk, a Modern Kávéházban, Teleki öngyilkossága napján, én már útrakészen voltam. Mint jutottam át a határon, hogyan halt meg mellettem Kája, merre utaztam s milyen volt ez az elmúlt évem, melyet a „túloldalon” töltöttem, most nem mondhatom el Neked, Barátaimmal, kik jórészt ismersz Viktortól Zsilinszky Tóniig, Bartóktól Vámbériig Elemér bátyánktól Davidsonig közös célunkul tűztük ki, hogy:

1. Külső és belső kapcsolatok teremtésével dolgozzunk 1918 megismétlődése ellen,
2. hogy megszervezzük a Magyarországra irányuló propagandát a nácik ellen, a demokráciáért és 1848 szelleméért,
3. hogy meggyőzzük a külvilágot: a magyar nép csak kényszerből vált a hitleri förtelem cinkosává és mindent elkövet, hogy szabaduljon tőle,
4. s végül, hogy egy későbbi időpontban kapcsolatot teremtsünk a magyar nép eljövendő vezetői és a Szövetséges kormányok között. Meggyőződésünk mindig az volt, hogy a jövő irányítói csak az otthoniak lehetnek.

Röviden, hogy a magyar nép ne veszítse el olyan szörnyű módon ezt a háborút, mint ahogy elvesztené a Ti és a mi munkánk nélkül. Fölösleges beszámolnom arról a sok kiábrándulásról és nehézségről, miben részünk volt, bombázott városokban és hajókon élve, a szinte legyőzhetetlennek látszó akadályokkal szemközt: az „otthoniak”, a Ti munkátok adott hitet és sokszor nagy-nagy segítséget. Azokat a diplomáciai eredményeket, amiket elértünk, aligha értük volna el a Ti sajtótok, a Halottak napi demonstráció, sokak bátor kiállása, a gyönyörű március 15-iki demonstrációk s Imrédy népfront ellenes támadása nélkül. A sajtószemle, melyet hetenként igen figyelmesen készítünk, s küldünk a szövetséges fővárosokba, lassanként meggyőzte az illetékeseket, hogy igazunk volt, mikor az állítottuk: nem szükséges Eckhardt vagy Károlyi csoportjait Nemzeti Bizottságként vagy Ellenkormányként hivatalosan elismerni, mert voltaképpen az egész igazi Magyarország lelki emigrációban él, s hogy így a jövő nagy antináci népmozgalmát s a jövő „Ellenkormányát” odahaza kell keresni s ott is lehet megtalálni. Az Emlékbizottság névsora, a Petőfi könyv s Imrédy parlamenti tárgyalása most végre meggyőzte Londont és Washington, hogy a hazánkban való hitünk helyes volt s hogy a hivatalos magyar politika minden förtelmessége ellenére a szabadság tábora számíthat a magyar népre. A magyar „népfront” létét bizonyító hírek odakint értek. Legfelelősebb helyekkel való tárgyalás során természetesen felmerültek az összes szempontok, melyek ellenünk szólnak:

hogy a magyar uralkodóosztály náci, hogy a magyar hadsereg Hitlerért harcol, hogy megszálló csapataink szörnyűségeket míveltek Jugoszláviában, hogy a magyar ipar és a mezőgazdaság a náciknak dolgozik stb. Felmerült persze a kérdés: miért nem tesz a magyar nép *most* valami[t] a nácik ellen. A jól kidolgozott s Trianonra támaszkodó érvek s a nagy népi megmozdulásnak és szellemi vezetőségi összefogásnak a ténye azonban, már meggondolásokkal egyetemben, lehetővé tette, hogy kiharcoljunk egy tárgyalási alapot a magyar ügyekkel kapcsolatban. A politikai vonal röviden ennyi: a magyar nép jövőbeli szövetségesnek tekinthető, ha a mai politikai és szellemi elit s a népi mozgalmak irányítói tudnak és akarnak kapcsolatba lépni a szövetséges kormányokkal, hogy megtárgyalják a jövő kérdéseit. Mert a szövetséges kormányok, melyek persze nem „adták el Sztálinnak” Kelet-Európát, *rendet* akarnak Európában az összeomlás után. Olyan csoport s mozgalom, mely velük érintkezésben áll s biztosítani tudja ezt a rendet, persze az ő támogatásukkal, ha kell, *megéri* nekik a támogatást. Ez tehát a módja annak, hogy ne veszítsük el oly nagyon ezt a háborút.

Nos, most, hogy a tárgyalási alap s egy előzetes egyezményféle megvolna, itt az idő, hogy megkezdjük a szervezési munkát és az előkészületeket a jövőre, úgy belpolitikai, mint külpolitikai téren. Ehhez elsősorban egy otthoni „összekötő tisztre” volna szükségünk. Hosszas meggondolások után Rád gondoltunk, eddigi munkásságod, Kis Ujságbeli szereped, összeköttetéseid és kompromittálatlan voltod miatt. Kérlek, vállald el. Mi volna a feladatod?

1. Az összeköttetést fenntartani a magyar történelem talajából szükségszerűen kibontakozó negyvennyolcas, petőfis „népfront” minden szárnyával, és rétegével s szellemi elitünk ebből a szempontból számba jöhető gócaival: mindenki velük tehát, aki a jövőben számíthat.
2. Miután a megítélésed szerint legfontosabb, és föltétlenül megbízható néhány vezetővel közölted, hogy általunk kapcsolatban lehet a Szövetségesekkel: politikai és szellemi kádert alkotni velük. Ez a káder közvetve és közvetlenül irányíthatja az összefogás különböző szövetségeseit, egyleteit, intézményeit, mozgalmait.
3. Ez a szellemi-politikai káder olyan összetételű legyen, hogyha az idő úgy bent, mint kint teljesen megérett rá, kinőhessen belőle az a „kormányképes csoport”, amely az összeomlás után a hatalmat átvehetné s mely már előzőleg is némi felelősséggel tárgyalhat a Szövetségesekkel a jövő kérdéseiről.

Képzeld el, mint alakulhatott volna Magyarország sorsa, ha az összeomlás utáni időben Károlyi ilyen módon kapcsolatban állt volna a nagyhatalmakkal!

Tudjuk, hogy ez így egyszerre nagyon soknak hangzik. De hát ez az egész feladat, ezt kell előbb vagy utóbb valakinek elvégezni. Mi hiszünk Benned, hogy el tudod végezni, hogy össze tudsz hozni egy átfogó demokratikus koalíciót, amelyre a hangulat most meg van otthon, a szocdemektől az arisztokrácia progresszív részéig.

Az egymással való érintkezés kérdésének megoldásán most dolgozunk s remélem a közeljövőben erre vonatkozó indítványt tehetünk Neked. Addig is sokkal fontosabb és sürgősebb, hogy vagy Te, vagy megbízottad tárgyaljon velünk. Ha teheted, gyere Isztambulba, vagy küldj ki valakit. Az illető szálljon meg a Londra szállóban, és írjon levelet John Craig⁷⁸⁹, British Embassy, Isztambul címre, közölje, hogy megérkezett, és írja alá a nevét. Mi aztán felkeressük. Ha Törökország számunkra nem lesz használható, akkor Lisboa-ban leszünk.

Addig is megpróbálok Veled levelezni. Persze teljesen megbízható és biztos futárt nagyon nehéz találni. De ha küldök valakit, s az illető reám és Davidsonra hivatkozik: fogadd bizalommal, küldj vele levelet, ha erre vállalkozik, vagy szóbeli üzenetet, ha levelet nem tud hozni.

Arra vonatkozóan, hogy kikkel lépj érintkezésbe s kiknek mennyit mond el, nem teszünk konkrét indítványt, Te ismered a helyzetet. Azt azonban föltétlen mondd el, hogy a mi legjobb tudásunk és hitünk szerint hitleri győzelemre egyetlen százaléknyi esély sincsen; hogy Moszkva nem óhajtja hazánkat, és a szövetségesek nem adtak el nekik, s végül, hogy a náci összeomlás már nincsen olyan végtelen messzi, mint otthon egyesek gondolják.

Folytassátok a nagyszerű munkát sajtóban, irodalomban, előadásokkal. Minden sorotokat figyeljünk és továbbítunk: ez az igazi magyar propaganda. Petőfi útján-hoz más módon próbáltunk már gratulálni.

Kedves Barátom, vállald a szerepet, dolgozz sikeresen.

Davidson üdvözl.

Ölel:

Pálóczi-Horváth György s. k.⁷⁹⁰

⁷⁸⁹ Basil Davidson álneve.

⁷⁹⁰ Miske Jenőné, ÁBTL 3. 1. 9. V-145172, 61-64.

3. sz. Melléklet

Kommuniké kizárólag a külföld részére.

A Globereuter ügynökség szerint Benes Eduard úr, a csehszlovák köztársaság volt elnöke, az angol rádió cseh adásában kijelentette, hogy Budapestről hivatalos szervek tudtával nemrégiben két egyetemi tanár utazott egy semleges országba, ahol az angolszász nagyhatalmak képviselőivel tárgyaltak volna.

Ezzel kapcsolatban magyar illetékes hely a következőket jelentette ki:

Magán a híresztelésen nem csodálkozunk, mert ehhez hasonló híreket időről időre már láttunk felbukkanni egyes szenzációt hajhászó külföldi lapok hasábjain és ez alkalmasint folytatódni is fog. Csodálkozunk ellenben azon, hogy egy nemrégiben még államfői tisztet viselt személyiég zavartkeltő politikai intrikák terjesztésére vállalkozik.

A Benes Eduard úr által megvádolt személyeket illetőleg a magyar kormány megállapította, hogy az utóbbi időben tényleg járt két magyar professzor az egyik semleges országban, éspedig Törökországban. Ezek közül az egyik már az első világháború előtt a keleti nyelvek tanára volt az isztambuli egyetemen, és már attól az időtől kezdve Törökország volt a székhelye tudományos búvárkodásának. A másik egy világszerte ismert Nobel-díjas tudós, aki az isztambuli egyetem meghívására tartott ott előadást. Mindkét professzor utazásának célja szigorúan tudományos jellegű és a magyar kormánynak semmi oka sincsen feltételezni azt, hogy ezek akár egyike is politikai tevékenységet fejtett volna ki, különösen a Benes úr által jelzett irányban.⁷⁹¹

⁷⁹¹ MTI Hírachívum, Ki nem adott közlemények, 1943. március 17. 12 óra 30 perc. (<http://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx>)

4. sz. Melléklet

- (1) Hungary to confirm her offer, and her acceptance of the Allies' conditions, through regular diplomatic channels.
- (2) The agreement to be kept secret until published at a moment to be agreed which should in no case be before the Allies reached the frontiers of Hungary.
- (3) Hungary progressively to reduce her military cooperation with Germany, to withdraw her troops from Russia and to assist allied aircraft flying across Hungary to attack targets in Germany.
- (4) Hungary similarly progressively to reduce her economic co-operation with Germany and not to participate in Germany's war production.
- (5) Hungary to resist if Germany attempted to occupy her, and to that end to reorganize her High Command so that her army should be able to attack the Germans.
- (6) At a given moment, Hungary to place all her resources, communications and air bases at the disposal of the Allies for the continuation of the fight against Germany.
- (7) At a suitable moment, Hungary to receive an Allied S.O.E. air mission, to advise on the preparations for the break-away.
- (8) Hungary to establish regular radio contact through S.O.E. in Istanbul with the Allies and to keep them informed of the German and Hungarian situation.
- (9) Hungary to engage in no further negotiations with other quarters.⁷⁹²

⁷⁹² Veress, Laura-Louise: *Clear the line, Hungary's Struggle to Leave the Axis During the Second World War*, Prospero Publications, Cleveland, Ohio, 1995. 149-150.

5. sz. Melléklet

1943. szeptember 20.

Telegram 982. sz. Moszkvából a Foreign Office részére

Your telegram No. 1296

In acknowledging my letter M. Molotov tells me that the Soviet Government have taken note of its contents but still consider inclusion of paragraphs „c” and „d” to be superfluous for reasons already mentioned. They believe that „it would be to the advantage of the Allies to act quickly and resolutely, not allowing either Germans or pro-German Hungarian circles to recover from confusion connected with Italy’s surrender. Hungary’s unconditional surrender at the present moment especially in connection with latest events in Italy, would inevitably cause serious difficulties for Germany and more favourable conditions both on the Eastern front and in the Italian theatre of war. On the other hand postponement of Hungary’s surrender would allow Germany to recover from confusion and strengthen her position in South Eastern Europe and in Italy.”⁷⁹³

⁷⁹³ Veress, Laura-Louise: Clear the line, Hungary’s Struggle to Leave the Axis During the Second World War, Prospero Publications, Cleveland, Ohio, 1995. 162-163.

6. sz. Melléklet

Reuter jelentés a teheráni értekezlet célkitűzéséről és elgondolásairól.

Wallis, a Reuter Iroda különtudósítója jelenti: Churchill, Rooseveltt és Sztálin azért találkoztak Teheránban, hogy megvessék a Németország és csatlósai ellen a döntő győzelem terveit. Ez az értekezlet, amelyet már régóta vártak, öt napig tartott, s ennek folyamán elsősorban a katonai kérdéseket vitatták meg. Ezt bizonyítja az a tény, hogy a Szövetségesek vezérkari főnökei december elsejéig ott voltak minden plenáris ülésen, amikor azután magukra hagyták a három állam vezetőit, akiknek ettől kezdve kettős terhet kellett viselniük, mert egyszerre kellett fontolóra venniük a katonai és a politikai kérdéseket.

A katonai kérdések tanulmányozása magával hozta a Szövetségesek haderőinek újabb egymás mellé rendelését és újabb tervek kidolgozását, beleértve valószínűleg a nyugat-európai partraszállást is. Politikai tekintetben meg kellett vitatniuk olyan kérdéseket, amint például a szovjet-lengyel viszony a jövőben... /a rádió-vétel itt hiányos/ ... Törökország magatartását és a másodrendű csatlós-államok helyzetét nem különben ismertették, hogy milyen elvek szerint bánnak el a legyőzött Németországgal.⁷⁹⁴

⁷⁹⁴ MTI hírarchívum, 1920-1944, Házi Tájékoztató, 1943. december 7. (<http://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx>)

7. sz. Melléklet

Belügyminisztérium

Vizsgálati Főosztálya

Szigorúan titkos!

Jelentés

Pálóczi-Horváth György ügyében

Budapest, 1956. június 22-én

Pálóczi-Horváth György /Budapest, 1908, Kovácsy Emma/ volt könyvkiadó NV. Igazgató, értelmiségi családból származik. Gimnáziumi érettségi után egyetemi tanulmányait Bécsben és Lancasterben /USA/ végezte el, 1929-ben, hazatérése után a "Pesti Napló" munkatársa lett. 1939-ig dolgozott itt. Közben 1935-37-ben a "Gondolat" munkatársa is volt. 1940-41-ben a "Magyarország" és a "Független Magyarország" munkatársa volt. 1941 tavaszán Közel-Keletre emigrált, és 1945-ig főleg Isztambulban és Kairóban tartózkodott. 1945 júliusától 1947 májusáig Londonban fejtett ki írói, újságírói és rádióírói tevékenységet. 1947-ben hazatért, és a "Tovább" felelős szerkesztője lett, majd annak megszűnése után a rádió idegen nyelvű adásait vezette, végül őrizetbe vételéig a Hungária Könyvkiadó NV. Irodalmi vezetője volt.

Pálóczit az ÁVH 1949. szeptember 5-én vette őrizetbe hűtlenség gyanúja alapján. A Budapesti Büntetőtörvényszék 1950. november 29-én hűtlenség büntette miatt 15 évi fegyházra, majd a Legfelsőbb Bíróság 1951. január 12-én jogerősen 15 évi börtönre ítélte.

A felülvizsgálat alatt megállapítottuk, hogy a Pálóczi ellen korábban emelt vád, amely szerint folyamatosan kémkedett az angol titkosszolgálat részére, nem megalapozott. Bár megállapítottuk, hogy a második világháború alatt Pálóczi angol szolgálatban állott, azonban Magyarország ellen végzett kémtevékenységet az ő esetében bizonyítani nem tudtunk.

A Legfelsőbb Bíróság 1955. április 27-én megtartott perújítási tárgyaláson Pálóczit a hűtlenség büntettének vádjá alól bizonyíték hiányában felmentette.⁷⁹⁵

⁷⁹⁵ ÁBTL. I. 51. (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 73.

8. sz. Melléklet

Tovább, 1947. június 13. II. évfolyam, 7. szám. (Ára: 1 forint)

Pálóczi-Horváth György:

Elkésett válasz Szegedi-Maszák Aladárnak

A sztálingrád-tuniszi kettős Hitler-vereség után Magyarország még akkori urai is ingadozni kezdtek. Már nem bíztak oly vaon a német győzelemben. Megindult Kállay “hintapolitikája”, félénk kacérkodása a szövetségesekkel. Ebben az időben több kísérlet történt arra, hogy Magyarországot kiugrasszuk a Hitler-cinkos háborúból. Én az egyik ilyen kísérlet során kapcsolatba kerültem Önnel. Így történt, hogy Ön 1944 januárjában azt írta nekem Isztambulba: nem tudja *“lelkiismeretére venni, hogy olyan kalandba vigye az országot, amilyennek a szövetségesek oldalára való átállás jár. Magyarország így hadszíntérre válhatik, már pedig az angolszász és az orosz szövetségesek közötti bizonytalan viszony mellett ezt nem szabad megkockáztatni.”* Ön tehát 1944. januárjában elhitte azt a göbbelsi vágyálmot, hogy rövidesen kitör a fasiszták által hön remélt háború az angolszászok és az oroszok között.

Levele elszomorított. Ön akkor a magyar külügyminisztérium politikai osztályfőnöke és Kállay egyik tanácsadója volt. Ha Ön az igen egyszerű valóság felismerése helyett Göbbelsszel együtt angol-orosz háborút remél — gondoltam —, akkor nyilván nem fogja Kállaynak azt az egyedül helyes lépést tanácsolni, amely az országot megmentheti. Nem válaszoltam akkor levelére, mert úgy éreztem, ha a világtörténelmi demonstráció nem tudja felnyitni az Ön szemét, akkor ezt egy levél mégkevésbé fogja megtenni.

Két hónap elmúlt. 1944. március 19-én bejöttek a németek Sztójaival. Kállay az ország megmentése helyett szürketaxin a török követségre menekült. Önt pedig elfogták a németek — azok a németek, akik ellen sem Ön, sem Kállay nem tudtak — illetőleg nem akartak — *keményen és egyértelműen* kiállani.

Magyarország aztán alámerült az iszonyatba. Az Ön politikája miatt küzdött Magyarország a végsőkéig Hitlerék oldalán. Az ország éppen Önök miatt vált hadszíntérre — mégpedig a rossz oldalon. Ön annak idején ettől rettegett. Azért nem volt keményebb hazafi akkor, mert állítólag nem bírta a lelkiismeretére venni, hogy végigvonuljon [végig..duljon] az országon a háború. Nos: vajon még mindig így retteg a háborútól?

A megalázott Budapest romokban hevert, amikor Ön Mauthausenből visszatért. Akkor úgy látszott, hogy Ön az országépítők oldalára áll. Ennek örültem, mert még tisztességes embernek tartottam Önt és reméltem, hogy tanult abból a roppant történelmi leckéből, amelybe a fél ország belepusztult, és amely Önt is koncentrációs táborba juttatta. 1944-ben (??) Ön jobban irtózott az orvosságtól, mint a betegségtől. Gondoltam, hogy most Ön is és társai is okultak a gigászi szemléltető oktatásból. Gondoltam, hogy miközben Ön, Szegedi Maszák, az 1945-ös romhalmaz Budapesten jár, magával ragadja az eltökéltség, hogy *ezt az országot felépítjük* együtt, munkások, parasztok és tisztességes szakemberek. Együtt dolgozunk és együtt reménykedünk, hogy béke lesz, mert mindnyájan hosszú békét akarunk az építéshez.

Csalódtunk. Nekem, bevallom, fájdalmas ez a lecke. A jövőben kevésbé fogok bízni. Reméltem, hogy a korszakos tragédia felnyitja a szemét. Reméltem, hogy az osztályhelyzet — a Kornfeld-feleség — nem irányítja olyan mereven a gondolkodást. Ön most felvilágosított, hogy tévedtem. Tévedtünk, Ön visszaélt bizalmunkkal. Az új Magyarország egyik legfontosabb és legparádésabb posztjára állítottuk Önt Washingtonban. Összekapartuk nagy szegénységünkben a dollárokat, hogy Ön a diplomataktól megkívánt életszínvonalon dolgozhasson. Ön nem dolgozott az országért. Most pedig leköszönt és hazája ellen fordult egy kormányváltás miatt.

Ön tudja legjobban, hogy Nagy Ferenc már amerikai útja során kacérkodott azzal, hogy kint marad. Ön jól tudja, hogy Nagy Ferenc az Ön disszidenstársa, Gordon volt svájci követ szobájában mondott le. Ön mégis lelkiismeretére vette, hogy ezt a lemondást Amerikában erőszaknak nyilvánította, és ezért hazája ellen fordult. Én nem tudom, hogy az Ön Gordon barátja kezében volt-e kényszer céljából revolver, amikor Nagy Ferenc leköszönt vagy sem. Ezt tőle kérdezheti meg, mert Gordon úrral mi többé nem állunk szóba. Önnel sem. De azt tudom, hogy 1944 januárjában Hitler és Himmler kissé több erőszakot alkalmaztak, Ön mégsem merte az országot ellenük fordítani.

Amerikában a Wall Street milliomosai harcot indítottak a nagy tőkések nyereszkeségei szabadságáért. Szabad üzleti versenyt, szabad “aki bírja, marja” mérkőzést akarnak szerte a világon a háborúból sértetlenül kikerült nagytőke és a szegény, elpusztított, újjáépülő világ között. *Az angol munkáosztály, a francia, az olasz, a svájci, a kínai és az indiai munkásság tiltakozik ez ellen.* Magyarország épp úgy, mint a szomszédos országok szintén kitették a táblát: *“Ez az ország nem eladó.”* Mindezt Ön nem látja. Ön nem tiltakozott, amikor Clayton államtitkár kijelentette Washingtonban: *Amerika az aktív beavatkozás útjára lép, hogy biztossá tegye a világot a nagy kapitalisták számára.*

Ön 1944-ben visszariadt a cselekvéstől, mert állítólag féltette hazáját. Akkor a németek *ellen* és a szabadságszerető népek *mellett* kellett volna “cselekedni”. Most miért lett egyszerre aktív? Most miért nincsenek lelkiismereti aggályai, amikor cselekvésre kerül a sor? Ön most tettekkel fordult hazája ellen. Leköszönt követi rangjáról, nyilatkozataiban rágalmazta hazáját s mindent elkövet, hogy a nemzetközi helyzet feszültebbé váljék. Lehetséges volna, hogy most is háborúra spekulál, mint 1944-ben tette? Mert hiszen, hogyan remélheti, hogy Ön és baráti köre újra hatalomra kerül? Úgy-e, csak háború által?

Ön 1944-ben Magyarországot nem merte harccal megmenteni. Most azonban lelkiismeretére venne egy harmadik világháborút csak azért, hogy Ön és annakidején Lisszabonba menekült baráti köre visszaszerezzhessék az uralmat.

Lehet, hogy egyes amerikai tröszt-vezérek háborút akarnak. A világ azonban nem akar háborút. Az a háború — az Ön háborúja — nem tört ki 1944-ben sem, amikor Göbbelsszel együtt remélték. Most sem fog kitörni, amikor a reményben nem Göbbelsszel, hanem a Wall Street uraival és a magyar társadalom szemetével osztozik. De hová süllyedt Ön, hogy egyáltalában háborúra spekulál? Nem látott elég romot Magyarországon? Nincsen elég katonatemető Európában? Most a lelkiismeretére tudná venni, hogy az ország hadszíntérre váljék, hogy egész Európa elpusztuljon? Az Önök világának helyreállításaért érdemes ezt megkockáztatni?

Erre válaszoljon. Ne nekem, hanem önmagának. Ha őszintén válaszol önmagának, akkor meg fogja érteni, miért tartjuk Önt becsstelen és ezenfelül ostoba embernek.⁷⁹⁶

⁷⁹⁶ ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), Pálóczi-Horváth György (*Rajk László és társai*), 269.

9. sz. Melléklet

John F. Ennals, a United Nations Association (UNA) állandó titkára megjelent Boldizsár Iván külügyi államtitkár csütörtöki fogadtatásán. Az UNA az UNO barátainak társasága: negyven állam polgárai tartoznak ehhez a körhöz. Az angolszászok annakidején alakítottak hasonló társaságot a Népszövetség barátaiból is.

Ennals elmondotta, hogy 1946-ban már járt Magyarországon, azóta szinte csodálatos mértékben javult nálunk a külső kép. A külföldit meglepi a kirakatokban látható bőség.

Az UNA-nak Magyarország is tagja, annak ellenére, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetébe - a nagyhatalmak közötti ellentétek miatt - nem vették fel. Az UNA közbenjárásának köszönhető, hogy Magyarország részt vehet az UNESCO munkájában, és kiküldhette az UNESCO-hoz, a magyar érdekek képviselőjeként, Ferenczy Edmundot, akinek sikerült igen tetemes segítséget biztosítani a magyar tudományos intézetek és a magyar tudósképzés számára.

Ennals Jugoszláviából jött Budapestre. Belgrádban elérte, hogy az iskolákban havonta egy órát szentelnek az UNO problémáinak. Az UNA állandó titkára egyébként jóbarátságot tartott Jan Masaryk csehszlovák külügyminiszterrel, aki az UNA-nak is egyik vezetőségi tagja volt. Éppen ezért Ennals szombaton részt vesz Masaryk temetésén. Elmondotta még Ennals, hogy Masaryknál az utolsó két esztendő megfeszített munkája komoly idegkimerültséget váltott ki. Az orvosok már pár hét előtt ajánlották, menjen néhány hónapos pihenésre, de erre nem igen adódott lehetőség. Ennals szerint az UNA közel áll a népi demokráciákhoz, és a maga részéről azt követelte, hogy a Marshall-terv helyett az európai országok az Egyesült Nemzetek Szervezetén keresztül részesüljenek segítségben.⁷⁹⁷

⁷⁹⁷ ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 261.

10. sz. Melléklet

Legfőbb Államügyész Úr!

Alulírott Pálóczi-Horváth György elítélt tisztelettel kérem ügyem felülvizsgálatának elrendelését, minthogy kényszerrel kivett hamis “vallomás” alapján a törvénysértések sorával ítélték el.

1949. szeptember 5-én fogott le az Államvédelmi Hatóság és tizenhárom és félhavi magánzárkás őrizet után után vettek rá 1950. október 16-án a vádirat alapját képező hamis “beismerő vallomás” aláírására.

Ügyészi kihallgatásom egyáltalában nem volt, a vádiratot három-négy nappal a tárgyalás előtt olvasták fel előttem, de nem kaptam módot arra, hogy írásbeli megjegyzéseket tegyek rá. A zárt tárgyalás előadóm jelenlétében folyt le. Előadóm még hetekkel a tárgyalás előtt figyelmeztetett arra, hogy ha vissza merném vonni hamis “vallomásomat”, ő nyomban félbeszakíttatja a tárgyalást és visszavitet az Államvédelmi Hatóság pincéjébe, ahonnan többé nem kerülök ki. A megkérdezésem nélkül számomra kirendelt védőügyvéddel egyetlen szót sem válthattam, a védőügyvédnek fogalma sem volt az ügyemről, de még a tárgyalásom előtte elhangzott kézzelfogható momentumokat sem használta fel érdekemben, így szereplése mindennek volt nevezhető, csak védelemnek nem.

Így ítélték el 1950. november 29-én hűtlenségért 15 évi fegyházra, amit később jogerőre is emeltek. A másodfokú tárgyalásomra nem vezettek elő, annak időpontjáról értesítést sem kaptam, és a másodfokú ítéletet csak 1953-ban, tehát 3 esztendővel később közölték velem.

Azt, hogy teljesen hamis vádak alapján ítélték el az Államvédelmi Hatóság vonatkozó előadói ugyanolyan jól tudták, mint én. Ezt bizonyítja, hogy 1951. január 2-án, alig egy hónappal a tárgyalás után, a Váczi Fegyházból beszállítottak az Államvédelmi Hatóság Fő utcai központjába, ahol eredeti előadóm közölte velem: tudja, hogy a tárgyaláson elhangzott “beismerő vallomásomból” egyetlen szó sem igaz, most viszont arról lesz szó, hogy egy rendes nyílt tárgyaláson az igazat mondhatom el. Erre a nyílt tárgyalásra azonban nem került sor, mert noha ez alkalommal is kényszerítettek a valóság — valamivel kisebb mértékű — meghamisítására, ezt az anyagot azonban nem tartották nyílt tárgyalásra vihetőnek.

Tisztelettel kérem a fentiek alapján, hogy ügyemben felülvizsgálatot szíveskedjék elrendelni és azt, hogy az egyes hamis vádpontokat személyes meghallgatásom során tisztázhassam annál is inkább, mert öt esztendő távlatából képtelen vagyok teljesen rekonstruálni a fiktív vádirat

részleteit, és így részletes védekezésem előterjesztése és bizonyítékokkal való alátámasztása csak személyes meghallgatásom útján eszközölhető.

Budapest, 1954. május 28.

Pálóczi-Horváth György

474 D 849 törzskönyvi számú elítélt

Országos Börtön

Budapest, Kozma utca 13.⁷⁹⁸

⁷⁹⁸ ÁBTL. 2. 1. I/51-a (V-142728), *Pálóczi-Horváth György (Rajk László és társai)*, 14.

11. sz. Melléklet

LEGFŐBB ÜGYÉSZSÉG.

PÁLÓCZI HORVÁTH GYÖRGY

Igazolom, hogy az 1950 évben Ön ellen lefolytatott büntető eljárás alaptalan volt, és ezért a perújítási eljárás során Önt, a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága az összes vádpontok alól, jogerősen felmentette.

Ennélfogva Ön büntetlen előéletűnek tekintendő.

A Legfelsőbb Bíróság felmentő ítéletének száma:

B 001152/55

Budapest, 1956. május 11.

/: Non György :/

A Magyar Népköztársaság legfőbb ügyésze.

Budapest

XIV. Lapály u. IV. ép. fsz. 1.⁷⁹⁹

⁷⁹⁹ ÁBTL. 2. 1. I/55 (V-143414), *Pálóczi-Horváth György és társai*, 49.